

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

खुद्दकनिकाये

विमानवत्थु-अट्ठकथा

गन्थारम्भकथा

महाकारुणिकं नाथं, जेय्यसागरपारगुं ।
वन्दे निपुणगम्भीर-विचित्रनयदेसनं ॥

विज्जाचरणसम्पन्ना, येन निय्यन्ति लोकतो ।
वन्दे तमुत्तमं धम्मं, सम्मासम्बुद्धपूजितं ॥

सीलादिगुणसम्पन्नो, ठितो मग्गफलेसु यो ।
वन्दे अरियसङ्घं तं, पुज्जक्खेत्तं अनुत्तरं ॥

वन्दनाजनितं पुज्जं, इति यं रतनत्तये ।
हतन्तरायो सब्बत्थ, हुत्वाहं तस्स तेजसा ॥

देवताहि कतं पुज्जं, यं यं पुरिमजातिसु ।
तस्स तस्स विमानादि-फलसम्पत्तिभेदतो ॥

पुच्छावसेन या तासं, विस्सज्जनवसेन च ।
पवत्ता देसना कम्म-फलपच्चक्खकारिनी ॥

विमानवत्थु इच्चेव, नामेन वसिनो पुरे ।
यं खुद्दकनिकायस्मिं, सङ्गायिसु महेसयो ॥

तस्साहमवलम्बित्वा, पोराणट्ठकथानयं ।
तत्थ तत्थ निदानानि, विभावेन्तो विसेसतो ॥

सुविसुद्धं असंकिण्णं, निपुणत्थविनिच्छयं ।
महाविहारवासीनं, समयं अविलोमयं ॥

यथाबलं करिस्सामि, अत्थसंवण्णनं सुभं ।
सक्कच्चं भासतो तं मे, निसामयथ साधवोति ॥

तत्थ विमानानीति विसिद्धमानानि देवतानं कीळानिवासट्टानानि । तानि हि तासं सुचरितकम्मानुभावनिब्बत्तानि योजनिकद्वियोजनिकादिपमाणविसेसयुत्तताय, नानारतनसमुज्जलानि विचित्तवण्णसण्ठानानि सोभातिसययोगेन विसेसतो माननीयताय च “विमानानी”ति वुच्चन्ति । विमानानं वत्थु कारणं एतिस्साति विमानवत्थु, “पीठं ते सोवण्णमय”न्तिआदिनयप्पवत्ता देसना । निदस्सनमत्तज्चेतं तासं देवतानं रूपभोगपरिवारादिसम्पत्तियो तंनिब्बत्तककम्मञ्च निस्साय इमिस्सा देसनाय पवत्तता । विपाकमुखेन वा कम्मन्तरमानस्स कारणभावतो विमानवत्थूति वेदितब्बं ।

तयिदं केन भासितं, कत्थ भासितं, कदा भासितं, कस्मा च भासितन्ति? वुच्चते — इदञ्चि विमानवत्थु दुविधेन पवत्तं — पुच्छावसेन विस्सज्जनवसेन च । तत्थ विस्सज्जनगाथा ताहि ताहि देवताहि भासिता, पुच्छागाथा पन काचि भगवता भासिता, काचि सक्कादीहि, काचि सावकेहि थेरेहि । तत्थापि येभुय्येन यो सो कप्पानं सतसहस्साधिकं एकं असङ्ख्येय्यं बुद्धस्स भगवतो अगगसावकभावाय पुज्जजाणसम्भारे सम्भरन्तो अनुक्कमेन सावकपारमियो पूरेत्वा, छळभिज्जाचतुपटिसम्भिदादिगुणविसेसपरिवारस्स, सकलस्स सावकपारमिजाणस्स मत्थकं पत्तो दुतिये अगगसावकट्टाने ठितो इद्धिमन्तेसु च भगवता एतदग्गे ठपितो आयस्मा महामोग्गल्लानो, तेन भासिता ।

भासन्तेन च पठमं ताव लोकहिताय देवचारिकं चरन्तेन देवलोके देवतानं पुच्छावसेन पुन ततो मनुस्सलोकं आगन्त्वा मनुस्सानं पुज्जफलस्स पच्चक्खकरणत्थं पुच्छं विस्सज्जनञ्च एकज्झं कत्वा भगवतो पवेदेत्वा भिक्खूनं भासिता, सक्केन पुच्छावसेन, देवताहि तस्स विस्सज्जनवसेन भासितापि महामोग्गल्लानत्थेरस्स भासिता एव । एवं भगवता थेरेहि च देवताहि च पुच्छावसेन, देवताहि तस्सा विस्सज्जनवसेन च तत्थ तत्थ भासिता पच्छा धम्मविनयं सङ्गायन्तेहि धम्मसङ्गाहकेहि एकतो कत्वा “विमानवत्थु”इच्चेव सङ्गहं आरोपिता । अयं तावेत्थ “केन भासित”न्तिआदीनं पदानं सङ्खेपतो साधारणतो च विस्सज्जना ।

वित्थारतो पन “केन भासित”न्ति पदस्स अनोमदस्सिस्स भगवतो पादमूले कतपणिधानतो पट्टाय महाथेरस्स आगमनीयपटिपदा कथेतब्बा, सा पन आगमट्ठकथासु तत्थ तत्थ वित्थारिताति तत्थ आगतनयेनेव वेदितब्बा । असाधारणतो “कत्थ भासित”न्तिआदीनं पदानं विस्सज्जना तस्स तस्स विमानस्स अत्थवण्णनानयेनेव आगमिस्सति ।

अपरे पन भणन्ति — एकदिवसं आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि “एतरहि खो मनुस्सा असतिपि वत्थुसम्पत्तिया खेत्तसम्पत्तिया अत्तनो च चित्तपसादसम्पत्तिया तानि तानि पुज्जानि कत्वा देवलोके निब्बत्ता उळारसम्पत्तिं पच्चनुभोन्ति, यन्नूनाहं देवचारिकं चरन्तो ता देवता कायसक्खिं कत्वा ताहि यथूपचितं पुज्जं यथाधिगतञ्च पुज्जफलं कथापेत्वा तमत्थं भगवतो आरोचेय्यं । एवं मे सत्था गगनतले पुण्णचन्दं उट्ठापेन्तो विय मनुस्सानं कम्मफलं पच्चक्खतो दस्सेन्तो अप्पकानम्पि कारानं आयतनगताय सङ्गाय वसेन उळारफलतं विभावेन्तो तं तं विमानवत्थुं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा महतिं धम्मदेसनं पवत्तेस्सति, सा होति बहुजनस्स अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान”न्ति । सो आसना वुट्ठहित्वा रत्तदुपट्टं निवासेत्वा अपरं रत्तदुपट्टं एकंसं कत्वा समन्ततो जातिहिङ्गुलिकधारा विज्जुलता विय सङ्गापभानुरज्जितो विय च जङ्गमो अज्जनगिरिसिखरो, भगवन्तं उपसङ्कमित्वा अभिवादेत्वा एकमन्तं निसिन्नो अत्तनो अधिप्पायं आरोचेत्वा भगवता अनुज्जातो उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा अभिज्जापादकं चतुत्थज्झानं समापज्जित्वा, ततो वुट्ठाय इद्धिबलेन तङ्खणञ्जेव तावतिसभवनं गन्त्वा तत्थ तत्थ ताहि ताहि देवताहि यथूपचितं पुज्जकम्मं पुच्छि, तस्स ता कथेसुं । ततो मनुस्सलोकं आगन्त्वा तं सब्बं तत्थ पवत्तितनियामेनेव

भगवतो आरोचेसि, तं समनुज्जो सत्था अहोसि । इच्चेतं अटुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय वित्थारेन धम्मं देसेसीति ।

तं पनेतं विमानवत्थु विनयपिटकं सुत्तन्तपिटकं अभिधम्मपिटकन्ति तीसु पिटकेसु सुत्तन्तपिटकपरियापन्नं, दीघनिकायो मज्झिमनिकायो संयुत्तनिकायो अङ्गुत्तरनिकायो खुद्दकनिकायोति पञ्चसु निकायेसु खुद्दकनिकायपरियापन्नं, सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथा उदानं इतिवुत्तकं जातकं अब्भुतधम्मं वेदल्लन्ति नवसु सासनङ्गेसु गाथासङ्गहं ।

“द्वासीति बुद्धतो गण्हं, द्वे सहस्सानि भिक्खुतो ।

चतुरासीति सहस्सानि, ये मे धम्मा पवत्तिनो”ति ॥ (थेरगा० १०२७) —

एवं धम्मभण्डागारिकेन पटिज्जातेसु चतुरासीतिया धम्मक्खन्धसहस्सेसु कतिपयधम्मक्खन्धसङ्गहं । वग्गतो पीठवग्गो चित्तलतावग्गो पारिच्छत्तकवग्गो मज्झिद्वकवग्गो महारथवग्गो पायासिवग्गो सुनिक्खित्तवग्गोति सत्त वग्गा । वत्थुतो पठमे वग्गे सत्तरस वत्थूनि, दुतिये एकादस, ततिये दस, चतुत्थे द्वादस, पञ्चमे चतुदस, छट्ठे दस, सत्तमे एकादसाति अन्तरविमानानं अग्गहणे पञ्चासीति, गहणे पन तेवीससतं वत्थूनि, गाथातो पन दियद्वसहस्सगाथा । तस्स वग्गेसु पीठवग्गो आदि, वत्थूसु सोवण्णपीठवत्थु आदि, तस्सापि “पीठं ते सोवण्णमय”न्ति गाथा आदि ।

१. इत्थिविमानं

१. पीठवग्गो

१. पठमपीठविमानवण्णना

तत्थ पठमवत्थुस्स अयं अटुप्पत्ति — भगवति सावत्थियं विहरन्ते जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे रज्जा पसेनदिना कोसलेन बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स सत्ताहं असदिसदाने पवत्तिते तदनुरूपेन अनाथपिण्डिकेन महासेट्ठिना तयो दिवसे, तथा विसाखाय महाउपासिकाय महादाने दिन्ने असदिसदानस्स पवत्ति सकलजम्बुदीपे पाकटा अहोसि । अथ महाजनो तत्थ तत्थ कथं समुट्ठापेसि “किं नु खो एवं उळारविभवपरिच्चागेनेव दानं महप्फलतरं भविस्सति, उदाहु अत्तनो विभवानुरूपपरिच्चागेनापी”ति । भिक्खू तं कथं सुत्वा भगवतो आरोचेसुं । भगवा “न, भिक्खवे, देय्यधम्मसम्पत्तियाव दानं महप्फलतरं भविस्सति, अथ खो चित्तपसादसम्पत्तिया च खेत्तसम्पत्तिया च, तस्मा कुण्डकमुट्ठिमत्तम्पि पिलोतिकामत्तम्पि तिणपण्णसन्थारमत्तम्पि पूतिमुत्तहरीतकमत्तम्पि विप्पसन्नेन चेतसा दक्खिण्येय्यपुगले पतिट्ठापितं, तम्पि महप्फलतरं भविस्सति महाजुतिकं महाविप्फार”न्ति आह । तथा हि वुत्तं सक्केन देवानमिन्देन —

“नत्थि चित्ते पसन्नम्हि, अप्पिका नाम दक्खिणा ।

तथागते वा सम्बुद्धे, अथ वा तस्स सावके”ति ॥ (वि० व० ८०४) ।

सा पनेसा कथा सकलजम्बुदीपे वित्थारिका अहोसि । मनुस्सा समणब्राह्मणकपणद्धिकवणिब्बकयाचकानं यथाविभवं दानानि देन्ति, गेहङ्गणे पानीयं उपट्ठपेन्ति, द्वारकोट्टकेसु आसनानि ठपेन्ति । तेन च समयेन अज्जतरो पिण्डपातचारिको थेरो पासादिकेन अभिक्कन्तेन पटिक्कन्तेन आलोकितेन विलोकितेन समिज्जितेन पसारितेन ओक्खित्तचक्खु इरियापथसम्पन्नो पिण्डाय चरन्तो उपकट्टे काले अज्जतरं गेहं सम्पापुणि । तत्थेका कुलधीता सद्धा पसन्ना

थेरं पस्सित्वा सज्जातगारवबहुमाना उळारपीतिसोमनस्सं उप्पादेत्वा गेहं पवेसेत्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा अत्तनो पीठं पञ्जापेत्वा तस्स उपरि पीतकं मट्ठवत्थं अत्थरित्वा अदासि । अथ थेरे तत्थ निसिन्ने “इदं मय्हं उत्तमं पुज्जक्खेतं उपट्ठितं”न्ति पसन्नचित्ता यथाविभवं आहारेण परिविसि, बीजनिज्ज गहेत्वा बीजि । सो थेरो कतभत्तकिच्चो आसनदानभोजनदानादिपटिसंयुत्तं धम्मिं कथं कथेत्वा पक्कामि । सा इत्थी तं अत्तनो दानं तज्ज धम्मकथं पच्चवेक्खन्ती पीतिया निरन्तरं फुट्टसरीरा हुत्वा तं पीठम्पि थेरस्स अदासि ।

ततो अपरेण समयेन अज्जतरेण रोगेण फुट्टा कालं कत्वा तावतिसंभवेन द्वादसयोजनिके कनकविमाने निब्बत्ति । अच्छरासहस्सं चस्सा परिवारो अहोसि, पीठदानानुभावेन चस्सा योजनिको कनकपल्लङ्को निब्बत्ति आकासचारी सीघजवो उपरि कूटागारसण्ठानो, तेन तं “पीठविमानं”न्ति वुच्चति । तज्हि सुवण्णवण्णं वत्थं अत्थरित्वा दिन्नत्ता कम्मसरिक्खतं विभावेन्तं सुवण्णमयं अहोसि, पीतिवेगस्स बलवभावेन सीघजवं, दक्खिण्येयस्स चित्तरुचिवसेन दिन्नत्ता यथारुचिगामी, पसादसम्पत्तिया उळारताय सब्बसोव पासादिकं सोभातिसययुत्तज्ज अहोसि ।

अथेकस्मिं उस्सवदिवसे देवतासु यथासकं दिब्बानुभावेन उय्यानकीळनत्थं नन्दनवनं गच्छन्तीसु सा देवता दिब्बवत्थनिवत्था दिब्बाभरणविभूसिता अच्छरासहस्सपरिवारा सकभवना निक्खमित्वा तं पीठविमानं अभिरुह्य महत्तिया देविद्धिया महन्तेन सिरिसोभगेण समन्ततो चन्दो विय सूरियो विय च ओभासेन्ती उय्यानं गच्छति । तेन च समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवनं उपगतो तस्सा देवताय अविदूरे अत्तानं दस्सेसि । अथ सा देवता तं दिस्वा समुप्पन्नबलवपसादगारवा सहसा पल्लङ्कतो ओरुह्य थेरं उपसङ्कमित्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा दसनखसमोधानसमुज्जलं अज्जलिं पगग्ह नमस्समाना अट्ठासि । थेरो किज्जापि ताय अज्जेहि च सत्तेहि यथूपचितं कुसलाकुसलं अत्तनो यथाकम्मूपगजाणानुभावेन हत्थतले ठपितआमलकं विय पञ्जाबलभेदेन पच्चक्खतो पस्सति, तथापि यस्मा देवतानं उपपत्तिसमनन्तरमेव “कुतो नु खो अहं चवित्वा इधूपपन्ना, किं नु खो कुसलकम्मं कत्वा इमं सम्पत्तिं पटिलभामी”ति अतीतभवं यथूपचितज्ज कम्मं उद्दिस्स येभुय्येन धम्मतासिद्धा उपधारणा, तस्सा च याथावतो जाणं उप्पज्जति, तस्मा ताय देवताय कतकम्मं कथापेत्वा सदेवकस्स लोकस्स कम्मफलं पच्चक्खं कातुकामो —

१. “पीठं ते सोवण्णमयं उळारं, मनोजवं गच्छति येनकामं ।
अलङ्कते मल्लधरे सुवत्थे, ओभाससि विज्जुरिवब्भ कूटं ॥
२. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
३. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे,
मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ आह —
४. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

५. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, अब्भागतानासनकं अदासिं ।
अभिवादयिं अज्जलिकं अकासिं, यथानुभावञ्च अदासि दानं ॥
६. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
७. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१. तत्थ पीठन्ति यंकिञ्च तादिसं दारुक्खन्धम्पि आपणम्पि बलिकरणपीठम्पि वेत्तासनम्पि मसारकादिविसेसनामं दारुमयादिआसनम्पि वुच्चति । तथा हि “पादपीठं पादकथलिक”न्ति (महाव० २०९; चूळव० ७५) एत्थ पादठपनयोगं पीठादिकं दारुक्खन्धं वुच्चति, “पीठसप्पी”ति (मि० प० ५.३.१) एत्थ हत्थेन गहणयोगं । “पीठिका”ति पन एकच्चेसु जनपदेसु देसवोहारेन आपणं । “भूतपीठिका देवकुलपीठिका”ति एत्थ देवतानं बलिकरणद्वानभूतं पीठं । “भद्वपीठ”न्ति एत्थ वेत्तलतादीहि उपरि वीतं आसनं, यं सन्धाय वुत्तं “भद्वपीठं उपानयी”ति । “सुपज्जत्तं मज्जपीठं । मज्जं वा पीठं वा कारयमानेना”ति (पाचि० ५२२) च आदीसु मसारकादिभेदं दारुमयादिआसनं । इध पन पल्लङ्काकारसण्ठितं देवताय पुज्जानुभावाभिनिब्बत्तं योजनिकं कनकविमानं वेदितब्बं ।

तेति ते-सद्दो “न ते सुखं पजानन्ति, ये न पस्सन्ति नन्दन”न्ति आदीसु (सं० नि० १.११, २२६) त-सद्दस्स वसेन पच्चत्तबहुवचने आगतो । “नमो ते पुरिसाज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम (दी० नि० ३.२७८; सु० नि० ५४९) । नमो ते बुद्ध वीरत्थू”ति (सं० नि० १.९०) च आदीसु तुम्ह-सद्दस्स वसेन सम्पदाने, तुहन्ति अत्थो । “किं ते दिट्ठं किन्ति ते सुतं । उपधी ते समतिक्कन्ता, आसवा ते पदालिता”ति (म० नि० २.४००; सु० नि० ५५१) च आदीसु करणे । “किं ते वतं किं पन ब्रह्मचरिय”न्ति आदीसु (वि० व० १२५१; जा० १.१०.९२) सामिअत्थे । इधापि सामिअत्थे दट्ठब्बो । तवाति हि अत्थो ।

सोवण्णमयन्ति एत्थ सुवण्ण-सद्दो “सुवण्णे दुब्बण्णे सुगते दुग्गते”ति (म० नि० १.१४८) च “सुवण्णता सुसरता”ति (खु० पा० ८.११) च एवमादीसु छविसम्पत्तियं आगतो । “काकं सुवण्णा परिवारयन्ती”ति आदीसु (जा० १.१.७७) गरुळे । “सुवण्णवण्णो कज्जनसन्निभत्तचो”ति आदीसु (दी० नि० ३.२००) जातरूपे । इधापि जातरूपे एव दट्ठब्बो । तज्झि बुद्धानं समानवण्णताय सोभनो वण्णो एतस्साति सुवण्णन्ति वुच्चति । सुवण्णमेव सोवण्णं यथा “वेकतं वेसम”न्ति च । मय-सद्दो च “अनुज्जातपटिज्जाता, तेविज्जा मयमस्मुभो”ति आदीसु (सु० नि० ५९९; म० नि० २.४५५) अस्मदत्थे आगतो । “मयं निस्साय हेमाय, जातमण्डो दरी सुभा”ति एत्थ पज्जत्तियं । “मनोमया पीतिभक्खा सयंपभा”ति आदीसु (दी० नि० १.३९; ३.३८) निब्बत्तिअत्थे, बाहिरेन पच्चयेन विना मनसाव निब्बत्ताति मनोमयाति वुत्ता । “यन्नूनाहं सामं चिक्खल्लं मदित्वा सब्बमत्तिकामयं कुटिकं करेय्य”न्ति आदीसु (पारा० ८४) विकारत्थे । “दानमयं सीलमय”न्ति आदीसु (दी० नि० ३.३०५) पदपूरणमत्ते । इधापि विकारत्थे, पदपूरणमत्ते वा दट्ठब्बो । यदा हि सुवण्णेन निब्बत्तं सोवण्णमयन्ति अयमत्थो, तदा सुवण्णस्स विकारो सोवण्णमयन्ति विकारत्थे मय-सद्दो दट्ठब्बो, “निब्बत्तिअत्थे”तिपि वत्तुं वट्ठितियेव । यदा पन सुवण्णेन निब्बत्तं सोवण्णन्ति अयमत्थो, तदा सोवण्णमेव सोवण्णमयन्ति पदपूरणमत्ते मय-सद्दो दट्ठब्बो ।

उळारन्ति पणीतम्पि सेट्ठम्पि महन्तम्पि । उळार-सद्दो हि “पुब्बेनापरं उळारं विसेसं अधिगच्छती”ति आदीसु (सं० नि०

५.३७६) पणीते आगतो । “उळाराय खलु भवं वच्छायनो समणं गोतमं पसंसाय पसंसती”ति आदीसु (म० नि० १.२८८) सेट्टे । “उळारभोगा उळारयसा ओळारिक”न्ति च आदीसु (ध० स० ८९४, ८९६; म० नि० १.२४४) महन्ते । तम्पि च विमानं मनुज्जभावेन उपभुज्जन्तानं अतिक्किरणत्थेन पणीतं, समन्तपासादिकतादिना पसंसिताय सेट्टं, पमाणमहन्तताय च महग्घताय च महन्तं, तीहिपि अत्थेहि उळारमेवाति वुत्तं उळारन्ति ।

मनोजवन्ति एत्थ मनोति चित्तं । यदिपि मनो-सद्धो सब्बेसम्पि कुसलाकुसलाब्बाकतचित्तानं साधारणवाची, “मनोजव”न्ति पन वुत्तता यत्थ कत्थचि आरम्मणे पवत्तनकस्स किरियमयचित्तस्स वसेन वेदितब्बं । तस्मा मनसो विय जवो एतस्साति मनोजवं यथा ओट्टुमुखोति, अतिविय सीघगमनन्ति अत्थो । मनो हि लहुपरिवत्तिताय अतिदूरेपि विसये खणेनेव निपतति, तेनाह भगवा — “नाहं, भिक्खवे, अज्जं एकधम्मम्पि समनुपस्सामि यं एवं लहुपरिवत्तं, यथयिदं, भिक्खवे, चित्त”न्ति (अ० नि० १.४८) “दूरङ्गमं एकचर”न्ति (ध० प० ३७) च । **गच्छतीति** तस्सा देवताय वसनविमानतो उय्यानं उद्दिस्स आकासेन गच्छति ।

येनकामन्ति एत्थ काम-सद्धो “कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा, विरूपरूपेन मथेन्ति चित्त”न्ति आदीसु (सु० नि० ५०; थेरगा० ७८७) मनापिये रूपादिविसये आगतो । “छन्दो कामो रागो कामो”ति आदीसु (विभ० ५६४; महानि० १; चूळनि० ८ अजितमाणवपुच्छानिद्देस) छन्दरागो । “किलेसकामो कामुपादान”न्ति आदीसु (ध० स० १२१९; महानि० २) सब्बस्मिं लोभे । “अत्तकामपारिचरियाय वण्णं भासेय्या”ति आदीसु (पारा० २९१) गामधम्मे । “सन्तेत्थ तयो कुलपुत्ता अत्तकामरूपा विहरन्ती”ति आदीसु (म० नि० १.३२५; महाव० ४६६) हितच्छन्दे । “अत्ताधीनो अपराधीनो भुजिस्सो येनकामंगमो”ति आदीसु (दी० नि० १.२२१; म० नि० १.४२६) सेरिभावे । इधापि सेरिभावे एव दट्ठब्बो, तस्मा **येनकामन्ति** यथारुचि, देवताय इच्छानुरूपन्ति अत्थो ।

अलङ्कतेति अलङ्कतगत्ते, नानाविधरंसिजालसमुज्जलविविधरतनविज्जोतितेहि हत्थूपगपादूपगादिभेदेहि सट्ठिसकटभारपरिमाणेहि दिब्बालङ्कारेहि विभूसितसरीरेति अत्थो । सम्बोधने चेतं एकवचनं । **मल्यधरेति** कप्परुक्खपारिच्छत्तकसन्तानकलतादिसम्भवेहि, सुविसुद्धचामीकरविविधरतनमयपत्तकिज्जक्खकेसरेहि, समन्ततो विज्जोतमानविष्फुरन्तकिरणनिकरुचिरेहि दिब्बकुसुमेहि सुमण्डितकेसहत्थादिताय मालाभारिनी । **सुवत्थेति** कप्पलतानिब्बत्तानं, नानाविरागवण्णविसेसानं सुपरिसुद्धभासुरप्पभानं निवासनुत्तरियपटिच्छदादीनं दिब्बवत्थानं वसेन सुन्दरवत्थे । **ओभाससीति** विज्जोतसि । **विज्जुरिवाति** विज्जुलता विय । **अब्भकूटन्ति** वलाहकसिखरे । भुम्मत्ये हि एतं उपयोगवचनं । **ओभाससीति** वा अन्तो गधहेतु अत्थवचनं, ओभासेसीति अत्थो । इमस्मिं पक्खे “अब्भकूट”न्ति उपयोगत्थे एव उपयोगवचनं दट्ठब्बं ।

अयज्जेत्थ अत्थो — यथा नाम सज्झापभानुरज्जितं रत्तवलाहकसिखरं पकतियापि ओभासमानं समन्ततो विज्जोतमाना विज्जुलता निच्छरन्ती विसेसतो ओभासेति, एवमेवं सुपरिसुद्धतपनीयमयं नानारतनसमुज्जलं पकतिपभस्सरं इमं विमानं त्वं सब्बालङ्कारेहि विभूसिता सब्बसो विज्जोतयन्तीहि अत्तनो सरीरप्पभाहि वत्थाभरणोभासेहि च विसेसतो ओभासेसीति ।

एत्थ हि “पीठ”न्ति निदस्सेतब्बवचनमेतं, “अब्भकूट”न्ति निदस्सनवचनं । तथा “ते”ति निदस्सेतब्बवचनं । तज्जि “पीठ”न्ति इदं अपेक्खित्वा सामिवचनेन वुत्तम्पि “अलङ्कते मल्यधरे सुवत्थे ओभाससी”ति इमानि पदानि अपेक्खित्वा पच्चत्तवसेन परिणमति, तस्मा “त्व”न्ति वुत्तं होति । “विज्जुरिवा”ति निदस्सनवचनं । “ओभाससी”ति इदं द्विन्मपि

उपमेय्युपमानानं सम्बन्धदस्सनं । “ओभाससी”ति हि इदं “त्व”न्ति पदं अपेक्खित्वा मज्झिमपुरिसवसेन वुत्तं, “पीठ”न्ति इदं अपेक्खित्वा पठमपुरिसवसेन परिणमति । च-सद्वो चेत्थ लुत्तनिहिद्धो दट्ठब्बो । “गच्छति येनकामं ओभाससी”ति च “विज्जुलतोभासितं अब्भकूटं विया”ति पच्चत्तवसेन चेतं उपयोगवचनं परिणमति । तथा “पीठ”न्ति विसेसितव्ववचनमेतं, “ते सोवण्णमयं उळार”न्तिआदि तस्स विसेसनं ।

ननु च “सोवण्णमय”न्ति वत्त्वा सुवण्णस्स अगगलोहताय सेट्ठभावतो दिव्वस्स च इधाधिपेतत्ता “उळार”न्ति न वत्तव्वन्ति? न, किञ्चि विसेससम्भावतो । यथेव हि मनुस्सपरिभोगसुवण्णविकतितो रसविद्धं सेट्ठं सुविसुद्धं, ततो आकरुप्पन्नं, ततो यंकिञ्चि दिव्वं सेट्ठं, एवं दिव्वसुवण्णेपि चामीकरं, चामीकरतो सातकुम्भं, सातकुम्भतो जम्बुनदं, जम्बुनदतो सिङ्गीसुवण्णं । तज्झि सब्बसेट्ठं । तेनाह सक्को देवानमिन्दो —

“मुत्तो मुत्तेहि सह पुराणजटिलेहि, विप्पमुत्तो विप्पमुत्तेहि ।

सिङ्गीनिक्खसवण्णो, राजगहं पाविसि भगवा”ति ॥ (महाव० ५८) ।

तस्मा “सोवण्णमय”न्ति वत्त्वापि “उळार”न्ति वुत्तं । अथ वा “उळार”न्ति इदं न तस्स सेट्ठपणीतभावमेव सन्धाय वुत्तं, अथ खो महन्तभावम्पीति वुत्तोवायमत्थो । एत्थ च “पीठ”न्तिआदि फलस्स कम्मसरिक्खतादस्सनं । तत्थापि “सोवण्णमय”न्ति इमिना तस्स विमानस्स वत्थुसम्पदं दस्सेति, “उळार”न्ति इमिना सोभातिसयसम्पदं, “मनोजव”न्ति इमिना गमनसम्पदं । “गच्छति येनकाम”न्ति इमिना सीघजवताय पीठसम्पत्तिभावसम्पदं दस्सेति ।

अथ वा “सोवण्णमय”न्ति इमिना तस्स पणीतभावं दस्सेति, “उळार”न्ति इमिना वेपुल्लमहत्तं । “मनोजव”न्ति इमिना आनुभावमहत्तं । “गच्छति येनकाम”न्ति इमिना विहारसुखत्तं दस्सेति । “सोवण्णमय”न्ति वा इमिना तस्स अभिरूपतं वण्णपोक्खरतज्ज दस्सेति, “उळार”न्ति इमिना दस्सनीयतं पासादिकतज्ज दस्सेति, “मनोजव”न्ति इमिना सीघसम्पदं, “गच्छति येनकाम”न्ति इमिना कत्थचि अप्पटिहतचारतं दस्सेति ।

अथ वा तं विमानं यस्स पुज्जकम्मस्स निस्सन्दफलं, तस्स अलोभनिस्सन्दताय सोवण्णमयं, अदोसनिस्सन्दताय उळारं, अमोहनिस्सन्दताय मनोजवं गच्छति येनकामं । तथा तस्स कम्मस्स सद्धानिस्सन्दभावेन सोवण्णमयं, पज्जानिस्सन्दभावेन उळारं, वीरियनिस्सन्दभावेन मनोजवं, समाधिनिस्सन्दभावेन गच्छति येनकामं । सद्भासमाधिनिस्सन्दभावेन वा सोवण्णमयं, समाधिपज्जानिस्सन्दभावेन उळारं, समाधिवीरियनिस्सन्दभावेन मनोजवं, समाधिसतिनिस्सन्दभावेन गच्छति येनकामन्ति वेदितव्वं ।

तत्थ यथा “पीठ”न्तिआदि विमानसम्पत्तिदस्सनवसेन तस्सा देवताय पुज्जफलविभवसम्पत्तिकित्तनं, एवं “अलङ्कते”तिआदि अत्तभावसम्पत्तिदस्सनवसेन पुज्जफलविभवसम्पत्तिकित्तनं । यथा हि सुसिक्खितसिप्पाचरियविरचितोपि रत्तसुवण्णालङ्कारो विविधरंसिजालसमुज्जलमणिरतनखचितो एव सोभति, न केवलो, एवं सब्बङ्गसम्पन्नो चतुरस्ससोभनोपि अत्तभावो सुमण्डितपसाधितोव सोभति, न केवलो । तेनस्सा “अलङ्कते”तिआदिना आहरिमं सोभावसेसं दस्सेति, “ओभाससी”ति इमिना अनाहरिमं । तथा पुरिमेन वत्तमानपच्चयनिमित्तं सोभातिसयं दस्सेति, पच्छिमेन अतीतपच्चयनिमित्तं । पुरिमेन वा तस्सा उपभोगवत्थुसम्पदं दस्सेति, पच्छिमेन उपभुज्जनकवत्थुसम्पदं ।

एत्थाह “किं पन तं विमानं युत्तवाहं, उदाहु अयुत्तवाह”न्ति? यदिपि देवलोके रथविमानानि युत्तवाहानिपि होन्ति

“सहस्सयुत्तं आजञ्जरथ”न्ति (सं० नि० १.२६४) आदिवचनतो, ते पन देवपुत्ता एव किच्चकरणकाले वाहरूपेन अत्तानं दस्सेन्ति यथा एरावणो देवपुत्तो कीळनकाले हत्थिरूपेन । इदं पन अञ्जञ्च एदिसं अयुत्तवाहं दट्ठब्बं ।

यदि एवं किं तस्स विमानस्स अब्भन्तरा वायोधातु गमने विसेसपच्चयो, उदाहु बाहिराति? अब्भन्तराति गहेतब्बं । यथा हि चन्दविमानसूरियविमानादीनं देसन्तरगमने तदुपजीवीनं सत्तानं साधारणकम्मनिब्बत्तं अतिविय सीघजवं महन्तं वायुमण्डलं तानि पेलेन्तं पवत्तेति, न एवं तं पेलेत्वा पवत्तेन्ती बाहिरा वायोधातु अत्थि । यथा च पन चक्करतनं अन्तोसमुद्धिताय वायोधातुया वसेन पवत्तति । न हि तस्स चन्दविमानादीनं विय बाहिरा वायोधातु पेलेत्वा पवत्तिका अत्थि रञ्जो चक्कवत्तिस्स चित्तवसेन “पवत्ततु भवं चक्करतन”न्ति आदिवचनसमननन्तरमेव पवत्तनतो, एवं तस्सा देवताय चित्तवसेन अत्तसन्निस्सिताय वायोधातुया गच्छतीति वेदितब्बं । तेन वुत्तं “मनोजवं गच्छति येनकाम”न्ति ।

२. एवं पठमगाथाय तस्सा देवताय पुञ्जफलसम्पत्तिं कित्तेत्वा इदानी तस्सा कारणभूतं पुञ्जसम्पदं विभावेतुं “**केन तेतादिसो वण्णो**”ति आदि गाथाद्वयं वुत्तं । तत्थ **केना**ति किं-सद्दो “किं राजा यो लोकं न रक्खति, किं नु खो नाम तुम्हे मं वत्तब्बं मज्जथा”ति आदीसु (पारा० ४२४) गरहणे आगतो । “यंकिञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्न”न्ति आदीसु (म० नि० १.२४४; सं० नि० ३.५९) अनियमे । “किं सूध वित्तं पुरिसस्स सेट्ठ”न्ति आदीसु (सु० नि० १८३; सं० नि० १.७३) पुच्छायं । इधापि पुच्छायमेव दट्ठब्बो । “**केना**”ति च हेतुअत्थे करणवचनं, केन हेतुनाति अत्थो । **तेति** तव । **एतादिसो**ति एदिसो, एतरहि यथादिस्समानोति अत्थो । **वण्णो**ति वण्ण-सद्दो “कदा सञ्जूळा पन ते, गहपति, इमे समणस्स गोतमस्स वण्णा”ति आदीसु (म० नि० २.७७) गुणे आगतो । “अनेकपरियायेन बुद्धस्स वण्णं भासति, धम्मस्स वण्णं भासति, सङ्गस्स वण्णं भासती”ति आदीसु (दी० नि० १.४) थुतियं । “अथ केन नु वण्णेन, गन्धथेनोति वुच्चती”ति आदीसु (सं० नि० १.२३४; जा० १.६.११६) कारणे । “तयो पत्तस्स वण्णा”ति आदीसु (पारा० ६०२) पमाणे । “चत्तारोमे, भो गोतम, वण्णा”ति आदीसु (दी० नि० ३.११५; म० नि० २.३७९-३८०) जातियं । “महन्तं हत्थिराजवण्णं अभिनिम्मिनित्वा”ति आदीसु सण्ठाने । “सुवण्णवण्णोसि भगवा, सुसुक्कदाठोसि वीरियवा”ति आदीसु (म० नि० २.३९९; सु० नि० ५५३) छविवण्णे । इधापि छविवण्णे एव दट्ठब्बो । अयज्हेत्थ अत्थो — केन कीदसेन पुञ्जविसेसेन हेतुभूतेन देवते, तव एतादिसो एवंविधो द्वादसयोजनानि फरणकप्पभो सरीरवण्णो जातोति?

केन ते इध मिज्झतीति केन पुज्जातिसयेन ते इध इमस्मिं ठाने इदानी तयि लब्भमानं उळारं सुचरितफलं इज्झति निष्फज्जति । **उप्पज्जन्ती**ति निब्बत्तन्ति, अविच्छेदवसेन उपरूपरि वत्तन्तीति अत्थो । **भोगा**ति परिभुज्जितब्बट्ठेन “भोगा”ति लब्धनामा वत्थाभरणादिवित्तूपकरणविसेसा । **येति** सामज्जेन अनियमनिद्देशो, **केची**ति पकारभेदं आमसित्वा अनियमनिद्देशो, उभयेनापि पणीतपणीततरादिभेदे तत्थ लब्भमाने तादिसे भोगे अनवसेसतो ब्यापेत्वा सङ्गहाति । अनवसेसब्यापको हि अयं निद्देशो यथा “ये केचि सङ्गारा”ति । **मनसो पिया**ति मनसा पियायितब्बा, मनापियाति अत्थो ।

एत्थ च “**एतादिसो वण्णो**”ति इमिना हेट्ठा वुत्तविसेसा तस्सा देवताय अत्तभावपरियापन्ना वण्णसम्पदा दस्सिता । “**भोगा**”ति इमिना उपभोगपरिभोगवत्थुभूता दिब्बरूपसद्गन्धरसफोडुब्बभेदा कामगुणसम्पदा । “**मनसो पिया**”ति इमिना तेसं रूपादीनं इडुकन्तमनापता । “**इध मिज्झती**”ति इमिना पन दिब्बआयुवण्णयससुखआधिपतेय्यसम्पदा दस्सिता । “ये केचि मनसो पिया”ति इमिना यानि “सो अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहाति दिब्बेन आयुना दिब्बेन वण्णेन दिब्बेन सुखेन दिब्बेन यसेन दिब्बेन आधिपतेय्येन दिब्बेहि रूपेहि दिब्बेहि सद्देहि दिब्बेहि गन्धेहि दिब्बेहि रसेहि दिब्बेहि फोडुब्बेही”ति (सं० नि० ४.३४१) सुत्ते आगतानि दस ठानानि । तेसं इध अनवसेसतो सङ्गहो दस्सितोति वेदितब्बो ।

३. पुच्छामीति पञ्चं करोमि, जातुमिच्छामीति अत्थो । कामञ्चेतं “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिञ्ज्झति । किमकासि पुञ्जं, केनासि एवं जलितानुभावा”ति च किं-सद्दग्गहणेनेव अत्थन्तरस्स असम्भवतो पुच्छावसेन गाथात्तयं वुत्तन्ति विञ्जायति । पुच्छाविसेसभावजापनत्थं पन “पुच्छामी”ति वुत्तं । अयञ्हि पुच्छा अदिट्ठजोतना ताव न होति एदिसस्स अत्थस्स महाथेरस्स अदिट्ठभावाभावतो, विमतिच्छेदनापि न होति सब्बसो समुग्धातितसंसयत्ता, अनुमतिपुच्छापि न होति “तं किं मज्जसि राजज्जा”तिआदीसु (दी० नि० २.४१३) विय अनुमतिगहणाकारेण अप्पवत्तत्ता, कथेतुकम्यतापुच्छापि न होति तस्सा देवताय कथेतुकम्यतावसेन थरेण अपुच्छितत्ता । विसेसेन पन दिट्ठसंसन्दनाति वेदितब्बा । स्वायमत्थो हेट्ठा अट्ठुप्पत्तिकथायं “थेरो किञ्चापी”तिआदिना विभावितो एव । तन्ति त्वं । तयिदं पुब्बापरापेक्खं, पुब्बापेक्खताय उपयोगेकवचनं, परापेक्खताय पन पच्चत्तेकवचनं दट्ठब्बं ।

देवीति एत्थ देव-सद्दो “इमानि ते देव चतुरासीति नगरसहस्सानि कुसवतीराजधानिपमुखानि, एत्थ, देव, छन्दं करोहि जीविते अपेक्ख”न्ति च आदीसु (दी० नि० २.२६६) सम्मुतिदेववसेन आगतो, “तस्स देवातिदेवस्स, सासनं सब्बदस्सिनो”तिआदीसु विसुद्धिदेववसेन । विसुद्धिदेवानञ्हि भगवतो अतिदेवभावे वुत्ते इतरेसं वुत्तो एव होतीति । “चातुमहाराजिका देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला”तिआदीसु (दी० नि० ३.३३७) उपपत्तिदेववसेन । इधापि उपपत्तिदेववसेनेव वेदितब्बो । पदत्थतो पन — दिब्बति अत्तनो पुञ्जिद्धिया कीळति लळति पञ्चहि कामगुणेहि रमति, अथ वा हेट्ठा वुत्तनयेन जोतति ओभासति, आकासेन विमानेन च गच्छतीति देवी । “त्वं देवी”ति सम्बोधने चेतं एकवचनं । **महानुभावेति** उल्लासभावे, सो पनस्सानुभावो हेट्ठा द्वीहि गाथाहि दस्सितोयेव ।

मनुस्सभूताति एत्थ मनस्स उस्सन्नताय मनुस्सा, सतिसूरभावब्रह्मचरिययोग्यतादिगुणवसेन उपचितमानसा उक्कट्टगुणचित्ता । के पन ते? जम्बुदीपवासिनो सत्तविसेसा । तेनाह भगवा —

“तीहि, भिक्खवे, ठानेहि जम्बुदीपका मनुस्सा उत्तरकुरुके मनुस्से अधिगग्हन्ति देवे च तावतिंसे । कतमेहि तीहि? सूरा, सतिमन्तो, इध ब्रह्मचरियवासो”ति (अ० नि० ९.२१) ।

तथा हि बुद्धा भगवन्तो पच्चेकबुद्धा अगगसावका महासावका चक्कवत्तिनो अज्जे च महानुभावा सत्ता एत्थेव उप्पज्जन्ति । तेहि समानरूपादिताय पन सद्धिं परित्तदीपवासीहि इतरमहादीपवासिनोपि “मनुस्सा”त्वेव पज्जायिंसूति एके ।

अपरे पन भणन्ति — लोभादीहि अलोभादीहि च सहितस्स मनस्स उस्सन्नताय मनुस्सा । ये हि सत्ता मनुस्सजातिका, तेसु विसेसतो लोभादयो अलोभादयो च उस्सन्ना, ते लोभादिउस्सन्नताय अपायमगं, अलोभादिउस्सन्नताय सुगतिमगं निब्बानगामिमगञ्च पूरेन्ति, तस्मा लोभादीहि अलोभादीहि च सहितस्स मनस्स उस्सन्नताय परित्तदीपवासीहि सद्धिं चतुमहादीपवासिनो सत्तविसेसा “मनुस्सा”ति वुच्चन्तीति ।

लोकिया पन “मनुनो अपच्चभावेन मनुस्सा”ति वदन्ति । मनु नाम पठमकप्पिको लोकमरियादाय आदिभूतो हिताहितविधायको सत्तानं पितुडानियो, यो सासने “महासम्मतो”ति वुच्चति । पच्चक्खतो परम्पराय च तस्स ओवादानुसासनियं ठिता सत्ता पुत्तसदिसताय “मनुस्सा”ति वुच्चन्ति । ततो एव हि ते माणवा “मनुजा”ति च वोहरीयन्ति । मनुस्सेसु भूता जाता, मनुस्सभावं वा पत्ताति मनुस्सभूता ।

किमकासि पुञ्जन्ति किं दानसीलादिप्पभेदेसु कीदिसं पुज्जभावफलनिब्बत्तनतो, यत्थ सयं उप्पन्नं, तं सन्तानं पुनाति

विसोधेतीति च “पुञ्ज”न्ति लद्धनामं सुचरितं कुसलकम्मं अकासि, उपचिनि निब्बत्तेसीति अत्थो ।
जलितानुभावाति सब्बसो विज्जोतमानपुञ्जिद्धिका ।

कस्मा पनेत्थ “मनुस्सभूता किमकासि पुञ्ज”न्ति वुत्तं, किं अज्जासु गतीसु पुञ्जकिरिया नत्थीति? नो नत्थि । यस्मा निरयेपि नाम कामावचरकुसलचित्तपवत्ति कदाचि लब्भतेव, किमङ्गं पनञ्जत्थ, ननु अवोचुम्हा “दिट्ठसंसन्दना पुच्छा”ति । तस्मा महाथेरो मनुस्सत्तभावे ठत्वा पुञ्जकम्मं कत्वा उप्पन्नं तं दिस्वा भूतत्थवसेन पुच्छन्तो “मनुस्सभूता किमकासि पुञ्ज”न्ति अवोच ।

अथ वा अज्जासु गतीसु एकन्तसुखताय एकन्तदुक्खताय दुक्खबहुलताय च पुञ्जकिरियाय ओकासो न सुलभरूपो सप्पुरिसूपनिस्सयादिपच्चयसमवायस्स सुदुल्लभभावतो । कदाचि उप्पज्जमानोपि यथावुत्तकारणेन उळारो विपुलो न च होति, मनुस्सगतियं पन सुखबहुलताय पुञ्जकिरियाय ओकासो सुलभरूपो सप्पुरिसूपनिस्सयादिपच्चयसमवायस्स येभुय्येन सुलभभावतो । यच्च तत्थ दुक्खं उप्पज्जति, तम्पि विसेसतो पुञ्जकिरियाय उपनिस्सयो होति । दुक्खूपनिस्सया हि सद्भाति । यथा हि अयोधनेन सत्थके निष्पादियमाने तस्स एकन्ततो न अग्गिम्हि तापनं उदकेन वा तेमनं छेदनकिरियासमत्थताय विसेसपच्चयो, तापेत्वा पन पमाणयोगतो उदकतेमनं तस्सा विसेसपच्चयो, एवमेव सत्तसन्तानस्स एकन्तदुक्खसमङ्गिता दुक्खबहुलता एकन्तसुखसमङ्गिता च पुञ्जकिरियाय न विसेसपच्चयो होति । सति पन दुक्खसन्तापने पमाणयोगतो सुखूपबूहने च लद्धूपनिस्सया पुञ्जकिरिया उप्पज्जति, उप्पज्जमाना च महाजुतिका महाविप्फारा पटिपक्खछेदनसमत्था च होति, तस्मा मनुस्सभावो पुञ्जकिरियाय विसेसपच्चयो । तेन वुत्तं “मनुस्सभूता किमकासि पुञ्ज”न्ति । सेसं सुविज्जेय्यमेव ।

४. एवं पन थेरेन पुच्छिता सा देवता पज्जं विस्सज्जेसि । तमत्थं दस्सेतुं “सा देवता अत्तमना”ति गाथा वुत्ता । केन पनायं गाथा वुत्ता? धम्मसङ्गाहकेहि । तत्थ साति या पुब्बे “पुच्छामि तं देवि महानुभावे”ति वुत्ता, सा । देवताति देवपुत्तोपि ब्रह्मापि देवधीतापि वुच्चति । “अथ खो अज्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा”ति आदीसु (सं० नि० १.१; खु० पा० ५.१) हि देवपुत्तो “देवता”ति वुत्तो देवोयेव देवताति कत्वा । तथा “ता देवता सत्तसता उळारा, ब्रह्मविमाना अभिनिक्खमित्वा”ति आदीसु ब्रह्मानो ।

“अभिक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।

ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका”ति ॥ (वि० व० ७५) —

आदीसु देवधीता । इधापि देवधीता एव दट्ठब्बा । अत्तमनाति तुट्ठमना पीतिसोमनस्सेहि गहितमना । पीतिसोमनस्ससहगतज्झि चित्तं दोमनस्सस्स अनोकासतो तेहि तं सकं कत्वा गहितं विय होति । अत्तमनाति वा सकमना । अनवज्जपीतिसोमनस्ससम्पयुत्तज्झि चित्तं सम्पति आरयतिज्ज तंसमङ्गिनो हितसुखावहतो “सक”न्ति वत्तब्बतं लभति, न इतरं ।

मोगल्लानेनाति मोगल्लानगोत्तस्स ब्राह्मणमहासालस्स पुत्तभावतो सो महाथेरो गोत्तवसेन “मोगल्लानो”ति पज्जातो, तेन मोगल्लानेन । पुच्छिताति दिट्ठसंसन्दनवसेन पुच्छिता, अत्तमना सा देवता पज्जं व्याकासीति योजना । अत्तमनता चस्सा “तम्पि नाम परित्तकम्पि कम्मं एवं महतिया दिब्बसम्पत्तिया कारणं अहोसी”ति पुब्बेपि सा अत्तनो पुञ्जफलं पटिच्च अन्तरन्तरा सोमनस्सं पटिसंवेदेति, इदानीं पन “अज्जतरस्स थेरस्स कतोपि नाम कारो एवं उळारफलो,

अयं पन बुद्धानं अगसावको उळारगुणो महानुभावो, इमप्पि पस्सितुं निपच्चकारञ्च कातुं लभामि, मम पुञ्जफलपटिसंयुत्तमेव च पुच्छं करोती”ति द्वीहि कारणेहि उप्पन्ना । एवं सज्जातबलवपीतिसोमनस्सा सा थेरस्स वचनं सिरसा सम्पटिच्छित्वा पज्जं पुट्ठा व्याकासि ।

पज्जन्ति जातुं इच्छितं तं अत्थं **व्याकासि** कथेसि विस्सज्जेसि । कथं पन व्याकासि? **पुट्ठा**ति पुट्ठाकारतो, पुच्छिताकारेनेवाति अत्थो । एत्थ हि “पुच्छिता”ति वत्वा पुन “पुट्ठा”ति वचनं विसेसत्थनियमनं दट्ठब्बं । सिद्धे हि सति आरम्भो विसेसत्थजापकोव होति । को पनेसो विसेसत्थो? व्याकरणस्स पुच्छानुरूपता । यज्जि कम्मफलं दस्सेत्वा तस्स कारणभूतं कम्मं पुच्छितं, तदुभयस्स अज्जमज्जानुरूपभावविभावना । येन च आकारेन पुच्छा पवत्ता अत्थतो च व्यज्जनतो च, तदाकारस्स व्याकरणस्स पुच्छानुरूपता, तथा चेव विस्सज्जनं पवत्तं । इति इमस्स विसेसस्स जापनत्थं “पुच्छिता”ति वत्वा पुन “पुट्ठा”ति वुत्तं ।

“पुच्छिता”ति वा ताय देवताय विसेसनमुखेन पुट्ठभावस्स पज्जव्याकरणस्स च कारणकित्तनं । इदं वुत्तं होति — “केन तेतादिसो वण्णो”ति आदिना थेरेन पुच्छीयतीति पुच्छा, ताय देवताय कतकम्मं, तस्सा पुच्छाय कारिता आचिक्खिता वाति सा देवता “पुच्छिता”ति वुत्ता । यस्मा पुच्छिता पुच्छियमानस्स कम्मस्स कारिता, तस्मा पज्जं पुट्ठा । यस्मा च पुच्छिता पुच्छियमानस्स कम्मस्स आचिक्खनसभावा, तस्मा पज्जं व्याकासीति । **यस्स कम्मस्सिदं फलन्ति** इदं “पज्ज”न्ति वुत्तस्स अत्थस्स सरूपदस्सनं । अयं चेत्थ अत्थो — इदं पुच्छन्तस्स पुच्छियमानाय च पच्चक्खभूतं अनन्तरं वुत्तप्पकारं पुञ्जफलं, यस्स कम्मस्स तं जातुं इच्छितत्ता पज्जन्ति वुत्तं पुञ्जकम्मं व्याकासीति ।

५. **अहं मनुस्सेसू**ति आदि पज्जस्स व्याकरणाकारो । तत्थ **अहन्ति** देवता अत्तानं निद्विसति । “मनुस्सेसू”ति वत्वा पुन “मनुस्सभूता”ति वचनं तदा अत्तनि मनुस्सगुणानं विज्जमानतादस्सनत्थं । यो हि मनुस्सजातिकोव समानो पाणातिपातादिं अकत्तब्बं कत्वा दण्डारहो तत्थ तत्थ राजादितो हत्थच्छेदादिकम्मकारणं पापुणन्तो महादुक्खं अनुभवति, अयं **मनुस्सनेरयिको** नाम । अपरो मनुस्सजातिकोव समानो पुब्बेकतकम्मुना घासच्छादनम्पि न लभति, खुप्पिपासाभिभूतो दुक्खबहुलो कत्थचि पतिट्ठं अलभमानो विचरति, अयं **मनुस्सपेतो** नाम । अपरो मनुस्सजातिकोव समानो पराधीनवुत्ति परेसं भारं वहन्तो भिन्नमरियादो वा अनाचारं आचरित्वा परेहि सन्तज्जितो मरणभयभीतो गहननिस्सितो दुक्खबहुलो विचरति हिताहितं अजानन्तो निद्वाजिघच्छादुक्खविनोदनादिपरो, अयं **मनुस्सतिरच्छानो** नाम । यो पन अत्तनो हिताहितं जानन्तो कम्मफलं सदहन्तो हिरौत्तप्पसम्पन्नो दयापन्नो सब्बसत्तेसु संवेगबहुलो अकुसलकम्मपथे परिवज्जेन्तो कुसलकम्मपथे समाचरन्तो पुञ्जकिरियवत्थूनि परिपूरेति, अयं मनुस्सधम्मो पतिट्ठितो **परमत्थतो मनुस्सो** नाम । अयम्पि तादिसा अहोसि । तेन वुत्तं “मनुस्सेसु मनुस्सभूता”ति । मनुस्से सत्तनिकाये मनुस्सभावं पत्ता मनुस्सधम्मञ्च अप्पहाय ठिताति अत्थो ।

अब्भागतानन्ति अभिआगतानं, सम्पत्तआगन्तुकानन्ति अत्थो । दुविधा हि आगन्तुका अतिथि अब्भागतोति । तेसु कतपरिचयो आगन्तुको अतिथि, अकतपरिचयो अब्भागतो । कतपरिचयो अकतपरिचयोपि वा पुरेतरं आगतो अतिथि, भोजनवेलायं उपट्ठितो सम्पत्ति आगतो अब्भागतो । निमन्तितो वा भत्तेन अतिथि, अनिमन्तितो अब्भागतो । अयं पन अकतपरिचयो अनिमन्तितो सम्पत्ति आगतो च, तं सन्धायाह “अब्भागतान”न्ति, गरुकारेन पनेत्थ बहुवचनं वुत्तं । आसति निसीदति एत्थाति आसनं । यंकिज्जि निसीदनयोगं, इध पन पीठं अधिप्पेतं, तस्स च अप्पकत्ता अनुळारत्ता च “**आसनक**”न्ति आह । **अदासिन्ति** “इदमस्स थेरस्स दिन्नं मय्हं महप्फलं भविस्सति महानिसंस”न्ति सज्जातसोमनस्सा

कम्मं कम्मफलञ्च सद्वहित्वा तस्स थेरस्स परिभोगत्थाय अदासिं, निरपेक्खपरिच्चागवसेन परिच्चजिन्ति अत्थो ।

अभिवादयिन्ति अभिवादनमकासिं, पञ्चपतिट्ठितेन दक्खिण्येय्यपुग्गले वन्दिन्ति अन्तो । वन्दमाना हि तं तायेव वन्दनकिरियाय वन्दियमानं “सुखिनी होहि, अरोगा होही”ति आदिना आसिवादं अत्थतो वदार्पेसि नाम । **अञ्जलिकं अकासिन्ति** दसनखसमोधानसमुज्जलं अञ्जलिं सिरसि पगणहन्ती गुणविसिद्धानं अपचायनं अकासिन्ति अत्थो । **यथानुभावन्ति** यथाबलं, तदा मम विज्जमानविभवानुरूपन्ति अत्थो । **अदासि दानन्ति** अन्नपानादिदेय्यधम्मपरिच्चागेन दक्खिण्येय्यं भोजेन्ती दानमयं पुज्जं पसविं ।

एत्थ च “अहं”न्ति इदं कम्मस्स फलस्स च एकसन्ततिपतिततादस्सनेन सम्बन्धभावदस्सनं, “मनुस्सेसु मनुस्सभूता”ति इदं तस्सा पुज्जकिरियाय अधिद्धानभूतसन्तानविसेसदस्सनं, “अब्भागतान”न्ति इदं चित्तसम्पत्तिदस्सनञ्चेव खेतसम्पत्तिदस्सनञ्च दानस्स विय पटिग्गहणस्स च किञ्चि अनपेक्खित्वा पवत्तितभावदीपनतो । “आसनकं अदासिं यथानुभावञ्च अदासि दान”न्ति इदं भोगसारदानदस्सनं, “अभिवादयिं अञ्जलिकं अकासि”न्ति इदं कायसारदानदस्सनं ।

६. तेनाति तेन यथावुत्तेन पुज्जेन हेतुभूतेन । **मेति** अयं मे-सद्दो “किच्चेन मे अधिगतं, हलं दानि पकासितु”न्ति आदीसु (दी० नि० २.६५; म० नि० १.२८१; सं० नि० १.१७२) करणे आगतो, मयाति अत्थो । “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतू”ति आदीसु (सं० नि० ३.१८२; अ० नि० ४.२५७) सम्पदाने, मय्हन्ति अत्थो । “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो”ति आदीसु (म० नि० १.२०६; सं० नि० ४.१४; अ० नि० ३.१०४) सामिअत्थे आगतो, इधापि सामिअत्थे एव, ममाति अत्थो । स्वायं मे-सद्दो तेन मे पुज्जेनाति च मे एतादिसोति च उभयत्थ सम्बन्धितब्बो । सेसं वुत्तनयमेव ।

एवं तां देवताय पज्जे ब्याकते आयस्मा महामोग्गल्लानो वित्थारेन धम्मं देसेसि । सा देसना सपरिवाराय तस्सा देवताय सात्थिका अहोसि । थेरो ततो मनुस्सलोकं आगन्त्वा सब्बं तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । गाथा एव पन सङ्गहं आरुळ्हाति ।

पठमपीठविमानवण्णना निट्ठिता ।

२. दुतियपीठविमानवण्णना

पीठं ते वेळुरियमयन्ति दुतियपीठविमानं । तस्स अट्ठुप्पत्तिं च अत्थवण्णना च पठमे वुत्तनयेनेव वेदितब्बा । अयं पन विसेसो — सावत्थिवासिनी किर एका इत्थी अत्तनो गेहं पिण्डाय पविट्ठं एकं थेरं पस्सित्वा पसन्नचित्ता तस्स आसनं देन्ती अत्तनो पीठं उपरि नीलवत्थेन अत्थरित्वा अदासि । तेन तस्सा देवलोके निब्बत्ताय वेळुरियमयं पल्लङ्कविमानं निब्बत्तं । तेन वुत्तं —

८. “पीठं ते वेळुरियमयं उळारं, मनोजवं गच्छति येनकामं ।
अलङ्कते मल्यधरे सुवत्थे, ओभाससि विज्जुरिवब्भ कूटं ॥

९. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।

उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१०. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुञ्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

११. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१२. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, अब्भागतानासनकं अदासिं ।
अभिवादयिं अज्जलिकं अकासिं, यथानुभावञ्च अदासि दानं ॥

१३. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१४. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुञ्जं ।
तेनमिहि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

८. तत्थ वेळुरियमयन्ति वेळुरियमणिमयं । वेळुरियमणि नाम विळूरपब्बतस्स विळूरगामस्स च अविदूरे उप्पज्जनकमणि । तस्स किर विळूरगामद्वाने आकरो, विळूरस्स पन अविदूरे भवत्ता वेळुरियन्तेव पज्जायित्थ । तंसदिसवण्णनिभताय देवलोकेपिस्स तथेव नामं जातं यथा तं मनुस्सलोके लद्धनामवसेनेव देवलोके देवपुत्तानं । तं पन मयूरगीववण्णं वा होति, वायसपत्तवण्णं वा, सिनिद्धवेणुपत्तवण्णं वा । इध पन मयूरगीववण्णं वेदितब्बं । सेसं सब्बं पठमपीठविमाने वुत्तसदिसमेवाति ।

दुतियपीठविमानवण्णना निद्धिता ।

३. ततियपीठविमानवण्णना

पीठं ते सोवण्णमयन्ति ततियपीठविमानं । तस्स वत्थु राजगहे समुद्धितं । अज्जतरो किर खीणासवत्थेरो राजगहे पिण्डाय चरित्वा भत्तं गहेत्वा उपकट्ठे काले भत्तकिच्चं कातुकामो एकं विवटद्वारगेहं उपसङ्कमि । तस्मिं पन गेहे गेहसामिनी इत्थी सद्धा पसन्ना थेरस्स आकारं सल्लक्खेत्वा “एथ, भन्ते, इध निसीदित्वा भत्तकिच्चं करोथा”ति अत्तनो भद्दपीठं पज्जापेत्वा उपरि पीतवत्थं अत्थरित्वा निरपेक्खपरिच्चागवसेन अदासि, “इदं मे पुञ्जं आयतिं सोवण्णपीठपटिलाभाय होतू”ति पत्थनञ्च पट्टपेसि । अथ थेरे तत्थ निसीदित्वा भत्तकिच्चं कत्वा पत्तं धोवित्वा उट्ठाय गच्छन्ते “भन्ते, इदमासनं तुम्हाकंयेव परिच्चत्तं, मय्हं अनुगहत्थं परिभुज्जथा”ति आह । थेरो तस्सा अनुकम्पाय तं पीठं सम्पटिच्छित्वा सङ्घस्स दापेसि । सा अपरेन समयेन अज्जतरेन रोगेन फुट्ठा कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्तीतिआदि सब्बं पठमविमानवण्णनायं वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । तेन वुत्तं —

१५. “पीठं ते सोवण्णमयं उळारं, मनोजवं गच्छति येनकामं ।
अलङ्कते मल्यधरे सुवत्थे, ओभाससि विज्जुरिवब्भकूटं ॥

१६. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
१७. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥
१८. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पहं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥
१९. “अप्पस्स कम्मस्स फलं ममेदं, येनमिह एवं जलितानुभावा ।
अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ॥
२०. “अद्वसं विरजं भिक्खुं, विप्पसन्नमनाविलं ।
तस्स अदासहं पीठं, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥
२१. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ती च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
२२. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनमिह एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१९. यच्च पन पच्चमगाथायं पुरिमाय जातिया मनुस्सलोकेतिआदि, एत्थ जाति-सद्वो अत्थेव सङ्घतलक्खणे “जाति द्वीहि खन्धेहि सङ्गहिता”तिआदीसु (धातु० ७१) । अत्थि निकाये “निगण्ठा नाम समणजाती”तिआदीसु (अ० नि० ३.७१) । अत्थि पटिसन्धियं “यं मातुकुच्छिस्मिं पठमं चित्तं उप्पन्नं, पठमं विज्जाणं पातुभूतं, तदुपादाय सावस्स जाती”तिआदीसु (महाव० १२४) । अत्थि कुले “अक्खित्तो अनुपकुट्ठो जातिवादेना”तिआदीसु (दी० नि० १.३०३) । अत्थि पसुतियं “सम्पतिजातो, आनन्द, बोधिसत्तो”तिआदीसु (दी० नि० २.३१; म० नि० ३.२०७) । अत्थि भवे “एकम्पि जातिं द्वेपि जातियो”तिआदीसु (दी० नि० १.२४४; म० नि० १.५३) । इथापि भवे एव दट्ठब्बो । तस्मा पुरिमाय जातिया पुरिमस्मिं भवे अनन्तरातीते पुरिमे अत्तभावेति अत्थो । भुम्मत्थे हिदं करणवचनं । मनुस्सलोकेति मनुस्सलोकभवे, राजगहं सन्धाय वदति । ओकासलोको हि इध अधिप्पेतो, सत्तलोको पन “मनुस्सेसू”ति इमिना वुत्तोयेव ।

२०. अद्वसन्ति अद्वक्खिं । विरजन्ति विगतरागादिरजत्ता विरजं । भिक्खुन्ति भिन्नकिलेसत्ता भिक्खुं, सब्बसो किलेसकालुस्सियाभावेन विप्पसन्नचित्तताय विप्पसन्नं, अनाविलसङ्कप्पताय अनाविलं । पुरिमं पुरिमज्चेत्थ पदं पच्छिमस्स पच्छिमस्स कारणवचनं, विगतरागादिरजत्ता भिन्नकिलेसताय भिक्खुं, भिन्नकिलेसत्ता किलेसकालुस्सियाभावेन विप्पसन्नं, विप्पसन्नमनत्ता अनाविलन्ति । पच्छिमं पच्छिमं वा पदं पुरिमस्स पुरिमस्स कारणवचनं, विरजं भिक्खुगुणयोगतो । भिन्नकिलेसो हि भिक्खु । भिक्खुं विप्पसन्नभावतो । किलेसकालुस्सियाभावेन विप्पसन्नमानसो हि भिक्खु । विप्पसन्नं अनाविलसङ्कप्पभावतोति । रागरजाभावेन वा “विरज”न्ति वुत्तं, दोसकालुस्सियाभावेन “विप्पसन्न”न्ति, मोहब्याकुलाभावेन “अनाविल”न्ति । एवंभूतो परमत्थतो भिक्खु नाम होतीति

“भिक्षु”न्ति वुत्तं । अदासहन्ति अदासिं अहं । पीठन्ति तदा मम सन्तिके विज्जमानं भद्दपीठं । पसन्नाति कम्मफलसद्भाय रतनत्तयसद्भाय च पसन्नचित्ता । सेहि पाणिभीति अज्जं अनाणापेत्वा अत्तनो हत्थेहि उपनीय पीठं पज्जापेत्वा अदासिन्ति अत्थो ।

एत्थ च “विरजं भिक्षुं विप्पसन्नमनाविल”न्ति इमिना खेत्तसम्पत्तिं दस्सेति, “पसन्ना”ति इमिना चित्तसम्पत्तिं, “सेहि पाणिभी”ति इमिना पयोगसम्पत्तिं । तथा “पसन्ना”ति इमिना सक्कच्चदानं अनुपहच्चदानन्ति च इमे द्वे दानगुणा दस्सिता, “सेहि पाणिभी”ति इमिना सहत्थेन दानं अनुपविद्धदानन्ति इमे द्वे दानगुणा दस्सिता, पीतवत्थस्स अत्थरणेन निसीदनकालज्जुताय चित्तिं कत्वा दानं कालेन दानन्ति इमे द्वे दानगुणा दस्सिताति वेदितब्बा । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

ततियपीठविमानवण्णना निट्ठिता ।

४. चतुत्थपीठविमानवण्णना

पीठं ते वेळुरियमयन्ति चतुत्थपीठविमानं । इमस्सापि वत्थु राजगहे समुट्ठितं, तं दुतियविमाने वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । नीलवत्थेन हि अत्थरित्वा पीठस्स दिन्नत्ता इमस्सापि विमानं वेळुरियमयं निब्बत्तं । सेसं पठमविमाने वुत्तसदिसं । तेन वुत्तं —

२३. “पीठं ते वेळुरियमयं उळारं, मनोजवं गच्छति येनकामं ।
अलङ्कते मल्लधरे सुवत्थे, ओभाससि विज्जुरिवब्भकूटं ॥
२४. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
२५. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥
२६. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥
२७. “अप्पस्स कम्मस्स फलं ममेदं, येनम्हि एवं जलितानुभावा ।
अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ॥
२८. “अद्दसं विरजं भिक्षुं, विप्पसन्नमनाविलं ।
तस्स अदासहं पीठं, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥
२९. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

३०. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

एत्थापि हि नीलवत्थेन अत्थरित्वा पीठस्स दिन्नत्ता इमिस्सापि विमानं वेळुरियमयं निब्बत्तं । तेनेवेत्थ “पीठं ते वेळुरियमय”न्ति आदितो आगतं । सेसं ततियसदिसमेवाति तत्थ वुत्तनयेनेव अत्थो वेदितब्बो ।

चतुत्थपीठविमानवण्णना निड्डिता ।

५. कुज्जरविमानवण्णना

कुज्जरो ते वरारोहोति कुज्जरविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथेकदिवसं राजगहनगरे नक्खत्तं घोसितं । नागरा वीथियो सोधेत्वा वालुकं ओकिरित्वा लाजपञ्चमकानि पुप्फानि विप्पकिरिंसु, गेहद्वारे गेहद्वारे कदलियो च पुण्णघटे च ठपेसुं, यथाविभवं नानाविरागवण्णविचिन्ता धजपटाकादयो उस्सापेसुं, सब्बो जनो अत्तनो अत्तनो विभवानुरूपं सुमण्डितपसाधितो नक्खत्तकीळं कीळि, सकलनगरं देवनगरं विय अलङ्कृतपटियत्तं अहोसि । अथ बिम्बिसारमहाराजा पुब्बचारित्तवसेन महाजनस्स चित्तानुरक्खणत्थञ्च अत्तनो राजभवनतो निक्खमित्वा महन्तेन परिवारेन महता राजानुभावेन उळारेन सिरिसोभग्गेन नगरं पदक्खिणं करोति ।

तेन च समयेन राजगहवासिनी एका कुलधीता रज्जो तं विभवसम्पत्तिं सिरिसोभगं राजानुभावञ्च पस्सित्वा अच्छरियम्भुतचित्तजाता “अयं देविद्धिसदिसा विभवसम्पत्ति कीदिसेन नु खो कम्मुना लब्भती”ति पण्डितसम्पत्ते पुच्छि । ते तस्सा कथेसुं “भद्दे, पुज्जकम्मं नाम चिन्तामणिसदिसं कप्परुक्खसदिसं, खेत्तसम्पत्तिया चित्तसम्पत्तिया च सति यं यं पत्थेत्वा करोति, तं तं निप्फादेतियेव । अपिच आसनदानेन उच्चाकुलीनता होति, अन्नदानेन बलसम्पत्तिपटिलाभो, वत्थदानेन वण्णसम्पत्तिपटिलाभो, यानदानेन सुखविसेसपटिलाभो, दीपदानेन चक्खुसम्पत्तिपटिलाभो, आवासदानेन सब्बसम्पत्तिपटिलाभो होती”ति । सा तं सुत्वा “देवसम्पत्ति इतो उळारा होति मज्जे”ति तत्थ चित्तं ठपेत्वा पुज्जकिरियाय अतिविय उस्साहजाता अहोसि ।

मातापितरो चस्सा अहतं वत्थयुगं नवपीठं एकं पदुमकलापं सप्पिमधुसक्खरा तण्डुलखीरानि च परिभोगत्थाय पेसेसुं । सा तानि दिस्वा “अहञ्च दानं दातुकामा, अयञ्च मे देय्यधम्मो लब्धो”ति तुट्टमानसा दुतियदिवसे दानं सज्जेन्ती अप्पोदकमधुपायासं सम्पादेत्वा, तस्स परिवारभावेन अज्जम्पि बहुं खादनीयभोजनीयं पटियादेत्वा दानग्गे गन्धपरिभण्डं कत्वा विकसितपदुमपत्तकिज्जक्खकेसरोपसोभितेसु पदुमेसु आसनं पज्जापेत्वा, अहतेन सेतवत्थेन अत्थरित्वा आसनस्स चतुन्नं पादानं उपरि चत्तारि पदुमानि मालागुळञ्च ठपेत्वा, आसनस्स उपरि वितानं बन्धित्वा मालादामओलम्बकदामानि ओलम्बित्वा, आसनस्स समन्ततो भूमिं सकेसरेहि पदुमपत्तेहि सब्बसन्थरं सन्थरित्वा “दक्खिणेय्ये आगते पूजेस्सामी”ति पुप्फपूरितं चङ्कोटकं एकमन्ते ठपेसि ।

अथेवं कतदानूपकरणसंविधाना सीसन्हाता सुद्धवत्थनिवत्था सुद्धुत्तरासङ्गा वेलं सल्लक्खेत्वा एकं दासिं आणापेसि “गच्छ जे, अम्हाकं तादिसं दक्खिणेय्यं परियेसाही”ति । तेन च समयेन आयस्मा सारिपुत्तो सहस्सथविकं निक्खिपन्तो विय राजगहे पिण्डाय चरन्तो अन्तरवीथिं पटिपन्नो होति । अथ सा दासी थेरं वन्दित्वा आह “भन्ते, तुम्हाकं पत्तं मे देथा”ति । “एकिस्सा उपासिकाय अनुग्गहत्थं इतो एथा”ति च आह । थेरो तस्सा पत्तं अदासि । सा थेरं गेहं पवेसेसि । अथ सा इत्थी

थेरस्स पच्चुग्गमनं कत्वा आसनं दस्सेत्वा “निसीदथ, भन्ते, इदमासनं पञ्जत्त”न्ति वत्वा थेरे तत्थ निसिन्ने सकेसरेहि पदुमपत्तेहि थेरं पूजयमाना आसनस्स समन्ततो ओकिरित्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा सप्पिमधुसक्खरासम्मिस्सेन अप्पोदकमधुपायासेन परिविसि । परिविसन्ती च “इमस्स मे पुञ्जस्सानुभावेन दिब्बगजकूटागारपल्लङ्कसोभिता दिब्बसम्पत्तियो होन्तु, सब्बासु पवत्तीसु पदुमा नाम मा विगता होन्तू”ति पत्थनं अकासि । पुन थेरे कतभत्तकिच्चे पत्तं धोवित्वा सप्पिमधुसक्खराहि पूरेत्वा पल्लङ्के अत्थतं साटकं चुम्बटकं कत्वा थेरस्स हत्थे ठपेत्वा थेरे च अनुमोदनं कत्वा पक्कमन्ते द्वे पुरिसे आणापेसि “थेरस्स हत्थे पत्तं इमञ्च पल्लङ्कं विहारं नेत्वा थेरस्स निव्यातेत्वा आगच्छथा”ति । ते तथा अकंसु ।

सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसंभवने योजनसतुब्बेधे कनकविमाने निब्बत्ति अच्छरासहस्सपरिवारा । पत्थनावसेन चस्सा पञ्चयोजनुब्बेधो पदुममालालङ्कतो समन्ततो पदुमपत्तकिञ्जक्खकेसरोपसोभितो मनुञ्जदस्सनो सुखसम्फस्सो विविधरतनरंसिजालसमुज्जलहेमाभरणविभूसितो गजवरो निब्बत्ति । तस्सूपरि यथावुत्तसोभातिसययुत्तो योजनिको कनकपल्लङ्को निब्बत्ति । सा दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ती अन्तरन्तरा तं कुञ्जरविमानस्स उपरि रतनविचित्तं पल्लङ्कं अभिरुह महता देवतानुभावेन नन्दनवनं गच्छति । अथेकस्मिं उस्सवदिवसे देवतासु यथासकं दिब्बानुभावेन उय्यानकीळनत्थं नन्दनवनं गच्छन्तीसूतिआदिना सब्बं पठमपीठविमानवण्णनायं आगतसदिसं, तस्मा तत्थ वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । इध पन थेरो —

३१. “कुञ्जरो ते वरारोहो, नानारतनकप्पनो ।
रुचिरो थामवा जवसम्पन्नो, आकासमिह समीहति ॥
३२. “पदुमि पद्मपत्तक्खि, पद्मुप्पलजुतिन्धरो ।
पद्मचुण्णाभिकिण्णङ्गो, सोण्णपोक्खरमालधा ॥
३३. “पदुमानुसटं मगं, पद्मपत्तविभूसितं ।
ठितं वग्गु मनुग्घाती, मितं गच्छति वारणो ॥
३४. “तस्स पक्कममानस्स, सोण्णकंसा रतिस्सरा ।
तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पञ्चङ्गिके यथा ॥
३५. “तस्स नागस्स खन्धमिह, सुचिवत्था अलङ्कता ।
महन्तं अच्छरासङ्गं, वण्णेन अतिरोचसि ॥
३६. “दानस्स ते इदं फलं, अथो सीलस्स वा पन ।
अथो अञ्जलिकम्मस्स, तं मे अक्खाहि पुच्छिता”ति ॥ — आह ।

३१. तत्थ कुञ्जरो ते वरारोहोति कुञ्जे गिरितटे रमति अभिरमति, तत्थ वा रवति कोञ्चनादं नदन्तो विचरति । कुं वा पथविं तदभिधातेन जरयतीति कुञ्जरो, गिरिचरादिभेदो मनुस्सलोके हत्थी, अयं पन कीळनकाले कुञ्जरसदिसताय एवं वुत्तो । आरुहतीति आरोहो, आरोहनीयोति अत्थो । वरो अगगो सेट्ठो आरोहोति वरारोहो, उत्तमयानन्ति वुत्तं होति ।

नानारतनकप्पनोति नानाविधानि रतनानि एतेसन्ति नानारतना, कुम्भालङ्कारादिहत्थालङ्कारा । तेहि विहितो कप्पन्नो सन्नाहो यस्स सो नानारतनकप्पनो । रुचिं अभिरतिं देतीति **रुचिरो**, मनुज्जोति अत्थो । **थामवा**ति थिरो, बलवाति अत्थो । **जवसम्पन्नो**ति सम्पन्नजवो, सीघजवोति वुत्तं होति । **आकासमि**ह **समीहती**ति आकासे अन्तलिक्खे सम्मा ईहति, आरुळ्हानं खोभं अकरोन्तो चरति गच्छतीति अत्थो ।

३२. पदुमीति पदुमसमानवण्णताय “पदुम”न्ति लद्धनामेन कुम्भवण्णेन समन्नागतत्ता पदुमी । **पद्मपत्तक्खी**ति कमलदलसदिसनयने, आलपनमेतं तस्सा देवताय । **पद्मुप्पलजुतिन्धरो**ति दिब्बपदुमुप्पलमालालङ्कतसरीरताय तहं तहं विप्फुरन्तं विज्जोतमानं पदुमुप्पलजुतिं धारेतीति पदुमुप्पलजुतिन्धरो । **पद्मचुण्णाभिकिण्णङ्गो**ति पदुमपत्तक्किज्जक्खकेसरेहि समन्ततो ओकिण्णगतो । **सोण्णपोक्खरमालधा**ति हेममयकमलमालाभारी ।

३३. पदुमानुसटं मगं पद्मपत्तविभूसितन्ति हत्थिनो पदनिकखेपे पदनिकखेपे तस्स पादं सन्धारेन्तेहि महन्तेहि पदुमेहि अनुसटं विप्पकिण्णं, नानाविरागवण्णेहि तेसंयेव च पत्तेहि इतो चितो च परिब्भमन्तेहि विसेसतो मण्डितताय विभूसितं मगं गच्छतीति योजना । **ठितन्ति** इदं मगविसेसनं, पदुमपत्तविभूसितं हुत्वा ठितं मगन्ति अत्थो । **वग्गू**ति चारु, किरियाविसेसनज्चेतं, म-कारो पदसन्धिकरो । **अनुग्धाती**ति न उग्धाति, अत्तनो उपरि निसिन्नानं ईसकम्पि खोभं अकरोन्तोति अत्थो । **मितन्ति** निम्मितं, निक्खेपपदं वीतिक्कमन्ति अत्थो । अयज्हेत्थ अत्थो “वग्गु चारु पदनिकखेपं कत्वा गच्छती”ति । **मितन्ति** वा परिमितं पमाणयुत्तं, नातिसीघं, नातिसणिकन्ति वुत्तं होति । **वारणो**ति हत्थी । सो हि पच्चत्थिकवारणतो गमनपरिक्किलेसवारणतो च “वारणो”ति वुच्चति ।

३४. तस्स पक्कममानस्स, सोण्णसंका रतिस्सराति तस्स यथावुत्तस्स कुज्जरस्स गच्छन्तस्स सोण्णकंसा सुवण्णमया घण्टा रतिस्सरा रमणीयसद्दा मनुज्जनिग्घोसा ओलम्बन्तीति अधिप्पायो । तस्स हि कुज्जरस्स उभोसु पस्सेसु महाकोलम्बप्पमाणा मणिमुत्तादिखचिता हेममया अनेकसता महन्तियो घण्टा तहं तहं ओलम्बमाना पचलन्ति, यतो छेकेन गन्धब्बकेन पयुत्तवादिततो अतिविय मनोहरसद्दो निच्छरति । तेनाह “**तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पज्जङ्गिके यथा**”ति । तस्सत्थो — यथा नाम आततं विततं आततविततं घनं सुसिरन्ति एवं पज्जङ्गिके तूरिये कुसलेहि वादियमाने ठानुप्पत्तिया मन्दतारविभागं दस्सेन्तेन गायन्तेन समीरितो वादितसरो वग्गु रजनीयो निग्घोसो सुय्यति, एवं तेसं सोवण्णकंसानं तपनीयघण्टानं निग्घोसो सुय्यतीति ।

३५. नागस्साति हत्थिनागस्स । **महन्तन्ति** सम्पत्तिमहत्तेनापि सङ्ख्यामहत्तेनापि महन्तं । **अच्छरासङ्गन्ति** देवकज्जासमूहं । **वण्णेना**ति रूपेन ।

३६. दानस्साति दानमयपुज्जस्स । **सीलस्सा**ति कायिकसंवरादिसंवरसीलस्स । वा-सद्दो अवुत्तविकप्पनत्थो । तेन अभिवादनादिं अवुत्तं चारित्तसीलं सङ्गहाति ।

एवं थरेन पुच्छिता सा देवता पज्जं विस्सज्जेसि, तमत्थं दस्सेतुं —

३७. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।

पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

अयं गाथा धम्मसङ्गाहकेहि वुत्ता, तस्सा अत्थो हेट्ठा वुत्तो एव ।

३८. “दिस्वान गुणसम्पन्नं, ज्ञायिं ज्ञानरतं सतं ।
अदासिं पुष्पाभिकिण्णं, आसनं दुस्ससन्थतं ॥

३९. “उपट्ठं पद्ममालाहं, आसनस्स समन्ततो ।
अब्भोकिरिस्सं पत्तेहि, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

४०. “तस्स कम्मकुसलस्स, इदं मे ईदिसं फलं ।
सक्कारो गरुकारो च, देवानं अपचिता अहं ॥

४१. “यो वे सम्माविमुत्तानं, सन्तानं ब्रह्मचारिनं ।
पसन्नो आसनं दज्जा, एवं नन्दे यथा अहं ॥

४२. “तस्मा हि अत्तकामेन, महत्तमभिकङ्खता ।
आसनं दातब्बं होति, सरीरन्तिमधारिन्”न्ति ॥ — देवताय वुत्तगाथा ।

३८. तत्थ गुणसम्पन्नन्ति सब्बेहि सावकगुणेहि समन्नागतं, तेहि वा परिपुण्णं । एतेन सावकपारमिजाणस्स मत्थकप्पत्तिं दस्सेति । ज्ञायिन्ति आरम्मणूपनिज्झानं लक्खणूपनिज्झानन्ति दुविधेनापि ज्ञानेन ज्ञायनसीलं, तेन वा ज्ञापेतब्बं सब्बसंकिलेसपक्खं ज्ञापेत्वा ठितं । ततो एव ज्ञाने रतन्ति ज्ञानरतं । सतन्ति समानं, सन्तं वा, सप्पुरिसन्ति अत्थो । पुष्पाभिकिण्णन्ति पुष्पेहि अभिकिण्णं, कमलदलेहि अभिप्पकिण्णन्ति अत्थो । दुस्ससन्थतन्ति वत्थेन उपरि अत्थतं ।

३९. उपट्ठं पद्ममालाहन्ति उपट्ठं पदुमपुष्पं अहं । आसनस्स समन्ततोति थेरेन निसिन्नस्स आसनस्स समन्ता भूमियं । अब्भोकिरिस्सन्ति अभिओकिरिं अभिप्पकिरिं । कथं? पत्तेहीति, तस्स उपट्ठपदुमस्स विसुं विसुं कतेहि पत्तेहि पुष्पवस्साभिवस्सनकनियामेन ओकिरिन्ति अत्थो ।

४०. इदं मे ईदिसं फलन्ति इमिना “कुञ्जरो ते वरारोहो”तिआदिना थेरेन गहितं अग्गहितञ्च आयुयससुखरूपादिभेदं अत्तनो दिब्बसम्पत्तिं एकतो दस्सेत्वा पुनपि थेरेन अग्गहितमेव अत्तनो आनुभावसम्पत्तिं दस्सेतुं “सक्कारो गरुकारो”तिआदिमाह । तेन “न केवलं भन्ते तुम्हेहि यथावुत्तमेव इध मय्हं पुञ्जफलं, अपिच खो इदं दिब्बं आधिपतेय्यम्पी”ति दस्सेति । तत्थ सक्कारोति आदरकिरिया, देवेहि अत्तनो सक्कातब्बताति अत्थो । तथा गरुकारोति गरुकातब्बता । देवानन्ति देवेहि । अपचिताति पूजिता ।

४१. सम्माविमुत्तानन्ति सुट्ठु विमुत्तानं सब्बसंकिलेसप्पहायीनं । सन्तानन्ति सन्तकायवचीमनोकम्मानं साधून् । मग्गब्रह्मचरियस्स च सासनब्रह्मचरियस्स च चिण्णत्ता ब्रह्मचारिनं । पसन्नो आसनं दज्जाति कम्मफलसद्भाय रतनत्तयसद्भाय च पसन्नमानसो हुत्वा यदि आसनमत्तम्पि ददेय्य । एवं नन्दे यथा अहन्ति यथा अहं तेन आसनदानेन एतरहि नन्दामि मोदामि, एवमेव अज्जोपि नन्देय्य मोदेय्य ।

४२. तस्माति तेन कारणेन । हि-सद्दो निपातमत्तं । अत्तकामेनाति अत्तनो हितकामेन । यो हि अत्तनो हितावहं कम्मं

करोति, न अहितावहं, सो अत्तकामो । महत्तन्ति विपाकमहतं । सरीरन्तिमधारिनन्ति अन्तिमं देहं धारेन्तानं, खीणासवानन्ति अत्थो । अयञ्हेत्थ अत्थो — यस्मा अरहतं आसनदानेन अहं एवं दिब्बसम्पत्तिया मोदामि, तस्मा अञ्जेनापि अत्तनो अभिवुद्धिं पत्थयमानेन अन्तिमसमुस्सये ठितानं आसनं दातब्बं, नत्थि तादिसं पुञ्जन्ति दस्सेति । तेसं वुत्तसदिसमेवाति ।

कुञ्जरविमानवण्णना निड्डिता ।

६. पठमनावाविमानवण्णना

सुवण्णच्छदनं नावन्ति नावाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति सावत्थियं विहरन्ते सोळसमत्ता भिक्खू अञ्जतरस्मिं गामकावासे वसित्वा वुत्थवस्सा “भगवन्तं पस्सिस्साम, धम्मञ्च सुणिस्सामा”ति सावत्थियं उद्दिस्स गिम्हसमये अब्भानमगं पटिपन्ना, अन्तरामगे च निरुदको कन्तारो, ते च तत्थ घम्माभितत्ता किलन्ता तसिता पानीयं अलभमाना अञ्जतरस्स गामस्स अविदूरेन गच्छन्ति । तत्थ अञ्जतरा इत्थी उदकभाजनं गहेत्वा उदकत्थाय उदपानाभिमुखी गच्छति । अथ ते भिक्खू तं दिस्वा “यत्थायं इत्थी गच्छति, तत्थ गते पानीयं लब्धुं सक्का”ति पिपासापरेता तंदिसाभिमुखा गन्त्वा उदपानं दिस्वा तस्सा अविदूरे अट्ठंसु । सा इत्थी ततो उदकं गहेत्वा निवत्तितुकामा ते भिक्खू दिस्वा “इमे अय्या उदकेन अत्थिका पिपासिता”ति जत्वा गरुचितीकारं उपट्ठपेत्वा उदकेन निमन्तेसि । ते पत्तथविकतो परिस्सावनं नीहरित्वा परिस्सावेत्वा यावदत्थं पानीयं पिवित्वा हत्थपादे सीतले कत्वा तस्सा इत्थिया पानीयदाने अनुमोदनं वत्वा अगमंसु ।

सा तं पुञ्जं हृदये ठपेत्वा अन्तरन्तरा अनुस्सरन्ती अपरभागे कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्ति । तस्सा पुञ्जानुभावेन कप्परुक्खोपसोभितं महन्तं विमानं उप्पज्जि । तं विमानं परिक्खिपित्वा मुत्तजालरजतविभूसिता विय सिकतावकिण्णपण्डरपुलिनतटा मणिक्खन्धनिम्मलसलिलवाहिनी सरिता । तस्सा उभोसु तीरेसु उय्यानविमानद्वारे च महती पोक्खरणी पञ्चवण्णपदुमसण्डमण्डिता सह सुवण्णनावाय निब्बत्ति । सा तत्थ दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ती नावाय कीळन्ती लळन्ती विचरति । अथेकदिवसं आयस्सा महामोग्गल्लानो देवचारिकं चरन्तो तं देवधीतरं नावाय कीळन्तिं दिस्वा ताय कतपुञ्जकम्मं पुच्छन्तो —

४३. “सुवण्णच्छदनं नावं, नारि आरुह्ण तिट्ठसि ।
ओगाहसि पोक्खरणिं, पद्मं छिन्दसि पाणिना ॥

४४. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

४५. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे,
मनुस्सभूता किमकासि पुञ्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ — आह ।

ततो थरेन पुट्टाय देवताय विस्सज्जिताकारं दस्सेतुं सङ्गीतिकारेहि —

४६. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पहं पुट्टा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फल’न्ति ॥ —

अयं गाथा वुत्ता ।

४७. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ।
दिस्वान भिक्खु तसिते किलन्ते, उट्टाय पातुं उदकं अदासिं ॥

४८. “यो वे किलन्तान पिपासितानं, उट्टाय पातुं उदकं ददाति ।
सीतोदका तस्स भवन्ति नज्जो, पहूतमल्या बहुपुण्डरीका ॥

४९. “तं आपगा अनुपरियन्ति सब्बदा, सीतोदका वालुकसन्थता नदी ।
अम्बा च साला तिलका च जम्बुयो, उद्दालका पाटलियो च फुल्ला ॥

५०. “तंभूमिभागेहि उपेतरूपं, विमानसेट्टं भुस सोभमानं ।
तस्सीध कम्मस्स अयं विपाको, एतादिसं पुञ्जकता लभन्ति ॥

५१. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

५२. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुञ्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती’ति ॥ —

अयं देवताय विस्सज्जिताकारो ।

४३. तत्थ सुवण्णच्छदनन्ति विचित्तिभित्तिविरचनेहि रत्तसुवण्णमयेहि उभोहि पस्सेहि पटिच्छादितम्भन्तरताय चेव नानारतनसमुज्जलितेन कनकमयालङ्कारेन उपरि छादितताय च सुवण्णच्छदनं । नावन्ति पोतं । सो हि ओरतो पारं पवति गच्छतीति पोतो, सत्ते नेतीति नावाति च वुच्चति । नारीति तस्सा देवधीताय आलपनं । नरति नेतीति नरो, पुरिसो । यथा हि पठमपकतिभूतो सत्तो इतराय पकतिया सेट्ठत्थेन पुरि सेतीति “पुरिसो”ति वुच्चति, एवं नयनट्टेन “नरो”ति । पुत्तभातुभूतोपि हि पुग्गलो मातुजेट्ठभगिनीनं पितुट्ठाने तिट्ठति, पगेव भत्तुभूतो । नरस्स एसाति नारी, अयञ्च समञ्जा मनुस्सिस्थीसु पवत्ता रुळ्हवसेन इतरासुपि तथा वुच्चति । ओगाहसि पोक्खरणिन्ति सतिपि रत्तुप्पलनीलुप्पलादिके बहुविधे रतनमये जलजकुसुमे पोक्खरसङ्घातानं दिब्बपदुमानं तत्थ येभ्य्येन अत्थिताय “पोक्खरणी”ति लद्धनामं दिब्बसरं जलविहाररतिया अनुपविससि । पद्मं छिन्दसि पाणिनाति रजतमयनाळं पदुमरागरतनमयपत्तसङ्घातं कनकमयकणिकाकिञ्जक्खकेसरं दिब्बकमलं लीलारविन्दं कत्तुकामताय तव हत्थेन भज्जसि ।

४७. तसितेति पिपासिते । किलन्तेति ताय पिपासाय अद्धानपरिस्समेन च किलन्तकाये । उट्टायाति उट्टानवीरियं

कत्वा, आलसियं अनापज्जित्वाति अत्थो ।

४८. यो वेतिआदिना यथा अहं, एवं अज्जेपि आयतनगतेन उदकदानपुज्जेन एतादिसं फलं पटिलभन्तीति दिट्ठेन अदिट्ठस्स अनुमानविधिं दस्सेन्ती थेरेन पुट्टमत्थं साधारणतो विस्सज्जेति । तत्थ तस्साति तन्ति च यथावुत्तपुज्जकारिनं पच्चामसति ।

४९. अनुपरियन्तीति अनुरूपवसेन परिकिखपन्ति । तस्स वसनट्टानपरिकिखपनेन सोपि परिकिखत्तो नाम होति । तिलकाति बन्धुजीवकपुप्फसदिसपुप्फा एका रुक्खजाति । उद्दालकाति वातघातका, ये “राजरुक्खा”तिपि वुच्चन्ति ।

५०. तंभूमिभागेहीति तादिसेहि भूमिभागेहि, यथावुत्तपोक्खरणीनदीउय्यानवन्तेहि भूमिपदेसेहीति अत्थो । उपेतरूपन्ति पासंसियभावेन उपेतं, तेसं पोक्खरणीआदीनं वसेन रमणीयसन्निवेसन्ति वुत्तं होति । भुस सोभमानन्ति भुसं अतिविय विरोचमानं विमानसेट्ठं लभन्तीति योजना । सेसं वुत्तनयमेवाति ।

पठमनावविमानवण्णना निट्ठिता ।

७. दुतियनावविमानवण्णना

सुवण्णच्छदनं नावन्ति दुतियनावविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति सावत्थियं विहरन्ते अज्जतरो खीणासवत्थेरो उपकट्ठाय वस्सूपनायिकाय गामकावासे वस्सं उपगन्तुकामो सावत्थितो तं गामं उट्ठिस्स पच्छाभत्तं अट्ठानमग्गपटिपन्नो, मग्गपरिस्समेन किलन्तो तसितो अन्तरामग्गे अज्जतरं गामं सम्पत्तो, बहिगामे तादिसं छायादकसम्पन्नट्ठानं अपस्सन्तो परिस्समेन च अभिभुय्यमानो चीवरं पारुपित्वा गामं पविसित्वा धुरगेहस्सेव द्वारे अट्ठसि । तत्थ अज्जतरा इत्थी थेरं पस्सित्वा “कुतो, भन्ते, आगतत्था”ति पुच्छित्वा मग्गपरिस्समं पिपासितभावज्ज अत्वा “एथ, भन्ते”ति गेहं पवेसेत्वा “इध निसीदथा”ति आसनं पज्जापेत्वा अदासि । तत्थ निसिन्ने पादोदकं पादब्भज्जनतेलज्ज दत्वा तालवण्टं गहेत्वा बीजि । परिळाहे वूपसन्ते मधुरं सीतलं सुगन्धं पानकं योजेत्वा अदासि । थेरो तं पिवित्वा पटिप्पस्सद्धकिलमथो अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्तीति सब्बं अनन्तरविमानसदिसन्ति वेदितब्बं । गाथासुपि अपुब्बं नत्थि । तेन वुत्तं —

५३. “सुवण्णच्छदनं नावं, नारि आरुह्ण तिट्ठसि ।
ओगाहसि पोक्खरणिं, पद्मं छिन्दसि पाणिना ॥

५४. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

५५. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

५६. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

५७. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ।
दिस्वान भिक्खुं तसितं किलन्तं, उट्ठाय पातुं उदकं अदासिं ॥
५८. “यो वे किलन्तस्स पिपासितस्स, ट्ठाय पातुं उदकं ददाति ।
सीतोदका तस्स भवन्ति नज्जो, प्हूतमल्या बहुपुण्डरीका ॥
५९. “तं आपगा अनुपरियन्ति सब्बदा, सीतोदका वालुकसन्थता नदी ।
अम्बा च साला तिलका च जम्बुयो, उदालका पाटलियो च फुल्ला ॥
६०. “तंभूमिभागेहि उपेतरूपं, विमानसेट्ठं भुस सोभमानं ।
तस्सीध कम्मस्स अयं विपाको, एतादिसं पुञ्जकता लभन्ति ॥
६१. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
६२. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुञ्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

अत्थवण्णनासुपि इध एकोव थेरोति अपुब्बं नत्थि ।

दुतियनावाविमानवण्णना निट्ठिता ।

८. ततियनावाविमानवण्णना

सुवण्णच्छदनं नावन्ति ततियनावाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा जनपदचारिकं चरन्तो महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घि कोसलजनपदे येन थूणं नाम ब्राह्मणगामो तदवसरि । अस्सोसुं खो थूणेय्यका ब्राह्मणगहपतिका “समणो किर गोतमो अम्हाकं गामखेत्तं अनुप्पत्तो”ति । अथ थूणेय्यका ब्राह्मणगहपतिका अप्पसन्ना मिच्छादिट्ठिका मच्छेरपकता “सचे समणो गोतमो इमं गामं पविसित्वा द्वीहतीहं वसेय्य, सब्बं इमं जनं अत्तनो वचने पतिट्ठपेय्य, ततो ब्राह्मणधम्मो पतिट्ठं न लभेय्या”ति तत्थ भगवतो अवासाय परिसक्कन्ता नदीतित्थेसु ठपितनावायो अपनेसुं, सेतुसङ्क्रमनानि च अवलज्जे अकंसु, तथा पपामण्डपादीनि, एकं उदपानं ठपेत्वा इतरानि उदपानानि तिणादीहि पूरेत्वा पिदहिंसु । तेन वुत्तं उदाने (उदा० ६९) “अथ खो थूणेय्यका ब्राह्मणगहपतिका उदपानं तिणस्स च भुसस्स च याव मुखतो पूरेसुं ‘मा ते मुण्डका समणका पानीयं अपंसू’”ति ।

भगवा तेसं तं विप्पकारं जत्वा ते अनुकम्पन्तो सङ्घि भिक्खुसङ्घेन आकासेन नदिं अतिक्कमित्वा गन्त्वा अनुक्कमेन थूणं ब्राह्मणगामं पत्वा मग्गा ओक्कम्म अज्जतरस्मिं रुक्खमूले पज्जत्ते आसने निसीदि । तेन च समयेन सम्बहुला उदकहारिनियो भगवतो अविदूरेन अतिक्कमन्ति । तस्मिञ्च गामे “सचे समणो गोतमो इधागमिस्सति, न तस्स पच्चुग्गमनादिकं कातब्बं, गेहं आगतस्स चस्स सावकानञ्च भिक्खापि न दातब्बा”ति कतिका कता होति ।

तत्थ अज्जरस्स ब्राह्मणस्स दासी घटेन पानीयं गहेत्वा गच्छन्ती भगवन्तं भिक्खुसङ्घपरिवृतं निसिन्नं दिस्वा भिक्खू च मग्गपरिस्समेन किलन्ते तसिते जत्वा पसन्नचित्ता पानीयं दातुकामा हुत्वा “यदिपि मे गामवासिनो ‘समणस्स गोतमस्स न किञ्चि दातब्बं, सामीचिकम्ममि न कातब्बं’न्ति कतिकं कत्वा ठिता, एवं सन्तेपि यदि अहं ईदिसे पुज्जक्खेत्ते दक्खिण्ये लभित्वा पानीयदानमत्तेनापि अत्तनो पतिट्ठं न करेय्यं, कदाहं इतो दुक्खजीविततो मुच्चिस्सामि, कामं मे अय्यको सब्बेपिमे गामवासिनो मं हनन्तु वा बन्धन्तु वा, ईदिसे पुज्जक्खेत्ते पानीयदानं दस्सामि एवा”ति सन्निट्ठानं कत्वा अज्जाहि उदकहारिणीहि वारियमानापि जीविते निरपेक्खा सीसतो पानीयघटं ओतारेत्वा उभोहि हत्थेहि परिग्गहेत्वा एकमन्ते ठपेत्वा सज्जातपीतिसोमनस्सा भगवन्तं उपसङ्कमित्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा पानीयेन निमन्तेसि । भगवा तस्सा चित्तप्पसादं ओलोकेत्वा तं अनुगणहन्तो पानीयं परिस्सावेत्वा हत्थपादे धोवित्वा पानीयं पिवि, घटे उदकं परिक्खयं न गच्छति । सा तं दिस्वा पुन पसन्नचित्ता एकस्स भिक्खुस्स अदासि, तथा अपरस्स अपरस्साति सब्बेसमि अदासि, उदकं न खीयतेव । सा हट्ठतुट्ठा यथापुण्णेन घटेन गेहाभिमुखी अगमासि । तस्सा सामिको ब्राह्मणो पानीयस्स दिन्नभावं सुत्वा “इमाय गामवत्तं भिन्नं, अहञ्च गारह्यो कतो”ति कोधेन पज्जलन्तो तटतटायमानो तं भूमियं पातेत्वा हत्थेहि च पादेहि च पहरि । सा तेन उपक्कमेन जीवितक्खयं पत्वा तावतिसभवने निब्बति, विमानं चस्सा पठमनावविमाने वृत्तसदिसं उप्पज्जि ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि “इङ्ग मे त्वं, आनन्द, उदपानतो पानीयं आहरा”ति । थेरो “इदानी, भन्ते, उदपानो थूण्येकेहि दूसितो, न सक्का पानीयं आहरितु”न्ति आह । भगवा दुतियमि ततियमि आणापेसि । ततियवारे थेरो भगवतो पत्तं आदाय उदपानाभिमुखो अगमासि । गच्छन्ते थेरे उदपाने उदकं परिपुण्णं हुत्वा उत्तरित्वा समन्ततो सन्दति, सब्बं तिणभुसं उपलवित्वा सयमेव अपगच्छति । तेन सन्दमानेन सलिलेन उपरूपरि वड्ढन्तेन अज्जे जलासये पूरेत्वा तं गामं परिक्खिपन्तेन गामप्पदेसो अज्झोत्थरीयति । तं पाटिहारियं दिस्वा ब्राह्मणा अच्छरियब्भुतचित्तजाता भगवन्तं खमापेसुं, तङ्गणज्जेव उदकोघो अन्तरधायि । ते भगवतो च भिक्खुसङ्घस्स च निवासट्ठानं संविधाय स्वातनाय निमन्तेत्वा दुतियदिवसे महादानं सज्जेत्वा बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिविसित्वा सब्बे थूण्येका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं पयिरुपासन्ता निसीदिसु ।

तेन च समयेन सा देवता अत्तनो सम्पत्तिं पच्चवेक्खित्वा तस्सा कारणं उपधारेन्ती तं “पानीयदान”न्ति जत्वा पीतिसोमनस्सजाता “हन्दाहं इदानेव भगवन्तं वन्दिस्सामि, सम्मापटिपन्नेसु कतानं अप्पकानमि कारानं उळारफलतज्ज मनुस्सलोके पाकटं करिस्सामी”ति उस्साहजाता अच्छरासहस्सपरिवारा उय्यानादिसहितेन विमानेन सद्ध्येव महति या देविद्धिया महन्तेन देवानुभावेन महाजनकायस्स पस्सन्तस्सेव आगन्त्वा विमानतो ओरुह भगवन्तं उपसङ्कमित्वा अभिवादेत्वा अज्जलिं पग्गह् अट्ठासि । अथ नं भगवा तस्सा परिसाय कम्मफलं पच्चक्खतो विभावेतुकामो —

६३. “सुवण्णच्छदनं नावं, नारि आरुह् तिट्ठसि ।
ओगाहसि पोक्खरणिं, पद्मं छिन्दसि पाणिना ॥

६४. “कूटागारा निवेसा ते, विभत्ता भागसो मिता ।
ददल्लमाना आभन्ति, समन्ता चतुरो दिसा ॥

६५. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

६६. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुञ्जं,
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

चतूहि गाथाहि पुच्छि ।

६७. “सा देवता अत्तमना, सम्बुद्धेनेव पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं”न्ति ॥ —

सङ्गीतिकारा आहंसु ।

६८. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ।
दिस्वान भिक्खू तसिते किलन्ते, उट्ठाय पातुं उदकं अदासिं ॥

६९. “यो वे किलन्तान पिपासितानं, उट्ठाय पातुं उदकं ददाति ।
सीतोदका तस्स भवन्ति नज्जो, पट्टमल्या बहुपुण्डरीका ॥

७०. “तं आपगा अनुपरियन्ति सब्बदा, सीतोदका वालुकसन्थता नदी ।
अम्बा च साला तिलका च जम्बुयो, उट्ठालका पाटलियो च फुल्ला ॥

७१. “तंभूमिभागेहि उपेतरूपं, विमानसेट्ठं भुस सोभमानं ।
तस्सीध कम्मस्स अयं विपाको, एतादिसं पुञ्जकता लभन्ति ॥

७२. “कूटागारा निवेसा मे, विभत्ता भागसो मिता ।
ददल्लमाना आभन्ति, समन्ता चतुरो दिसा ॥

७३. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
तप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

७४. “अक्खामि ते बुद्ध महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुञ्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासति ।
एतस्स कम्मस्स फलं ममेदं, अत्थाय बुद्धो उदकं अपायी”ति ॥ —

विस्सज्जनगाथायो ।

६३. तत्थ किञ्चापि सा देवता यदा भगवा पुच्छि, तदा तं नावं आरुह्य न ठिता, न पोक्खरणिं ओगाहति, नापि पदुमं छिन्दति, कम्मानुभावचोदिता पन अभिण्हं जलविहारपसुता तथा करोतीति तं किरियाविच्छेदं दस्सनवसेनेवं वुत्तं । अयञ्च अत्थो न केवलमिधेव, अथ खो हेट्ठिमेसुपि एवमेव दट्ठब्बो ।

७२. कूटागाराति सुवण्णमयकण्णिकाबद्धगेहवन्तो । निवेसाति निवेसनानि, कच्छरानीति अत्थो । तेनाह “विभत्ता भागसो मित”ति । तानि हि चतुसालभूतानि अज्जमज्जस्स पटिबिम्बभूतानि विय पटिविभत्तरूपानि समप्पमाणताय भागसो मितानि विय होन्ति । दद्वल्लमानाति अतिविय विज्जोतमाना । आभन्तीति मणिरतनकनकरंसिजालेहि ओभासेन्ति ।

७४. ममाति इदं पुब्बापरापेक्खं, मम कम्मस्स मम अत्थायाति अयज्हेत्थ योजना । उदकं अपायीति यदेतं उदकदानं वुत्तं, एतस्स पुज्जकम्मस्स इदं फलं यायं दिब्बसम्पत्ति, यस्मा ममत्थाय सदेवके लोके अगगदक्खिणेय्यो बुद्धो भगवा मया दिन्नं उदकं अपायीति । सेसं वुत्तनयमेव ।

एवं पसन्नमानसाय देवताय भगवा सामुक्कंसिकं धम्मदेसनं करोन्तो सच्चानि पकासेसि । सा देसनापरियोसाने सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, सम्पत्तपरिसायपि धम्मदेसना सात्थिका अहोसि ।

तत्तिनयावाविमानवण्णना निट्ठिता ।

९. दीपविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति दीपविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति सावत्थियं विहरन्ते उपोसथदिवसे सम्बहुला उपासका उपोसथिका हुत्वा पुरेभत्तं यथाविभवं दानं दत्त्वा कालस्सेव भुज्जित्वा सुद्धवत्थनिवत्था सुद्धुत्तरासङ्गा गन्धमालादिहत्था पच्छाभत्तं विहारं गन्त्वा मनोभावनीये भिक्खू पयिरुपासित्वा सायन्हे धम्मं सुणन्ति । विहारेयेव वसितुकामानं तेसं धम्मं सुणन्तानयेव सूरियो अत्थङ्गतो, अन्धकारो जातो । तत्थेका अज्जतरा इत्थी “इदानीं दीपालोकं कातुं युत्त”न्ति चिन्तेत्वा अत्तनो गेहतो पदीपेय्यं आहरापेत्वा पदीपं उज्जालेत्वा धम्मासनस्स पुरतो ठपेत्वा धम्मं सुणि । सा तेन पदीपदानेन अत्तमना पीतिसोमनस्सजाता हुत्वा वन्दित्वा अत्तनो गेहं गता । सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसभवने जोतिरसविमाने निब्बत्ति । सरीरसोभा पनस्सा अतिविय पभस्सरा अज्जे देवे अभिभवित्वा दस दिसा ओभासयमाना तिट्ठति । अथेकदिवसं आयस्मा महामोग्गल्लानो देवचारिकं चरन्तोति सब्बं हेट्ठा आगतनयेनेव वेदितब्बं । इध पन —

७५. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

७६. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

७७. “केन त्वं विमलोभासा, अतिरोचसि देवता ।
केन ते सब्बगत्तेहि, सब्बा ओभासते दिसा ॥

७८. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

चतूहि गाथाहि पुच्छि ।

७९. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्झं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥
८०. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ।
तमन्धकारम्हि तिमीसिकायं, पदीपकालम्हि अदासि दीपं ॥
८१. “यो अन्धकारम्हि तिमीसिकायं, पदीपकालम्हि ददाति दीपं ।
उप्पज्जति जोतिरसं विमानं, पट्टमल्लं बहुपुण्डरीकं ॥
८२. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
८३. “तेनाहं विमलोभासा, अतिरोचामि देवता ।
तेन मे सब्बगत्तेहि, सब्बा ओभासते दिसा ॥
८४. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

विस्सज्जेसि ।

७५. तत्थ अभिक्कन्तेन वण्णेनाति एत्थ अभिक्कन्त-सद्वो “अभिक्कन्ता, भन्ते, रत्ति, निक्खन्तो पठमो यामो”तिआदीसु (अ० नि० ८.२०; उदा० ४५; चूळव० ३८३) खये आगतो । “अयं इमेसं चतुन्नं पुग्गलानं अभिक्कन्ततरो च पणीततरो चा”तिआदीसु (अ० नि० ४.१००) सुन्दरे । “अभिक्कन्तं, भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते”तिआदीसु (दी० नि० १.२५०; पारा० १५) अब्भनुमोदने । “अभिक्कन्तेन वण्णेन, सब्बा ओभासयं दिसा”तिआदीसु (वि० व० ८५७) अभिरूपे । इधापि अभिरूपे एव दट्ठब्बो । तस्मा अभिक्कन्तेनाति अतिकन्तेन अतिमनापेन, अभिरूपेनाति अत्थो । वण्णेनाति छविवण्णेन । ओभासेन्ती दिसा सब्बाति सब्बापि दस दिसा जोतेन्ती एकालोकं करोन्ती । किं वियाति आह “ओसधी विय तारका”ति । उस्सन्ना पभा एताय धीयति, ओसधीनं वा अनुबलप्पदायिकाति कत्वा “ओसधी”ति लद्धनामा तारका यथा समन्ततो आलोकं कुरुमाना तिट्ठति, एवमेव त्वं सब्बा दिसा ओभासयन्ती तिट्ठसीति ।

७७. सब्बगत्तेहीति सब्बेहि सरीरावयवेहि, सकलेहि अङ्गपच्चङ्गेहि ओभासतीति अधिप्पायो, हेतुम्हि चेतं करणवचनं । सब्बा ओभासते दिसाति सब्बापि दसदिसा विज्जोतति । “ओभासरे”तिपि पठन्ति, तेसं सब्बा दिसाति बहुवचनमेव दट्ठब्बं ।

८१. पदीपकालम्हीति पदीपकरणकाले, पदीपुज्जलनयोगे अन्धकारेति अत्थो । तेनाह “यो अन्धकारम्हि तिमीसिकायं”न्ति, बहले महन्धकारेति अत्थो । ददाति दीपन्ति पदीपं उज्जालेन्तो वा अनुज्जालेन्तो वा पदीपदानं ददाति, पदीपोपकरणानि दक्खिण्ये उद्दिस्स परिच्चजति । उपपज्जति जोतिरसं विमानन्ति पटिसन्धिगगणवसेन जोतिरसं विमानं उपगच्छतीति । सेसं वुत्तनयमेव ।

अथ यथापुच्छिते अत्थे देवताय कथिते थेरो तमेव कथं अटुप्पत्तिं कत्वा दानादिकथाय तस्सा कल्लचित्तादिभावं जत्वा सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने सपरिवारा सा देवता सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । थेरो ततो आगन्त्वा तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि, भगवा तस्मिं वत्थुस्मिं सम्पत्तपरिसाय वित्थारेन धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका जाता, महाजनो विसेसतो दीपदाने सक्कच्चकारी अहोसीति ।

दीपविमानवण्णना निट्ठिता ।

१०. तिलदक्खिणविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति तिलदक्खिणविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन च समयेन राजगहे अज्जतरा इत्थी गब्भिनी तिले धोवित्वा आतपे सुक्खापेति तेलं कातुकामा । सा च परिक्खीणायुका तं दिवसमेव चवनधम्मा, निरयसंवत्तनिकं चस्सा कम्मं ओकासं कत्वा ठितं । अथ नं भगवा पच्चूसवेलायं लोकं वोलोकेन्तो दिब्बचक्खुना दिस्वा चिन्तेसि “अयं इत्थी अज्ज कालं कत्वा निरये निब्बत्तिस्सति, यंनूनाहं तिलभिक्षापटिग्गहणेन तं सग्गूपगं करेय्य”न्ति । सो सावत्थितो तद्धुणेनेव राजगहं गन्त्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहे पिण्डाय चरन्तो अनुपुब्बेन तस्सा गेहद्वारं पापुणि । सा इत्थी भगवन्तं पस्सित्वा सज्जातपीतिसोमनस्सा सहसा उट्ठित्वा कतज्जली अज्जं दातब्बयुत्तकं अपस्सन्ती हत्थपादे धोवित्वा तिले रासिं कत्वा उभोहि हत्थेहि परिग्गहेत्वा अज्जलिपूरं तिलं भगवतो पत्ते आकिरित्वा भगवन्तं वन्दि । तं भगवा अनुकम्पमानो “सुखिनी होही”ति वत्वा पक्कामि । सा तस्सा रत्तिया पच्चूससमये कालं कत्वा तावतिसभवने द्वादसयोजनिके कनकविमाने सुत्तपबुद्धा विय निब्बत्ति ।

अथायस्मा महामोग्गल्लानो देवचारिकं चरन्तो तं अच्छरासहस्सपरिवुतं महतिया देविद्धिया विरोचमानमुपगन्त्वा —

८५. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

८६. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

८७. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे,
मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ — पुच्छि ।

८८. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

८९. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ॥

१०. “अदसं विरजं बुद्धं, विष्पसन्नमनाविलं ।
आसज्ज दानं अदासिं, अकामा तिलदक्खिणं ।
दक्खिणेय्यस्स बुद्धस्स, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥
११. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥
१२. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनमि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

सा विस्सज्जेसि ।

१०. तत्थ आसज्जाति अयं आसज्ज-सद्वो “आसज्ज नं तथागत”न्ति आदीसु (चूळव० ३५०) घट्टेन आगतो । “आसज्ज दानं देती”ति आदीसु (दी० नि० ३.३३६; अ० नि० ८.३१) समागमे । इधापि समागमेयेव दट्ठब्बो । तस्मा आसज्जाति समागन्त्वा, समवायेन सम्पत्त्वाति अत्थो । तेनाह “अकामा”ति । सा हि देय्यधम्मसंविधानपुब्बकं पुरिमसिद्धं दानसङ्कप्पं विना सहसा सम्पत्ते भगवति पवत्तितं तिलदानं सन्धायाह “आसज्ज दानं अदासिं, अकामा तिलदक्खिण”न्ति । सेसं वुत्तनयमेव ।

तिलदक्खिणविमानवण्णना निट्ठिता ।

११. पठमपतिब्बताविमानवण्णना

कोज्जा मयूरा दिविया च हंसाति पतिब्बताविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्थ अज्जतरा इत्थी पतिब्बता अहोसि भत्तु अनुकूलवत्तिनी खमा पदक्खिणग्गाहिनी, न कुद्धापि पटिप्फरति, अफरुसवाचा सच्चवादिनी सद्धा पसन्ना यथाविभवं दानानि च अदासि । सा केनचिदेव रोगेन फुट्ठा कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्ति । अथायस्मा महामोग्गल्लानो पुरिमनयेनेव देवचारिकं चरन्तो तं देवधीतरं महतिं सम्पत्तिं अनुभवन्तिं दिस्वा तस्सा समीपमुपगतो । सा अच्छरासहस्सपरिवुता सट्ठिसकटभारालङ्कारपटिमण्डितत्तभावा थेरस्स पादेसु सिरसा वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । थेरोपि ताय कतपुज्जकम्मं पुच्छन्तो —

१३. “कोज्जा मयूरा दिविया च हंसा, वग्गुस्सरा कोकिला सम्पतन्ति ।
पुप्फाभिकिण्णं रम्ममिदं विमानं, अनेकचित्तं नरनारिसेवितं ॥
१४. “तत्थच्छसि देवि महानुभावे, इद्धी विकुब्बन्ति अनेकरूपा ।
इमा च ते अच्छरायो समन्ततो, नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति च ॥
१५. “देविद्धिपत्तासि महानुभावे,
मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा,

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥ — आह ।

९६. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

९७. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पतिब्बतानज्जमना अहोसिं ।
माताव पुत्तं अनुरक्खमाना, कुद्धापिहं नप्फरुसं अवोचं ॥

९८. “सच्चे ठिता मोसवज्जं पहाय, दाने रता सङ्गहितत्तभावा ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्ता, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

९९. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१००. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनमिह एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥ —

सा देवता विस्सज्जेसि ।

९३. तत्थ कोज्जाति कोज्जसकुणा, ये “सारसा”तिपि वुच्चन्ति । मयूराति मोरा । दिवियाति दिब्बानुभावा । इदज्झि पदं “दिविया कोज्जा, दिविया मयूरा”तिआदिना चतूहिपि पदेहि योजेतब्बं । हंसाति सुवण्णहंसादिहंसा । वग्गुस्सराति मधुरस्सरा । कोकिलाति काळकोकिला चेव सुक्ककोकिला च । सम्पत्तन्तीति देवताय अभिरमणत्थं कीळन्ता लळन्ता समन्ततो पतन्ति विचरन्ति । कोज्जादिरूपेन हि देवताय रतिजननत्थं परिवारभूता देवता कीळन्ता लळन्ता “कोज्जा”तिआदिना वुत्ता । पुप्फाभिकिण्णन्ति गन्थितागन्थितेहि नानाविधरतनकुसुमेहि ओकिण्णं । रम्मन्ति रमणीयं, मनोरमन्ति अत्थो । अनेकचित्तन्ति अनेकेहि उय्यानकप्परुक्खपोक्खरणिआदीहि विमानेसु च अनेकेहि भित्तिविसेसादीहि चित्तं । नरनारिसेवितन्ति परिवारभूतेहि देवपुत्तेहि देवधीताहि च उपसेवितं ।

९४. इद्धी विकुब्बन्ति अनेकरूपाति नानारूपानं विदंसनेन अनेकरूपा कम्मनुभावसिद्धा इद्धी विकुब्बन्ती विकुब्बनिद्धियो वलज्जेन्ती अच्छसीति योजना ।

९७. अनज्जमनाति पतिब्बता, पतितो अज्जस्मिं मनो एतिस्साति अज्जमना, न अज्जमनाति अनज्जमना, मय्हं सामिकतो अज्जस्मिं पुरिसे पापकं चित्तं न उप्पादेसिन्ति अत्थो । माताव पुत्तं अनुरक्खमानाति यथा माता पुत्तं, एवं मय्हं सामिकं, सब्बेपि वा सत्ते हितेसिताय अहितापनयनकामताय च अनुदयमाना । कुद्धापिहं नप्फरुसं अवोचन्ति परेन कतं अफासुकं पटिच्च कुद्धापि समाना अहं फरुसवचनं न कथेसिं, अज्जदत्थु पियवचनमेव अभासिन्ति अधिप्पायो ।

९८. सच्चे ठिताति सच्चे पतिट्ठिता । यस्मा मुसावादा वेरमणिया सच्चे पतिट्ठिता नाम होति, न कदाचि सच्चवचनमत्तेनाति आह — मोसवज्जं पहायाति मुसावादं पहाय । दाने रताति दाने अभिरता, युत्तप्पयुत्ताति अत्थो । सङ्गहितत्तभावाति सङ्गहवत्थूहि अत्तानं विय सभावेनेव परेसं सङ्गहनसीला अन्नञ्च पानञ्च कम्मफलसद्भाय

पसन्नचित्ता सक्कच्चं चित्तीकारेण अदासिं, अज्जञ्च वत्थादिदानं विपुलं उळारं अदासिन्ति योजना । सेसं वुत्तनयमेव ।

पतिब्बताविमानवण्णना निट्ठिता ।

१२. दुतियपतिब्बताविमानवण्णना

वेळुरियथम्भन्ति दुतियपतिब्बताविमानं । तस्स का उप्पत्ति? सावत्थियं किर अज्जतरा उपासिका पतिब्बता हुत्वा सद्धा पसन्ना पञ्च सीलानि सुविसुद्धानि कत्वा रक्खि, यथाविभवञ्च दानानि अदासि, सा कालं कत्वा तावतिसभवने उप्पज्जि । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

१०१. “वेळुरियथम्भं रुचिरं पभस्सरं, विमानमारुह अनेकचित्तं ।
तत्थच्छसि देवि महानुभावे, उच्चावचा इद्धि विकुब्बमाना ।
इमा च ते अच्छरायो समन्ततो, नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति च ॥

१०२. “देविद्धिपत्तासि महानुभावे,
मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती’ति ॥ — पुच्छि ।

१०३. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१०४. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, उपासिका चक्खुमतो अहोसिं ।
पाणातिपाता विरता अहोसिं, लोके अदिन्नं परिवज्जयिस्सं ॥

१०५. “अमज्जपा नो च मुसा अभाणिं, सकेन सामिना अहोसिं तुट्ठा ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्ता, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

१०६. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१०७. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव,
मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा,
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती’ति ॥ — विस्सज्जेसि ।

१०१. तत्थ वेळुरियथम्भन्ति वेळुरियमणिमयथम्भं । रुचिरन्ति रमणीयं । पभस्सरन्ति अतिविय भासुरं ।

उच्चावचाति उच्चा च अवचा च, विविधाति अत्यो ।

१०४-५. उपासिकाति सरणगमनेन उपासिकालक्खणे ठिता । वुत्तज्झि —

“यतो खो, महानाम, अरियसावको बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्गं सरणं गतो होति, एत्तावता खो, महानाम, अरियसावको उपासको होती”ति (सं० नि० ५.१०३३) ।

चक्खुमतोति पञ्चहि चक्खूहि चक्खुमतो बुद्धस्स भगवतो । एवं उपासिकाभावकित्तनेन आसयसुद्धिं दस्सेत्वा पयोगसुद्धिं दस्सेतुं “पाणातिपाता विरता”तिआदि वुत्तं । तत्थ सकेन सामिना अहोसिं तुट्ठाति मिच्छाचारावेरमणिमाह । सेसं हेट्ठा वुत्तसदिसमेव ।

दुतियपतिब्बताविमानवण्णना निट्ठिता ।

१३. पठमसुणिसाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति सुणिसाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? सावत्थियं अज्जतरस्मिं गेहे एका कुलसुण्हा गेहं पिण्डाय पविट्ठं खीणासवत्थेरं दिस्वा सज्जातपीतिसोमनस्सा “इदं मय्हं उत्तमं पुज्जक्खेत्तं उपट्ठित”न्ति अत्तना लद्धं पूवभागं आदाय आदरेन थेरस्स उपनेसि, थेरो तं पटिग्गहेत्वा अनुमोदनं कत्वा गतो । सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसभवने उप्पज्जि । सेसं सब्बं हेट्ठा वुत्तसदिसमेव । तेन वुत्तं —

१०८. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१०९. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

११०. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१११. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्झं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

११२. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, सुणिसा अहोसिं ससुरस्स गेहे ॥

११३. “अद्वसं विरजं भिक्खुं, विप्पसन्नमनाविलं ।
तस्स अदासहं पूवं, पसन्ना सेहि पाणिभि ।
भागद्धभागं दत्त्वान, मोदामि नन्दने वने ॥

११४. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।

उष्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

११५. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनमिहि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

११२. तत्थ सुणिसाति पुत्तस्स भरिया । इत्थिया हि सामिकस्स पिता “ससुरो”ति वुच्चति, तस्स च सा
“सुणिसा”ति । तं सन्धाय “सुणिसा अहोसिं ससुरस्स गेहे”ति ।

११३. भागडुभागन्ति अत्तना लद्धपटिवीसतो उपडुभागं । मोदामि नन्दने वनेति थरेन नन्दनवने दिट्ठताय आह । सेसं
वुत्तनयमेव ।

सुणिसाविमानवण्णना निट्ठिता ।

१४. दुतियसुणिसाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति दुतियसुणिसाविमानं । एत्थ पन अपुब्बं नत्थि, अट्ठप्पत्तियं कुम्मासदानमेव विसेसो । तेन
वुत्तं —

११६. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

११७. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उष्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

११८. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

११९. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्झं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१२०. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, सुणिसा अहोसिं ससुरस्स गेहे ॥

१२१. “अद्वसं विरजं भिक्खुं, विप्पसन्नमनाविलं ।
तस्स अदासहं भागं, पसन्ना सेहि पाणिभि ।
कुम्मासपिण्डं दत्त्वान, मोदामि नन्दने वने ॥

१२२. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उष्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१२३. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१२१. तत्थ भागन्ति कुम्मासकोट्टासं । तेनाह “कुम्मासपिण्डं दत्त्वाना”ति । कुम्मासोति च यवकुम्मासो वुत्तो । सेसं वुत्तनयमेव ।

दुतियसुणिसाविमानवण्णना निड्डिता ।

१५. उत्तराविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति उत्तराविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन च समयेन पुण्णो नाम दुग्गतपुरिसो राजगहसेट्ठिं उपनिस्साय जीवति, तस्स भरिया उत्तरा, उत्तरा च नाम धीताति द्वे एव गेहमानुसका । अथेकदिवसं राजगहे “महाजनेन सत्ताहं नक्खत्तं कीळितब्ब”न्ति घोसनं करिंसु । तं सुत्वा सेट्ठि पातोव आगतं पुण्णं “तात, अम्हाकं परिजनो नक्खत्तं कीळितुकामो, त्वं किं नक्खत्तं कीळिस्ससि, उदाहु भतिं करिस्ससी”ति आह । “सामि, नक्खत्तं नाम सधनानं होति, मम पन गेहे स्वातनाय यागुतण्डुलानिपि नत्थि, किं मे नक्खत्तेन? गोणे लभन्तो कसितुं गमिस्सामी”ति । “तेन हि गोणे गणहस्सू”ति । सो बलवगोणे च भद्दनङ्गलज्ज गहेत्वा “भद्दे, नागरा नक्खत्तं कीळन्ति, अहं दलिहताय भतिं कातुं गमिस्सामि, मय्हम्पि ताव अज्ज दिगुणं निवापं पचित्वा भत्तं आहरेय्यासी”ति भरियं वत्वा खेत्तं अगमासि ।

सारिपुत्तथेरोपि सत्ताहं निरोधसमापन्नो ततो वुट्ठाय “कस्स नु खो अज्ज मया सङ्गहं कातुं वट्ठती”ति ओलोकेन्तो पुण्णं अत्तनो जाणजालस्स अन्तो पविट्ठं दिस्वा “सद्धो नु खो एस, सक्खिस्सति वा मे सङ्गहं कातु”न्ति ओलोकेन्तो तस्स सद्धभावज्ज सङ्गहं कातुं समत्थभावज्ज तप्पच्चया च तस्स महासम्पत्तिपटिलाभं जत्वा पत्तचीवरं आदाय तस्स कसनट्टानं गन्त्वा आवाटतीरे एकं गुम्बं ओलोकेन्तो अट्ठासि । पुण्णो थेरं दिस्वाव कसिं ठपेत्वा पच्चपतिट्ठितेन थेरं वन्दित्वा “दन्तकट्ठेन अत्थो भविस्सती”ति दन्तकट्ठं कप्पियं कत्वा अदासि । अथस्स थेरो पत्तज्ज परिस्सावनज्ज नीहरित्वा अदासि । सो “पानीयेन अत्थो भविस्सती”ति तं आदाय पानीयं परिस्सावेत्वा अदासि ।

थेरो चिन्तेसि “अयं परेसं पच्छिमगेहे वसति, सचस्स गेहद्वारं गमिस्सामि, इमस्स भरिया मं दट्ठं न सक्खिस्सति, यावस्स भरिया भत्तं आदाय मग्गं पटिपज्जति, ताव इधेव भविस्सामी”ति । सो तत्थेव थोकं वीतिनामेत्वा तस्सा मग्गारुळ्हाभावं जत्वा अन्तो नगराभिमुखो पायासि । सा अन्तरामग्गे थेरं दिस्वा चिन्तेसि “अप्पेकदाहं देय्यधम्मो सति अय्यं न पस्सामि, अप्पेकदा मे अय्यं पस्सन्तिया देय्यधम्मो न होति, अज्ज पन मे अय्यो च दिट्ठो, देय्यधम्मो चायं अत्थि, करिस्सति नु खो मे सङ्गह”न्ति । सा भत्तभाजनं ओतारेत्वा थेरं पच्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा “भन्ते, इदं लूखं वा पणीतं वाति अचिन्तेत्वा दासस्स वो सङ्गहं करोथा”ति आह । अथ थेरो पत्तं उपनामेत्वा ताय एकेन हत्थेन भाजनं धारेत्वा एकेन हत्थेन ततो भत्तं ददमानाय उपट्ठभत्ते दिन्ने “अल”न्ति हत्थेन पत्तं पिदहि । सा “भन्ते, एकोव पटिवीसो, न सक्का द्विधा कातुं, तुम्हाकं दासस्स इधलोकसङ्गहं अकत्वा परलोकसङ्गहं करोथ, निरवसेसमेव दातुकामाम्ही”ति वत्वा सब्बमेवस्स पत्ते पतिट्ठपेत्वा “तुम्हेहि दिट्ठधम्मस्स भागिनी अस्स”न्ति पत्थनं अकासि । थेरो “एवं होतू”ति वत्वा ठितकोव अनुमोदनं कत्वा एकस्मिं उदकफासुकट्टाने निसीदित्वा भत्तकिच्चं अकासि । सापि पटिनिवत्तित्वा तण्डुले परियेसित्वा भत्तं पचि ।

पुण्णोपि अड्डकरीसमत्तं ठानं कसित्वा जिघच्छं सहितुं असक्कोन्तो गोणे विस्सज्जेत्वा एकं रुक्खछायं पविसित्वा मगं ओलोकेन्तो निसीदि। अथस्स भरिया भत्तमादाय गच्छमाना तं दिस्वाव “एस जिघच्छापीळितो मं ओलोकेन्तो निसिन्नो, सचे मं ‘अतिविय चिरायी’ति तज्जेत्वा पतोदलट्टिया पहरिस्सति, मया कतकम्मं निरत्थकं भविस्सति, पटिकच्चेवस्स आरोचेस्सामी”ति चिन्तेत्वा एवमाह “सामि, अज्जेकदिवसं चित्तं पसादेहि, मा मया कतकम्मं निरत्थकं करि, अहं पातोव ते भत्तं आहरन्ती अन्तरामग्गे धम्मसेनापतिं दिस्वा तव भत्तं तस्स दत्त्वा पुन गेहं गन्त्वा भत्तं पचित्वा आगता, पसादेहि, सामि, चित्तं”न्ति। सो “किं वदेसि, भद्दे”ति पुच्छित्वा पुन तमत्थं सुत्वा “‘भद्दे, साधु वत ते कतं मम भत्तं अय्यस्स ददमानाय, मयापिस्स अज्ज पातोव दन्तकट्टञ्च मुखोदकञ्च दिन्नं”न्ति पसन्नमानसो तं वचनं अभिनन्दित्वा उस्सूरे लद्धभत्तताय किलन्तकायो तस्सा अड्डे सीसं कत्वा निदं ओक्कमि।

अथस्स पातोव कसितट्टानं पंसुचुण्णं उपादाय सब्बं रत्तसुवण्णं हुत्वा कणिकारपुप्फरासि विय सोभमानं अट्ठासि। सो पबुद्धो ओलोकेत्वा भरियं आह “‘भद्दे, एतं मया कसितट्टानं सब्बं मम सुवण्णं हुत्वा पज्जायति, किं नु खो मे अतिउस्सूरे लद्धभत्तताय अक्खीनि भमन्ती”ति। “‘सामि, मय्हम्पि एवमेव पज्जायती”ति। सो उट्ठाय तत्थ गन्त्वा एकं पिण्डं गहेत्वा नङ्गलसीसे पहरित्वा सुवण्णभावं जत्वा “अहो अय्यस्स धम्मसेनापतिस्स दिन्नदाने अज्जेव विपाको दस्सितो, न खो पन सक्का एत्तकं धनं पटिच्छादेत्वा परिभुज्जितु”न्ति भरियाय आभतं भत्तपातिं सुवण्णस्स पूरेत्वा राजकुलं गन्त्वा रज्जा कतोकासो पविसित्वा राजानं अभिवादेत्वा “किं ताता”ति वुत्ते “‘देव, अज्ज मया कसितट्टानं सब्बं सुवण्णरासिमेव हुत्वा ठितं, सुवण्णं आहरापेतुं वट्टती”ति आह। “‘कोसि त्वं”न्ति? “‘पुण्णो नामाह”न्ति। “‘किं पन ते अज्ज कतं”न्ति? “‘धम्मसेनापतिस्स मे पातोव दन्तकट्टञ्च मुखोदकञ्च दिन्नं, भरियायपि मे मय्हं आहटभत्तं तस्सेव दिन्नं”न्ति।

तं सुत्वा राजा “अज्जेव किर भो धम्मसेनापतिस्स दिन्नदाने विपाको दस्सितो”ति वत्वा “‘तात, किं करोमी”ति पुच्छि। “‘बहूनि सकटसहस्सानि पहिणित्वा सुवण्णं आहरापेथा”ति। राजा सकटानि पहिणि। राजपुरिसेसु “रज्जो सन्तकं”न्ति गणहन्तेसु गहितं गहितं मत्तिकाव होति। तेहि गन्त्वा रज्जो आरोचिते “‘ताता, तुम्हेहि किन्ति वत्वा गहितं”न्ति पुआ “‘तुम्हाकं सन्तकं”न्ति आहंसु। तेन हि, ताता, पुन गच्छथ, “‘पुण्णस्स सन्तकं”न्ति वत्वा गणथाति। ते तथा करिंसु गहितं गहितं सुवण्णमेव अहोसि। तं सब्बं आहरित्वा राजङ्गणे रासिं अकंसु, असीतिहत्थुब्बेधो रासि अहोसि। राजा नागरे सन्निपातापेत्वा आह “‘इमस्मिं नगरे अत्थि कस्सचि एत्तकं सुवण्णं”न्ति? “‘नत्थि, देवा”ति। “‘किं पनस्स दातुं वट्टती”ति? “‘सेट्ठिच्छत्तं, देवा”ति। राजा “‘बहुधनसेट्ठि नाम होतू”ति महन्तेन भोगेन सद्धिं तस्स सेट्ठिच्छत्तं अदासि।

अथ नं सो आह “‘मयं, देव, एत्तकं कालं परकुले वसिम्हा, वसनट्टानं नो देथा”ति। तेन हि पस्स, एस गुम्बो पज्जायति, एतं हरापेत्वा गेहं कारेहीति पुराणसेट्ठिस्स गेहट्टानं आचिक्खि। सो तस्मिं ठाने कतिपाहेनेव गेहं कारापेत्वा गेहपवेसनमङ्गलञ्च छत्तमङ्गलञ्च एकतोव करोन्तो सत्ताहं बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स दानं अदासि। अथस्स सत्था दानानुमोदनं करोन्तो अनुपुब्बिं कथं कथेसि। धम्मकथावसाने पुण्णसेट्ठि च भरिया चस्स धीता च उत्तराति तयोपि जना सोतापन्ना अहेसुं।

अपरभागे राजगहसेट्ठि पुण्णसेट्ठिनो धीतरं अत्तनो पुत्तस्स वारेसि। सो “‘नाहं दस्सामी”ति वुत्तो “‘मा एवं करोतु, एत्तकं कालं अम्हे निस्साय वसन्तेनेव ते सम्पत्ति लद्धा, देतु मे पुत्तस्स ते धीतरं”न्ति आह। सो “‘मिच्छादिट्ठिका तुम्हे, मम धीता तीहि रतनेहि विना वसितुं न सक्कोति, नेवस्स धीतरं दस्सामी”ति आह। अथ नं बहू सेट्ठिगहपतिकादयो कुलपुत्ता “‘मा तेन सद्धिं विस्सासं भिन्दि, देहिस्स धीतरं”न्ति याचिंसु। सो तेसं वचनं सम्पटिच्छित्वा आसाळ्हिपुण्णमाय धीतरं

अदासि । सा पतिकुलं गतकालतो पट्टाय भिक्खुं वा भिक्खुनिं वा उपसङ्गमितुं दानं वा दातुं धम्मं वा सोतुं नालत्थ, एवं अट्ठितियेसु मासेसु वीतिवत्तेसु अत्तनो सन्तिके ठिते परिचारिके पुच्छि “इदानीं कित्तकं अन्तोवस्सं अवसिट्ठं”न्ति? “अट्ठमासो, अय्ये”ति । सा मातापितूनं सासनं पहिणि “कस्मा मं एवरूपे बन्धनागारे पक्खिपिंसु, वरं तुम्हेहि मं लक्खणाहतं कत्वा परेसं दासिं सावेतुं, न एवरूपस्स मिच्छादिट्ठिकस्स कुलस्स दातुं, आगतकालतो पट्टाय भिक्खुदस्सनादीसु एकम्पि पुज्जं कातुं न लभामी”ति । अथस्सा पिता “दुक्खिता वत मे धीता”ति अनत्तमनतं पवेदेत्वा पञ्चदस कहापणसहस्सानि पेसेसि, “इमस्मिं नगरे सिरिमा नाम गणिका अत्थि, देवसिकं सहस्सं गणहाति, इमेहि कहापणेहि तं आनेत्वा सामिकस्स निय्यादेत्वा सयं यथारुचि पुज्जानि करोतू”ति सासनञ्च पहिणि । उत्तरा तथा कत्वा सामिकेन सिरिमं दिस्वा “किमिदं”न्ति वुत्ते “सामि, इमं अट्ठमासं मम सहायिका तुम्हे परिचरतु, अहं पन इमं अट्ठमासं दानञ्चेव दातुकामा धम्मञ्च सोतुकामा”ति आह । सो तं अभिरूपं इत्थिं दिस्वा उप्पन्नसिनेहो “साधू”ति सम्पटिच्छि ।

उत्तरापि खो बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निमन्तेत्वा “भन्ते, इमं अट्ठमासं अज्जत्थ अगन्त्वा इधेव भिक्खा गहेतब्बा”ति सत्थु पटिज्जं गहेत्वा “इतो दानि पट्टाय याव महापवारणा, ताव सत्थारं उपट्ठातुं धम्मञ्च सोतुं लभिस्सामी”ति तुट्ठमानसा “एवं यागुं पचथ, एवं भत्तं पचथ, एवं पूवं पचथा”ति महानसे सब्बकिच्चानि संविदहन्ती विचरति । अथस्सा सामिको “स्वे महापवारणा भविस्सती”ति महानसाभिमुखो वातपाने ठत्वा “किं नु खो करोन्ती सा अन्धबाला विचरती”ति ओलोकेत्वा तं सेदकिलिन्नं छारिकाय ओकिण्णं अङ्गारमसिमक्खितं तथा संविदहित्वा विचरमानं दिस्वा “अहो अन्धबाला एवरूपे ठाने इमं सिरिसम्पत्तिं नानुभवति, “मुण्डकसमणे उपट्ठहिस्सामी”ति तुट्ठचित्ता विचरती”ति हसित्वा अपगज्झि ।

तस्मिं अपगते तस्स सन्तिके ठिता सिरिमा “किं नु खो ओलोकेत्वा एस हसती”ति तेनेव वातपानेन ओलोकेन्ती उत्तरं दिस्वा “इमं ओलोकेत्वा इमिना हसितं, अट्ठा इमस्स एताय सद्धिं सन्थवो अत्थी”ति चिन्तेसि । सा किर अट्ठमासं तस्मिं गेहे बाहिरकइत्थी हुत्वा वसमानापि तं सम्पत्तिं अनुभवमाना अत्तनो बाहिरकइत्थिभावं अजानित्वा “अहं घरसामिनी”ति सज्जमकासि । सा उत्तराय आघातं बन्धित्वा “दुक्खमस्सा उप्पादेस्सामी”ति पासादा ओरुय्ह महानसं पविसित्वा पूवपचनट्टाने पक्कुथितं सप्पिं कटच्छुना आदाय उत्तराभिमुखं पायासि । उत्तरा तं आगच्छन्तिं दिस्वा “मम सहायिकाय मय्हं उपकारो कतो, चक्कवाळं अतिसम्बाधं, ब्रह्मलोको अतिनीचको, मम पन सहायिकाय गुणोव महन्तो, अहम्पि एतं निस्साय दानञ्च दातुं धम्मञ्च सोतुं लभिं, सचे मम एतस्साय उपरि कोधो अत्थि, इदं सप्पि मं दहतु, सचे नत्थि, मा मं दहतू”ति तं मेत्ताय फरि । ताय तस्सा मत्थके आसिज्चितम्पि पक्कुथितसप्पि सीतोदकं विय अहोसि । अथ नं “इदं सीतलं भविस्सती”ति पुन कटच्छुकं पूरेत्वा आदाय आगच्छन्तिं उत्तराय दासियो दिस्वा “अरे दुब्बिनीते न त्वं अम्हाकं अय्याय उपरि पक्कसप्पिं आसिज्चितुं अनुच्छविका”ति सन्तज्जेन्तियो इतो चितो च उट्ठाय हत्थेहि च पादेहि च पोथेत्वा भूमियं पातेसुं, उत्तरा वारेन्तीपि वारेतुं नासक्खि । अथ सा उपरि ठत्वा सब्बा दासियो पटिबाहित्वा “किस्स ते एवरूपं भारियं कम्मं कतं”न्ति सिरिमं ओवदित्वा उण्होदकेन न्हापेत्वा सतपाकतेलेन अब्भज्जि ।

तस्मिं खणे सा अत्तनो बाहिरकित्थिभावं जत्वा चिन्तेसि “मया भारियं कम्मं कतं सामिकस्स हसितमत्तकारणा इमिस्सा उपरि पक्कसप्पिं आसिज्चन्तिया, अयं ‘गणहथ न’न्ति दासियो न आणापेत्वा मं विहेठनकालेपि सब्बा दासियो पटिबाहित्वा मय्हं कत्तब्बमेव अकासि । सचाहं इमं न खमापेस्सामि, मुट्ठा मे सत्तधा फलेय्या”ति तस्सा पादमूले निपज्जित्वा “अय्ये, खमाहि मे दोसं”न्ति आह । “अहं सप्पितिका धीता, पितरि मे खमापिते खमिस्सामी”ति । “होतु, अय्ये, पितरम्पि ते पुण्णसेट्ठिं खमापेस्सामी”ति । “पुण्णो मम वट्ठे जनकपिता, विवट्ठे जनकपितरि खमापिते पन अहं खमिस्सामी”ति । “को पन ते विवट्ठे जनकपिता”ति? “सम्मासम्बुद्धो”ति । “मय्हं तेन सद्धिं विस्सासो नत्थि, अहं किं

करिस्सामी’ति? “सत्था स्वे भिक्खुसङ्घं आदाय इधागमिस्सति, त्वं यथालब्धं सक्कारं गहेत्वा इधेव आगन्त्वा तं खमापेही’ति । सा “साधु, अय्ये’ति उट्ठाय अत्तनो गेहं गन्त्वा पञ्चसतपरिचारिकित्थियो आणापेत्वा नानाविधानि खादनीयभोजनीयानि चेव सूपेय्यानि च सम्पादेत्वा पुनरिदमेव तं सक्कारं आदाय उत्तराय गेहं आगन्त्वा बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स पत्ते पतिट्ठापेतुं अविसहन्ती अट्ठासि, तं सब्बं गहेत्वा उत्तराव संविदहि ।

सिरिमापि सत्थु भत्तकिच्चावसाने सद्धिं परिवारेन सत्थु पादमूले निपज्जि । अथ नं सत्था पुच्छि “को ते अपराधो’ति । “भन्ते मया हिंसा इदं नाम कतं, अथ मे सहायिका मं विहेठयमाना दासियो निवारेत्वा मय्हं उपकारमेव अकासि । साहं इमिस्सा गुणं जानित्वा इमं खमापेसिं, अथ मं एसा ‘तुम्हेसु खमापितेसु खमिस्सामी’ति आहा’ति । “एवं किर उत्तरे’ति । “आम, भन्ते, सीसे मे सहायिकाय पक्कसप्पि आसित्त’न्ति । “अथ तथा किं चिन्तित’न्ति? “चक्कवाळं अतिसम्बाधं, ब्रह्मलोको अतिनीचको, मम सहायिकाय गुणोव महन्तो, अहज्झि एतं निस्साय दानञ्च दातुं धम्मञ्च सोतुं अलत्थं, सचे मे इमिस्सा उपरि कोधो अत्थि, इदं मं दहतु, नो चे, मा दहतू’ति एवं चिन्तेत्वा इमं मेत्ताय फरिं, भन्तेति । सत्था “साधु साधु, उत्तरे, एवं कोधं जिनिंतुं वट्ठति । कोधनो हि नाम अक्कोधेन, अक्कोसको अनक्कोसन्तेन, परिभासको अपरिभासन्तेन, थद्धमच्छरी अत्तनो सन्तकस्स दानेन, मुसावादी सच्चवचनेन जिनिंतब्बो’ति इममत्थं दस्सेन्तो —

“अक्कोधेन जिने कोधं, असाधुं साधुना जिने ।

जिने कदरियं दानेन, सच्चेनालिकवादिन’न्ति ॥ (ध० प० २२३) —

इमं गाथं वत्त्वा गाथापरियोसाने चतुसच्चकथं अभासि । सच्चपरियोसाने उत्तरा सकदागामिफले पतिट्ठहि, सामिको च ससुरो च सस्सु च सोतापत्तिफलं सच्छिकरिंसु, सिरिमापि पञ्चसतपरिवारा सोतापन्ना अहोसि । अपरभागे उत्तरा कालं कत्वा तावतिसभवने उप्पज्जि । अथायस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव देवचारिकं चरन्तो उत्तरं देवधीतरं दिस्वा —

१२४. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।

ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१२५. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।

उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१२६. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे,

मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।

केनासि एवं जलितानुभावा,

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती’ति ॥ — पटिपुच्छि ।

१२७. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।

पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं’ ॥

१२८. “इस्सा च मच्छेरमथो पळासो, नाहोसि मय्हं घरमावसन्तिया ।

अक्कोधना भत्तु वसानुवत्तिनी, उपोसथे निच्चहमप्पमत्ता ॥

१२९. “चातुदसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्टमी ।
पाटिहारियपक्खञ्च, अट्ठङ्गसुसमागतं ॥

१३०. “उपोसथं उपवसिस्सं, सदा सीलेसु संवुता ।
सज्जमा संविभागा च, विमानं आवसामहं ॥

१३१. “पाणातिपाता विरता, मुसावादा च सज्जता ।
थेय्या च अतिचारा च, मज्जपाना च आरका ॥

१३२. “पञ्चसिक्खापदे रता, अरियसच्चान कोविदा ।
उपासिका चक्खुमतो, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

१३३. “साहं सकेन सीलेन, यससा च यसस्सिनी ।
अनुभोमि सकं पुज्जं, सुखिता चम्हिनामया ॥

१३४. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१३५. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमहं अकासिं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

देवतापिस्स विस्सज्जेसि ।

१२६. मम च, भन्ते, वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्देय्यासि “उत्तरा नाम भन्ते, उपासिका भगवतो पादे सिरसा वन्दती”ति । अनच्छरियं खो पनेतं, भन्ते, यं मं भगवा अज्जरस्मिं सामज्जफले ब्याकरेय्य, तं भगवा सकदागामिफले ब्याकासीति ।

१२८. तत्थ इस्सा च मच्छेरमथो पळासो, नाहोसि मय्हं घरमावसन्तियाति या च अगारमज्झे वसन्तीनं अज्जासं इत्थीनं सम्पत्तिआदिविसया परसम्पत्तिउसूयनलक्खणा इस्सा, यच्च तावकालिकादिवसेनापि किञ्चि याचन्तानं अदातुकामताय अत्तसम्पत्तिनिगूहनलक्खणं मच्छरियं, यो च कुलपदेसादिना परेहि युगगाहलक्खणो पळासो उप्पज्जति, सो तिविधोपि पापधम्मो गेहे ठिताय मय्हं सतिपि पच्चयसमवाये नाहोसि न उप्पज्जि । अक्कोधनाति खन्तिमेत्तानुद्वयसम्पन्नताय अकुज्जनसभावा । भन्तु वसानुवत्तिनीति पुब्बुट्टानपच्छानिपातनादिना सामिकस्स अनुकूलभावेन वसे वत्तनसीला, मनापचारिनीति अत्थो । उपोसथे निच्चहमप्पमत्ताति अहं उपोसथसीलरक्खणे निच्चं अप्पमत्ता अप्पमादविहारिनी ।

१२९. तमेव उपोसथे अप्पमादं दस्सेन्ती येसु दिवसेसु तं रक्खितब्बं, यादिसं यथा च रक्खितब्बं, तं दस्सेतुं “चातुदसिं”न्तिआदिमाह । तत्थ चातुदसिं पञ्चदसिन्ति पक्खस्साति सम्बन्धो, अच्चन्तसंयोगे चेतं उपयोगवचनं । या च पक्खस्स अट्टमीति एत्थ चाति वचनसेसो । पाटिहारियपक्खञ्चाति पटिहरणकपक्खञ्च, चातुदसीपञ्चदसीअट्टमीनं

यथाक्कमं आदितो अन्ततो चाति पवेसननिक्खमनवसेन उपोसथसीलस्स पटिहरितब्बं पक्खञ्च, तेरसी पाटिपदा सत्तमी नवमी चाति अत्थो । **अट्ठङ्गसुसमागतन्ति** पाणातिपातावेरमणीआदीहि अट्ठहङ्गेहि एव सुट्ठु समागतं समन्नागतं ।

१३०. उपवसिस्सन्ति उपवसिं । अतीतत्थे हि इदं अनागतवचनं । केचि पन “उपवसिं” इच्चेव पठन्ति । **सदाति** सप्पटिहारिकेसु सब्बेसु उपोसथदिवसेसु । **सीलेसूति** उपोसथसीलेसु साधेतब्बेसु । निष्फादेतब्बे हि इदं भुम्मं । **संवुताति** कायवाचाचित्तेहि संवुता । **सदाति** वा सब्बकालं । **सीलेसूति** निच्चसीलेसु । **संवुताति** कायवाचाहि संवुता ।

१३१. इदानि तं निच्चसीलं दस्सेतुं “**पाणातिपाता विरता**”तिआदि वुत्तं । तत्थ **पाणोति** वोहारतो सत्तो, परमत्थतो जीवितिन्द्रियं । पाणस्स अतिपातो पाणवधो पाणघातो पाणातिपातो, अत्थतो पाणे पाणसज्जिनो जीवितिन्द्रियुपच्छेदकउपक्कमसमुट्ठापिका कायवचीद्वारानं अज्जतरद्वारपवत्ता वधकचेतना । ततो **पाणातिपाता** । **विरताति** ओरता, निवत्ताति अत्थो ।

मुसावादाति मुसा नाम विसंवादनपुरेक्खारस्स अत्थभज्जनको वचीपयोगो वा कायपयोगो वा, विसंवादनाधिप्पायेन परस्स विसंवादकायवचीपयोगसमुट्ठापिका चेतना मुसावादो । अथ वा **मुसाति** अभूतं अतच्छं वत्थु, **वादोति** तस्स भूततो तच्छतो विज्जापेतुकामस्स तथा विज्जत्तिसमुट्ठापिका चेतना । ततो **मुसावादा सज्जता** ओरता, विरताति अत्थो । च-सद्वो सम्पिण्डनत्थो ।

थेय्याति थेय्यं वुच्चति थेनभावो, चोरिकाय परस्सहरणन्ति अत्थो । अत्थतो परपरिग्गहिते परपरिग्गहितसज्जिनो तदादायकउपक्कमसमुट्ठापिका थेय्यचेतना थेय्यं । ततो **थेय्या** सज्जता, आरकाति वा सम्बन्धो ।

अतिचाराति अतिच्च चारो अतिचारो, लोकमरियादं अतिक्कमित्वा अगमनीयद्वाने कामवसेन चारो मिच्छाचारोति अत्थो । अगमनीयद्वानं नाम — पुरिसानं मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सारक्खा सपरिदण्डाति दस, धनक्कीता छन्दवासिनी भोगवासिनी पटवासिनी ओदपत्तकिनी ओभटचुम्बटा दासी च भरिया कम्मकारी च भरिया धजाहटा मुहुत्तिकाति दसाति वीसति इत्थियो । इत्थीसु पन द्विन्नं सारक्खसपरिदण्डानं दसन्नञ्च धनक्कीतादीनन्ति द्वादसन्नं अज्जपुरिसा अगमनीयद्वानं, इदमेव इध अधिप्पेतं । लक्खणतो पन असद्धम्माधिप्पायेन कायद्वारपवत्ता अगमनीयद्वानवीतिक्कमचेतना अतिचारो । तस्मा **अतिचारा** ।

मज्जपानाति मज्जं वुच्चतिमदनीयद्वेन सुरा च मेरयञ्च, पिवन्ति तेनाति पानं, मज्जस्स पानं मज्जपानं । याय दुस्सील्यचेतनाय मज्जसङ्कातं पिट्टसुरा, पूवसुरा, ओदनियसुरा, किण्णपक्खित्ता, सम्भारसंयुत्ताति पञ्चभेदं सुरं वा, पुप्फासवो, फलासवो, मध्वासवो, गुळासवो, सम्भारसंयुत्तोति पञ्चभेदं मेरयं वा बीजतो पट्टाय कुसगगेनापि पिवति, सा चेतना मज्जपानं । तस्मा **मज्जपाना आरका** विरता ।

१३२. एवं “पाणातिपाता विरता”तिआदिना पहातब्बधम्मवसेन विभजित्वा दस्सितं निच्चसीलं पुन समादातब्बतावसेन एकतो कत्वा दस्सेन्ती “**पञ्चसिक्खापदे रता**”ति आह । तत्थ **सिक्खापदन्ति** सिक्खितब्बपदं, सिक्खाकोट्टासेति अत्थो । अथ वा ज्ञानादयो सब्बेपि कुसला धम्मा सिक्खितब्बतो सिक्खा, पञ्चसु पन सीलङ्गेसु यंकिज्जि अङ्गं तासं सिक्खानं पतिद्वानद्वेन पदन्ति सिक्खानं पदत्ता सिक्खापदं, पञ्च सीलङ्गानि । तस्मिं पञ्चविधे सिक्खापदे रता अभिरताति **पञ्चसिक्खापदे रता** । **अरियसच्चान कोविदाति** परिज्जापहानसच्छिकिरियाभावनाभिसमयवसेन

दुःखसमुदयनिरोधमगगसङ्घातेसु चतूसु अरियसच्चेसु कुसला निपुणा, पटिविद्धचतुसच्चाति अत्थो । गोतमस्साति भगवन्तं गोत्तेन कित्तेति । **यसस्सिनोति** कित्तिमतो, परिवारवतो वा ।

१३३. साहन्ति सा यथावुत्तगुणा अहं । **सकेन सीलेनाति** अनुस्सुकितादिना अत्तनो सभावसीलेन च उपोसथसीलादिसमादानसीलेन च कारणभूतेन । तज्हि सत्तानं कम्मस्सकताय हितसुखावहताय च विसेसतो “सक”न्ति वुच्चति । तेनेवाह —

“तज्हि तस्स सकं होति, तज्च आदाय गच्छति ।

तज्चस्स अनुगं होति, छायाव अनपायिनी”ति ॥ (सं० नि० १.११५) ।

यससा च यसस्सिनीति “उत्तरा उपासिका सीलाचारसम्पन्ना अनुस्सुकी अमच्छरी अक्कोधना”तिआदिना “आगतफला विज्जातसासना”तिआदिना च यथाभूतगुणाधिगतेन जलतले तेलेन विय समन्ततो पत्थटेन कित्तिसद्देन यसस्सिनी कित्तिमती, तेन वा सीलगुणेन इध अधिगतेन यसपरिवारेन यसस्सिनी सम्पन्नपरिवारा । **अनुभोमि सकं पुज्जन्ति** यथूपचितं अत्तनो पुज्जं पच्चनुभोमि । यस्स हि पुज्जफलं अनुभूयति, फलूपचारेण तं पुज्जम्पि अनुभूयतीति वुच्चति । अथ वा पुथुज्जनभावतो सुचरितफलम्पि “पुज्ज”न्ति वुच्चति । यथाह “कुसलानं, भिक्खवे, धम्मनं समादानहेतु एवमिदं पुज्जं पवड्ढती”ति । **सुखिता चम्हिनामयाति** दिब्बसुखेन च फलसुखेन च सुखिता चम्हि भवामि, कायिकचेतसिकदुःखाभावतो अनामया अरोगा ।

१३६. मम चाति च-सद्दो समुच्चयत्थो । तेन “मम वचनेन च वन्देय्यासि, न तव सभावेनेवा”ति वन्दनं समुच्चिनोति । **अनच्छरियन्ति**आदिना अत्तनो अरियसाविकाभावस्स पाकटभावं दस्सेति । **तं भगवाति**आदि सङ्गीतिकारवचनं । सेसं वुत्तनयमेवाति ।

उत्तराविमानवण्णना निड्ढिता ।

१६. सिरिमाविमानवण्णना

युत्ता च ते परमअलङ्कृता हयाति सिरिमाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन च समयेन हेट्ठा अनन्तरवत्थुम्हि वुत्ता सिरिमा गणिका सोतापत्तिफलस्स अधिगतत्ता विस्सज्जितकिलिद्वकम्मन्ता हुत्वा सङ्घस्स अट्ट सलाकभत्तानि पट्टपेसि । आदितो पट्टाय निबद्धं अट्ट भिक्खू गेहं आगच्छन्ति । सा “सप्पिं गण्हथ खीरं गण्हथा”तिआदीनि वत्वा तेसं पत्ते पूरेति, एकेन लद्धं तिण्णम्पि चतुन्नम्पि पहीति, देवसिकं सोळसकहापणपरिब्वयेन पिण्डपातो दीयति । अथेकदिवसं एको भिक्खु तस्सा गेहे अट्टकभत्तं भुज्जित्वा तियोजनमत्थके एकं विहारं अगमासि । अथ नं सायं थेरुपट्टाने निसिन्नं पुच्छिंसु, “आवुसो, कहं भिक्खुं गहेत्वा इधागतोसी”ति? “सिरिमाय अट्टकभत्तं मे भुत्त”न्ति । “तं मनापं कत्वा देति, आवुसो”ति । “न सकका तस्सा भत्तं वण्णेत्तुं, अतिपणीतं कत्वा देति, एकेन लद्धं तिण्णम्पि चतुन्नम्पि पहीति, तस्सा पन देय्यधम्मतोपि दस्सनमेव उत्तरितरं” । सा हि इत्थी एवरूपा च एवरूपा चाति तस्सा गुणे कथेसि ।

अथेको भिक्खु तस्सा गुणकथं सुत्वा अदिस्वापि सवनेनेव सिनेहं उप्पादेत्वा “मया तत्थ गन्त्वा तं दट्ठुं वट्ठती”ति अत्तनो वस्सगं कथेत्वा तं भिक्खुं ठितिकं पुच्छित्वा “स्वे, आवुसो, तस्मिं गेहे त्वं सङ्घत्थेरो हुत्वा अट्टकभत्तं

लभिस्ससी”ति सुत्वा तद्धृणञ्जेव पत्तचीवरमादाय पक्कन्तो पातोव अरुणे उगच्छन्ते सलाकगं पविसित्वा ठितो सङ्घत्थेरो हुत्वा तस्सा गेहे अट्ठकभत्तं लभि। यो पन सो भिक्खु हिय्यो भुज्जित्वा पक्कामि, तस्स गतवेलायमेवस्सा सरीरे रोगो उप्पज्जि। तस्मा आभरणानि ओमुज्जित्वा निपज्जि। अथस्सा दासियो अट्ठकभत्तं लभितुं आगते भिक्खू दिस्वा आरोचेसुं। सा गन्त्वा सहत्था पत्ते गहेतुं वा निसीदापेतुं वा असक्कोन्ती दासियो आणापेसि “अम्मा पत्ते गहेत्वा अय्ये निसीदापेत्वा यागुं पायेत्वा खज्जकं दत्वा भत्तवेलाय पत्ते पूरेत्वा देथा”ति। ता “साधु, अय्ये”ति भिक्खू पवेसेत्वा यागुं पायेत्वा खज्जकं दत्वा भत्तवेलाय भत्तस्स पत्ते पूरेत्वा तस्सा आरोचयिंसु। सा “मं परिग्गहेत्वा नेथ, अय्ये वन्दिस्सामी”ति वत्वा ताहि परिग्गहेत्वा भिक्खूनं सन्तिकं नीता वेधमानेन सरीरेन भिक्खू वन्दि। सो भिक्खू तं ओलोकेत्वा चिन्तेसि “गिलानाय ताव अयं एतिस्सा रूपसोभा, अरोगकाले पन सब्बाभरणपटिमण्डिताय इमिस्सा कीदिसी रूपसम्पत्ती”ति। अथस्स अनेकवस्सकोटिसन्निचितो किलेसो समुदाचरि। सो अज्जाणी हुत्वा भत्तं भुज्जितुं असक्कोन्तो पत्तं आदाय विहारं गन्त्वा पत्तं पिधाय एकमन्ते ठपेत्वा चीवरकण्णं पत्थरित्वा निपज्जि। अथ नं एको सहायको भिक्खू याचन्तोपि भोजेतुं नासक्खि, सो छिन्नभत्तो अहोसि।

तं दिवसमेव सायन्हसमये सिरिमा कालमकासि। राजा सत्थु सासनं पेसेसि “भन्ते, जीवकस्स कनिट्ठभगिनी सिरिमा कालमकासी”ति। सत्था तं सुत्वा रज्जो सासनं पहिणि “सिरिमाय सरीरझापनकिच्चं नत्थि, आमकसुसाने तं यथा काकादयो न खादन्ति, तथा निपज्जापेत्वा रक्खापेथा”ति। राजा तथा अकासि। पटिपाटिया तयो दिवसा अतिक्कन्ता, चतुत्थे दिवसे सरीरं उद्धुमायि, नवहि वणमुखेहि पुळवका पग्घरिंसु, सकलसरीरं भिन्नसालिभत्तचाटि विय अहोसि। राजा नगरे भेरिं चरापेसि “ठपेत्वा गेहरक्खणकदारके सिरिमाय दस्सनत्थं अनागच्छन्तानं अट्ठ कहापणा दण्डो”ति। सत्थु सन्तिकज्ज पेसेसि “बुद्धप्पमुखो किर सङ्घो सिरिमाय दस्सनत्थं आगच्छतू”ति। सत्था भिक्खूनं आरोचापेसि “सिरिमाय दस्सनत्थं गमिस्सामी”ति।

सोपि दहरभिक्खु चत्तारो दिवसे कस्सचि वचनं अगगहेत्वा छिन्नभत्तोव निपज्जि। पत्ते भत्तं पूतिकं जातं, पत्ते मलम्पि उट्ठहि। अथ सो सहायकभिक्खुना उपसङ्कमित्वा “आवुसो सत्था सिरिमाय दस्सनत्थं गच्छती”ति वुच्चमानो तथा छातज्झत्तोपि “सिरिमा”ति वुत्तपदेयेव सहसा उट्ठित्वा “सत्था सिरिमं दट्ठुं गच्छति, त्वम्पि गमिस्ससी”ति? “आम गमिस्सामी”ति भत्तं छुट्टेत्वा पत्तं धोवित्वा थविकाय पक्खिपित्वा भिक्खुसङ्घेन सङ्घि अगमासि। सत्था भिक्खुसङ्घपरिवुतो एकपस्से अट्ठासि, भिक्खुनिसङ्घोपि राजपरिसापि उपासकपरिसापि उपासिकापरिसापि एकेकपस्से अट्ठंसु।

सत्था राजानं पुच्छि “का एसा, महाराजा”ति? “भन्ते, जीवकस्स कनिट्ठभगिनी सिरिमा नामा”ति। “सिरिमा एसा”ति? “आम, भन्ते”ति। तेन हि नगरे भेरिं चरापेहि “सहस्सं दत्वा सिरिमं गण्हन्तू”ति। राजा तथा कारेसि, एकोपि “ह”न्ति वा “हु”न्ति वा वदन्तो नाम नाहोसि। राजा सत्थु आरोचेसि “न गण्हन्ति भन्ते”ति, तेन हि महाराज अग्घं ओहापेहीति। राजा “पञ्चसतानि दत्वा गण्हन्तू”ति भेरिं चरापेत्वा कज्जि गण्हनकं अदिस्वा “अट्ठतेय्यसतानि, द्वेसतानि, सतं, पञ्चासं, पञ्चवीसति, वीसति कहापणे, दस कहापणे, पञ्च कहापणे, एकं कहापणं, अट्ठं, पादं, मासकं, काकणिकं दत्वा सिरिमं गण्हन्तू”ति भेरिं चरापेत्वा “मुधापि गण्हन्तू”ति भेरिं चरापेसि, तथापि “ह”न्ति वा “हु”न्ति वा वदन्तो नाम नाहोसि। राजा “मुधापि, भन्ते, गण्हन्तो नत्थी”ति आह। सत्था “पस्सथ, भिक्खवे, महाजनस्स पियमातुगामं, इमस्मिंयेव नगरे सहस्सं दत्वा पुब्बे एकदिवसं लभिसु, इदानि मुधापि गण्हन्तो नत्थि एवरूपं नाम रूपं खयवयप्पत्तं आहरिमेहि अलङ्कारेहि विचित्तकतं नवन्नं वण्णमुखानं वसेन अरुभूतं तीहि अट्ठिसतेहि समुस्सितं निच्चातुरं केवलं बालमहाजनेन बहुधा सङ्कप्पितताय बहुसङ्कप्पं अट्ठुवं अत्तभाव”न्ति दस्सेन्तो —

“पस्स चित्तकतं बिम्बं, अरुकायं समुस्सितं ।

आतुरं बहुसङ्कप्पं, यस्स नत्थि धुवं ठिती”ति ॥ (थेरगा० ११६०) —

गाथमाह । देसनापरियोसाने सिरिमाय पटिबद्धचित्तो भिक्खु विगतछन्दरागो हुत्वा विपस्सनं वट्टेत्वा अरहत्तं पापुणि, चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि ।

तेन च समयेन सिरिमा देवकज्जा अत्तनो विभवसमिद्धिं ओलोकेत्वा आगतद्वानं ओलोकेन्ती पुरिमत्तभावे अत्तनो सरीरसमीपे भिक्खुसङ्घपरिवृतं भगवन्तं ठितं महाजनकायञ्च सन्निपतितं दिस्वा पञ्चहि देवकज्जासतेहि परिवृता पञ्चहि रथसतेहि दिस्समानकाया आगन्त्वा रथतो ओतरित्वा सपरिवारा भगवन्तं वन्दित्वा कतञ्जली अट्टासि । तेन च समयेन आयस्मा वङ्गीसो भगवतो अविदूरे ठितो होति । सो भगवन्तं एतदवोच “पटिभाति मं भगवा एकं पङ्कं पुच्छितु”न्ति । “पटिभातु तं वङ्गीसा”ति भगवा अवोच । आयस्मा वङ्गीसो तं सिरिमं देवधीतरं —

१३७. “युत्ता च ते परमअलङ्कता हया, अधोमुखा अधसिगमा बली जवा ।

अभिनिम्मिता पञ्चरथासता च ते, अन्वेन्ति तं सारथिचोदिता हया ॥

१३८. “सा तिट्ठसि रथवरे अलङ्कता,

ओभासयं जलमिव जोति पोवको ।

पुच्छामि तं वरतनु अनोमदस्सने,

कस्मा नु काया अनधिवरं उपागमी”ति ॥ — पटिपुच्छि ।

१३७. तत्थ युत्ता च ते परमअलङ्कता हयाति परमं अतिविय विसेसतो अलङ्कता, परमेहि वा उत्तमेहि दिब्बेहि अस्सालङ्कारेहि अलङ्कता, परमा वा अग्गा सेट्ठा आजानीया सब्बालङ्कारेहि अलङ्कता हया अस्सा ते तव रथे योजिता, युत्ता वा ते रथस्स च अनुच्छविका, अज्जमज्जं वा सदिसताय युत्ता संसट्ठाति अत्थो । एत्थ च “परमअलङ्कता”ति पुरिमस्मिं पक्खे सन्धिं अकत्वा दुतियस्मिं पक्खे अविभत्तिकनिद्देसो दट्ठब्बो । अधोमुखाति हेट्ठामुखा । यदिपि ते तदा पकतियाव ठिता, देवलोकतो ओरोहणवसेन “अधोमुखा”ति वुत्ता । अधसिगमाति वेहासंगमा । बलीति बलवन्तो । जवाति जवनका, बलवन्तो चेव वेगवन्तो चाति अत्थो । अभिनिम्मिताति तव पुज्जकम्मेन निम्मिता निब्बत्ता । सयं निम्मितमेव वा सन्धाय “अभिनिम्मिता”ति वुत्तं निम्मानरतिभावतो सिरिमाय देवधीताय । पञ्चरथासताति गाथासुखत्थं थकारस्स दीघं लिङ्गविपल्लासञ्च कत्वा वुत्तं, विभत्तिअलोपो वा दट्ठब्बो, पञ्च रथसतानीति अत्थो । अन्वेन्ति तं सारथिचोदिता हयाति सारथीहि चोदिता विय रथेसु युत्ता इमे हया भदे, देवते, तं अनुगच्छन्ति । “सारथिअचोदिता”ति केचि पठन्ति, सारथीहि अचोदिता एव अनुगच्छन्तीति अत्थो । “सारथिचोदिता हया”ति एकंयेव वा पदं गाथासुखत्थं दीघं कत्वा वुत्तं, सारथिचोदितहया पञ्च रथसताति योजना ।

१३८. सा तिट्ठसीति सा त्वं तिट्ठसि । रथवरेति रथुत्तमे । अलङ्कताति सट्ठिसकटभारेहि दिब्बालङ्कारेहि अलङ्कतसरीरा । ओभासयं जलमिव जोति पावकोति ओभासेन्ती जोतिरिव जलन्ती पावको विय च तिट्ठसि, समन्ततो ओभासेन्ती जलन्ती तिट्ठसीति वुत्तं होति । “जोती”ति च चन्दिमसूरियनक्खत्ततारकरूपानं साधारणनामं । वरतनूति उत्तमरूपधरे सब्बङ्गसोभने । ततो एव अनोमदस्सने अलामकदस्सने, दस्सनीये पासादिकेति अत्थो । कस्मा नु काया अनधिवरं उपागमीति कुतो नाम देवकायतो अनुत्तरं सम्मासम्बुद्धं पयिरुपासनाय उपगञ्छि उपगतासि ।

एवं थेरेन पुच्छिता सा देवता अत्तानं आविकरोन्ती —

१३९. “कामगपत्तानं यमाहुनुत्तरं, निम्माय निम्माय रमन्ति देवता ।

तस्मा काया अच्छरा कामवणिणी, इधागता अनधिवरं नमस्सितु”न्ति ॥ —

गाथमाह ।

१३९. तत्थ **कामगपत्तानं यमाहुनुत्तरन्ति** कामूपभोगेहि अगगभावं पत्तानं परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं यं देवकायं यसेन भोगादिवसेन च अनुत्तरन्ति वदन्ति, ततो काया । **निम्माय निम्माय रमन्ति देवताति** निम्मानरतिदेवता अत्तना यथारुचिते कामे सयं निम्मिनित्वा निम्मिनित्वा रमन्ति कीळन्ति लळन्ता अभिरमन्ति । **तस्मा कायाति** तस्मा निम्मानरतिदेवनिकाया । **कामवणिणीति** कामरूपधरा यथिच्छितरूपधारिणी । **इधागताति** इध इमस्मिं मनुस्सलोके, इमं वा मनुस्सलोकं आगता ।

एवं देवताय अत्तनो निम्मानरतिदेवताभावे कथिते पुन थेरो तस्सा पुरिमभवं तत्थ कतपुञ्जकम्मं लद्धिञ्च कथापेतुकामो —

१४०. “किं त्वं पुरे सुचरितमाचरीथ, केनच्छसि त्वं अमितयसा सुखेधिता ।

इद्धी च ते अनधिवरा विहङ्गमा, वण्णो च ते दस दिसा विरोचति ॥

१४१. “देवेहि त्वं परिवुता सक्कता चसि,

कुतो चुता सुगतिगतासि देवते ।

कस्स वा त्वं वचनकरानुसासनिं,

आचिक्ख मे त्वं यदि बुद्धसाविका”ति ॥ — द्वे गाथा अभासि ।

१४०. तत्थ **आचरीति** दीयं कत्वा वुत्तं, उपचिनीति अत्थो । **इधाति** निपातमत्तं, इध वा इमस्मिं देवत्तभावे । **केनच्छसीति** केन पुञ्जकम्मेन अस्सत्था अच्छसि । “केनासि त्वं”न्ति केचि पठन्ति । **अमितयसाति** न मितयसा अनप्पकपरिवारा । **सुखेधिताति** सुखेन वड्डिता, सुपरिब्रूहितदिब्बसुखाति अत्थो । **इद्धीति** दिब्बानुभावो । **अनधिवराति** अधिका विसिद्धा अञ्जा एतिस्सा नत्थीति अनधिवरा, अतिउत्तमाति अत्थो । **विहङ्गमाति** वेहासगामिनी । **दस दिसाति** दसपि दिसा । **विरोचतीति** ओभासेति ।

१४१. **परिवुता सक्कता चसीति** समन्ततो परिवारिता सम्भाविता च असि । **कुतो चुता सुगतिगतासीति** पञ्चसु गतीसु कतरगतितो चुता हुत्वा सुगतिं इमं देवगतिं पटिसन्धिवसेन उपगता असि । **कस्स वा त्वं वचनकरानुसासनित्ति** कस्स नु वा सत्थु सासने पावचने ओवादानुसासनिसम्पटिच्छनेन त्वं वचनकरा असीति योजना । कस्स वा त्वं सत्थु वचनकरा अनुसासकस्स अनुसिद्धियं पतिट्ठानेनाति एवं वा एत्थ अत्थो दट्ठब्बो । एवं अनुद्देशिकवसेन तस्सा लद्धिं पुच्छित्वा पुन उद्देशिकवसेन “**आचिक्ख मे त्वं यदि बुद्धसाविका**”ति पुच्छति । तत्थ **बुद्धसाविकाति** सब्बम्पि जेय्यधम्मं सयम्भुजाणेन हत्थतले आमलकं विय पच्चक्खतो बुद्धत्ता बुद्धस्स भगवतो धम्मस्सवनन्ते जाताति बुद्धसाविका ।

एवं थेरेन पुच्छितमत्थं कथेन्ती देवता इमा गाथा अभासि —

१४२: “नगन्तरे नगरवरे सुमापिते, परिचारिका राजवरस्स सिरिमतो ।
नच्चे गीते परमसुसिक्खिता अहुं, सिरिमाति मं राजगहे अवेदिंसु ॥

१४३: “बुद्धो च मे इसिनिसभो विनायको, अदेसयी समुदयदुक्खनिच्चतं ।
असङ्खतं दुक्खनिरोध सस्सतं, मग्गञ्चिमं अकुटिलमज्जसं सिवं ॥

१४४: “सुत्त्वानहं अमतपदं असङ्खतं, तथागतस्सनधिवरस्स सासनं ।
सीलेस्वहं परमसुसंवुता अहुं, धम्मे ठिता नरवरबुद्धदेसिते ॥

१४५: “जत्त्वानहं विरजपदं असङ्खतं, तथागतेननधिवरेन देसितं ।
तत्थेवहं समथसमाधिमाफुसिं, सायेव मे परमनियामता अहु ॥

१४६: “लद्धानहं अमतवरं विसेसनं, एकंसिका अभिसमये विसेसिय ।
असंसया बहुजनपूजिता अहं, खिड्डारतिं पच्चनुभोमनप्पकं ॥

१४७: “एवं अहं अमतदसम्हि देवता, तथागतस्सनधिवरस्स साविका ।
धम्मदसा पठमफले पतिट्ठिता, सोतापन्ना न च पन मत्थि दुग्गति ॥

१४८: “सा वन्दितुं अनधिवरं उपागमिं, पासादिके कुसलरते च भिक्खवो ।
नमस्सितुं समणसमागमं सिवं, सगारवा सिरिमतो धम्मराजिनो ॥

१४९: “दिस्वा मुनिं मुदितमनम्हि पीणिता, तथागतं नरवरदम्मसारथिं ।
तणहच्छिदं कुसलरतं विनायकं, वन्दामहं परमहितानुकम्पकं”न्ति ॥

१४२. तत्थ नगन्तरेति इसिगिलिवेपुल्लवेभारपण्डवगिज्झकूटसङ्घातानं पञ्चन्नं पब्बतानं अन्तरे वेमज्झे, यतो तं नगरं “गिरिब्बज”न्ति वुच्चति । नगरवरेति उत्तमनगरे, राजगहं सन्धायाह । सुमापितेति महागोविन्दपण्डितेन वत्थुविज्जाविधिना सम्मदेव निवेसिते । परिचारिकाति संगीतपरिचरियाय उपट्ठायिका । राजवरस्साति बिम्बिसारमहाराजस्स । सिरिमतोति एत्थ “सिरीति बुद्धिपुञ्जानं अधिवचन”न्ति वदन्ति । अथ वा पुञ्जनिब्बत्ता सरीरसोभग्गादिसम्पत्ति कतपुञ्जं निस्सयति, कतपुञ्जेहि वा निस्सीयतीति “सिरी”ति वुच्चति, सा एतस्स अत्थीति सिरिमा, तस्स सिरिमतो । परमसुसिक्खिताति अतिविय सम्मदेव च सिक्खिता । अहुन्ति अहोसिं । अवेदिंसूति अज्जासुं ।

१४३. इसिनिसभोति गवसतजेडुको उसभो, गवसहस्सजेडुको वसभो, वजसतजेडुको वा उसभो, वजसहस्सजेडुको वसभो, सब्बगवसेडुो सब्बपरिस्सयसहो सेतो पासादिको महाभारवहो असनिसतसद्देहिपि असम्पकम्पियो निसभो । रथा सो अत्तनो निसभबलेन समन्नागतो चतूहि पादेहि पथविं उप्पीळेत्वा केनच परिस्सयेन अकम्पियो अचलट्टानेन तिड्ढति, एवं भगवा दसहि तथागतबलेहि समन्नागतो चतूहि वेसारज्जपादेहि अट्टपरिसपथविं उप्पीळेत्वा सदेवके लोके केनच पच्चत्थिकेन पच्चामित्तेन अकम्पियो अचलट्टानेन तिड्ढति, तस्मा निसभो वियाति निसभो । सीलादीनं धम्मक्खन्धानं एसनट्टेन “इसी”ति लद्धवोहारेसु सेक्खासेक्खइसीसु निसभो, इसीनं वा निसभो, इसि च सो निसभो चाति वा इसिनिसभो ।

वेनेय्यसत्ते विनेतीति विनायको, नायकविरहितोति वा विनायको, सयम्भूति अत्थो ।

अदेसयी समुदयदुखनिच्चतन्ति समुदयसच्चस्स च दुखसच्चस्स च अनिच्चतं वयधम्मं अभसि । तेन “यंकिञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं”न्ति अत्तनो अभिसमयजाणस्स पवत्तिआकारं दस्सेति ।

समुदयदुखनिच्चतन्ति वा समुदयसच्चञ्च दुखसच्चञ्च अनिच्चतञ्च । तत्थ समुदयसच्चदुखसच्चगहणेन विपस्सनाय भूमिं दस्सेति, अनिच्चतागहणेन तस्सा पवत्तिआकारं दस्सेति । सङ्खारानञ्चि अनिच्चाकारे विभाविते दुखाकारो अनत्ताकारोपि विभावितोयेव होति तंनिबन्धनत्ता तेसं । तेनाह “यदनिच्चं, तं दुखं, यं दुखं, तदनत्ता”ति (सं० नि० ३.१५) । असङ्खतं दुखनिरोधसस्सतन्ति केनचि पच्चयेन न सङ्खतन्ति असङ्खतं, सब्बकालं तथभावेन सस्सतं, सकलवट्टदुखनिरोधभावतो दुखनिरोधं अरियसच्चञ्च मे अदेसयीति योजना । मग्गञ्चिमं अकुटिलमञ्जसं सिवन्ति अन्तद्वयपरिवज्जनेन कुटिलभावकरानं मायादीनं कायवङ्कादीनञ्च पहानेन अकुटिलं, ततो एव अञ्जसं, असिवभावकरानं कामरागादीनं समुच्छिन्दनेन सिवं निब्बानं । मग्गन्ति निब्बानत्थिकेहि मग्गीयति, किलेसे वा मारेन्तो गच्छतीति “मग्गो”ति लद्धनामं इदं तुम्हाकञ्च ममञ्च पच्चक्खभूतं दुखनिरोधगामिनिपटिपदासङ्खतं अरियसच्चञ्च मे अदेसयीति योजना ।

१४४. सुत्त्वानहं अमतपदं असङ्खतं, तथागतस्सनधिवरस्स सासनन्ति एत्थ अयं सङ्खेपत्थो — तथा आगमनादिअत्थेन तथागतस्स, सदेवके लोके अगगभावतो अनधिवरस्स, सम्मासम्बुद्धस्स अमतपदं असङ्खतं निब्बानं उद्दिस्स देसितत्ता, अमतस्स वा निब्बानस्स पटिपज्जनुपायत्ता केनचिपि असङ्खरणीयत्ता च अमतपदं असङ्खतं सासनं सद्धम्मं अहं सुत्त्वानाति । सीलेस्वहन्ति सीलेसु निप्फादेतब्बेसु अहं । परमसुसंवुताति अतिविय सम्मदेव संवुता । अहुन्ति अहोसिं । धम्मे ठिताति पटिपत्तिधम्मे पतिट्ठिता ।

१४५. जत्त्वानाति सच्छिकिरियाभिसमयवसेन जानित्वा । तत्थेवाति तस्मिंयेव खणे, तस्मिंयेव वा अत्तभावे । समथसमाधिमाफुसिन्ति पच्चनीकधम्मानं समुच्छेदवसेन समनतो वूपसमनतो परमत्थसमथभूतं लोकुत्तरसमाधिं आफुसिं अधिगच्छिं । यदिपि यस्मिं खणे निरोधस्स सच्छिकिरियाभिसमयो, तस्मिंयेव खणे मग्गस्स भावनाभिसमयो, आरम्मणपटिवेधं पन भावनापटिवेधस्सेव पुरिमसिद्धिकारणं विय कत्वा दस्सेतुं —

“जत्त्वानहं विरजपदं असङ्खतं, तथागतेननधिवरेन देसितं” ॥

तत्थेवहं ‘समथसमाधिमाफुसि’न्ति वुत्तं यथा “चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाण”न्ति (म० नि० १.४००; ३.४२१; सं० नि० ४.६०) । जत्त्वानाति वा समानकालवसेन वुत्तन्ति वेदितब्बं यथा “निहन्त्वान तमं सब्बं, आदिच्चो नभमुग्गतो”ति । सायेवाति या लोकुत्तरसमाधिफुसना लद्धा, सायेव । परमनियामताति परमा उत्तमा मग्गनियामता ।

१४६. विसेसनन्ति पुथुज्जनेहि विसेसकं विसिद्धभावसाधकं । एकंसिकाति “सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्खो”ति एकंसगाहवती रतनत्तये निब्बिचिकिच्छा । अभिसमये विसेसियाति सच्चपटिवेधवसेन विसेसं पत्वा । “विसेसिनी”तिपि पठन्ति, अभिसमयहेतु विसेसवतीति अत्थो । असंसयाति सोळसवत्थुकाय अट्ठवत्थुकाय च विचिकिच्छाय पहीनत्ता अपगतसंसया । “असंसिया”ति केचि पठन्ति । बहुजनपूजिताति सुगतीहि परेहि पत्थनीयगुणाति अत्थो । खिड्डारतिन्ति खिड्डाभूतं रतिं, अथ वा खिड्डञ्च रतिञ्च खिड्डाविहारञ्च रतिसुखञ्च ।

१४७. अमतदसम्हीति अमतदसा निब्बानदस्साविनी अम्हि । **धम्मदसाति** चतुसच्चधम्मं दिट्ठवती । **सोतापन्नाति** अरियमग्गसोतं आदितो पत्ता । **न च पन मत्थि दुग्गतीति** न च पन मे अत्थि दुग्गति अविनिपातधम्मत्ता ।

१४८. पासादिकेति पसादावहे । **कुसलरतेति** कुसले अनवज्जधम्मे निब्बाने रते । **भिक्षवोति** भिक्षू नमस्सितुं उपागमिन्ति योजना । **समणसमागमं सिवन्ति** समणानं समितपापानं बुद्धबुद्धसावकानं सिवञ्च धम्मं खेमं समागमं सङ्गमं पयिरुपासितुं उपागमिन्ति सम्बन्धो । **सिरिमतो धम्मराजिनोति** भुम्मत्थे सामिवचनं । सिरिमति धम्मराजिनीति अत्थो । एवमेव च केचि पठन्ति ।

१४९. मुदितमनम्हीति मोदितमना अम्हि । **पीणिताति** तुट्ठा, पीतिरसवसेन वा तित्ता । **नरवरदम्मसारथिन्ति** नरवरो च सो अग्गपुग्गलत्ता, दम्मानं दमेतब्बानं वेनेय्यानं निब्बानाभिमुखं सारणतो दम्मसारथि चाति नरवरदम्मसारथि, तं । **परमहितानुकम्पकन्ति** परमेन उत्तमेन हितेन सब्बसत्तानं अनुकम्पकं ।

एवं सिरिमा देवधीता अत्तनो लद्धिपवेदनमुखेन रतनत्तये पसादं पवेदेत्वा भगवन्तं भिक्षुसङ्घञ्च वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा देवलोकमेव गता । भगवा तमेव ओतिण्णवत्थुं अट्ठप्पत्तिं कत्वा धम्मं देसेसि, देसनापरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु अरहत्तं पापुणि, सम्पत्तपरिसायपि सा धम्मदेसना सात्थिका जाताति ।

सिरिमाविमानवण्णना निट्ठिता ।

१७. केसकारीविमानवण्णना

इदं विमानं रुचिरं पभस्सरन्ति केसकारीविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा बाराणसियं विहरति इसिपतने मिगदाये । तेन खो पन समयेन सम्बहुला भिक्षू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय बाराणसिं पिण्डाय पविसिंसु । ते अज्जतरस्स ब्राह्मणस्स गेहद्वारसमीपेन गच्छन्ति । तस्मिञ्च गेहे ब्राह्मणस्स धीता केसकारी नाम गेहद्वारसमीपे मातु सीसतो ऊका गणहन्ती ते भिक्षू गच्छन्ते दिस्वा मातरं आह “अम्म, इमे पब्बजिता पठमेन योब्बनेन समन्नागता अभिरूपा दस्सनीया पासादिका सुखुमाला केनचि पारिजुज्जेन अनभिभूता मज्जे, कस्मा नु खो इमे इमस्मियेव वये पब्बजन्ती”ति? तं माता आह “अत्थि, अम्म, सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो बुद्धो लोके उप्पन्नो, सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्बज्जनं केवलपरिपुण्णं, परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति, तस्स इमे धम्मं सुत्वा पब्बजन्ती”ति ।

तेन च समयेन आगतफलो विज्जातसासनो अज्जतरो उपासको ताय वीथिया गच्छन्तो तं कथं सुत्वा तासं सन्तिकं उपसङ्कमि । अथ नं ब्राह्मणी आह “एतरहि खो उपासक बहू कुलपुत्ता महन्तं भोगक्खन्धं महन्तं जातिपरिवट्टं पहाय सक्कसमये पब्बजन्ति, ते किं नु खो अत्थवसं सम्पस्सन्ता पब्बजन्ती”ति? तं सुत्वा उपासको “कामेसु आदीनवं, नेक्खम्मे च आनिसंसं सम्पस्सन्ता”ति वत्वा अत्तनो जाणबलानुरूपं तमत्थं वित्थारतो कथेसि, तिण्णञ्च रतनानं गुणे पकासेसि, पज्चन्नं सीलानं दिट्ठधम्मिकं सम्परायिकञ्च गुणानिसंसं पवेदेसि । अथ ब्राह्मणधीता तं “किं अम्हेहिपि सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठाय तया वुत्ते गुणानिसंसे अधिगन्तुं सक्का”ति पुच्छि । सो “सब्बसाधारणा इमे धम्मा भगवता भासिता, कस्मा न सक्का”ति वत्वा तस्सा सरणानि च सीलानि च अदासि । सा गहितसरणा समादिन्नसीला च हुत्वा पुन आह “किं इतो उत्तरि अज्जम्पि करणीयं अत्थी”ति । सो तस्सा विज्जुभावं सल्लक्खेन्तो “उपनिस्सयसम्पन्ना भविस्सती”ति जत्वा

सरीरसभावं विभावेन्तो द्वितिसाकारकम्मद्वानं कथेत्वा काये विरागं उप्पादेत्वा उपरि अनिच्चतादिपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय संवेजेत्वा विपस्सनामगं आचिक्खित्वा गतो । सा तेन वुत्तनयं सब्बं मनसि कत्वा पटिकूलमनसिकारे समाहितचित्ता विपस्सनं पट्टपेत्वा उपनिस्सयसम्पत्तिया न चिरस्सेव सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । अथापरेन समयेन कालं कत्वा सक्कस्स देवरज्जो परिचारिका हुत्वा निब्बत्ति, सतसहस्सज्जस्सा अच्छरापरिवारो अहोसि । तं सक्को देवराजा दिस्वा अच्छरियम्भुतचित्तजातो पमुदितहृदयो —

१५०. “इदं विमानं रुचिरं पभस्सरं, वेळुरियथम्भं सततं सुनिम्मितं ।
सुवण्णरुक्खेहि समन्तमोत्थतं, ठानं ममं कम्मविपाकसम्भवं ॥

१५१. “ततूपपन्ना पुरिमच्छरा इमा, सतं सहस्सानि सकेन कम्मुना ।
तुवंसि अज्झुपगता यसस्सिनी, ओभासयं तिट्ठसि पुब्बदेवता ॥

१५२. “ससी अधिग्गह यथा विरोचति, नक्खत्तराजारिव तारकागणं ।
तथेव त्वं अच्छरासङ्गणं इमं, ददल्लमाना यससा विरोचसि ॥

१५३. “कुतो नु आगम्म अनोमदस्सने, उपपन्ना त्वं भवनं ममं इदं ।
ब्रह्मं देवा तिदसा सहिन्दका, सब्बे न तप्पामसे दस्सनेन त”न्ति ॥ —

चतूहि गाथाहि ताव कतकम्मं पुच्छि ।

१५०. तत्थ इदं विमानन्ति यस्मिं विमाने सा देवता उप्पन्ना, तं अत्तनो विमानं सन्धायाह । सततन्ति सब्बकालं रुचिरं पभस्सरन्ति योजना । सततन्ति वा सम्माततं, अतिविय वित्थिण्णन्ति अत्थो । समन्तमोत्थतन्ति समन्ततो अवत्थतं छादितं । ठानन्ति विमानमेव सन्धाय वदति । तज्झि तिट्ठन्ति एत्थ कतपुज्जाति ठानन्ति वुच्चति । कम्मविपाकसम्भवन्ति कम्मविपाकभावेन सम्भूतं, कम्मविपाकेन वा सह सम्भूतं । ममन्ति इदं मम ठानं मम कम्मविपाकसम्भवन्ति द्वीहिपि पदेहि योजेतब्बं ।

१५१. ततूपपन्नाति गाथाय अयं सङ्खेपत्थो — तत्र तस्मिं यथावुत्ते विमाने उपपन्नाति निब्बत्ता पगेव उप्पन्नत्ता पुब्बदेवता इमा पुरिमा अच्छरायो परिमाणतो सतं सहस्सानि । तुवंसीति त्वं असि सकेन कम्मुना अज्झुपगता उपपन्ना । यसस्सिनीति परिवारसम्पन्ना, तेनेव सकेन कम्मुना कम्मानुभावेन ओभासयन्ती विरोचमाना तिट्ठसीति ।

१५२. इदानी तमेव ओभासनं उपमाय विभावेन्तो “ससी”ति गाथमाह । तस्सत्थो — यथा ससलज्जनयोगेन “ससी”ति, नक्खत्तेहि अधिकगुणताय “नक्खत्तराजा”ति च लद्धनामो चन्दो सब्बं तारकागणं अधिग्गह अभिभवित्वा विरोचति विराजति, तथेव त्वं इमं अच्छरानं देवकज्जानं गणं समूहं अत्तनो यससा ददल्लमाना अतिविय विज्जोतमाना विरोचसीति । एत्थ च “इमा”ति “इम”न्ति च निपातमत्तं । केचि पन “नक्खत्तराजारिव तारागणं तथेव त्व”न्ति पठन्ति ।

१५३. इदानी तस्सा देवताय पुरिमभवं तत्थ कतपुज्जज्ज पुच्छन्तो “कुतो नु आगम्मा”ति गाथमाह । तत्थ कुतो नु आगम्माति कुतो नु भवतो कुतो नु पुज्जकम्मतो कारणभूततो इदं मम भवनं आगम्म भदे अनोमदस्सने सब्बङ्गसोभने त्वं

उपपन्ना उप्पत्तिगहणवसेन उपगता । “अनोमदस्सने”ति वुत्तमेवत्थं उपमाय पकासेन्तो “**ब्रह्मं देवा तिदसा सहिन्दका, सब्बे न तप्पामसे दस्सनेन त**”न्ति आह । तत्थ यथा ब्रह्मानं सहम्पतिं सनङ्कुमारं वा उपगतं सह इन्देनाति सहिन्दका तावतिसा देवा पस्सन्ता दस्सनेन न तप्पन्ति, एवं तव दस्सनेन मयं सब्बे देवा न तप्पामसेति अत्थो ।

एवं पन सक्केन देवानमिन्देन पुच्छिता सा देवता तमत्थं पकासेन्ती —

१५४: “यमेतं सक्क अनुपुच्छसे ममं, कुतो चुता त्वं इध आगताति ।
बाराणसी नाम पुरत्थि कासिनं, तत्थ अहोसिं पुरे केसकारिका ॥

१५५: “बुद्धे च धम्मे च पसन्नमानसा, सङ्गे च एकन्तगता असंसया ।
अखण्डसिक्खापदा आगतप्फला, सम्बोधिधम्मे नियता अनामया”ति ॥ —

गाथद्वयमाह ।

१५४-५. तत्थ यमेतन्ति यं एतं पज्जन्ति अत्थो । **अनुपुच्छसे**ति अनुकूलभावेन पुच्छसि । **ममन्ति मं** । **पुरत्थी**ति पुरं अत्थि । **कासिनन्ति** कासिरट्टस्स । **केसकारिका**ति पुरिमत्तभावे अत्तनो नामं वदति । **बुद्धे च धम्मे चा**ति आदिना अत्तनो पुज्जं विभावेति ।

पुन सक्को तस्सा तं पुज्जसम्पत्तिञ्च दिब्बसम्पत्तिञ्च अनुमोदमानो —

१५६: “तन्त्याभिनन्दामसे स्वागतञ्च ते,
धम्मेन च त्वं यससा विरोचसि ।
बुद्धे च धम्मे च पसन्नमानसे,
सङ्गे च एकन्तगते असंसये ।
अखण्डसिक्खापदे आगतप्फले,
सम्बोधिधम्मे नियते अनामये”ति ॥ — आह ।

१५६. तत्थ **तन्त्याभिनन्दामसे**ति तं ते दुविधम्मि सम्पत्तिं अभिनन्दाम अनुमोदाम । **स्वागतञ्च** तेति तुह्यञ्च इधागमनं स्वागतं, अम्हाकं पीतिसोमनस्ससंवद्दनमेव । सेसं वुत्तनयमेवाति ।

तं पन पवत्तिं सक्को देवराजा आयस्मतो महामोग्गल्लानत्थेरस्स कथेसि, थेरो भगवतो निवेदेसि । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना सदेवकस्स लोकस्स सात्थिका जाताति ।

केसकारीविमानवण्णना निड्डिता ।

इति परमत्थदीपनिया खुहक-अट्ठकथाय विमानवत्थुस्मिं

सत्तरसवत्थुपटिमण्डितस्स पठमस्स पीठवग्गस्स

अथवण्णना निड्ढिता ।

२. चित्तलतावग्गो

१. दासिविमानवण्णना

दुतियवग्गे अपि सक्कोव देविन्दोति दासिविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति जेतवने विहरन्ते सावत्थिवासी अज्जतरो उपासको सम्बहुलेहि उपासकेहि सद्धिं सायन्हसमयं विहारं गन्त्वा धम्मं सुत्वा परिसाय वुड्ढिताय भगवन्तं उपसङ्गमित्वा “इतो पट्ठाय अहं, भन्ते, सङ्गस्स चत्तारि निच्चभत्तानि दस्सामी”ति आह । अथ नं भगवा तदनुच्छविकं धम्मकथं कथेत्वा विस्सज्जेसि । सो “मया, भन्ते, सङ्गस्स चत्तारि निच्चभत्तानि पज्जत्तानि । स्वे पट्ठाय अय्या मम गेहं आगच्छन्तू”ति भत्तुद्देसकस्स आरोचेत्वा अत्तनो गेहं गन्त्वा दासिया तमतथं आचिक्खित्वा “तत्थ तया निच्चकालं अप्पमत्ताय भवितब्ब”न्ति आह । सा “साधू”ति सम्पटिच्छि । पकतियाव सा सद्धासम्पन्ना पुज्जकामा सीलवती, तस्मा दिवसे दिवसे कालस्सेव उट्ठाय पणीतं अन्नपानं पटियादेत्वा भिक्खूनं निसीदनट्ठानं सुसम्मट्ठं सुपरिभण्डकं कत्वा आसनानि पज्जापेत्वा भिक्खू उपगते तत्थ निसीदापेत्वा वन्दित्वा गन्धपुष्पधूपदीपेहि पूजेत्वा सक्कच्चं परिविसति ।

अथेकदिवसं भिक्खू कतभत्तकिच्चे उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एवमाह “कथं नु खो, भन्ते, इतो जातिआदिदुक्खतो परिमुत्ति होती”ति । भिक्खू तस्सा सरणानि च पज्ज सीलानि च दत्वा कायसभावं पकासेत्वा पटिकूलमनसिकारे नियोजेसुं, अपरे अनिच्चतापटिसंयुतं धम्मकथं कथेसुं । सा सोळस वस्सानि सीलं रक्खन्ती अन्तरन्तरा योनिसो मनसिकरोन्ती एकदिवसं धम्मस्सवनसप्पायं लभित्वा जाणस्स च परिपक्वत्ता विपस्सनं वड्ढेत्वा सोतापत्तिफलं सच्छाकासि । सा अपरेन समयेन कालं कत्वा सक्कस्स देवरज्जो वल्लभा परिचारिका हुत्वा निब्बति । सा सट्ठितूरियसहस्सेहि परिचरियमाना अच्छरासतसहस्सपरिवुता महन्तं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ती पमुदा मोदमाना सपरिवारा उय्यानादीसु विचरति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव दिस्वा —

१५७: “अपि सक्कोव देविन्दो, रम्मे चित्तलतावने ।
समन्ता अनुपरियासि, नारीगणपुरक्खता ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१५८: “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१५९: “पुच्छामि तं देवि महानुभावे,
मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ — पुच्छि ।

१६०: “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१६१. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, दासी अहोसिं परपेस्सिया कुले ॥

१६२. “उपासिका चक्खुमतो, गोतमस्स यसस्सिनो ।
तस्सा मे निक्कमो आसि, सासने तस्स तादिनो ॥

१६३. “कामं भिज्जतुयं कायो, नेव अत्थेत्य सण्ठनं ।
सिक्खापदानं पच्चन्नं, मग्गो सोवत्थिको सिवो ॥

१६४. “अकण्टको अगहनो, उजु सब्धि पवेदितो ।
निक्कमस्स फलं पस्स, यथिदं पापुणित्थिका ॥

१६५. “आमन्तनिका रज्जोमहि, सक्कस्स वसवत्तिनो ।
सट्ठि तूरियसहस्सानि, पटिबोधं करोन्ति मे ॥

१६६. “आलम्बो गग्गरो भीमो, साधुवादी च संसयो ।
पोक्खरो च सुफस्सो च, वीणामोक्खा च नारियो ॥

१६७. “नन्दा चेव सुनन्दा च, सोणदिन्ना सुचिम्हिता ।
अलम्बुसा मिस्सकेसी च, पुण्डरीकाति दारुणी ॥

१६८. “एणीफस्सा सुफस्सा च, सुभद्दा मुदुवादिनी ।
एता चज्जा च सेय्यासे, अच्छरानं पबोधिका ॥

१६९. “ता मं कालेनुपागन्त्वा, अभिभासन्ति देवता ।
हन्द नच्चाम गायाम, हन्द तं रमयामसे ॥

१७०. “नयिदं अकतपुज्जानं, कतपुज्जानमेविदं ।
असोकं नन्दनं रम्मं, तिदसानं महावनं ॥

१७१. “सुखं अकतपुज्जानं, इध नत्थि परत्थ च ।
सुखञ्च कतपुज्जानं, इध चेव परत्थ च ॥

१७२. “तेसं सहव्यकामानं, कत्तब्बं कुसलं बहुं ।
कतपुज्जा हि मोदन्ति, सग्गे भोगसमङ्गिनो”ति ॥ — देवता विस्सज्जेसि ।

१५७. तत्थ अपि सक्कोव देविन्दोति अपिसद्धो सम्भावनायं, इवसद्धो इकारलोपं कत्वा वुत्तो उपमायं, तस्मा यथा नाम सक्को देवानमिन्दोति अत्थो । सक्कसमभावो तस्सा देवताय परिवारसम्पत्तिदस्सनत्थं वुत्तो । केचि “अपीति निपातमत्त”न्ति वदन्ति । चित्तलतावनेति चित्ताय नाम देवधीताय पुज्जानुभावेन निब्बत्ते, चित्तानं वा विचित्तपुष्पफलादिविसेसयुत्तानं सन्तानकवल्लिआदीनं तत्थ येभ्य्यताय चित्तलतावनन्ति लद्धनामे देवुय्याने ।

१६१. परपेस्सियाति परेसं कुले तस्मिं तस्मिं किच्चे पेसनिया, परेसं वेय्यावच्चकारीति अत्थो ।

१६२. तस्सा मे निक्कमो आसि, सासने तस्स तादिनोति तस्सा दासियापि समानाय पञ्चहि चक्खूहि चक्खुमतो बुद्धस्स भगवतो उपासिका हुत्वा सोळस वस्सानि सीलं रक्खन्तिया कम्मट्ठानञ्च मनसि करोन्तिया मनसिकारानुभावेन मे मय्हं उप्पज्जमाने सत्ततिसंबोधिपक्खियधम्मसङ्घाते इट्ठादीसु तादिलक्खणसम्पत्तिया तादिनो सत्थु सासने तप्परियापन्नोयेव संकिलेसपक्खतो निक्कमनेन “निक्कमो”ति लद्धनामो सम्मावायामो आसि अहोसि उप्पज्जि ।

१६३-४. तस्स पन निक्कमस्स पुब्बभागस्स पवत्ताकारं दस्सेतुं “कामं भिज्जतुयं कायो, नेव अत्थेत्थ सण्ठनन्ति वुत्तं । तस्सत्थो — यदिपि मे अयं कायो भिज्जतु विनस्सतु, तत्थ किञ्चिमत्तमि अपेक्खं अकरोन्ती एत्थ एतस्मिं कम्मट्ठानानुयोगे नेव अत्थि, मे वीरियस्स सण्ठनं सिथिलीकरणन्ति वीरियं समुत्तेजेन्ती विपस्सनं उस्सुक्कापेसिन्ति ।

इदानी तथा विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा पटिलद्धगुणं दस्सेन्ती —

“सिक्खापदानं पञ्चन्नं, मग्गो सोवत्थिको सिवो ।
अकण्टको अगहनो, उजु सब्धि पवेदितो ।
निक्कमस्स फलं पस्स, यथिदं पापुणित्थिका”ति ॥ — आह ।

तत्रायं सङ्केपत्थो — यो निच्चसीलवसेन समादिन्नानं पञ्चन्नं सिक्खापदानं सिक्खाकोट्टासानं उपनिस्सयभावेन लद्धत्ता तेसं परिपूरितत्ता च सिक्खापदानं पञ्चन्नं सम्बन्धीभूतो, यस्मिं सन्ताने उप्पन्नो, तस्स सब्बाकारेण सोत्थिभावसम्पादनतो सुन्दरत्थभावतो च सोवत्थिको सोत्थिको, संकिलेसधम्महि अनुपहुतत्ता खेमप्पत्तिहेतुताय च सिवो, रागकण्टकादीनं अभावेन अकण्टको, किलेसदिट्ठिदुच्चरितगहनसमुच्छेदनतो अगहनो, सब्बजिम्हवङ्कुकुटिलभावापगमहेतुताय उजु, बुद्धादीहि सप्पुरिसेहि पकासितत्ता सब्धि पवेदितो अरियमग्गो, तं यथा येन उपायभूतेन इत्थिका द्वङ्गुलबहलबुद्धिकापि समाना पापुणिं, तस्स निक्कमस्स यथावुत्तवीरियस्स इदं फलं पस्साति सक्कं आलपति ।

१६५. आमन्तनिका रज्जोमहि, सक्कस्स वसवत्तिनोति सयंवसीभावेन वत्तनतो, द्वीसु देवलोकेसु अत्तनो वसं इस्सरियं वत्तेतीति वा वसवत्ती, तस्स वसवत्तिनो सक्कस्स देवरज्जो आमन्तनिका आलापसल्लापयोगा, कीळनकाले वा तेन आमन्तेतब्बा अमहि, निक्कमस्स वीरियस्स फलं पस्साति योजना । आततविततादिभेदेन पञ्च तूरियङ्गानि द्वादसहि पाणिभागेहि एकतो पवज्जमानानि सट्ठि होन्ति, तानि पन सहस्समत्तानि पयिरुपासनवसेन उपट्ठितानि सन्धायाह “सट्ठि तूरियसहस्सानि, पटिबोधं करोन्ति मे”ति । तत्थ पटिबोधन्ति पीतिसोमनस्सानं पबोधनं ।

१६६-८. आलम्बोतिआदि तूरियवादकानं देवपुत्तानं एकदेसतो नामग्गहणन्ति वदन्ति, तूरियानं पनेतं नामग्गहणं । वीणामोक्खादिका देवधीता । सुचिम्हिताति सुद्धमिहिता, नाममेव वा एतं । मुदुवादिनीति मुदुनाव वदतीति मुदुवादिनी, मुदुकं अतिविय वादनसीला, नाममेव वा । सेय्यासेति सेय्यतरा । अच्छरानन्ति अच्छरासु सङ्गीते पासंसतरा । पबोधिकाति पबोधनकरा ।

१६९. कालेनाति युत्तप्पत्तकालेन । अभिभासन्तीति अभिमुखा, अभिरता वा हुत्वा भासन्ति । यथा च भासन्ति, तं

दस्सेतुं “हन्द नच्चाम गायाम, हन्द तं रमयामसे”ति वुत्तं ।

१७०. इदन्ति इदं मया लद्धवानं । असोकन्ति इद्वकन्तपियमनापानंयेव रूपादीनं सम्भवतो विसोकं । ततो एव सब्बकालं पमोदसंवद्धनतो नन्दनं । तदसानं महावनन्ति तावतिसदेवानं महन्तं महनीयञ्च उय्यानं ।

१७१. एवरूपा दिब्बसम्पत्ति नाम पुञ्जकम्मवसेनेवाति ओदिस्सकनयेन वत्वा पनु अनोदिस्सकनयेन दस्सेन्ती “सुखं अकतपुञ्जान”न्ति गाथमाह ।

१७२. पुन अत्तना लद्धस्स दिब्बद्वानस्स परेहि साधारणकामतावसेन धम्मं कथेन्ती “तेसं सहब्यकामान”न्ति ओसानगाथमाह । तेसन्ति तावतिसदेवानं । सहब्यकामानन्ति सहभावं इच्छन्तेहि, कत्तुअत्थे हि इदं सामिवचनं । सह वाति पवत्ततीति सहवो, तस्स भावो सहब्यं यथा वीरस्स भावो वीरियन्ति ।

एवं थेरो देवताय अत्तनो पुञ्जकम्मे आविकते तस्सा सपरिवाराय धम्मं देसेत्वा देवलोकतो आगन्त्वा तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना सदेवकस्स लोकस्स सात्थिका अहोसीति ।

दासिविमानवण्णना निट्ठिता ।

२. लखुमाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति लखुमाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति बाराणसियं विहरन्ते केवट्टद्वारं नाम बाराणसिनगरस्स एकं द्वारं, तस्स अविदूरे निविट्ठगामोपि “केवट्टद्वार”न्त्वेव पञ्जायित्थ । तत्थ लखुमा नाम एका इत्थी सद्धा पसन्ना बुद्धिसम्पन्ना तेन द्वारेन पविसन्ते भिक्खू दिस्वा वन्दित्वा अत्तनो गेहं नेत्वा कटच्छुभिक्खं दत्वा तेनेव परिचयेन सद्धाय वट्ठमानाय आसनसालं कारेत्वा तत्थ पविट्ठानं भिक्खूनं आसनं उपनेति, पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठपेति । यञ्च ओदनकुम्मासडाकादि अत्तनो गेहे विज्जति, तं भिक्खूनं देति । सा भिक्खूनं सन्तिके धम्मं सुत्वा सरणेषु च सीलेषु च पतिट्ठाय समाहिता हुत्वा विपस्सनाकम्मद्वानं उग्गहेत्वा विपस्सनं उस्सुक्कापेन्ती उपनिस्सयसम्पन्नताय न चिरस्सेव सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसभवने महति विमाने निब्बत्ति, अच्छरासहस्सञ्चस्सा परिवारो अहोसि । सा तत्थ दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ती पमोदमाना विचरति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो देवचारिकं चरन्तो “अभिवक्कन्तेन वण्णेना”तिआदिगाथाहि पुच्छीति सब्बं वुत्तनयमेव । तेन वुत्तं —

१७३. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१७४. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१७५. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुञ्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१७६. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पहं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१७७. “केवट्टद्वारा निक्खम्म, अहु मय्हं निवेसनं ।
तत्थ सञ्चरमानानं, सावकानं महेसिनं ॥

१७८. “ओदनं कुम्मासं डाकं, लोणसोवीरकञ्चहं ।
अदासिं उजुभूतेसु, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

१७९. “चातुद्वसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्टमी ।
पाटिहारियपक्खञ्च, अट्टङ्गसुसमागतं ॥

१८०. “उपोसथं उपवसिस्सं, सदा सीलेसु संवुता ।
सञ्जमा संविभागा च, विमानं आवसामहं ॥

१८१. “पाणातिपाता विरता, मुसावादा च सञ्जता ।
थेय्या च अतिचारा च, मज्जपाना च आरका ॥

१८२. “पञ्चसिक्खापदे रता, अरियसच्चान कोविदा ।
उपासिका चक्खुमतो, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

१८३. “तेन मेतादिसो वण्णो... पे० ... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती” ति ॥

मम च, भन्ते, वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्देय्यासि “लखुमा नाम, भन्ते, उपासिका भगवतो पादे सिरसा वन्दती” ति । अनच्छरियं खो पनेतं, भन्ते, यं मं भगवा अञ्जतरस्मिं सामञ्जफले ब्याकरेय्य । तं भगवा सकदागामिफले ब्याकासीति ।

१७७. तत्थ केवट्टद्वारा निक्खम्माति केवट्टद्वारतो निक्खमनट्टाने ।

१७८. डाकन्ति तण्डुलेय्यकादिसाकब्यञ्जनं । लोणसोवीरकन्ति धञ्जरसादीहि बहूहि सम्भारेहि सम्पादेतब्बं एकं पानकं । “आचामकज्जिकलोणूदक” न्तिपि वदन्ति ।

पुच्छाविस्सज्जनावसाने सा थेरस्स धम्मदेसनाय सकदागामिफलं पापुणि । सेसं उत्तराविधाने वुत्तनयानुसारेण एव वेदितब्बं ।

लखुमाविमानवण्णना निट्ठिता ।

३. आचामदायिकाविमानवण्णना

पिण्डाय ते चरन्तस्साति आचामदायिकाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन राजगहे अज्जतरं कुलं अहिवातरोगेन उपदुतं अहोसि । तत्थ सब्बे जना मता ठपेत्वा एकं इत्थिं । सा गेहं गेहगतञ्च सब्बं धनधज्जं छुट्टेत्वा मरणभयभीता भित्तिछिद्देन पलाता अनाथा हुत्वा परगेहं गन्त्वा तस्स पिट्ठिपस्से वसति । तस्मिं गेहे मनुस्सा करुणायन्ता उक्खलिआदीसु अवसिट्ठं यागुभत्तआचामादिं तस्सा देन्ति । सा तं भुज्जित्वा जीविकं कप्पेति ।

तेन च समयेन आयस्मा महाकस्सपो सत्ताहं निरोधसमापत्तिं समापज्जित्वा ततो वुट्ठितो “कं नु खो अहं अज्ज आहारपटिग्गहणेन अनुग्गहेस्सामि, दुग्गतितो च दुक्खतो च मोचेस्सामी”ति चिन्तेन्तो तं इत्थिं आसन्नमरणं निरयसंवत्तनिकञ्चस्सा कम्मं कतोकासं दिस्वा “अयं मयि गते अत्तना लद्धं आचामं दस्सति, तेनेव निम्मानरतिदेवलोके उप्पज्जिस्सति, एवं निरयूपपत्तितो मोचेत्वा हन्दाहं इमिस्सा सग्गसम्पत्तिं निष्फादेस्सामी”ति पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरं आदाय तस्सा निवेसनट्टानाभिमुखो गच्छति । अथ सक्को देवानमिन्दो अज्जातकवेसेन अनेकरसं अनेकसूपब्यज्जनं दिब्बाहारं उपनेसि । तं जत्वा थेरो “कोसिय, त्वं कतकुसलो, कस्मा एवं करोसि, मा दुग्गतानं कपणानं सम्पत्तिं विलुम्पी”ति पटिक्खित्वा तस्सा इत्थिया पुरतो अट्ठासि ।

सा थेरं दिस्वा “अयं महानुभावो थेरो, इमस्स दातब्बयुत्तकं खादनीयं वा भोजनीयं वा इध नत्थि, इदञ्च किलिट्ठभाजनगतं तिणचुण्णरजानुकिण्णं अलोणं सीतलं अप्परसं आचामकज्जियमत्तं एदिसस्स दातुं न उस्सहामी”ति चिन्तेत्वा “अतिच्छथा”ति आह । थेरो एकपदनिकखेपमत्तं अपसक्कित्वा अट्ठासि । गेहवासिनो मनुस्सा भिक्खं उपनेसुं, थेरो न सम्पटिच्छति । सा दुग्गतित्थी “ममेव अनुग्गहत्थाय इधागतो, मम सन्तकमेव पटिग्गहेतुकामो”ति जत्वा पसन्नमानसा आदरजाता तं आचामं थेरस्स पत्ते आकिरि । थेरो तस्सा पसादसंवद्धनत्थं भुज्जनाकारं दस्सेसि, मनुस्सा आसनं पज्जापेसुं । थेरो तत्थ निसीदित्वा तं आचामं भुज्जित्वा पिवित्वा ओनीतपत्तपाणी अनुमोदनं कत्वा तं दुग्गतित्थिं “त्वं इतो ततिये अत्तभावे मम माता अहोसी”ति वत्वा गतो । सा तेन थेरे अतिपसादञ्च उप्पादेत्वा तस्सा रत्तिया पठमयामे कालं कत्वा निम्मानरतीनं देवानं सहब्यतं उपपज्जि । अथ सक्को देवराजा तस्सा कालकतभावं जत्वा “कत्थ नु खो उप्पन्ना”ति आवज्जेन्तो तावतिंसेसु अदिस्वा रत्तिया मज्झिमयामे आयस्मन्तं महाकस्सपं उपसङ्कमित्वा तस्सा निब्बत्तट्टानं पुच्छन्तो —

१८५. “पिण्डाय ते चरन्तस्स, तुण्हीभूतस्स तिट्ठतो ।

दलिद्वा कपणा नारी, परागारं अपस्सिता ॥

१८६. “या ते अदासि आचामं, पसन्ना सेहि पाणिभि ।

सा हित्वा मानुसं देहं, कं नु सा दिसतं गता”ति ॥ —

द्वे गाथा अभसि ।

१८५. तत्थ पिण्डायाति पिण्डपातत्थाय । **तुण्हीभूतस्स तिट्ठतो**ति इदं पिण्डाय चरणाकारदस्सनं, उद्विस्स तिट्ठतोति अत्थो । **दलिद्वा**ति दुग्गता । **कपणा**ति वराकी । “दलिद्वा”ति इमिना तस्सा भोगपारिजुज्जं दस्सेति, “कपणा”ति इमिना जातिपारिजुज्जं । **परागारं अपस्सिता**ति परगेहं निस्सिता, परेसं घरे बहिपिट्ठिछदनं निस्साय वसन्ती ।

१८६. कं नु सा दिसतं गताति छसु कामदेवलोकेसु उप्पज्जनवसेन कं नाम दिसं गता । इति सक्को “थेरेन तथा कतानुगहा उळाराय दिब्बसम्पत्तिया भागिनी, न च दिस्सती”ति हेट्ठा द्वीसु देवलोकेसु अपस्सन्तो संसयापन्नो पुच्छति ।

अथस्स थेरो —

१८७. “पिण्डाय मे चरन्तस्स, तुण्हीभूतस्स तिट्ठतो ।
दलिद्वा कपणा नारी, परागारं अपस्सिता ॥

१८८. “या मे अदासि आचामं, पसन्ना सेहि पाणिभि ।
सा हित्वा मानुसं देहं, विप्पमुत्ता इतो चुता ॥

१८९. “निम्मानरतिनो नाम, सन्ति देवा महिद्धिका ।
तत्थ सा सुखिता नारी, मोदताचामदायिका”ति ॥ —

पुच्छितनियामेनेव पटिवचनं देन्तो तस्सा निब्बत्तद्वानं कथेसि ।

१८८. तत्थ विप्पमुत्ताति ततो मनुस्सदोभगियतो परमकारुज्जवुत्तितो विप्पमुत्ता अपगता ।

१८९. मोदताचामदायिकाति आचाममत्तदायिका, सापि नाम पञ्चमे कामसग्गे दिब्बसम्पत्तिया मोदति, पस्स ताव खेत्तसम्पत्तिफलन्ति दस्सेति ।

पुन सक्को तस्सा दानस्स महप्फलतं महानिसंसतञ्च सुत्वा तं थोमेन्तो —

१९०. “अहो दानं वराकिया, कस्सपे सुप्पतिट्ठितं ।
पराभतेन दानेन, इज्झित्थ वत दक्खिणा ॥

१९१. “या महेसित्तं कारेय्य, चक्कवत्तिस्स राजिनो ।
नारी सब्बङ्गकल्याणी, भत्तु चानोमदस्सिका ।
एतस्साचामदानस्स, कलं नाग्घति सोळसिं ॥

१९२. “सुतं निक्खा सतं अस्सा, सतं अस्सतरीरथा ।
सतं कज्जासहस्सानि, आमुत्तमणिकुण्डला ।
एतस्साचामदानस्स, कलं नाग्घन्ति सोळसिं ॥

१९३. “सतं हेमवता नागा, ईसादन्ता उरूळहवा ।
सुवण्णकच्छा मितङ्गा, हेमकप्पनवाससा ।
एतस्साचामदानस्स, कलं नागच्छन्ति सोळसिं ॥

१९४. “चतुन्नमपि दीपानं, इस्सरं योध कारये ।

एतस्साचामदानस्स, कलं नाग्घति सोळसि”न्ति ॥ — आह ।

१९०. तत्थ अहोति अच्छरियत्थे निपातो । वराकियाति कपणिया । पराभतेनाति परतो आनीतेन, परेसं घरतो उच्छाचरियाय लद्धेनाति अत्थो । दानेनाति दातब्बेन आचाममत्तेन देय्यधम्मेन । इज्झित्थ वत दक्खिणाति दक्खिणा दानं अहो निप्फज्जित्थ, अहो महप्फला महाजुतिका महाविप्फारा अहुवत्थाति अत्थो ।

१९१. इदानी “इत्थिरतनादीनिपि तस्स दानस्स सतभागमि सहस्सभागमि न उपेन्ती”ति दस्सेतुं “या महेसित्तं कारेय्या”तिआदि वुत्तं । तत्थ सब्बङ्गकल्याणीति “नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाळी नाच्चोदाता अतिक्कन्ता मानुसवण्णं अप्पत्ता दिब्बवण्ण”न्ति एवं वुत्तेहि सब्बेहि अङ्गेहि कारणेहि, सब्बेहि वा अङ्गपच्चङ्गेहि कल्याणी सोभना सुन्दरा । भत्तु चानोमदस्सिकाति सामिकस्स अलामकदस्सना सातिसयं दस्सनीया पासादिका । एतस्साचामदानस्स, कलं नाग्घति सोळसिन्ति एतस्स एताय दिन्नस्स आचामदानस्स फलं सोळसभागं कत्वा ततो एकं भागं पुन सोळसभागं कत्वा गहितभागसङ्घातं सोळसिं कलं चक्कवत्तिरज्जो इत्थिरतनभावोपि नाग्घति नानुभोति न पापुणाति । “सुवण्णस्स पञ्चदसधरणं निक्ख”न्ति वदन्ति, “सतधरण”न्ति अपरे ।

१९३. हेमवताति हिमवति जाता, हेमवतजातिका वा । ते हि महन्ता थामजवसम्पन्ना च होन्ति । ईसादन्ताति रथीसासदिसदन्ता, थोकंयेव अवनतदन्ताति अत्थो । तेन विसालकदाठीभावं निवारेति । उरूळहवाति थामजवपरक्कमेहि ब्रूहन्तो, महन्तं युद्धकिच्चं वहितुं समत्थाति अत्थो । सुवण्णकच्छाति हेममयगीवेय्यकपटिमुक्का । कच्छसीसेन हि सब्बं हत्थियोगं वदति । हेमकप्पनवाससाति सुवण्णखचितगजत्थरणकङ्कनादिहत्थालङ्कारसम्पन्ना ।

१९४. चतुन्नमपि दीपानं इस्सरन्ति द्विसहस्सपरित्तदीपपरिवारानं जम्बुदीपादीनं चतुन्नं महादीपानं इस्सरियं । तेन सत्तरतनसमुज्जलं सकलं चक्कवत्तिसिरिं वदति । यं पनेत्थ, तं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

इध सक्केन देवराजेन अत्तना च वुत्तं सब्बं आयस्मा महाकस्सपत्थेरो भगवतो आरोचेसि । भगवा तं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय वित्थारेन धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

आचामदायिकाविमानवण्णना निड्डिता ।

४. चण्डालिविमानवण्णना

चण्डालि वन्द पादानीति चण्डालिविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरन्तो पच्चूसवेलायं बुद्धाचिण्णं महाकरुणासमापत्तिं समापज्जित्वा उट्ठाय लोकं ओलोकेन्तो अद्दस तस्मिंयेव नगरे चण्डालावसथे वसन्ति एकं महल्लिकं चण्डालिं खीणायुकं, निरयसंवत्तनिकञ्चस्सा कम्मं उपट्ठितं । सो महाकरुणाय समुस्साहितमानसो “सगगसंवत्तनिकं कम्मं कारेत्वा तेनस्सा निरयूपपत्तिं निसेधेत्वा सगगे पतिट्ठापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं राजगहं पिण्डाय पविसति । तेन च समयेन सा चण्डाली दण्डं ओलुब्ध नगरतो निक्खमन्ती भगवन्तं आगच्छन्तं दिस्वा अभिमुखी हुत्वा अट्ठासि । भगवापि तस्सा गमनं निवारेन्तो विय पुरतो अट्ठासि । अथायस्मा महामोग्गल्लानो सत्थु चित्तं जत्वा तस्सा च आयुपरिक्खयं भगवतो वन्दनाय तं नियोजेन्तो —

१९५. “चण्डालि वन्द पादानि, गोतमस्स यसस्सिनो ।
तमेव अनुकम्पाय, अट्ठासि इसिसत्तमो ॥

१९६. “अभिप्पसादेहि मनं, अरहन्तम्हि तादिनि ।
खिप्पं पज्जलिका वन्द, परित्तं तव जीवित”न्ति ॥ — गाथाद्वयमाह ।

१९५. तत्थ चण्डालीति जातिआगतेन नामेन तं आलपति । वन्दाति अभिवादय । पादानीति सदेवकस्स लोकस्स सरणानि चरणानि । तमेव अनुकम्पायाति तमेव अनुगणहनत्थं, अपायूपपत्तितो निसेधेत्वा सग्गे निब्बत्तापनत्थन्ति अधिप्पायो । अट्ठासीति नगरम्पि अपविसित्वा ठितो । इसिसत्तमोति लोकियसेक्खासेक्खपच्चेकबुद्धइसीहि उत्तमो उक्कट्टतमो, अथ वा बुद्धइसीनं विपस्सिआदीनं सत्तमोति इसिसत्तमो ।

१९६. अभिप्पसादेहि मनन्ति “सम्मासम्बुद्धो भगवा”ति तव चित्तं पसादेहि । अरहन्तम्हि तादिनीति आरकत्ता किलेसानं, तेसंयेव अरीनं हतत्ता, संसारचक्कस्स अरानं हतत्ता, पच्चयानं अरहत्ता, पापकरणे रहाभावा च अरहन्ते, इट्ठादीसु तादिभावप्पत्तिया तादिम्हि । खिप्पं पज्जलिका वन्दाति सीधंयेव पग्गहितअज्जलिका हुत्वा वन्दस्सु । कस्माति चे? परित्तं तव जीवितन्ति, इदनेव भिज्जनसभावत्ता परित्तं अतिइत्तरं ।

इति थैरो गाथाद्वयेन भगवतो गुणे पकित्तेन्तो अत्तनो आनुभावे ठत्वा तस्सा च खीणायुकताविभावेनेन संवेजेन्तो सत्थु वन्दनाय नियोजेसि । सा च तं सुत्वा संवेगजाता सत्थरि पसन्नमानसाव हुत्वा पज्जपतिट्ठितेन वन्दित्वा अज्जलिं कत्वा नमस्समाना बुद्धगताय पीतिया एकग्गचित्ता हुत्वा अट्ठासि । भगवा “अलमेत्तकमेतिस्सा सग्गूपपत्तिया”ति नगरं पाविसि सद्धिं भिक्खुसङ्गेन । अथ नं एका भन्ता गावी तरुणवच्छा ततो एव अभिधावन्ती सिङ्गेन पहरित्वा जीविता वोरोपेसि । तं सव्वं दस्सेतुं सङ्गीतिकारा —

१९७. “चोदिता भावितत्तेन, सरीरन्तिमधारिना ।
चण्डाली वन्दि पादानि, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

१९८. “तमेनं अवधी गावी, चण्डालिं पज्जलिं ठितं ।
नमस्समानं सम्बुद्धं, अन्धकारे पभङ्कर”न्ति ॥ — गाथाद्वयमाहं सु ।

१९८. तत्थ पज्जलिं ठितं नमस्समानं सम्बुद्धन्ति गतेपि भगवति बुद्धारम्मणाय पीतिया समाहिता हुत्वा सम्मुखा विय अज्जलिं पग्गय्ह नमस्समानं ठितं । अन्धकारेति अविज्जन्धकारेण सकलेन किलेसन्धकारेण च अन्धकारे लोके । पभङ्करन्ति जाणोभासकरं ।

सा च ततो चुता तावतिंसेसु निब्बत्ति, अच्छरानं सतसहस्सं चस्सा परिवारो अहोसि । तदहेव च सा सह विमानेन आगन्त्वा विमानतो ओतरित्वा आयस्मन्तं महामोगल्लानं उपसङ्कमित्वा वन्दि । तमत्थं दस्सेतुं —

१९९. “खीणासवं विगततरजं अनेजं, एकं अरज्जम्हि रहो निसिन्नं ।
देविद्धिपत्ता उपसङ्कमित्वा, वन्दामि तं वीर महानुभाव”न्ति ॥ —

देवता आह । तं धेरो पुच्छि —

२००: “सुवण्णवण्णा जलिता महायसा, विमानमोरुह् अनेकचित्ता ।
परिवारिता अच्छरासङ्गणेन, का त्वं सुभे देवते वन्दसे मम” न्ति ॥

२००. तत्थ जलिताति अत्तनो सरीरप्पभाय वत्थाभरणादीनं ओभासेन च जलन्ती जोतेन्ती । महायसाति महापरिवारा । विमानमोरुहाति विमानतो ओरुह् । अनेकचित्ताति अनेकविधचित्तायुत्ता । सुभेति सुभगुणे । ममन्ति मं ।

एवं धेरेन पुच्छिता पुन सा —

२०१: “अहं भदन्ते चण्डाली, तया वीरेन पेसिता ।
वन्दिं अरहतो पादे, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

२०२: “साहं वन्दित्वा पादानि, चुता चण्डालयोनिया ।
विमानं सब्बतो भदं, उपपन्नम्हि नन्दने ॥

२०३: “अच्छरानं सतसहस्सं, पुरक्खत्त्वान तिड्ढति ।
तासाहं पवरा सेट्ठा, वण्णेन यससायुना ॥

२०४: “पहूतकतकल्याणा, सम्पजाना पटिस्सता ।
मुनिं कारुणिकं लोके, तं भन्ते वन्दितुमागता” ति ॥ —

चतस्सो गाथायो आह ।

२०१-४. तत्थ पेसिताति “चण्डालि, वन्द पादानी” ति आदिना वन्दनाय उय्योजिता । यदिपि तं वन्दनामयं पुज्जं पवत्तिक्खणवसेन परित्तं, खेत्तमहन्तताय पन फलमहन्तताय च अतिविय महन्तमेवाति आह “पहूतकतकल्याणा” ति । तथा बुद्धारम्मणाय पीतिया पवत्तिक्खणे पज्जाय सतिया च विसदभावं सन्धायाह “सम्पजाना पटिस्सता” ति । पुन —

२०५: “इदं वत्त्वान चण्डाली, कतञ्जू कतवेदिनी ।
वन्दित्वा अरहतो पादे, तत्थेवन्तरधायथा” ति ॥ —

गाथा सङ्गीतिकारेहि ठपिता ।

२०५. तत्थ चण्डालीति चण्डालीभूतपुब्बाति कत्वा वुत्तं, देवलोके च इदमाचिण्णं, यं मनुस्सलोके निरुब्बहसमज्जाय वोहारो । सेसं वुत्तनयमेव ।

आयस्मा पन महामोगल्लानो इमं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि, सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

चण्डालिविमानवण्णना निड्ढिता ।

५. भद्विथि विमानवण्णना

नीला पीता च काळा चाति भद्विथि विमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन च समयेन किमिलनगरे रोहको नाम गहपतिपुत्तो अहोसि सद्धो पसन्नो सीलाचारसम्पन्नो । तस्मिंयेव च नगरे तेन समानमहाभोगे कुले एका दारिका अहोसि सद्धा पसन्ना पकतियापि भद्वताय भद्वति नामेन । अथ रोहकस्स मातापितरो तं कुमारिं वारेत्वा तादिसे काले तं आनेत्वा आवाहविवाहं अकंसु । ते उभोपि समग्गवासं वसन्ति । सा अत्तनो आचारसम्पत्तिया “भद्विथी”ति तस्मिं नगरे पाकटा पञ्जाता अहोसि ।

तेन च समयेन द्वे अग्गसावका पञ्चसतपञ्चसतभिक्षुपरिवारा जनपदचारिकं चरन्ता किमिलनगरं पापुणिसु । रोहको तेसं तत्थ गतभावं जत्वा सोमनस्सजातो थेरे उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा स्वातनाय निमन्तेत्वा दुतियदिवसे पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सपरिवारे ते सन्तप्पेत्वा सपुत्तदारो तेहि देसितं धम्मदेसनं सुत्वा तेसं ओवादे पतिट्ठहन्तो सरणानि गण्हि, पञ्च सीलानि समादियि । भरिया पनस्स अट्टमीचातुदसीपन्नरसीपाटिहारियपक्खेसु उपोसथं उपवसि, विसेसतो सीलाचारसम्पन्ना अहोसि देवताहि च अनुकम्पिता । ताय एव च देवतानुकम्पाय अत्तनो उपरि पतितं मिच्छापवादं निरंकत्वा सुविसुद्धसीलाचारताय अतिविय लोके पत्थटयसा अहोसि ।

सा हि सयं किमिलनगरे ठिता अत्तनो सामिकस्स वणिज्जावसेन तक्कसिलायं वसन्तस्स, उस्सवदिवसे सहायेहि उस्साहितस्स नक्खत्तकीळाचित्ते उप्पन्ने घरदेवताय अत्तनो दिब्बानुभावेन तं तत्थ नेत्वा सामिकेन सह योजिता तेनेव समागमेन पतिट्ठितगम्भा हुत्वा देवताय किमिलनगरं पटिनीता, अनुक्कमेन गम्भिनिभावे पाकटे जाते सस्सुआदीहि “अतिचारिनी”ति आसङ्किता, ताय एव देवताय अत्तनो आनुभावेन गङ्गामहोघे किमिलनगरं ओत्थरन्ते विय उपट्ठापिते अत्तनो पतिब्बताभावसंसूचकेन सच्चाधिष्ठानपुब्बकेन सपथेन वातवेगसमुद्धितवीचिजालं गङ्गामहोघं अत्तनो उपरि आपतितं आयस्सञ्च निवत्तेत्वा, सामिकेन समागतापि तेन पुब्बे सस्सुआदीहि विय आसङ्किता तक्कसिलायं तेन दिन्नं नाममुद्धितं सञ्जाणञ्च अप्पेन्ती, तं आसङ्कं निरंकत्वा भत्तुनो जातिजनस्स च महाजनस्स च सम्भावनीया जाता । तेन वुत्तं “सुविसुद्धसीलाचारताय अतिविय लोके पत्थटयसा अहोसी”ति ।

सा अपरेन समयेन कालं कत्वा तावतिसभवने उप्पन्ना । अथ भगवति सावत्थितो तावतिसभवनं गन्त्वा पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं निसिन्ने, देवपरिसाय च भगवन्तं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नाय भद्विथीपि उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । अथ भगवा दससहस्सिलोकधातूसु सन्निपतिताय देवब्रह्मपरिसाय मज्झे ताय देवताय कतपुञ्जकम्मं पुच्छन्तो —

२०६: “नीला पीता च काळा च, मज्झिट्ठा अथ लोहिता ।

उच्चावचानं वण्णानं, किञ्जक्खपरिवारिता ॥

२०७: “मन्दारवानं पुप्फानं, मालं धारेसि मुद्धनि ।

नयिमे अज्जेसु कायेस, रुक्खा सन्ति सुमेधसे ॥

२०८. “केन कायं उपपन्ना, तावतिसं यसस्सिनी ।

देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ — आह ।

२०६-७. तत्थ नीला पीता च काळा च, मज्झिद्वा अथ लोहिताति एत्थ च-सद्दो वुत्तत्थसमुच्चयो, सो नीला च पीता चातिआदिना पच्चेकं योजेतब्बो । अथाति अज्जत्थे निपातो । तेन ओदातादिके अवुत्तवण्णे सङ्गण्हाति । इति-सद्दो लुत्तनिदिट्ठो वेदितब्बो । च-सद्दो वा अवुत्तत्थसमुच्चयो । अथाति इति-सद्दत्थे निपातो । उच्चावचानं वण्णानन्ति एत्थ उच्चावचानन्ति विभत्तिया अलोपो दट्ठब्बो, उच्चावचवण्णानं नानाविधवण्णानन्ति अत्थो । वण्णानन्ति वा वण्णवन्तानं । किञ्जकखपरिवारिताति किञ्जकखेहि परिवारितानं । सामिअत्थे हि एतं पच्चत्तवचनं । इदं वुत्तं होति — नीला च पीता च काळा च मज्झिद्वा च लोहिता च अथ अज्जे ओदातादयो चाति इमेसं वसेन उच्चावचवण्णानं तथाभूतेहियेव किञ्जकखेहि केसरेहि परिवारितानं विचित्तसण्ठानादिताय वा उच्चावचानं यथावुत्तवण्णवन्तानं मन्दारवरुक्खसम्भूतताय मन्दारवानं पुष्फानं मालं तेहि कतं मालागुणं त्वं देवते अत्तनो सीसे धारेसि पिळन्थसीति ।

यतो रुक्खतो तानि पुष्फानि, तेसं विसेसवण्णताय अनज्जसाधारणतं दस्सेतुं “नयिमे अज्जेसु कायेसु, रुक्खा सन्ति सुमेधसे”ति वुत्तं । तत्थ इमेति यथावुत्तवण्णसण्ठानादियुत्ता पुष्फवन्तो रुक्खा न सन्तीति योजना । कायेसूति देवनिकायेसु । सुमेधसेति सुन्दरपज्जे ।

तत्थ नीलाति इन्दनीलमहानीलादिमणिरतनानं वसेन नीलोभासा । पीताति पुष्फरागकक्केतनपुलकादिमणिरतनानञ्चेव सिङ्गीसुवण्णस्स च वसेन पीतोभासा । काळाति अस्मकउपलकादिमणिरतनानं वसेन कण्होभासा । मज्झिद्वाति जोतिरसगोमुत्तकगोमेदकादिमणिरतनानं वसेन मज्झिद्दोभासा । लोहिताति पदुमरागलोहितङ्कपवाळरतनादीनं वसेन लोहितोभासा । केचि पन नीलादिपदानि “रुक्खा”ति इमिना “नीला रुक्खा”तिआदिना योजेत्वा वदन्ति । रुक्खापि हि नीलादिवण्णेहि पुष्फेहि सञ्छन्नत्ता नीलादियोगतो नीलादिवोहारं लभन्तीति तेहि “नीला...पे०... लोहिता...पे०... नयिमे अज्जेसु कायेसु रुक्खा सन्ति सुमेधसेति, यतो त्वं उच्चावचानं वण्णानं किञ्जकखपरिवारितानं मन्दारवानं पुष्फानं मालं धारेसी”ति योजना कातब्बा । तत्थ यथादिट्ठे वण्णविसेसयुत्ते पुष्फे कित्तेत्वा तेसं असाधारणभावदस्सनेन रुक्खानं आवेनिकभावदस्सनं पठमनयो, रुक्खानं असाधारणभावदस्सनेन पुष्फानं आवेनिकभावदस्सनं दुतियनयो । पठमनये वण्णादयो सरूपेण गहिता, दुतियनये निस्सयमुखेनाति अयमेतेसं विसेसो ।

२०८. केनाति केन पुज्जकम्मेन, कायं तावतिसन्ति योजना । पुच्छिताचिक्खाति पुच्छिता त्वं आचिक्ख कथेहि ।

एवं भगवता पुच्छिता सा देवता इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

२०९. “भद्वित्थिकाति मं अज्जंसु, किमिलायं उपासिका ।

सद्भा सीलेन सम्पन्ना, संविभागरता सदा ॥

२१०. “अच्छादनज्ज भत्तज्ज, सेनासनं पदीपियं ।

अदासिं उजुभूतेसु, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

२११. “चातुदसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्ठमी ।
पाटिहारियपक्खञ्च, अट्ठङ्गसुसमागतं ॥

२१२. “उपोसथं उपवसिस्सं, सदा सीलेसु संवुता ।
सज्जमा संविभागा च, विमानं आवसामहं ॥

२१३. “पाणातिपाता विरता, मुसावादा च सज्जता ।
थेय्या च अतिचारा च, मज्जपाना च आरका ॥

२१४. “पञ्चसिक्खापदे रता, अरियसच्चान कोविदा ।
उपासिका चक्खुमतो, अप्पमादविहारिनी ।
कतावासा कतकुसला ततो चुता, सयंपभा अनुविचरामि नन्दनं ॥

२१५. “भिक्षू चाहं परमहितानुकम्पके, अभोजयिं तपस्सियुगं महामुनिं ।
कतावासा कतकुसला ततो चुता, सयंपभा अनुविचरामि नन्दनं ॥

२१६. “अट्ठङ्गिकं अपरिमितं सुखावहं, उपोसथं सततमुपावसिं अहं ।
कतावासा कतकुसला ततो चुता, सयंपभा अनुविचरामि नन्दनं”न्ति ॥

२०९-२१४. तत्थ भद्वित्थिकाति मं अज्जंसु, किमिलायं उपासिकाति आचारसम्पत्तिया सच्चकिरियाय उब्बत्तमानमहोघनिवत्तनेन अखण्डसीलाति सज्जातनिच्छया भद्दा सुन्दरा अयं इत्थी, तस्मा “भद्वित्थिका उपासिका”ति च मं किमिलनगरवासिनो जानिंसु । सद्धा सीलेन सम्पन्नातिआदि हेट्ठा वुत्तनयत्ता उत्तानत्थमेव ।

अपिच “सद्धा”ति इमिना सद्धाधनं, “संविभागरता, अच्छादनञ्च भत्तञ्च, सेनासनं पदीपियं । अदासिं उजुभूतेसु, विप्पसन्नेन चेतसा”ति इमिना चागधनं, “सीलेन सम्पन्ना, चातुदसिं पञ्चदसिं...पे०... पञ्चसिक्खापदे रता”ति इमिना सीलधनं हिरिधनं ओत्तप्पधनञ्च, “अरियसच्चान कोविदा”ति इमिना सुतधनं पज्जाधनञ्च दस्सितन्ति सा अत्तनो सत्तविधअरियधनपटिलाभं । “उपासिका चक्खुमतो...पे०... अनुविचरामि नन्दनं”न्ति इमिना तस्स दिट्ठधम्मिकं सम्परायिकञ्च आनिसंसं विभावेति । तत्थ कतावासाति निप्फादितसुचरितावासा । सुचरितकम्मज्झि तदत्ते आयतिञ्च सुखावासहेतुताय “सुखविहारस्स आवासो”ति वुच्चति । तेनाह “कतकुसला”ति ।

२१५. पुब्बे अनामसितखेत्तविसेसं अत्तनो दानमयं पुज्जं वत्वा इदानीं तस्स आयतनगततं दस्सेतुं “भिक्षू चा”तिआदि वुत्तं । तत्थ भिक्षूति अनवसेसभिन्नकिलेसताय भिक्षू । परमहितानुकम्पकेति परमं अतिविय दिट्ठधम्मिकादिना हितेन अनुग्गाहके । अभोजयिन्ति पणीतेन भोजनेन भोजेसिं । तपस्सियुगन्ति उत्तमेन तपसा सब्बकिलेसमलं तापेत्वा समुच्छिन्दित्वा ठितत्ता तपस्सिभूतं युगं । महामुनिन्ति ततो एव महाइसिभूतं, महतो वा अत्तनो विसयस्स महन्तेनेव जाणेन मुननतो परिच्छिन्दनतो महामुनिं । सब्बमेतं द्वे अगगसावके सन्धाय वदति ।

२१६. अपरिमितं सुखावहन्ति अनुनासिकलोपं अकत्वा वुत्तं । “यावज्जिदं, भिक्षवे, न सुकरं अक्खानेन पापुणितुं

याव सुखा सग्गा’ति (म० नि० ३.२५५) वचनतो भगवतोपि वचनपथातीतपरिमाणरहितसुखनिब्बत्तकं अत्तनो वा आनुभावेन अपरिमितसुखावहं सुखस्स आवहनकं । सततन्ति सब्बकालं । तं तं उपोसथरक्खणदिवसं अहापेत्वा, तं तं वा उपोसथरक्खणदिवसं अखण्डं कत्वा परिपुण्णं कत्वा सततं वा सब्बकालं सुखावहन्ति योजना । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

अथ भगवा मातुदेवपुत्तप्पमुखानं दससहस्सिलोकधातुवासीनं देवब्रह्मसङ्घानं तयो मासे अभिधम्मपिटकं देसेत्वा मनुस्सलोकं आगन्त्वा भद्वित्थिविमानं भिक्खूनं देसेसि । सा देसना सम्पत्तपरिसाय सात्थिका अहोसीति ।

भद्वित्थिविमानवण्णना निट्ठिता ।

६. सोणदिन्नाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति सोणदिन्नाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन च समयेन नाळन्दायं सोणदिन्ना नाम एका उपासिका सद्धा पसन्ना भिक्खूनं चतूहि पच्चयेहि सक्कच्चं उपट्ठहन्ती सुविसुद्धनिच्चसीला अट्ठङ्गसमन्नागतं उपोसथम्पि उपवसति । सा धम्मसवनसप्पायं पटिलभित्वा उपनिस्सयसम्पन्नताय चतुसच्चकम्मट्टानं परिव्रूहन्ती सोतापन्ना अहोसि । अथ अज्जतरेन रोगेन फुट्ठा कालं कत्वा तावतिसेसु उप्पज्जि । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो —

२१७. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

२१८. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

२१९. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

इमाहि तीहि गाथाहि पटिपुच्छि ।

२२०. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।
पज्जं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

२२१-२२२. सोणदिन्नाति मं अज्जंसु...पे०... गोतमस्स यसस्सिनो ॥

२२७. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —
देवता ब्याकासि । तं सब्बं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

सोणदिन्नाविमानवण्णना निट्ठिता ।

७. उपोसथाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति उपोसथाविमानं । इध अट्ठप्पत्तियं साकेते उपोसथा नाम एका उपासिकाति अयमेव विसेसो, सेसं अनन्तरविमानसदिसं । तेन वुत्तं —

२२९-~~२३१~~ अभिवक्कन्तेन वण्णेन...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥

२३२-“सा देवता अत्तमना...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

२३३-~~२३५~~ उपोसथाति मं अज्जंसु, साकेतायं उपासिका...पे०...

उपासिका चक्खुमतो, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

२३९-“तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥ —

देवता ब्याकासि । पुन अत्तनो एकं दोसं दस्सेन्ती —

२४१-“अभिवक्खणं नन्दनं सुत्वा, छन्दो मे उदपज्जथ ।

तत्थ चित्तं पणिधाय, उपपन्नामहि नन्दनं ॥

२४२-“नाकासिं सत्थु वचनं, बुद्धस्सादिच्चबन्धुनो ।

हीने चित्तं पणिधाय, साम्हि पच्छानुतापिनी'ति ॥ — द्वे गाथा अभसि ।

२३३. तत्थ उपोसथाति मं अज्जंसूति “उपोसथा'ति इमिना नामेन मं मनुस्सा जानिंसु । साकेतायन्ति साकेतनगरे ।

२४१. अभिवक्खणन्ति अभिण्हं । नन्दनं सुत्वाति “तावतिसभवने नन्दनवनं नाम एदिसज्च एदिसज्चा'ति तत्थ नानाविधं दिब्बसम्पत्तिं सुत्वा । छन्दोति तन्निब्बत्तकपुज्जकम्मस्स कारणभूतो कुसलच्छन्दो, ततूपपत्तिया पत्थनाभूतो तण्हाछन्दो वा । उदपज्जथाति उप्पज्जित्थ । तत्थाति तावतिसभवने, नन्दनापदेसेनपि हि तं देवलोकं वदति । उपपन्नामहीति उप्पन्ना निब्बत्ता अमहि ।

२४२. नाकासिं सत्थु वचनन्ति “नाहं, भिवक्खवे, अप्पमत्तकम्पि भवं वण्णेमी'ति आदिना (अ० नि० १.३२०-३२१) सत्थारा वुत्तवचनं न करिं, भवेसु छन्दरागं न पजहिन्ति अत्थो । आदिच्चो गोतमगोत्तो, भगवापि गोतमगोत्तोति सगोत्तताय वुत्तं “बुद्धस्सादिच्चबन्धुनो'ति । अथ वा आदिच्चस्स बन्धु आदिच्चबन्धु, भगवा । तं पटिच्च तस्स अरियाय जातिया जातत्ता आदिच्चो वा बन्धु एतस्स ओरसपुत्तभावतोति आदिच्चबन्धु, भगवा । तथा हि वुत्तं —

“यो अन्धकारे तमसी पभङ्करो, वेरोचनो मण्डली उगतेजो ।

मा राहु गिली चरमन्तलिक्खे, पजं ममं राहु पमुज्च सूरिय'न्ति ॥ (सं० नि० १.९१) ।

हीनेति लामके । अत्तनो भवाभिरतिं सन्धाय वदति । साम्हीति सा अमहि ।

एवं ताय देवताय भवाभिरतिनिमित्ते उप्पन्नविष्पटिसारे पवेदिते थेरो भवस्स परिच्छिन्नायुभावविभावनमुखेन आयतिं मनुस्सत्तभावे ठत्वा वट्टदुक्खस्स समतिक्कमो कातुं सुकरो, सब्बसो खीणासवभावो नाम महानिसंसोति च समस्सासेतुं —

२४३: “कीव चिरं विमानम्हि, इध वच्छसुपोसथे ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, यदि जानासि आयुनो”ति ॥ —

गाथमाह । पुन सा —

२४४: “सट्ठि वस्ससहस्सानि, तिस्सो च वस्सकोटियो ।
इध ठत्वा महामुनि, इतो चुता गमिस्सामि ।
मनुस्सानं सहब्बत”न्ति ॥ — आह ।

पुन थेरो —

२४५: “मा त्वं उपोसथे भायि, सम्बुद्धेनासि ब्याकता ।
सोतापन्ना विसेसयि, पहीना तव दुग्गती”ति ॥ —

इमाय गाथाय समुत्तेजेसि ।

२४३-४. तत्थ कीव चिरन्ति कित्तकं अब्धानं । इधाति इमस्मिं देवलोके, इध वा विमानस्मिं । आयु नोति आयु, नोति निपातमत्तं । आयुनो वा चिराचिरभावं, अथ वा यदि जानासि आयुनोति अत्थो । महामुनीति थेरं आलपति ।

२४५. मा त्वं उपोसथे भायीति भदे उपोसथे त्वं मा भायि । कस्मा? यस्मा सम्बुद्धेनासि ब्याकता । किन्ति? सोतापन्ना विसेसयीति । मग्गफलसज्जितं विसेसं याता अधिगता, तस्मा पहीना तव सब्बापि दुग्गतीति इमम्पि विसेसं याताति विसेसयि । सेसं वुत्तनयमेव ।

उपोसथाविमानवण्णना निड्डिता ।

८-९. निद्धा-सुनिद्धाविमानवण्णना

अट्टमनवमविमानानि राजगहनदानानि । अट्टप्पत्तियं यथाक्कमं “निद्धा नाम उपासिका...पे०... गोतमस्स यसस्सिनो । तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... सुनिद्धा नाम उपासिका”ति वत्तब्बं । सेसं वुत्तनयमेव । गाथासुपि अपुब्बं नत्थि । तथा हि एकच्चेसु पोत्थकेसु पाळि पेय्यालवसेन ठपिताति । तेन वुत्तं —

२४६: “अभिवक्कन्तेन वण्णेन...पे०...
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

२४७: “सा देवता अत्तमना...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

२४८.

“निद्वाति ममं अञ्जंसु, राजगहस्मिं उपासिका...पे०...
गोतमस्स यसस्सिनो ॥

२५६:“तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

२५८:“अभिवक्कन्तेन वण्णेन...पे०... सब्बदिसा पभासती”ति ॥

२६१:“सा देवता अत्तमना...पे०... ॥

२६२:“सुनिद्वाति मं अञ्जंसु, राजगहस्मिं उपासिका...पे०...
गोतमस्स यसस्सिनो ॥

२६८:“तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

निद्वा-सुनिद्वाविमानवण्णना निड्डिता ।

१०. पठमभिक्षादायिकाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति भिक्षादायिकाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन च समयेन उत्तरमधुरायं अञ्जतरा इत्थी खीणायुका होति अपाये उप्पज्जनारहा । भगवा पच्चूसवेलायं महाकरुणासमापत्तितो वुट्ठाय लोकं वोलोकेन्तो तं इत्थिं अपाये उप्पज्जनारहं दिस्वा महाकरुणाय सञ्चोदितमानसो तं सुगतियं पतिट्ठापेतुकामो एको अदुतियो मधुरं अगमासि । गन्त्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरं आदाय बहिनगरं पिण्डाय पाविसि । तेन समयेन सा इत्थी गेहे आहारं सम्पादेत्वा एकमन्ते पटिसामेत्वा घटं गहेत्वा उदकतित्थं गन्त्वा न्हायित्वा घटेन उदकं गहेत्वा अत्तनो गेहं गच्छन्ती अन्तरामग्गे भगवन्तं पस्सित्वा “अपि, भन्ते, पिण्डो लब्धो”ति वत्वा “लभिस्सामी”ति च भगवता वुत्ते अलब्धभावं जत्वा घटं ठपेत्वा भगवन्तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा “अहं, भन्ते, पिण्डपातं दस्सामि, अधिवासेथा”ति आह । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । सा भगवतो अधिवासनं विदित्वा पठमतरं गन्त्वा सित्तसम्मट्ठे पदेसे आसनं पञ्चापेत्वा भगवतो पवेसनं उदिकखमाना अट्ठासि । भगवा गेहं पविसित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । अथ सा भगवन्तं भोजेसि । भगवा कतभत्तकिच्चो ओनीतपत्तपाणी तस्सा अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । सा अनुमोदनं सुत्वा अनप्पकं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती याव चक्खुपथसमतिक्कमा बुद्धारम्मणं पीतिं अविजहन्ती नमस्समाना अट्ठासि । सा कतिपयदिवसातिक्कमेनेव कालं कत्वा तावतिसंभवने निब्बत्ति, अच्छरासहस्सज्जस्सा परिवारो अहोसि । तं आयस्मा महामोगल्लानो —

२७०:“अभिवक्कन्तेन वण्णेन...पे०... ओसधी विय तारका ॥

२७१:“केन तेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ — गाथाहि पुच्छि ।

२७३:“सा देवता अत्तमना...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

२७४:“अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता,
पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ॥

२७५: “अदसं विरजं बुद्धं, विष्पसन्नमनाविलं ।
तस्स अदासहं भिक्खं, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

२७६: “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

देवता ब्याकासि । सेसं सब्बं हेट्ठा वुत्तनयत्ता उत्तानत्थमेव ।

पठमभिक्खादायिकाविमानवण्णना निट्ठिता ।

११. दुतियभिक्खादायिकाविमानवण्णना

अभिक्कन्तेन वण्णेनाति दुतियभिक्खादायिकाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति । तत्थ अज्जतरा इत्थी सद्धा पसन्ना अज्जतरं खीणासवत्थेरं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा अत्तनो गेहं पवेसेत्वा भोजनं अदासि । सा अपरेन समयेन कालं कत्वा तावतिसंभवने निब्बत्ति । सेसं अनन्तरविमानसदिसमेव ।

२७८: “अभिक्कन्तेन वण्णेन...पे०... सब्बदिसा पभासती”ति ॥

२८१: “सा देवता अत्तमना...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

२८२: “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

दुतियभिक्खादायिकाविमानवण्णना निट्ठिता ।

इति परमत्थदीपनिया खुद्दक-अट्ठकथाय विमानवत्थुस्मिं

एकादसवत्थुपटिमण्डितस्स दुतियस्स चित्तलतावग्गस्स

अत्थवण्णना निट्ठिता ।

३. पारिच्छत्तकवग्गे

१. उळारविमानवण्णना

पारिच्छत्तकवग्गे **उळारो ते यसो वण्णोति** उळारविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन समयेन राजगहे आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स उपट्ठाककुले एका दारिका दानज्झासया दानसंविभागरता अहोसि । सा यं तस्मिं गेहे पुरेभत्तं खादनीयभोजनीयं उप्पज्जति, तत्थ अत्तना लद्धपटिवीसतो उपट्ठं देति, उपट्ठं अत्तना परिभुज्जति, अदत्त्वा पन न भुज्जति, दक्खिण्ये अपस्सन्तीपि ठपेत्वा दिट्ठकाले देति, याचकानम्पि देतियेव । अथस्सा माता “मम धीता दानज्झासया दानसंविभागरता”ति हट्ठतुट्ठा तस्सा दिगुणं भागं देति । देन्ती च एकस्मिं भागे ताय संविभागे कते पुन अपरं देति, सा ततोपि संविभागं करोतियेव ।

एवं गच्छन्ते काले तं वयप्पत्तं मातापितरो तस्मिंयेव नगरे अज्जतरस्मिं कुले कुमारस्स अदंसु । तं पन कुलं मिच्छादिद्विकं होति अस्सद्धं अप्पसन्नं । अथायस्मा महामोग्गल्लानो राजगहे सपदानं पिण्डाय चरमानो तस्सा दारिकाय ससुरस्स गेहद्वारे अट्ठासि । तं दिस्वा सा दारिका पसन्नचित्ता “पविसथ भन्ते”ति पवेसेत्वा वन्दित्वा सस्सुया ठपितं पूर्वं तं अपस्सन्ती “तस्सा कथेत्वा अनुमोदापेस्सामी”ति विस्सासेन गहेत्वा थेरस्स अदासि, थेरो अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । दारिका “तुम्हेहि ठपितं पूर्वं महामोग्गल्लानत्थेरस्स अदासि”न्ति सस्सुया कथेसि । सा तं सुत्वा “किन्नामिदं पागब्भियं, अयं मम सन्तकं अनापुच्छित्वाव समणस्स अदासी”ति तं कटतटायमाना कोधाभिभूता युत्तायुत्तं अचिन्तेन्ती पुरतो ठितं मुसलखण्डं गहेत्वा अंसकूटे पहरि । सा सुखुमालताय परिक्खीणायुक्ताय च तेनेव पहारेन बलवदुक्खाभिभूता हुत्वा कतिपाहेनेव कालं कत्वा तावतिसेसु निब्बति । तस्सा सतिपि अज्जस्मिं सुचरितकम्मे थेरस्स कतदानमेव सातिसयं हुत्वा उपट्ठासि । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव गन्त्वा —

२८६. “उळारो ते यसो वण्णो, सब्बा ओभासते दिसा ।

नारियो नच्चन्ति गायन्ति, देवपुत्ता अलङ्कता ॥

२८७. “मोदेन्ति परिवारेन्ति, तव पूजाय देवते ।

सोवण्णानि विमानानि, तविमानि सुदस्सने ॥

२८८. “तुवंसि इस्सरा तेसं, सब्बकामसमिद्धिनी ।

अभिजाता महन्तासि, देवकाये पमोदसि ।

देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

तीहि गाथाहि पुच्छि ।

२८६. तत्थ यसोति परिवारो । वण्णोति वण्णनिभा सरीरोभासो । “उळारो”ति पन विसेसेत्वा वुत्तत्ता तस्सा देवताय परिवारसम्पत्तिं च वण्णसम्पत्तिं च वुत्ता होति । तासु “उळारो ते वण्णो”ति सङ्खेपतो वुत्तं वण्णसम्पत्तिं विसयवसेन वित्थारतो दस्सेतुं “सब्बा ओभासते दिसा”ति वत्वा “उळारो ते यसो”ति वुत्तं परिवारसम्पत्तिं वत्थुवसेन वित्थारतो दस्सेतुं “नारियो नच्चन्ती”ति आदि वुत्तं । तत्थ सब्बा ओभासते दिसाति सब्बासु दिसासु विज्जोतते, सब्बा वा दिसा ओभासयते, विज्जोतयतीति अत्थो । “ओभासते”ति पदस्स “ओभासन्ते”ति केचि वचनविपल्लासेन अत्थं वदन्ति, तेहि “वण्णेना”ति विभक्तिं विपरिणामेतब्बा । वण्णेनाति च हेतुम्हि करणवचनं, वण्णेन हेतुभूतेनाति अत्थो । “सब्बा दिसा”ति च जातिवसेन दिसासामज्जे अपेक्खिते वचनविपल्लासेनपि पयोजनं नत्थि । नारियोति एत्थापि “अलङ्कता”ति पदं आनेत्वा सम्बन्धितब्बं । देवपुत्ताति एत्थ च-सद्दो लुत्तनिद्धिदो । तेन नारियो देवपुत्ता चाति समुच्चयो वेदितब्बो ।

२८७. मोदेन्तीति पमोदयन्ति । पूजायाति पूजनत्थं पूजानिमित्तं वा, नच्चन्ति गायन्तीति योजना । तविमानीति तव इमानि ।

२८८. सब्बकामसमिद्धिनीति सब्बेहि पज्जहि कामगुणेहि, सब्बेहि वा तया कामितेहि इच्छितेहि वत्थूहि समिद्धा । अभिजाताति सुजाता । महन्तासीति महती महानुभावा असि । देवकाये पमोदसीति इमस्मिं देवनिकाये दिब्बसम्पत्तिहेतुकेन परमेन पमोदनेन पमोदसि ।

एवं धेरेन पुच्छिता सा देवता तमत्थं विस्सज्जेसि —

२८९. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ।
दुस्सीलकुले सुणिसा अहोसिं, अस्सद्धेसु कदरियेसु अहं ॥

२९०. “सद्धा सीलेन सम्पन्ना, संविभागरता सदा ।
पिण्डाय चरमानस्स, अपूवं ते अदासहं ॥

२९१. “तदाहं सस्सुयाचिक्खिं, ‘समणो आगतो इध ।
तस्स अदासहं पूवं, पसन्ना सेहि पाणिभि’ ॥

२९२. “इतिस्सा सस्सु परिभासि, अविनीतासि त्वं वधु ।
न मं सम्पुच्छितुं इच्छि, ‘समणस्स ददामहं’ ॥

२९३. “ततो मे सस्सु कुपिता, पहासि मुसलेन मं ।
कूटङ्गच्छि अवधि मं, नासक्खिं जीवितुं चिरं ॥

२९४. “अहं कायस्स भेदा, विप्पमुत्ता ततो चुता ।
देवानं तावतिसानं, उपपन्ना सहब्बतं ॥

२९५. “तेन मेतादिसो वण्णो... पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती’ ति ॥

२८९. तत्थ अस्सद्धेसूति रतनत्तयसद्धाय कम्मफलसद्धाय च अभावेन अस्सद्धेसु, थद्धमच्छरियताय कदरियेसु सस्सुआदीसु अहं सद्धा सीलेन सम्पन्ना अहोसिन्ति योजना ।

२९०-१. अपूवन्ति कपल्लपूवं । तेति निपातमत्तं । सस्सुया आचिक्खिं गहितभावजापनत्थञ्च अनुमोदनत्थञ्चाति अधिप्पायो ।

२९१. इतिस्साति एत्थ अस्साति निपातमत्तं । समणस्स ददामहन्ति अहं समणस्स अपूवं ददामीति । यस्मा न मं सम्पुच्छितुं इच्छि, तस्मा त्वं वधु अविनीतासीति सस्सु परिभासीति योजना ।

२९३. पहासीति पहरि । कूटङ्गच्छि अवधि मन्ति एत्थ कूटन्ति अंसकूटं वुत्तं पुरिमपदलोपेन, कूटमेव अङ्गन्ति कूटङ्गं, तं छिन्दतीति कूटङ्गच्छि । एवं कोधाभिभूता हुत्वा मं अवधि, मम अंसकूटं छिन्दि, तेनेव उपक्कमेन मतत्ता मं मारेसीति अत्थो । तेनाह “नासक्खिं जीवितुं चिर”न्ति ।

२९४. विप्पमुत्ताति ततो दुक्खतो सुट्ठु मुत्ता । सेसं वुत्तनयमेव ।

उळारविमानवण्णना निड्डिता ।

२. उच्छुदायिकाविमानवण्णना

ओभासयित्वा पथविं सदेवकन्ति उच्छुदायिकाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरतीतिआदि सब्बं अनन्तरविमाने वुत्तसदिसं । अयं पन विसेसो — इध उच्छु दिन्ना, सस्सुया च पीठकेन पहटा, तद्ध्वणञ्जेव मता तावर्तिसेसु उप्पन्ना, तस्संयेव रत्तियं थेरस्स उपद्धानं आगता, केवलकप्पं गिज्झकूटं चन्दो विय सूरियो विय च ओभासेन्ती थेरं वन्दित्वा पज्जलिका नमस्समाना एकमन्तं अट्ठासि । अथ नं थेरो —

२९६. “ओभासयित्वा पथविं सदेवकं, अतिरोचसि चन्दिमसूरिया विय ।
सिरिया च वण्णेन यसेन तेजसा, ब्रह्माव देवे तिदसे सहिन्दके ॥

२९७. “पुच्छामि तं उप्पलमालधारिनी, आवेळिनी कञ्चनसन्निभत्तचे ।
अलङ्कते उत्तमवत्थधारिनी, का त्वं सुभे देवते वन्दसे ममं ॥

२९८. “किं त्वं पुरे कम्ममकासि अत्तना, मनुस्सभूता पुरिमाय जातिया ।
दानं सुचिण्णं अथ सीलसंयमं, केनूपपन्ना सुगतिं यसस्सिनी ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

इमाहि गाथाहि पुच्छि ।

२९६-७. तत्थ ओभासयित्वा पथविं सदेवकन्ति चन्दिमसूरियरस्मिसम्मिस्सेहि सिनेरुपस्सविनिगतेहि पभाविसरेहि विज्जोतयमानताय देवेन आकासेन सहाति सदेवकं उपगतभूमिभागभूतं इमं पथविं विज्जोतेत्वा, एकोभासं एकपज्जोतं कत्वाति अत्थो । ओभासयित्वा पथविं चन्दिमसूरिया वियाति योजना । **अतिरोचसी**ति अतिक्कमित्वा रोचसि । तं पन अतिरोचनं केन किं विय केन वाति आह “**सिरिया**”तिआदि । तत्थ **सिरिया**ति सोभग्गादिसोभाविसेसेन । **तेजसा**ति अत्तनो आनुभावेन । **आवेळिनी**ति रतनमयपुष्पावेळवती ।

एवं थेरेन पुच्छिता देवता इमाहि गाथाहि विस्सज्जेसि —

२९९. “इदानि भन्ते इममेव गामं, पिण्डाय अम्हाकं घरं उपागमि ।
ततो ते उच्छुस्स अदासि खण्डिकं, पसन्नचित्ता अतुलाय पीतिया ॥

३००. “सस्सु च पच्छा अनुयुज्जते ममं, कहं नु उच्छुं वधुके अवाकिरि ।
न छड्डितं नो पन खादितं मया, सन्तस्स भिक्खुस्स सयं अदासहं ॥

३०१. “तुहं न्विदं इस्सरियं अथो मम, इतिस्सा सस्सु परिभासते ममं ।
पीठं गहेत्वा पहारं अदासि मे, ततो चुता कालकताम्हि देवता ॥

३०२. “तदेव कम्मं कुसलं कतं मया, सुखञ्च कम्मं अनुभोमि अत्तना ।
देवेहि सद्धिं परिचारयामहं, मोदामहं कामगुणेहि पञ्चहि ॥

३०३. “तदेव कम्मं कुसलं कतं मया, सुखञ्च कम्मं अनुभोमि अत्तना ।
देविन्दगुत्ता तदसेहि रक्खिता, समप्पिता कामगुणेहि पञ्चहि ॥

३०४. “एतादिसं पुज्जफलं अनप्पकं, महाविपाका मम उच्छुदक्खिणा ।
देवेहि सद्धिं परिचारयामहं, मोदामहं कामगुणेहि पञ्चहि ॥

३०५. “एतादिसं पुज्जफलं अनप्पकं, महाजुतिका मम उच्छुदक्खिणा ।
देविन्दगुत्ता तदसेहि रक्खिता, सहस्सनेत्तोरिव नन्दने वने ॥

३०६. “तुवञ्च भन्ते अनुकम्पकं विदुं, उपेच्च वन्दिं कुसलञ्च पुच्छिसं ।
ततो ते उच्छुस्स अदासि खण्डिकं, पसन्नचित्ता अतुलाय पीतिया”ति ॥

२९९. तत्थ इदानीति अनन्तरातीतदिवसत्ता आह, अधुनाति अत्थो । **इममेव गामन्ति** इमस्मिंयेव गामे, राजगहं सन्धाय वदति । वुत्तज्झि “गामोपि निगमोपि नगरम्पि ‘गामो’ इच्चेव वुच्चती”ति । भुम्मत्थे चेतं उपयोगवचनं । **उपागमीति** उपगतो अहोसि । **अतुलायाति** अनुपमाय, अप्पमाणाय वा ।

३००. **अवाकिरीति** अपनेसि छट्ठेसि, विनासेसि वा । **सन्तस्साति** साधुरूपस्स सन्तकिलेसस्स परिस्सममप्पत्तस्स वा ।

३०१. **तुहं** नूति नु-सद्धो अनत्तमनतासूचने निपातो, सो “ममा”ति एत्थापि आनेत्वा योजेतब्बो “मम नू”ति । **इदं** **इस्सरियन्ति** गेहे आधिपच्चं सन्धायाह । **ततो चुताति** ततो मनुस्सलोकतो चुता । यस्मा ठितट्ठानतो अपगतापि “चुता”ति वुच्चति, तस्मा चुतिं विसेसेतुं “**कालकता**”ति वुत्तं । कालकतापि च न यत्थ कत्थचि निब्बत्ता, अपिच खो देवत्तं उपगताति दस्सेन्ती आह “**अम्हि देवता**”ति ।

३०२. **तदेव कम्मं कुसलं कतं मयाति** तदेव उच्छुखण्डदानमत्तं कुसलं कम्मं कतं मया, अज्जं न जानामीति अत्थो । **सुखञ्च कम्मन्ति** सुखञ्च कम्मफलं । कम्मफलज्झि इध “कम्म”न्ति वुत्तं उत्तरपदलोपेन, कारणोपचारेण वा “कुसलानं, भिक्खवे, धम्मनं समादानहेतु एवमिदं पुज्जं पवड्ढति (दी० नि० ३.८०) । अनुभोमि सकं पुज्ज”न्ति (वि० व० १३३) च आदीसु विय । कम्मन्ति वा करणत्थे उपयोगवचनं, कम्मेनाति अत्थो । कम्मे वा भवं कम्मं यथा कम्मन्ति । अथ वा कामेतब्बताय कम्मं । तज्झि सुखरजनीयभावतो कामूपसंहितं कामेतब्बन्ति कमनीयं । **अत्तनाति** अत्तना एव, सयंवसिताय सेरिभावेन सयमेवाति अत्थो । **परिचारयामहं अत्तानन्ति** पुरिमगाथाय “अत्तना”ति वुत्तं पदं विभत्तिविपरिणामेन “अत्तान”न्ति योजेतब्बं ।

३०३-५. **देविन्दगुत्ताति** देविन्देन सक्केन गुत्ता, देविन्दो विय वा गुत्ता महापरिवारताय । **समप्पिताति** सुद्धु अप्पिता समन्नागता । **महाविपाकाति** विपुलफला । **महाजुतिकाति** महातेजा, महानुभावाति अत्थो ।

३०६. तुवन्ति तं । अनुकम्पयन्ति कारुणिकं । विदुन्ति सप्पज्जं, सावकपारमिया मत्थकं पत्तन्ति अत्थो । उपेच्चाति उपगन्त्वा । वन्दिन्ति पञ्चपतिट्ठितेन अभिवादयिं । कुसलज्ज आरोग्य पुच्छिसं अपुच्छिं, अतुलाय पीतिया इदज्ज कुसलं अनुस्सरामीति अधिप्पायो । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

उच्छुदायिकाविमानवण्णना निट्ठिता ।

३. पल्लङ्कविमानवण्णना

पल्लङ्कसेट्ठे मणिसोण्णचित्तेति पल्लङ्कविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन च समयेन सावत्थियं अज्जतरस्स उपासकस्स धीता कुलपदेसादिना सदिसस्स तत्थेव अज्जतरस्स कुलपुत्तस्स दिन्ना, सा च होति अक्कोधना सीलाचारसम्पन्ना पतिदेवता समादिन्नपञ्चसीला, उपोसथे सक्कच्चं उपोसथसीलानि च रक्खति । सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिंसेसु उप्पज्जि । तं आयस्मा महामोग्गल्लानत्थेरो हेट्ठा वुत्तनयेनेव गन्त्वा —

३०७. “पल्लङ्कसेट्ठे मणिसोण्णचित्ते, पुप्फाभिकिण्णे सयने उळारे ।
तत्थच्छसि देवि महानुभावे, उच्चावचा इद्धि विकुब्बमाना ॥

३०८. “इमा च ते अच्छरायो समन्ततो, नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति ।
देविद्धिपत्तासि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

गाथाहि पुच्छि ।

सापिस्स इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

३०९. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, अट्ठे कुले सुणिंसा अहोसिं ।
अक्कोधना भत्तु वसानुवत्तिनी, उपोसथे अप्पमत्ता अहोसिं ॥

३१०. “मनुस्सभूता दहरा अपापिका, पसन्नचित्ता पतिमाभिराधयिं ।
दिवा च रत्तो च मनापचारिनी, अहं पुरे सीलवती अहोसिं ॥

३११. “पाणातिपाता विरता अचोरिका, संसुद्धकाया सुचिब्रह्मचारिनी ।
अमज्जपा नो च मुसा अभाणिं, सिक्खापदेसु परिपूरकारिनी ॥

३१२. “चातुदसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्ठमी ।
पाटिहारियपक्खज्ज, पसन्नमानसा अहं ॥

३१३. “अट्ठङ्गुपेतं अनुधम्मचारिनी, उपोसथं पीतिमना उपावसिं ।
इमज्ज अरियं अट्ठङ्गवरेहुपेतं, समादियित्वा कुसलं सुखुद्रयं ।

पतिमिह कल्याणी वसानुवत्तिनी, अहोसिं पुब्बे सुगतस्स साविका ॥

३१४. “एतादिसं कुसलं जीवलोके, कम्मं करित्वान विसेसभागिनी ।
कायस्स भेदा अभिसम्परायं, देविद्धिपत्ता सुगतिमिह आगता ॥

३१५. “विमानपासादवरे मनोरमे, परिवारिता अच्छरासङ्गणेन ।
सयंपभा देवगणा रमेन्ति मं, दीघायुकिं देवविमानमागत”न्ति ॥

३०७. तत्थ पल्लङ्कसेट्ठेति पल्लङ्कवरे उत्तमपल्लङ्के । तंयेवस्स सेट्ठतं दस्सेतुं “मणिसोण्णचित्ते”ति वुत्तं,
विविधरतनरंसिजालसमुज्जलेहि मणीहि चेव सुवण्णेन च विचित्ते “तत्था”ति “सयने”ति च वुत्ते सयितब्बट्टानभूते
पल्लङ्कसेट्ठे ।

३०८. तेति तुहं समन्ततो । “पमोदयन्ती”ति पदं पन अपेक्खित्वा “त”न्ति विभत्ति विपरिणामेतब्बा । पमोदयन्तीति
वा पमोदनं करोन्ति, पमोदनं तुहं उप्पादेन्तीति अत्थो ।

३१०. दहरा अपापिकाति दहरापि अपापिका । “दहरासु पापिका”ति वा पाठो, सोयेवत्थो । “दहरस्सापापिका”तिपि
पठन्ति, दहरस्स सामिकस्स अपापिका, सक्कच्चं उपट्टानेन अनतिचरियाय च भट्टिकाति अत्थो । तेन वुत्तं
“पसन्नचित्ता”तिआदि । अभिराधयिन्ति आराधेसिं । रत्तोति रत्तियं ।

३११. अचोरिकाति चोरियरहिता, अदिन्नादाना पटिविरताति अत्थो । “विरता च चोरिया”तिपि पाठो, थेय्यतो च
विरताति अत्थो । संसुद्धकायाति परिसुद्धकायकम्मन्तताय सम्मदेव सुद्धकाया, ततो एव सुचिब्रह्मचारिनी सामिकतो
अज्जत्थ अब्रह्मचरियासम्भवतो । तथा हि वुत्तं —

“मयज्च भरिया नातिक्कमाम,
अम्हेपि भरिया नातिक्कमन्ति ।
अज्जत्र ताहि ब्रह्मचरियं चराम,
तस्मा हि अम्हं दहरा नि मिय्यरे”ति ॥ (जा० १.१०.९७) ।

अथ वा सुचिब्रह्मचारिनीति सुचिनो सुद्धस्स ब्रह्मस्स सेट्ठस्स उपोसथसीलस्स, मग्गब्रह्मचरियस्स वा अनुरूपस्स
पुब्बभागब्रह्मचरियस्स वसेन सुचिब्रह्मचारिनी ।

३१३. अनुधम्मचारिनीति अरियानं धम्मस्स अनुधम्मं चरणसीला । इमज्च अनन्तरं वुत्तं निद्दोसताय अरियं,
अट्ठङ्गवरेहि अट्ठहि उत्तमङ्गेहि अरियत्ता एव वा अरियट्ठङ्गवरेहि उपेतं आरोग्यट्ठेन अनवज्जट्ठेन च कुसलं सुखविपाकताय
सुखानिसंसताय च सुखुद्रयं उपावसिन्ति योजना ।

३१४. विसेसभागिनीति विसेसस्स दिब्बस्स सम्पत्तिभवस्स भागिनी । सुगतिमिह आगताति सुगतिं आगता उपगता,
सुगतिमिह वा सुगतियं दिब्बसम्पत्तियं आगता । “सुगतिमिह आगता”तिपि पाठो । तत्थ हीति निपातमत्तं, हेतुअत्थो वा,
यस्मा सुगतिं आगता, तस्मा विसेसभागिनीति योजना ।

३१५. विमानपासादवरेति विमानेसु उत्तमपासादे, विमानसङ्घाते वा अगगपासादे, विमाने वा विगतमाने अप्पमाणे महन्ते वरपासादे परिवारिता अच्छरासङ्गणेन सयंपभा पमोदामि, “अम्ही”ति वा पदं आनेत्वा योजेतब्बं। दीघायुकिन्ति हेट्टिमेहि देवेहि दीघतरायुकताय ततूपपन्नेहि अनप्पायुकताय च दीघायुकिं मं यथावुत्तं देवविमानमागतं उपगतं देवगणा रमेन्तीति योजना। सेसं वुत्तनयमेव।

पल्लङ्कविमानवण्णना निट्ठिता।

४. लताविमानवण्णना

लता च सज्जा पवरा च देवताति लताविमानं। तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने। तेन च समयेन सावत्थिवासिनो अज्जतरस्स उपासकस्स धीता लता नाम पण्डिता ब्यत्ता मेधाविनी पतिकुलं गता भत्तु सस्सुससुरानज्ज मनापचारिनी पियवादिनी परिजनस्स सङ्गहकुसला गेहे कुटुम्बभारस्स नित्थरणसमत्था अक्कोधना सीलाचारसम्पन्ना दानसंविभागरता अखण्डपज्जसीला उपोसथरक्खणे च अप्पमत्ता अहोसि। सा अपरभागे कालं कत्वा वेस्सवणस्स महाराजस्स धीता हुत्वा निब्बत्ति लतात्वेव नामेन। अज्जापि तस्सा सज्जा, पवरा, अच्छिमती, सुताति चतस्सो भगिनियो अहेसुं। ता पज्जपि सक्केन देवराजेन आनेत्वा नाटकित्थिभावेन परिचारिकट्ठाने ठपिता। लता पनस्स नच्चगीतादीसु छेकताय इट्ठतरा अहोसि।

तासं एकतो समागन्त्वा सुखनिसज्जाय निसिन्नानं सङ्गीतनेपुज्जं पटिच्च विवादो उप्पन्नो। ता सज्जापि वेस्सवणस्स महाराजस्स सन्तिकं गन्त्वा पुच्छिंसु “तात, कतमा अम्हाकं नच्चादीसु कुसला”ति? सो एवमाह “गच्छथ धीतरो अनोतत्तदहतीरे देवसमागमे सङ्गीतं पवत्तेथ, तत्थ वो विसेसो पाकटो भविस्सती”ति। ता तथा अकंसु। तत्थ देवपुत्ता लताय नच्चमानाय अत्तनो सभावेन ठातुं नासक्खिंसु, सज्जातपहासा अच्छरियब्भुतचित्तजाता निरन्तरं साधुकारं देन्ता उक्कुट्टिसद्वे चेलुक्खेपे च पवत्तेन्ता हिमवन्तं कम्पयमाना विय महन्तं कोलाहलमकंसु। इतरासु पन नच्चन्तीसु सिसिरकाले कोकिला विय तुण्हीभूता निसीदिंसु। एवं तत्थ सङ्गीते लताय विसेसो पाकटो अहोसि।

अथ तासं देवधीतानं सुताय देवधीताय एतदहोसि “किं नु खो कम्मं कत्वा अयं लता अम्हे अभिभुय्य तिट्ठति वण्णेन चेव यससा च, यन्नूनाहं लताय कतकम्मं पुच्छेय्य”न्ति। सा तं पुच्छि। इतरापि तस्सा एतमत्थं विस्सज्जेसि। तयिदं सब्बं वेस्सवणमहाराजा देवचारिकवसेन उपगतस्स आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स आचिक्खि। थेरो तमत्थं पुच्छाय मूलकारणतो पट्ठाय भगवतो आरोचेन्तो —

३१६. “लता च सज्जा पवरा च देवता, अच्छिमती राजवरस्स सिरीमतो।

सुता च रज्जो वेस्सवणस्स धीता, राजीमती धम्मगुणेहि सोभथ॥

३१७. “पज्जेत्थ नारियो आगमंसु न्हायितुं, सीतोदकं उप्पलिनिं सिवं नदिं।

ता तत्थ न्हायित्वा रमेत्वा देवता, नच्चित्वा गायित्वा सुता लतं ब्रवि॥

३१८. “पुच्छामि तं उप्पलमालधारिनि, आवेळिनि कज्जनसन्निभत्तचे।

तिमिरतम्बक्खि नभेव सोभने, दीघायुकी केन कतो यसो तव॥

३१९. “केनासि भदे पतिनो पियतरा, विसिड्डकल्याणितरस्सु रूपतो ।
पदक्खिणा नच्चनगीतवादिते, आचिक्ख नो त्वं नरनारिपुच्छिता”ति ॥ —

सुताय पुच्छा ।

३२०. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, उळारभोगे कुले सुणिसा अहोसिं ।
अक्कोधना भत्तु वसानुवत्तिनी, उपोसथे अप्पमत्ता अहोसिं ॥

३२१. “मनुस्सभूता दहरा अपापिका, पसन्नचित्ता पतिमाभिराधयिं ।
सदेवरं सस्ससुरं सदासकं, अभिराधयिं तम्हि कतो यसो मम ॥

३२२. “साहं तेन कुसलेन कम्मुना, चतुब्भि ठानेहि विसेसमज्झगा ।
आयुञ्च वण्णञ्च सुखं बलञ्च, खिड्डुरतिं पच्चनुभोमनप्पकं ॥

३२३. “सुतं नु तं भासति यं अयं लता, यं नो अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो ।
पतिनो किरम्हाकं विसिड्ड नारीनं, गती च तासं पवरा च देवता ॥

३२४. “पतीसु धम्मं पचराम सब्बा, पतिब्बता यत्थ भवन्ति इत्थियो ।
पतीसु धम्मं पचरित्वा सब्बा, लच्छामसे भासति यं अयं लता ॥

३२५. “सीहो यथा पब्बतसानुगोचरो, महिन्धरं पब्बतमावसित्वा ।
पसह हन्त्वा इतरे चतुप्पदे, खुद्दे मिगे खादति मंसभोजनो ॥

३२६. “तथेव सद्धा इध अरियसाविका, भत्तारं निस्साय पतिं अनुब्बता ।
कोधं वधित्वा अभिभुय्य मच्छरं, सग्गम्हि सा मोदति धम्मचारिनी”ति ॥ —

लताय विस्सज्जनन्ति आह ।

३१६. तत्थ लता च सज्जा पवरा अच्चिमती सुताति तासं नामं । च-सद्धो समुच्चयत्थो । राजवरस्साति चतुन्नं महाराजानं वरस्स सेट्ठस्स देवराजस्स । सक्कस्स परिचारिकाति अधिप्पायो । रज्जोति महाराजस्स । तेनाह “वेस्सवणस्स धीता”ति, इदं पच्चेकं योजेतब्बं, वचनविपल्लासो वा, धीतरोति अत्थो । राजति विज्जोततीति राजी, राजीति मता पज्जाता राजीमती, इदं तासं सब्बासं विसेसनं । नाममेव एतं एकस्सा देवतायाति केचि, तेसं मतेन “पवरा”ति सब्बासं विसेसनमेव । धम्मगुणेहीति धम्मियेहि धम्मतो अनपेतेहि गुणेहि, यथाभुच्चगुणेहीति अत्थो । सोभथाति विरोचथ ।

३१७. पच्चेत्थ नारियोति पञ्च यथावुत्तनामा देवधीतरो एत्थ इमस्मिं हिमवन्तपदेसे । सीतोदकं उप्पलिनिं सिवं नदिन्ति अनोतत्तदहतो निक्खन्तनदिमुखं सन्धाय वदति । नच्चित्वा गायित्वाति पितु वेस्सवणस्स आणाय देवसमागमे ताहि कतस्स नच्चगीतस्स वसेन वुत्तं । सुता लतं ब्रवीति सुता देवधीता लतं अत्तनो भगिनिं कथेसि । “सुता लतं ब्रवु”न्तिपि पठन्ति, सुता धीतरो वेस्सवणस्स महाराजस्स लतं कथेसुन्ति अत्थो ।

३१८. तिमिरतम्बकवीति निचुलकेसरभाससदिसेहि तम्बराजीहि समन्नागतक्खि । **नभेव सोभनेति** नभं विय सोभमाने, सरदसमये अब्भमहिकादिउपक्किलेसविमुत्तं नभं विय सुविसुद्धङ्गपच्चङ्गताय विराजमानेति अत्थो । अथ वा **नभेवाति** नभे एव, समुच्चयत्थो एव-सद्दो, आकासट्टविमानेसु हिमवन्तयुगन्धरादिभूमिपटिबद्धद्वानेसु चाति सब्बत्थेव सोभमानेति अत्थो । **केन कतोति** केन कीदिसेन पुञ्जेन निब्बत्तितो । **यसोति** परिवारसम्पत्ति कित्तिसद्दो च । कित्तिसद्दगहणेन च कित्तिसद्दहेतुभूता गुणा गहन्ति ।

३१९. पतिनो पियतराति सामिनो पियतरा सामिवल्लभा । तेनस्सा सुभगतं दस्सेति । **विसिद्धकल्याणितरस्स रूपतोति** रूपसम्पत्तिया विसिद्धा उत्तमा कल्याणितरा सुन्दरतरा, **अस्सूति** निपातमत्तं । “विसिद्धकल्याणितरासि रूपतो”ति च पठन्ति । **पदक्खिणाति** पकारेहि, विसेसेन वा दक्खिणा कुसला । **नच्चनगीतवादितेति** एत्थ नच्चनाति विभत्तिलोपो कतो, नच्चे च गीते च वादिते चाति अत्थो । **नरनारिपुच्छिताति** देवपुत्तेहि देवधीताहि च “कहं लता, किं करोति लता”ति रूपदस्सनत्थञ्चेव सिप्पदस्सनत्थञ्च पुच्छिता ।

३२१. निच्चं कायेन असंसट्टताय देवो विय रमेति, दुतियो वरोति वा देवरो, भत्तु कनिट्टभाता, सह देवरेनाति **सदेवरं** । सस्सु च ससुरो च ससुरा, सह ससुरेहीति **सस्ससुरं** । सह दासेहि दासीहि चाति **सदासकं** पतिमाभिराधयिन्ति सम्बन्धो । **तम्हि कतोति** तम्हि कुले, काले वा सुणिसाकाले कतो यसो तन्निब्बत्तकपुञ्जस्स निब्बत्तनेनाति अधिप्पायो । **ममाति** इदं “कतो”ति पदं अपेक्खित्वा “मया”ति परिणामेतब्बं ।

३२२. चतुब्धि ठानेहीति चतूहि कारणेहि, चतूसु वा ठानेसु निमित्तभूतेसु । **विसेसमज्झगाति** अज्जाहि अतिसयं अधिगता । **आयुञ्च वण्णञ्च सुखं बलञ्चाति** “चतूहि ठानेही”ति वुत्तानं सरूपतो दस्सनं । आयुआदयो एव हिस्सा अज्जाहि विसिद्धसभावताय विसेसा तस्सा तथा सम्भावनावसेन गहेतब्बताय हेतुभावतो “ठान”न्ति च वुत्तं । विसेसमज्झगा । कीदिसं? आयुञ्च वण्णञ्च सुखञ्च बलञ्चाति योजना ।

३२३. सुतं नु तं भासति यं अयं लताति अयं लता अम्हाकं जेट्ठभगिनी यं भासति, तं तुम्हेहि सुतं नु किं असुत”न्ति इतरा तिस्सो भगिनियो पुच्छति । **यं नोति** यं अम्हाकं संसयितं । **नोति** निपातमत्तं, पुन **नोति** अम्हाकं, अवधारणे वा “न नो समं अत्थी”तिआदीसु (खु० पा० ६.३; सु० नि० २२६) विय, तेन अकित्तियियेव, अविपरीतं व्याकासियेवाति अत्थो । **पतिनो किरम्हाकं विसिद्ध नारीनं, गती च तासं पवरा च देवताति** अनत्थतो पालनतो पतिनो सामिका ना अम्हाकं नारीनं इत्थीनं विसिद्धा गति च तासं पटिसरणञ्च, तासं मातुगामानं सरणतो पवरा उत्तमा देवता च सम्मदेव आराधिता सम्पत्ति आयतिञ्च हितसुखावहाति अत्थो ।

३२४. पतीसु धम्मं पचराम सब्बाति सब्बाव मयं पतीसु अत्तनो सामिकेसु पुब्बुट्टानादिकं चरितब्बधम्मं पचराम । **यत्थाति** यं निमित्तं, यस्मिं वा पतीसु चरितब्बधम्मे चरियमाने **इत्थियो पतिब्बता** नाम भवन्ति । **लच्छामसे भासति यं अयं लताति** अयं लता यं सम्पत्ति एतरहि लभतीति भासति, तं सम्पत्तिं **पतीसु धम्मं पचरित्वाति** लभिस्साम ।

३२५. पब्बतसानुगोचरोति पब्बतवनसण्डचारी । **महिन्धरं पब्बतमावसित्वाति** महिं धारेतीति महिन्धरनामकं पब्बतं अचलं आवसित्वा अधिवसित्वा, तत्थ वसन्तोति अत्थो । “आवसित्वा”ति हि पदं अपेक्खित्वा भुम्मत्थे चेतं उपयोगवचनं । **पसद्दाति** अभिभवित्वा । **खुद्देति** बलवसेननिहीने पमाणतो पन महन्ते हत्थिआदिकेपि मिगे सो हन्तियेव ।

३२६. तथेवाति गाथाय अयं उपमासंसन्दनेन सद्धिं अत्थयोजना — यथा सीहो अत्तनो निवासगोचरद्वानभूतं पब्बतं निस्साय वसन्तो अत्तनो यथिच्छित्तमत्थं सार्धेति, एवमेव सा सद्धा पसन्ना अरियसाविका घासच्छादनादीहि भरणतो पोसनतो भत्तारं पतिं सामिकं निस्साय वसन्ती सब्बत्थापि पतिअनुकूलतासङ्घातेन वतेन तं अनुब्बता परिजनादीसु उप्पज्जनकं कोधं वधित्वा पजहित्वा परिग्गहवत्थूसु उप्पज्जनकं मच्छेरं अभिभुय्य अभिभवित्वा अनुप्पादेत्वा पतिब्बताधम्मस्स च उपासिकाधम्मस्स च सम्मदेव चरणतो धम्मचारिनी सा सग्गम्हि देवलोके मोदति, पमोदं आपज्जतीति । सेसं वुत्तनयमेव ।

लताविमानवण्णना निट्ठिता ।

५. गुत्तिलविमानवण्णना

सत्ततन्तिं सुमधुरन्ति गुत्तिलविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति राजगहे विहरन्ते आयस्मा महामोगल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवनं गन्त्वा तत्थ पटिपाटिया ठितेसु छत्तिंसाय विमानेसु छत्तिंस देवधीतरो पच्चेकं अच्छरासहस्सपरिवारा महतिं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्तियो दिस्वा ताहि पुब्बे कतकम्मं “अभिक्कन्तेन वण्णेना”तिआदीहि तीहि गाथाहि पटिपाटिया पुच्छि । तापि तस्स पुच्छानन्तरं “वत्थुत्तमदायिका नारी”तिआदिना ब्याकरिंसु । अथ थेरो ततो मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो एतमत्थं आरोचेसि । तं सुत्वा भगवा “मोगल्लान, ता देवता न केवलं तथा एव पुच्छिता एवं ब्याकरिंसु, अथ खो पुब्बे मयापि पुच्छिता एवमेव ब्याकरिंसू”ति वत्वा थेरेन याचितो अतीतं अत्तनो गुत्तिलाचरियं कथेसि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गन्धब्बकुले निब्बत्तित्वा गन्धब्बसिप्पे परियोदातसिप्पताय तिम्वरुनारदसदिसो सब्बदिसासु पाकटो पज्जाता आचरियो अहोसि नामेन गुत्तिलो नाम । सो अन्धे जिण्णे मातापितरो पोसेसि । तस्स सिप्पनिप्फत्तिं सुत्वा उज्जेनिवासी मुसिलो नाम गन्धब्बो उपगन्त्वा तं वन्दित्वा एकमन्तं ठितो “कस्मा आगतोसी”ति च वुत्ते “तुम्हाकं सन्तिके सिप्पं उग्गण्हितु”न्ति आह । गुत्तिलाचरियो तं ओलोकेत्वा लक्खणकुसलताय “अयं पुरिसो विसमज्झासयो कक्खळो फरुसो अकतञ्जू भविस्सति, न सङ्गहेतब्बो”ति सिप्पुग्गहणत्थं ओकासं नाकासि । सो तस्स मातापितरो पयिरुपासित्वा तेहि याचापेसि । गुत्तिलाचरियो मातापितूहि निष्पीळियमानो “गरुवचनं अलङ्घनीय”न्ति तस्स सिप्पं पट्टपेत्वा विगतमच्छरियताय कारुणिकताय च आचरियमुट्ठिं अकत्वा अनवसेसतो सिप्पं सिक्खापेसि ।

सोपि मेधाविताय पुब्बेकतपरिचयताय अकुसीतताय च न चिरस्सेव परियोदातसिप्पो हुत्वा चिन्तेसि “अयं बाराणसी जम्बुदीपे अगगनगरं, यंनूनाहं इध सराजिकाय परिसाय सिप्पं दस्सेय्यं, एवाहं आचरियतोपि जम्बुदीपे पाकटो पज्जातो भविस्सामी”ति । सो आचरियस्स आरोचेसि “अहं रज्जो पुरतो सिप्पं दस्सेतुकामो, राजानं मं दस्सेथा”ति । महासत्तो “अयं मम सन्तिके उग्गहितसिप्पो पतिट्ठं लभतू”ति करुणायमानो तं रज्जो सन्तिकं नेत्वा “महाराज इमस्स मे अन्तेवासिकस्स वीणाय पगुणतं पस्सथा”ति आह । राजा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा तस्स वीणावादनं सुत्वा परितुट्ठो तं गन्तुकामं निवारेत्वा “ममेव सन्तिके वस, आचरियस्स दिन्नकोट्टासतो उपट्ठं दस्सामी”ति आह । मुसिलो “नाहं आचरियतो हायामि, सममेव देथा”ति वत्वा रज्जा “मा एवं भणि, आचरियो नाम महन्तो, उपट्ठमेव तुय्हं दस्सामी”ति वुत्ते “मम च आचरियस्स च सिप्पं पस्सथा”ति वत्वा राजगेहतो निक्खमित्वा “इतो सत्तमे दिवसे मम च गुत्तिलाचरियस्स च राजङ्गणे सिप्पदस्सनं भविस्सति, तं पस्सितुकामा पस्सन्तू”ति तत्थ तत्थ आहिण्डन्तो उग्घोसेसि ।

महासत्तो तं सुत्वा “अयं तरुणो थामवा, अहं पन जिण्णो दुब्बलो, यदि पन मे पराजयो भवेय्य, मतं मे जीविता सेय्यं, तस्मा अरञ्जं पविसित्वा उब्बन्धित्वा मरिस्सामी”ति अरञ्जं गतो मरणभयतज्जितो पटिनिवत्ति । पुन मरितुकामो हुत्वा गन्त्वा पुनपि मरणभयेन पटिनिवत्ति । एवं गमनागमनं करोन्तस्स तं ठानं विगततिणं अहोसि । अथ देवराजा महासत्तं उपसङ्कमित्वा दिस्समानरूपो आकासे ठत्वा एवमाह “आचरिय, किं करोसी”ति । महासत्तो —

३२७: “सत्ततन्तिं सुमधुरं, रामणेय्यं अवाचयिं ।

सो मं रङ्गम्हि अवेहेति, सरणं मे होहि कोसिया”ति ॥ —

अत्तनो चित्तदुक्खं पवेदेसि ।

तस्सत्थो — अहं देवराज मुसिलं नाम अन्तेवासिकं सत्तन्नं तन्तीनं अत्थिताय छज्जादिसत्तविधसरदीपनतो च **सत्ततन्तिं**, तं विसयं कत्वा यथारहं द्वावीसतिया सुतिभेदानं अहापनतो सुट्ठु मधुरन्ति **सुमधुरं**, यथाधिगतानं समपञ्चासाय मुच्छनानं परिब्यत्तताय सरस्स च वीणाय च अञ्जमञ्जसंसन्दनेन सुणन्तानं अतिविय मनोरमभावतो **रामणेय्यं**, सरगतादिविभागतो छज्जादिचतुब्बिधं गन्धब्बं अहापेत्वा गन्धब्बसिप्पं **अवाचयिन्ति** वाचेसिं उगगण्हापेसिं सिक्खापेसिं । सो मुसिलो अन्तेवासी समानो **मं** अत्तनो आचरियं **रङ्गम्हि** रङ्गमण्डले **अवेहेति** सारम्भवसेन अत्तनो विसेसं दस्सेतुं सङ्गट्टियति, “एहि सिप्पं दस्सेही”ति मं आचिक्खि, तस्स **मे** त्वं **कोसिय** देवराज **सरणं** अवस्सयो होहीति ।

तं सुत्वा सक्को देवराजा “मा भायि आचरिय, अहं ते सरणं परायण”न्ति दस्सेन्तो —

३२८: “अहं ते सरणं होमि, अहमाचरियपूजको ।

न तं जयिस्सति सिस्सो, सिस्समाचरिय जेस्ससी”ति ॥ —

आह । सक्कस्स किर देवरञ्जो पुरिमत्तभावे महासत्तो आचरियो अहोसि । तेनाह “**अहमाचरियपूजको**”ति । अहं आचरियानं पूजको, न मुसिलो विय युगग्गाही, मादिसेसु अन्तेवासिकेसु ठितेसु तादिसस्स आचरियस्स कथं पराजयो, तस्मा न तं जयिस्सति सिस्सो, अञ्जदत्थु सिस्सं मुसिलं आचरिय त्वमेव जयिस्ससि, सो पन पराजितो विनासं पापुणिस्सतीति अधिप्पायो । एवञ्च पन वत्वा “अहं सत्तमे दिवसे साकच्छामण्डलं आगमिस्सामि, तुम्हे विस्सत्था वादेथा”ति समस्सासेत्वा गतो ।

सत्तमे पन दिवसे राजा सपरिवारो राजसभायं निसीदि । गुत्तिलाचरियो च मुसिलो च सिप्पदस्सनत्थं सज्जा हुत्वा उपसङ्कमित्वा राजानं वन्दित्वा अत्तनो अत्तनो लद्धासने निसीदित्वा वीणा वादयिंसु । सक्को आगन्त्वा अन्तलिक्खे अट्ठासि । तं महासत्तोव पस्सति, इतरे पन न पस्सन्ति । परिसा द्विन्नम्पि वादने समचित्ता अहोसि । सक्को गुत्तिलं “एकं तन्तिं छिन्दा”ति आह । छिन्नायपि तन्तिया वीणा तथेव मधुरनिग्घोसा अहोसि । एवं “दुतियं, ततियं, चतुत्थं, पञ्चमं, छट्ठं, सत्तमं छिन्दा”ति आह, तासु छिन्नासुपि वीणा मधुरनिग्घोसाव अहोसि । तं दिस्वा मुसिलो पराजितभूतरूपो पत्तक्खन्थो अहोसि, परिसा हट्ठतुट्ठा चेलुक्खेपे करोन्ती गुत्तिलस्स साधुकारमदासि । राजा मुसिलं सभाय नीहरापेसि, महाजनो लेडुदण्ढादीहि पहरन्तो मुसिलं तत्थेव जीवितक्खयं पापेसि ।

सक्को देवानमिन्दो महापुरिसेन सद्धिं सम्मोदनीयं कत्वा देवलोकमेव गतो । तं देवता “महाराज, कुहिं गतत्था”ति

पुच्छित्वा तं पवर्त्ति सुत्वा “महाराज, मयं गुत्तिलाचरियं पस्सिस्साम, साधु नो तं इधानेत्वा दस्सेही”ति आहंसु । सक्को देवानं वचनं सुत्वा मातलिं आणापेसि “गच्छ वेजयन्तरथेन अम्हाकं गुत्तिलाचरियं आनेहि, देवता तं दस्सनकामा”ति, सो तथा अकासि । सक्को महासत्तेन सद्धिं सम्मोदनीयं कत्वा एवमाह “आचरिय, वीणं वादय, देवता सोतुकामा”ति । “मयं सिण्णपूज्जीविनो, वेतनेन विना सिण्णं न दस्सेमा”ति । “कीदिसं पन वेतनं इच्छसी”ति । “नाञ्जेन मे वेतनेन किच्चं अत्थि, इमासं पन देवतानं अत्तना अत्तना पुब्बेकतकुसलकथनमेव मे वेतनं होतू”ति आह । ता “साधू”ति सम्पटिच्छिंसु । अथ महासत्तो पाटेक्कं ताहि तदा पटिलद्धसम्पत्तिकित्तनमुखेन तस्सा हेतुभूतं पुरिमत्तभावे कतं सुचरितं आयस्मा महामोग्गल्लानो विय पुच्छन्तो “अभिवक्कन्तेन वण्णेना”ति आदिगाथाहि पुच्छि । तापि “वत्थुत्तमदायिका नारी”ति आदिना यथा एतरहि थेरस्स, एवमेव तस्स ब्याकरिंसु । तेन वुत्तं “मोग्गल्लान ता देवता न केवलं तथा एव पुच्छिता एवं ब्याकरिंसु, अथ खो पुब्बे मयापि पुच्छिता एवमेव ब्याकरिंसू”ति ।

ता किर इत्थियो कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले मनुस्सत्तभावे ठिता तं तं पुज्जं अकंसु । तत्थ एका इत्थी वत्थं अदासि, एका सुमनमालं, एका गन्धं, एका उळारानि फलानि, एका उच्छुरसं, एका भगवतो चेतिये गन्धपञ्चङ्गुलिकं अदासि, एका उपोसथं उपवसि, एका उपकट्टाय वेलाय नावाय भुज्जन्तस्स भिक्खुनो उदकं अदासि, एका कोधनानं सस्सुससुरानं अक्कोधना उपट्ठानं अकासि, एका दासी हुत्वा अतन्दिताचारा अहोसि, एको पिण्डचारिकस्स भिक्खुनो खीरभत्तं अदासि, एका फाणितं अदासि, एका उच्छुखण्डं अदासि, एका तिम्वरुसकं अदासि, एका कक्कारिकं अदासि, एका एळालुकं अदासि, एका वल्लिफलं अदासि, एका फारुसकं अदासि, एका अङ्गारकपल्लं अदासि, एका साकमुट्ठिं अदासि, एका पुप्फकमुट्ठिं अदासि, एका मूलकलापं अदासि, एका निम्बमुट्ठिं अदासि, एका कज्जिकं अदासि, एका तिलपिज्जाकं अदासि, एका कायबन्धनं अदासि, एका अंसबद्धकं अदासि, एका आयोगपट्टं अदासि, एका विधूपनं, एका तालवण्टं, एका मोरहत्यं, एका छत्तं, एका उपाहनं, एका पूर्वं, एका मोदकं, एका सक्खलिकं अदासि । ता एकेका अच्छरासहस्सपरिवारा पहतिया देविद्धिया विराजमाना तावतिसभवने सक्कस्स देवराजस्स परिचारिका हुत्वा निब्बत्ता गुत्तिलाचरियेन पुच्छिता “वत्थुत्तमदायिका नारी”ति आदिना अत्तना अत्तना कतकुसलं पटिपाटिया ब्याकरिंसु ।

३२९. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।

ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

३३०. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।

उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

३३१. “पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।

केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

३३२. “सा देवता अत्तमना, मोग्गल्लानेन पुच्छिता ।

पज्झं पुट्ठा वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

३३३. “वत्थुत्तमदायिका नारी, पवरा होति नरेसु नारीसु ।

एवं पियरूपदायिका मनापं, दिब्बं सा लभते उपेच्च ठानं ॥

३३४:“तस्सा मे पस्स विमानं, अच्छरा कामवणिणीहमस्मि ।
अच्छरासहस्सस्साहं, पवरा पस्स पुज्जानं विपाकं ॥

३३५:“तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

३३६:“अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूता यमकासि पुज्जं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

(यथा च एत्थ, एवं उपरि सब्बविमानेसु वित्थारेतब्बं ।)

३४१:“पुप्फुत्तमदायिका नारी, पवरा होति नरेसु नारीसु...पे०... ॥

३४९:“गन्धुत्तमदायिका नारी, पवरा होति नरेसु नारीसु...पे०... ॥

३५७:“फलुत्तमदायिका नारी...पे०... ॥

३६५:“रसुत्तमदायिका नारी...पे०... ॥

३७३:“गन्धपञ्चङ्गुलिकं अहमदासिं, कस्सपस्स भगवतो थूपम्हि...पे०... ॥

३८१:“भिक्खू च अहं भिक्खुनियो च, अद्दसासिं पन्थपटिपन्ने ।
तेसाहं धम्मं सुत्वान, एकूपोसथं उपवसिस्सं ॥

३८२:“तस्सा मे पस्स विमानं...पे०... ॥

३८९:“उदके ठिता उदकमदासिं, भिक्खुनो चित्तेन विप्पसन्नेन...पे०... ॥

३९७:“सस्सुज्जाहं ससुरज्ज, चण्डिके कोधने च फरुसे च ।
अनुसूयिका उपट्ठासिं, अप्पमत्ता सकेन सीलेन...पे०... ॥

४०५:“परकम्मकरी आसिं, अत्थेनातन्दिता दासी ।
अक्कोधनानतिमानिनी, संविभागिनी ककस्स भागस्स...पे०... ॥

४१३:“खीरोदनं अहमदासिं, भिक्खुनो पिण्डाय चरन्तस्स ।
एवं करित्वा कम्मं, सुगतिं उपपज्ज मोदामि...पे०... ॥

४२१:“फाणितं अहमदासिं...पे०... ॥

४२९:“उच्छुखण्डिकं अहमदासिं...पे०... ॥

४३७:“तिम्बरुसकं अहमदासिं...पे०... ॥

४४५:“कक्कारिकं अहमदासिं...पे०... ॥

४५३:“एळालुकं अहमदासिं...पे०... ॥

४६१:“वल्लिफलं अहमदासिं...पे०... ॥

४६९. “फारुसकं अहमदासिं...पे०... ॥

४७७. “हत्थप्पतापकं अहमदासिं...पे०... ॥

४८५. “साकमुट्ठिं अहमदासिं...पे०... ॥

४९३. “पुप्फकमुट्ठिं अहमदासिं...पे०... ॥

५०१. “मूलकं अहमदासिं...पे०... ॥

५०९. “निम्बमुट्ठिं अहमदासिं...पे०... ॥

५१७. “अम्बकज्जिकं अहमदासिं...पे०... ॥

५२५. “दोणिनिम्मज्जनिं अहमदासिं...पे०... ॥

५३३. “कायबन्धनं अहमदासिं...पे०... ॥

५४१. “अंसबद्धकं अहमदासिं...पे०... ॥

५४९. “आयोगपट्टं अहमदासिं...पे०... ॥

५५७. “विधूपनं अहमदासिं...पे०... ॥

५६५. “तालवण्टं अहमदासिं...पे०... ॥

५७३. “मोरहत्थं अहमदासिं...पे०... ॥

५८१. “छत्तं अहमदासिं...पे०... ॥

५८९. “उपाहनं अहमदासिं...पे०... ॥

५९७. “पूर्वं अहमदासिं...पे०... ॥

६०५. “मोदकं अहमदासिं...पे०... ॥

६१३. “सक्खलिकं अहमदासिं, भिक्खुनो पिण्डाय चरन्तस्स...पे०... ॥

६१४. “तस्सा मे पस्स विमानं, अच्छरा कामवणिनीहमस्मिं ।

अच्छरासहस्सस्साहं, पवरा पस्स पुज्जानं विपाकं ॥

६१५. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती’ति ॥

एवं महासत्तो ताहि देवताहि कतसुचरिते ब्याकते तुट्ठमानसो सम्मोदनं करोन्तो अत्तनो च सुचरितचरणे युत्तपयुत्ततं

विवट्टज्झासयतञ्च पवेदेन्तो आह —

६१७. “स्वागतं वत मे अज्ज, सुप्पभातं सुहुट्ठितं ।
यं अहसामि देवतायो, अच्छरा कामवण्णिनियो ॥

६१८. “इमासाहं धम्मं सुत्वा, काहामि कुसलं बहुं ।
दानेन समचरियाय, सज्जमेन दमेन च ।
स्वाहं तत्थ गमिस्सामि, यत्थ गन्त्वा न सोचरे”ति ॥

३३३. तत्थ वत्थुत्तमदायिकाति वत्थानं उत्तमं सेट्ठं, वत्थेसु वा बहूसु उच्चिनित्वा गहितं उक्कंसगतं पवरं कोटिभूतं वत्थं वत्थुत्तमं, तस्स दायिका । “पुप्फुत्तमदायिका”ति आदीसुपि एसेव नयो । पियरूपदायिकाति पियसभावस्स पियजातिकस्स च वत्थुनो दायिका । मनापन्ति मनवड्डनकं । दिब्बन्ति दिवि भवत्ता दिब्बं । उपेच्चाति उपगन्त्वा चेतेत्वा, “एदिसं लभेय्य”न्ति पक्कप्पेत्वाति अत्थो । ठानन्ति विमानादिकं ठानं, इस्सरियं वा । “मनापा”तिपि पाठो, अज्जेसं मनवड्डनका हुत्वाति अत्थो ।

३३४. पस्स पुज्जानं विपाकन्ति वत्थुत्तमदानस्स नाम इदमीदिसं फलं पस्साति अत्तना लद्धसम्पत्तिं सम्भावेन्ती वदति ।

३४१. पुप्फुत्तमदायिकाति रतनत्तयपूजावसेन पुप्फुत्तमदायिका, तथा गन्धुत्तमदायिकाति दट्ठब्बा । तत्थ पुप्फुत्तमं सुमनपुष्पादि, गन्धुत्तमं चन्दनगन्धादि, फलुत्तमं पनसफलादि, रसुत्तमं गोरससप्पिआदि वेदितब्बं ।

३७३. गन्धपञ्चङ्गुलिकन्ति गन्धेन पञ्चङ्गुलिकदानं । कस्सपस्स भगवतो थूपम्हीति कस्सपसम्मासम्बुद्धस्स योजनिके कनकथूपे ।

३८१. पन्थपटिपन्नेति मगं गच्छन्ते । एकूपोसथन्ति एकदिवसं उपोसथवासं ।

३८९. उदकमदासिन्ति मुखविक्खालनत्थं पिवनत्थञ्च उदकं पानीयं अदासिं ।

३९७. चण्डिकेति चण्डे । अनुसूयिकाति उसूया रहिता ।

४०५. परकम्मकरीति परेसं वेय्यावच्चकारिनी । अत्थेनाति अत्थकिच्चेन । संविभागिनी सकस्स भागस्साति अत्थिकानं अत्तना पटिलद्धभागस्स संविभजनसीला ।

४१३. खीरोदनन्ति खीरसम्मिस्सं ओदनं, खीरेन सद्धिं ओदनं वा ।

४३७. तिम्बरुसकन्ति तिण्डुकफलं । तिपुससदिसा एका वल्लिजाति तिम्बरुसं, तस्स फलं तिम्बरुसकन्ति वदन्ति ।

४४५. कक्कारिकन्ति खुदकेळालुकं, तिपुसन्ति च वदन्ति ।

४७७. हत्थप्पतापकन्ति मन्दामुखिं ।

५१७. अम्बकज्जिकन्ति अम्बिलकज्जिकं ।

५२५. दोणिनिम्मज्जनिन्ति सतेलं तिलपिज्जाकं ।

५५७. विधूपनन्ति चतुरस्सबीजनिं ।

५६५. तालवण्टन्ति तालपत्तेहि कतमण्डलबीजनिं ।

५७३. मोरहत्थन्ति मयूरपिज्जे हि कतं मकसबीजनिं ।

६१७. स्वागतं वत मेति मय्हं इधागमनं सोभनं वत अहो सुन्दरं । अज्ज सुप्पभातं सुहुट्ठितन्ति अज्ज मय्हं रत्तिया सुट्ठु पभातं सम्मदेव विभायनं जातं, सयनतो उट्ठानम्पि सुहुट्ठितं सुट्ठु उट्ठितं । किं कारणाति आह “यं अइसामि देवतायो”तिआदि ।

६१८. धम्मं सुत्वाति कम्मफलस्स पच्चक्खकरणवसेन तुम्हेहि कतं कुसलं धम्मं सुत्वा । काहामीति करिस्सामि । समचरियायाति कायसमाचारिकस्स सुचरितस्स चरणेन । सज्जमेनाति सीलसंवरेन । दमेनाति मनच्छट्ठानं इन्द्रियानं दमेन । इदानि तस्स कुसलस्स अत्तनो लोकस्स च विवट्ठूपनिस्सयतं दस्सेतुं “स्वाहं तत्थ गमिस्सामि, यत्थ गन्त्वा न सोचरे”ति वुत्तं ।

एवमयं यदिपि वत्थुत्तमदायिकाविमानादिवसेन छत्तिसविमानसङ्गहा देसना आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स विय गुत्तिलाचरियस्सापि विभावनवसेन पवत्ताति “गुत्तिलविमान”न्त्वेव सङ्गहं आरुळ्हा, विमानानि पन इत्थिपटिबद्धानीति इत्थिविमानेयेव सङ्गहितानि । ता पन इत्थियो कस्सपस्स दसबलस्स काले यथावुत्तधम्मचरणे अपरापरुप्पन्नचेतनावसेन दुतियत्तभावतो पट्ठाय एकं बुद्धन्तरं देवलोके एव संसरन्तियो अम्हाकम्पि भगवतो काले तावत्तिसभवनेयेव निब्बत्ता, आयस्मता महामोग्गल्लानेन पुच्छिता कम्मसरिक्खताय गुत्तिलाचरियेन पुच्छितकाले विय ब्याकरिंसूति दट्ठब्बा ।

गुत्तिलविमानवण्णना निड्डिता ।

६. ददल्लविमानवण्णना

ददल्लमाना वण्णेनाति ददल्लविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन च समयेन नालकगामके आयस्मतो रेवतत्थेरस्स उपट्ठाकस्स अज्जतरस्स कुटुम्बिकस्स द्वे धीतरो अहेसुं, एका भद्दा नाम, इतरा सुभद्दा नाम । तासु भद्दा पतिकुलं गता सद्धा पसन्ना बुद्धिसम्पन्ना वज्झा च अहोसि । सा सामिकं आह “मम कनिट्ठा सुभद्दा नाम अत्थि, तं आनेहि, सचस्सा पुत्तो भवेय्य, सो ममपि पुत्तो सिया, अयज्ज कुलवंसो न नस्सेय्या”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तथा अकासि ।

अथ भद्दा सुभद्दं ओवदि “सुभद्दे, दानसंविभागरता धम्मचरियाय अप्पमत्ता होहि, एवं ते दिट्ठधम्मिको सम्परायिको च अत्थो हत्थगतो एव होती”ति । सा तस्सा ओवादे ठत्वा वुत्तनयेन पटिपज्जमाना एकदिवसं आयस्मन्तं रेवतत्थेरं अत्तट्ठमं

निमन्तेसि । थेरो सुभदाय पुञ्जूपचयं आकङ्खन्तो सङ्गुद्देसवसेन सत्त भिक्खू गहेत्वा तस्सा गेहं अगमासि । सा पसन्नचित्ता आयस्मन्तं रेवतत्थेरं ते च भिक्खू पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि, थेरो अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । सा अपरभागे कालं कत्वा निम्मानरतीनं देवानं सहव्यतं उपपज्जि । भद्दा पन पुग्गलेसु दानानि दत्वा सक्कस्स देवानमिन्दस्स परिचारिका हुत्वा निब्बत्ति ।

अथ सुभद्दा अत्तनो सम्पत्तिं पच्चवेक्खित्वा “केन नु खो अहं पुज्जेन इधूपपन्ना”ति आवज्जेन्ती “भद्दाय ओवादे उत्त्वा सङ्गताय दक्खिणाय इमं सम्पत्तिं सम्पत्ता, भद्दा नु खो कहं निब्बत्ता”ति ओलोकेन्ती तं सक्कस्स परिचारिकाभावेन निब्बत्तं दिस्वा अनुकम्पमाना तस्सा विमानं पाविसि । अथ नं भद्दा —

६१९. “ददल्लमाना वण्णेन, यससा च यसस्सिनी ।
सब्बे देवे तावतिंसे, वण्णेन अतिरोचसि ॥

६२०. “दस्सनं नाभिजानामि, इदं पठमदस्सनं ।
कस्मा काया नु आगम्म, नामेन भाससे मम”न्ति ॥ —

द्वीहि गाथाहि पुच्छि । सापि तस्सा —

६२१. “अहं भद्दे सुभदासिं, पुब्बे मानुसके भवे ।
सहभरिया च ते आसिं, भगिनी च कनिट्टिका ॥

६२२. “सा अहं कायस्स भेदा, विप्पमुत्ता ततो चुता ।
निम्मानरतीनं देवानं, उपपन्ना सहव्यत”न्ति ॥ — द्वीहि गाथाहि ब्याकासि ।

६१९-२०. तत्थ वण्णेनाति वण्णादिसम्पत्तिया । दस्सनं नाभिजानामीति इतो पुब्बे तव दस्सनं नाभिजानामि, त्वं मया न दिट्ठपुब्बाति अत्थो । तेनाह “इदं पठमदस्सन”न्ति । कस्मा काया नु आगम्म, नामेन भाससे ममन्ति कतरदेवनिकायतो आगन्त्वा “भद्दे”ति नामेन मं आलपसि ।

६२१. अहं भद्देति एत्थ भद्देति आलपनं । सुभदासिन्ति अहं सुभद्दा नाम तव भगिनी कनिट्टिका आसिं अहोसिं, तत्थ पुब्बे मानुसके भवे सहभरिया समानभरिया ते तया एकस्सेव भरिया, तव पतिनो एव भरिया, आसिन्ति अत्थो । पुन भद्दा —

६२३. “पहूतकतकल्याणा, ते देवे यन्ति पाणिनो ।
येसं त्वं कित्तयिस्ससि, सुभद्दे जातिमत्तनो ॥

६२४. “अथ त्वं केन वण्णेन, केन वा अनुसासिता ।
कीदसेनेव दानेन, सुब्बतेन यसस्सिनी ॥

६२५. “यसं एतादिसं पत्ता, विसेसं विपुलमज्झगा ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

तीहि गाथाहि पुच्छि । पुन सुभद्दा —

६२६. “अट्टेव पिण्डपातानि, यं दानं अददं पुरे ।
दक्खिण्येयस्स सङ्गस्स, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

६२७. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

ब्याकासि ।

६२३. तत्थ **पहूतकतकल्याणा** ते देवे **यन्ती**ति पहूतकतकल्याणा महापुज्जा ते निम्मानरतिनो देवे **यन्ति**
उप्पज्जनवसेन गच्छन्ति **पाणिनो** सत्ता, **येसं** निम्मानरतीनं देवानं अन्तरे **त्वं अत्तनो जातिं कित्तयिस्ससि** कथेसीति
योजना ।

६२४. **केन वण्णेनाति** केन कारणेन । **कीदिसेनेवाति** एवसद्दो समुच्चयत्थो, कीदिसेन चाति अत्थो, अयमेव वा
पाठो । **सुब्बतेनाति** सुन्दरेन वतेन, सुविसुद्धेन सीलेनाति अत्थो ।

६२६. **अट्टेव पिण्डपातानीति** अट्टन्नं भिक्खूनं दिन्नपिण्डपाते सन्धाय वदति । **अददन्ति** अदासिं ।

एवं सुभद्दाय कथिते पुन भद्दा —

६२९. “अहं तया बहुतरे भिक्खू, सज्जते ब्रह्मचारयो ।
तप्पेसिं अन्नपानेन, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

६३०. “तया बहुतरं दत्त्वा, हीनकायूपगा अहं ।
कथं त्वं अप्पतरं दत्त्वा, विसेसं विपुलमज्झगा ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

पुच्छि । तत्थ **तयाति** निस्सक्के करणवचनं । पुन सुभद्दा —

६३१. “मनोभावनीयो भिक्खु, सन्दिट्ठो मे पुरे अहु ।
ताहं भत्तेन निमन्तेसिं, रेवतं अत्तनट्ठमं ॥

६३२. “सो मे अत्थपुरेक्खारो, अनुकम्पाय रेवतो ।
सङ्गे देहीति मंवोच, तस्साहं वचनं करिं ॥

६३३. “सा दक्खिणा सङ्गगता, अप्पमेय्ये पतिट्ठिता ।
पुग्गलेसु तया दिन्नं, न तं तव महप्फल”न्ति ॥ —

अत्तना कतकम्मं कथेसि ।

६३१. तत्थ मनोभावनीयोति मनवड्डनको उळारगुणताय सम्भावनीयो । सन्दिट्ठोति निमन्तनवसेन बोधितो कथितो । तेनाह “ताहं भत्तेन निमन्तेसिं, रेवतं अत्तनट्ठमं”न्ति, तं मनोभावनीयं अय्यं रेवतं अत्तनट्ठमं भत्तेन अहं निमन्तेसिं ।

६३२-३. सो मे अत्थपुरेक्खारोति सो अय्यो रेवतो दानस्स महप्फलभावकरणेन मम अत्थपुरेक्खारो हितेसी । सङ्गे देहीति मंवोचाति “यदि त्वं सुभद्वे अट्ठन्नं भिक्खूनं दातुकामा, यस्मा पुग्गलगताय दक्खिणाय सङ्गता एव दक्खिणा महप्फलतरा, तस्मा सङ्गे देहि, सङ्गं उट्ठिस्स दानं देही”ति मं अभसि । तन्ति तं दानं ।

एवं सुभदाय वुत्ते भद्वा तमत्थं सम्पटिच्छन्ती उत्तरि च तथा पटिपज्जितुकामा —

६३४: “इदानेवाहं जानामि, सङ्गे दिन्नं महप्फलं ।
साहं गन्त्वा मनुस्सत्तं, वदञ्जू वीतमच्छरा ।
सङ्गे दानानि दस्सामि, अप्पमत्ता पुनप्पुन”न्ति ॥ —

गाथमाह । सुभदा पन अत्तनो देवलोकमेव गता । अथ सक्को देवानमिन्दो सब्बे देवे तावतिंसे अत्तनो सरीरोभासेन अभिभुय्य विरोचमानं सुभद्वं देवधीतरं दिस्वा तच्च तासं कथासल्लापं सुत्वा तावदेव च सुभदाय अन्तरहिताय तं “अयं नामा”ति अजानन्तो —

६३५: “का एसा देवता भद्वे, तया मन्तयते सह ।
सब्बे देवे तावतिंसे, वण्णेन अतिरोचती”ति ॥ —

भद्वं पुच्छि । सापिस्स —

६३६: “मनुस्सभूता देविन्द, पुब्बे मानुसके भवे ।
सहभरिया च मे आसि, भगिनी च कनिट्ठिका,
सङ्गे दानानि दत्त्वान, कतपुज्जा विरोचती”ति ॥ —

कथेसि । अथ सक्को तस्सा सङ्गताय दक्खिणाय महप्फलभावं दस्सेन्तो धम्मं कथेसि । तेन वुत्तं —

६३७: “धम्मेन पुब्बे भगिनी, तया भद्वे विरोचति ।
यं सङ्गमिह अप्पमेय्ये, पतिट्ठापेसि दक्खिणं ॥

६३८: “पुच्छितो हि मया बुद्धो, गिज्झकूटमिह पब्बते ।
विपाकं संविभागस्स, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

६३९: “यजमानानं मनुस्सानं, पुज्जपेक्खान पाणिनं ।
करोतं ओपधिकं पुज्जं, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

६४०:“तं मे बुद्धो वियाकासि, जानं कम्मफलं सकं ।
विपाकं संविभागस्स, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

६४१:“चत्तारो च पटिपन्ना, चत्तारो च फले ठिता ।
एस सङ्घो उजुभूतो, पज्जासीलसमाहितो ॥

६४२:“यजमानानं मनुस्सानं, पुज्जपेक्खान पाणिनं ।
करोतं ओपधिकं पुज्जं, सङ्घे दिन्नं महप्फलं ॥

६४३:“एसो हि सङ्घो विपुलो महग्गतो, एसप्पमेय्यो उदधीव सागरो ।
एते हि सेट्ठा नरवीरसावका, पभङ्करा धम्ममुदीरयन्ति ॥

६४४:“तेसं सुदिन्नं सुहुतं सुयिट्ठं, ये सङ्घमुद्दिस्स ददन्ति दानं ।
सा दक्खिणा सङ्घगता पतिट्ठिता, महप्फला लोकविदून् वणिग्गता ॥

६४५:“एतादिसं यज्जमनुस्सरन्ता, ये वेदजाता विचरन्ति लोके ।
विनेय्य मच्छेरमलं समूलं, अनिन्दिता सग्गमुपेन्ति ठान”न्ति ॥

६३७. तत्थ धम्मेनाति कारणेन जायेन वा । तयाति निस्सक्के करणवचनं । इदानीं तं “धम्मेना”ति वुत्तकारणं दस्सेतुं यं सङ्गमिह अप्पमेय्ये, पतिट्ठापेसि दक्खिण”न्ति वुत्तं । अप्पमेय्येति गुणानुभावस्स अत्तनि कतानं कारानं फलविसेसस्स च वसेन पमिनिंतुं असक्कुणेय्ये ।

६३८-९. अयज्ज अत्थो भगवतो सम्मुखा च सुतो, सम्मुखा च पटिग्गहितोति दस्सेन्तो “पुच्छितो”ति आदिमाह । तत्थ यजमानानन्ति ददन्तानं । पुज्जपेक्खान पाणिनन्ति अनुनासिकलोपं कत्वा निद्देसो, पुज्जफलं आकङ्खन्तानं सत्तानं । ओपधिकन्ति उपधि नाम खन्धा, उपधिस्स करणसीलं, उपधिपयोजनन्ति वा ओपधिकं, अत्तभावजनकं पटिसन्धिपवत्तिविपाकदायकं ।

६४०. जानं कम्मफलं सकन्ति सत्तानं सकं सकं यथासकं पुज्जं पुज्जफलज्ज हत्थतले आमलकं विय जानन्तो । सकन्ति वा यकारस्स ककारं कत्वा वुत्तं, सयं अत्तनाति अत्थो ।

६४१. पटिपन्नाति पटिपज्जमाना, मग्गट्ठाति अत्थो । उजुभूतोति उजुपटिपत्तिया उजुभावं पत्तो दक्खिणेय्यो जातो । पज्जासीलसमाहितोति पज्जाय सीलेन च समाहितो, दिट्ठिसीलसम्पन्नो अरियाय दिट्ठिया अरियेन सीलेन च समन्नागतो । तेनापिस्स परमत्थसङ्गभावमेव विभावेति । दिट्ठिसीलसामज्जेन सङ्घटितत्ता हि सङ्घो । अथ वा समाहितं समाधि, पज्जा सीलं समाहितज्ज अस्स अत्थीति पज्जासीलसमाहितो । तेनस्स सीलादिधम्मक्खन्धत्तयसम्पन्नताय अग्गदक्खिणेय्यभावं विभावेति ।

६४३. विपुलो महग्गतोति गुणेहि महत्तं गतोति महग्गतो, ततो एव अत्तनि कतानं कारानं फलवेपुल्लहेतुताय विपुलो । उदधीव सागरोति यथा उदकं एत्थ धीयतीति “उदधी”ति लद्धनामो सागरो, “एत्तकानि

उदकाळहकानी’ति आदिना उदकतो अप्पमेय्यो, एवमेस गुणतोति अत्थो। एते हीति हि-सदो अवधारणे निपातो, एते एव सेट्ठाति अत्थो। वुत्तज्हेतं —

“यावता, भिक्खवे, सङ्घा वा गणा वा, तथागतसावकसङ्घो तेसं अग्गमक्खायती’ति (इतिवु० ९०; अ० नि० ४.३४; ५.३२)।

नरवीरसावकाति नरेसु वीरियसम्पन्नस्स नरस्स सावका। **पभङ्गराति** लोकस्स जाणालोककरा। **धम्ममुदीरयन्तीति** धम्मं उद्दिशन्ति। कथं? धम्मसामिना हि धम्मपज्जोतो अरियसङ्घे ठपितो।

६४४. ये सङ्घमुद्दिस्स ददन्ति दानन्ति ये सत्ता अरियसङ्घं उद्दिस्स सम्मुतिसङ्घे अन्तमसो गोत्रभुपुगलेसुपि दानं ददन्ति, तं दानं संविभागवसेन दिन्नम्पि **सुदिन्नं**, आहुनपाहुनवसेन हुतम्पि **सुहुतं**, महायागवसेन यिद्वम्पि **सुयिद्वमेव** होति। कस्मा? यस्मा सा दक्खिणा सङ्घगता पतिट्ठिता महप्फला लोकविदून् वणिणताति, लोकविदूहि सम्मासम्बुद्धेहि “न त्वेवाहं, आनन्द, केनचि परियायेन सङ्घगताय दक्खिणाय पाटिपुगलिकं दक्खिणं महप्फलतरं वदामि (म० नि० ३.३८०)। पुज्जं आकङ्खमानानं, सङ्घो वे यजतं मुखं (म० नि० २.४००; सु० नि० ५७४; महाव० ३००)। अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति (म० नि० १.७४; सं० नि० ५.९९७) च आदिना महप्फलता वणिणता पसत्था थोमिताति अत्थो।

६४५. ईदिसं यज्जमनुस्सरन्ताति एतादिसं सङ्घं उद्दिस्स अत्तना कतं दानं अनुस्सरन्ता। **वेदजाताति** जातसोमनस्सा। **विनेय्य मच्छेरमलं समूलन्ति** मच्छेरमेव चित्तस्स मलिनभावकरणतो **मच्छेरमलं**, अथ वा मच्छेरज्ज अज्जं इस्सालोभदोसादिमलज्जाति मच्छेरमलं। तज्ज अविज्जाविचिकिच्छाविपल्लासादीहि सह मूलेहीति समूलं विनेय्य विनयित्वा विक्खम्भेत्वा अनिन्दित्वा सग्गमुपेन्ति ठानन्ति योजना। सेसं वुत्तनयमेव।

इमं पन सब्बं पवत्तिं सक्को देवानमिन्दो “ददल्लमाना वण्णेना’ति आदिना आयस्मतो महामोगल्लानस्स आचिक्खि, आयस्मा महामोगल्लानो भगवतो आरोचेसि, भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि। सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसि।

ददल्लविमानवण्णना निट्ठिता।

७. पेसवतीविमानवण्णना

फलिकरजतहेमजालछन्नन्ति पेसवतीविमानं। तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने। तेन समयेन मगधेसु नालकगामे एकस्मिं गहपतिमहासारकुले पेसवती नाम कुलसुण्हा अहोसि। सा किर कस्सपस्स भगवतो योजनिके कनकथूपे कयिरमाने दारिका हुत्वा मातरा सङ्घिं चेतियट्ठानं गन्त्वा मातरं पुच्छि “किं इमे, अम्म, करोन्ती’ति? “चेतियं कातुं सुवणिणट्ठका करोन्ती’ति। तं सुत्वा दारिका पसन्नमानसा मातरं आह — “अम्म, मम गीवाय इदं सोवण्णमयं खुद्वकपिळन्धनं अत्थि, इमाहं चेतियत्थाय देमी’ति। माता “साधु देही’ति वत्वा तं गीवतो ओमुज्चित्वा सुवण्णकारस्स हत्थे अदासि “इदं इमाय दारिकाय परिच्चजितं, इमम्पि पक्खिपित्वा इड्डकं करोही’ति। सुवण्णकारो तथा अकासि। सा दारिका अपरभागे कालं कत्वा तेनेव पुज्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा सुगतियंयेव अपरापरं संसरन्ती अम्हाकं भगवतो काले नालकगामे निब्बत्ता अनुक्कमेन द्वादसवस्सिका जाता।

सा एकदिवसं मातरा पेसितं मूलं गहेत्वा तेलत्थाय अञ्जतरं आपणं अगमासि । तस्मिञ्च आपणे अञ्जतरो कुटुम्बियपुत्तो पितरा निदहित्वा ठपितं बहुं हिरञ्जसुवण्णं मुत्तामणिरतनानि च गहेतुं उद्धरन्तो आपणिको कम्मबलेन कथलपासाणसक्खरूपेण उपट्टहन्तानि दिस्वा ततो एकदेसं “पुञ्जवन्तानं वसेन हिरञ्जसुवण्णादि भविस्सती”ति वीमंसितुं रासिं कत्वा ठपेसि । अथ नं सा दारिका दिस्वा “कस्मा आपणे रतनानि एवं ठपितानि, ननु नाम सम्मदेव पटिसामेतब्बानी”ति आह । आपणिको तं सुत्वा “महापुञ्जा अयं दारिका, इमिस्सा वसेन सब्बमिदं हिरञ्जादि एव हुत्वा अम्हाकं विनियोगं गमिस्सति, सङ्गणिहस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा तस्सा मातु सन्तिकं गन्त्वा “इमं दारिकं मय्हं पुत्तस्सत्थाय देही”ति वारेत्वा बहुधनं दत्वा आवाहविवाहं कत्वा तं अत्तनो गेहं आनेसि । अथस्सा सीलाचारं जत्वा भण्डागारं विवरित्वा “किं एत्थ पस्ससी”ति वत्वा तां “हिरञ्जसुवण्णमणिमेव रासिकतं पस्सामी”ति वुत्ते “एतानि अम्हाकं कम्मबलेन अन्तरथायन्तानि तव पुञ्जविसेसेन पुन विसेसानि जातानि, तस्मा इतो पट्टाय इमस्मिं गेहे सब्बं त्वंयेव विचारेहि, तया दिन्नमेव मयं परिभुजिस्सामा”ति वत्वा ततो पभुति तं “पेसवती”ति वोहरिंसु ।

तेन च समयेन आयस्मा धम्मसेनापति अत्तनो आयुसङ्खारानं परिकखीणभावं जत्वा “मय्हं मातुया रूपसारिब्राह्मणिया पोसावनिकमूलं दत्वा परिनिब्बायिस्सामी”ति चिन्तेत्वा भगवन्तं उपसङ्कमित्वा परिनिब्बानं अनुजानापेत्वा सत्थु आणाय महन्तं पाटिहारियं दस्सेत्वा अनेकेहि थुतिसहस्सेहि भगवन्तं थोमेत्वा याव दस्सनविसयातिक्कमा अभिमुखोव अपक्कमित्वा पुन वन्दित्वा भिक्खुसङ्घपरिवुतो विहारा निक्खम्म भिक्खुसङ्घस्स ओवादं दत्वा आयस्मन्तं आनन्दं समस्सासेत्वा चतस्सोपि परिसा निवत्तेत्वा अनुक्कमेन नालकगामं पत्वा मातरं सोतापत्तिफले पटिट्ठापेत्वा पच्चूससमये जातोवरके परिनिब्बायि । परिनिब्बुतस्स चस्स सरीरसक्कारकरणवसेन देवा चेव मनुस्सा च सत्ताहं वीतिनामेसुं, अगरुचन्दनादीहि हत्थसतुब्बेधं चितकमकंसु ।

पेसवतीपि थेरस्स परिनिब्बानं सुत्वा “गन्ता पूजेस्सामी”ति सुवण्णपुप्फेहि गन्धजातेहि च पूरितानि चङ्कोटकानि गाहापेत्वा गन्तुकामा ससुरं आपुच्छित्वा तेन “त्वं गरुभारा, तत्थ च महाजनसम्मदो, पुप्फगन्धानि पेसेत्वा इधेव होही”ति वुत्तापि सद्भाजाता “यदिपि मे तत्थ जीवितन्तरायो सिया, गन्ताव पूजासक्कारं करिस्सामी”ति तं वचनं अगगहेत्वा सपरिवारा तत्थ गन्त्वा गन्धपुप्फादीहि पूजेत्वा कतञ्जली अट्ठासि । तस्मिञ्च समये थेरं पूजेतुं आगतानं राजपरिसानं हत्थी मत्तो हुत्वा तं पदेसं उपगज्जि । तं दिस्वा मरणभयभीतेसु मनुस्सेसु पलायन्तेसु जनसम्मदेन पतितं पेसवतिं महाजनो अक्कमित्वा मारेसि । सा पूजासक्कारं कत्वा थेरगताय सद्भाय सम्पन्नचित्ता एव कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्ति, अच्छरासहस्सञ्चस्सा परिवारो अहोसि ।

सा तावदेव अत्तनो दिब्बसम्पत्तिं ओलोकेत्वा “कीदिसेन नु खो पुञ्जेन मया एसा लद्धा”ति, तस्सा हेतुं उपधारेन्ती थेरं उद्दिस्स कतं पूजासक्कारं दिस्वा, रतनत्तये अभिप्पसन्नमानसा सत्थारं वन्दितुं अच्छरासहस्सपरिवुता सट्टिसकटभारालङ्कारपटिमण्डितत्तभावा सुमहतिया देविद्धिया चन्दो विय च सूरियो विय च दस दिसा ओभासयमाना सह विमानेन आगन्त्वा विमानतो ओरुय्ह भगवन्तं वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गय्ह अट्ठासि । तेन च समयेन आयस्मा वङ्गीसो भगवतो समीपे निसिन्नो भगवन्तं एवमाह “पटिभाति मं भगवा इमिस्सा देवताय कतकम्मं पुच्छितु”न्ति । “पटिभातु तं, वङ्गीसा”ति भगवा अवोच । अथ आयस्मा वङ्गीसो तां देवताय कतकम्मं पुच्छितुकामो पठमं तावस्सा विमानं संवण्णेन्तो आह —

६४६:“फलिकरजतहेमजालछन्नं, विविधचित्रतलमदसं सुरम्मं ।

ब्यम्हं सुनिम्मितं तोरणूपपन्नं, रुचकुपकिण्णमिदं सुभं विमानं ॥

६४७: “भाति च दस दिसा नभेव सुरियो, सरदे तमोनुदो सहस्सरंसी ।
तथा तपति मिदं तव विमानं, जलमिव धूमसिखो निसे नभग्गे ॥

६४८: “मुसतीव नयनं सतेरताव, आकासे ठपितमिदं मनुज्जं ।
वीणामुरजसम्मताळघुट्ठं, इद्धं इन्दपुरं यथा तवेदं ॥

६४९: “पदुमकुमुदुप्पलकुवल्लयं, योधिकबन्धुकनोजका च सन्ति ।
सालकुसुमितपुप्फिता असोका, विविधदुमग्गसुगन्धसेवितमिदं ॥

६५०: “सळललबुजभुजकसंयुत्ता, कुसकसुफुल्लितलतावलम्बिनीहि ।
मणिजालसदिसा यसस्सिनी, रम्मा पोक्खरणी उपट्ठिता ते ॥

६५१: “उदकरुहा च येत्थि पुप्फजाता, थलजा ये च सन्ति रुक्खजाता ।
मानुसकामानुस्सका च दिब्बा, सब्बे तुय्हं निवेसनमिहि जाता ॥

६५२: “किस्स संयमदमस्सयं विपाको, केनासि कम्मफलेनिधूपपन्ना ।
यथा च ते अधिगतमिदं विमानं, तदनुपदं अवचासिळारपम्हे”ति ॥

६४६. तत्थ फलिकरजतहेमजालछन्नन्ति फलिकमणीहि रजतहेमजालेहि च छादितं, फलिकमणिमयाहि भित्तीहि रजतहेममयेहि जालेहि च समन्ततो हेट्ठा च उपरि च छादितं, विविधवण्णानं विचित्तसन्निवेसानञ्च तलानं भूमीनं वसेन विविधचित्रतलं अद्दसं पस्सिं । सुरम्मन्ति सुट्ठु रमणीयं । विहरितुकामा वसन्ति एत्थाति ब्यम्हं, भवनं । तोरणूपपन्नन्ति विविधमालाकम्मादिविचित्तेन सत्तरतनमयेन तोरणेन उपेतं । तोरणन्ति वा द्वारकोट्टकपासादस्स नामं, तेन च अनेकभूमकेन विचित्ताकारेन तं विमानं उपेतं । रुचकुपतिण्णन्ति सुवण्णवालिकाहि ओकिण्णङ्गणं । वालिकसदिसा हि सुवण्णखण्डा रुचा नाम, रुचमेव रुचकन्ति वुत्तं । सुभन्ति सोभति, सुट्ठु भातीति वा सुभं । विमानन्ति विसिद्धमानं, पमाणतो महन्तन्ति अत्थो ।

६४७. भातीति जोतति उज्जलति । नभेव सुरियोति आकासे आदिच्चो विय । सरदेति सरदसमये । तमोनुदोति अन्धकारविद्धंसनो । तथा तपति मिदन्ति यथा सरदकाले सहस्सरंसी सूरियो, तथा तपति दिब्बति इदं तव विमानं, मकारो पदसन्धिकरो । जलमिव धूमसिखोति जलन्तो अग्नि विय । अग्नि हि तस्स अगगतो धूमो पज्जायतीति “धूमसिखो धूमकेतू”ति च वुच्चति । निसेति निसति, रत्तियन्ति अत्थो । नभग्गेति नभकोट्टासे, आकासपदेसेति वुत्तं होति । “नगग्गे”ति वा पाठो, पब्बतसिखरेति अत्थो । इदं तव विमानन्ति योजना ।

६४८. मुसतीव नयनन्ति अतिविय अत्तनो पभस्सरताय पटिहनन्तं दस्सनकिच्चं कातुं अदेन्तं ओलोकेन्तानं चक्खुं मुसति विय । तेनाह “सतेरतावा”ति, विज्जुलता वियाति अत्थो । वीणामुरजसम्मताळघुट्ठन्ति महतीआदिवीणानं भेरिआदिपटहानं हत्थताळकंसताळानञ्च सद्देहि घोसितं एकनिन्नादं । इद्धन्ति देवपुत्तेहि देवधीताहि दिब्बसम्पत्तिया च

समिद्धं । इन्दुरं यथाति सुदस्सनगरं विय ।

६४९. पदुमानि च कुमुदानि च उप्पलानि च कुवलयानि च पदुमकुमुदुप्पलकुवलयन्ति एकत्तवसेन वुत्तं । अत्थीति वचनं परिणामेत्वा योजेतब्बं । तत्थ पदुमग्गहणेन पुण्डरीकम्पि गहितं, कुमुदग्गहणेन सेतरत्तभेदानि सब्बानि कुमुदानि, उप्पलग्गहणेन रत्तउप्पलं सब्बा वा उप्पलजाति, कुवलयग्गहणेन नीलुप्पलमेव गहितन्ति वेदितब्बं ।
योधिकबन्धुकनोजका च सन्तीति च-कारो निपातमत्तं, योधिकबन्धुजीवकअनोजकरुक्खा च सन्तीति अत्थो । केचि “अनोजकापि सन्ती”ति पाठं वत्वा “अनोजकापीति वुत्तं होती”ति अत्थं वदन्ति । सालकुसुमितपुप्फिता असोकाति साला कुसुमिता पुप्फिता असोकाति योजेतब्बं । विविधदुमग्गसुगन्धसेवितमिदन्ति नानाविधानं उत्तमरुक्खानं सोभनेहि गन्धेहि सेवितं परिभावितं इदं ते विमानन्ति अत्थो ।

६५०. सळललबुजभुजकसंयुत्ताति तीरे ठितेहि सळलेहि लबुजेहि भुजकरुक्खेहि च सहिता । भुजको नाम एको सुगन्धरुक्खो देवलोके च गन्धमादने च अत्थि, अज्जत्थ नत्थीति वदन्ति । कुसकसुफुल्लितलतावलम्बिनीहीति कुसकेहि तालनाळिकेरादीहि तिणजातीहि ओलम्बमानाहि सन्तानकवल्लिआदीहि सुद्ध कुसुमितलताहि च संयुत्ताति योजना । मणिजालसदिसाति मणिजालसदिसजला । “मणिजलसदिसा”तिपि पाळि, मणिसदिसजलाति अत्थो । यसस्सिनीति देवताय आलपनं । उपट्ठिता तेति यथावुत्तगुणा रमणीया पोक्खरणी तव विमानसमीपे ठिता ।

६५१. उदकरुहाति यथावुत्ते पदुमादिके सन्धाय वदति । येत्थीति ये अत्थि । थलजाति योधिकादिका । ये च सन्तीति ये अज्जेपि रुक्खजाता पुप्फूपगा च फलूपगा च, तेपि तव विमानसमीपे सन्तियेव ।

६५२. किस्स संयमदमस्सयं विपाकोति कायसंयमादीसु कीदिसस्स संयमस्स, इन्द्रियदमनादीसु कीदिसस्स दमस्स अयं विपाको । केनासीति अज्जमेव उपपत्तिनिब्बत्तकं, अज्जं उपभोगसुखनिब्बत्तकं होतीति “केनासि कम्मफलेनिधूपपन्ना”ति वत्वा पुन “यथा च ते अधिगतमिदं विमानं”न्ति आह । तत्थ कम्मफलेनाति कम्मफलेन विपच्चित्तुं आरद्धेनाति वचनसेसो, इत्थम्भूतलक्खणे चेतं करणवचनं । तदनुपदं अवचासीति तं कम्मं मया वुत्तपदस्स अनुपदं अनुरूपपदं कत्वा कथेय्यासि । अळारपप्पेति बहलसंहतपखुमे, गोपखुमेति अधिप्पायो ।

अथ देवता आह —

६५३. “यथा च मे अधिगतमिदं विमानं, कोज्जमयूरचकोर सङ्गचरितं ।
दिब्यपिलवहंसराजचिण्णं, दिजकारण्डवकोकिलाभिनदितं ॥

६५४. “नानासन्तानकपुप्फरुक्खविविधा, पाटलिजम्बुअसोकरुक्खवन्तं ।
यथा च मे अधिगतमिदं विमानं, तं ते पवेदयामि सुणोहि भन्ते ॥

६५५. “मगधवरपुरत्थिमेन, नालकगामो नाम अत्थि भन्ते ।
तत्थ अहोसिं पुरे सुणिंसा, पेसवतीति तत्थ जानिंसु ममं ॥

६५६. “साहमपचित्तत्थधम्मकुसलं, देवमनुस्सपूजितं महन्तं ।

उपतिस्सं निब्बुतमण्णमेय्यं, मुदितमना कुसुमेहि अब्भुकिरिं ॥

६५७. “परमगतिगतञ्च पूजयित्वा, अन्तिमदेहधरं इसिं उळारं ।
पहाय मानुसकं समुस्सयं, तिदसगता इध मावसामि ठान”न्ति ॥

६५३. तत्थ कोञ्चमयूरचकोरसङ्घचरितन्ति सारससिखण्डिकुम्भकारकुक्कुटगणेहि तत्थ तत्थ विचरितं ।
दिब्यपिलवहंसराजचिण्णन्ति उदके पिलवित्वा विचरणतो “पिलवा”ति लद्धनामेहि उदकसकुणेहि हंसराजेहि च तहिं
तहिं विचरितं । दिजकारण्डवकोकिलाभिनदितन्ति कारण्डवेहि कादम्बेहि कोकिलेहि अञ्जेहि च दिजेहि अभिनादितं ।

६५४. नानासन्तानकपुष्परुक्खविविधाति नानाविधसाखापसाखवन्ता नानापुष्परुक्खा नानासन्तानकपुष्परुक्खा,
तेहि विविधं चित्ताकारं विचित्तसन्निवेसं नानासन्तानकपुष्परुक्खविविधा । “विविध”न्ति हि वत्तब्बे “विविधा”ति वुत्तं ।
सन्तानकाति हि कामवल्लियो, नानाविधपुष्परुक्खा च विविधा एत्थ सन्ति, तेहि वा विविधन्ति
नानासन्तानकपुष्परुक्खविविधा । “नानासन्तानकपुष्परुक्खविविधं, पाटलिजम्बुअसोकुरुक्खवन्त”न्ति च केचि पठन्ति ।
तेहि “पुष्परुक्खा सन्ती”ति पदं आनेत्वा सम्बन्धितब्बं । “पुष्परुक्खा”ति वा अविभक्तिकनिद्देशो, पुष्परुक्खन्ति वुत्तं
होति ।

६५५. मगधवरपुरत्थिमेनाति मगधवरे पुरत्थिमेन, अभिसम्बोधिद्वानताय उत्तमे मगधरुद्धे पुरत्थिमदिसाय । तत्थ
अहोसिं पुरे सुणिसाति पुब्बे अहं तस्मिं नालकगामे एकस्मिं गहपतिकुले सुणिसा सुण्हा अहोसिं ।

६५६. साति सयं । अत्थे च धम्मे च कुसलोति अत्थधम्मकुसलो, भगवा । अपचितो अत्थधम्मकुसलो एतेनाति
अपचितत्थधम्मकुसलो, धम्मसेनापति, तं । अपचितं वा अपचयो, निब्बानं, तस्मिं अवसिद्धात्थधम्मो च कुसलं, अपचिते
वा पूजनीये अत्थे धम्मे निरोधे मग्गे च कुसलं । महन्तेहि उळारेहि सीलक्खन्धादीहि समन्नागतत्ता महन्तं । कुसुमेहीति
रतनमयेहि इतरेहि च कुसुमेहि ।

६५७. परमगतिगतन्ति अनुपादिसेसनिब्बानं पत्तं । समुस्सयन्ति सरीरं । तिदसगताति तिदसभवनं गता, तावतिसं
देवनिकायं उपपन्ना । इधाति इमस्मिं देवलोके । आवसामि ठानन्ति इमं विमानं अधिवसामि । सेसं वुत्तनयमेव ।

एवं आयस्मता वङ्गीसेन देवताय च कथितकथामगं अट्ठप्पत्तिं कत्वा भगवा सम्पत्तपरिसाय वित्थारेन धम्मं देसेसि ।
सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

पेसवतीविमानवण्णना निड्ढिता ।

८. मल्लिकाविमानवण्णना

पीतवत्थे पीतधजेति मल्लिकाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? धम्मचक्कप्पवत्तनमादिं कत्वा याव
सुभद्रपरिब्बाजकविनयना कतबुद्धकिच्चे कुसिनारायं उपवत्तने मल्लराजूनं सालवने यमकसालानमन्तरे विसाखपुण्णमायं
पच्चूसवेलायं अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बुते भगवति लोकनाथे देवमनुस्सेहि तस्स सरीरपूजाय कयिरमानाय
तदा कुसिनारायं वसमाना बन्धुलमल्लस्स भरिया मल्लराजपुत्ती मल्लिका नाम उपासिका सद्धा पसन्ना विसाखाय

महाउपासिकाय पसाधनसदिसं अत्तनो महालतापसाधनं गन्धोदकेन धोवित्वा दुकूलचुम्बटकेन मज्जित्वा अञ्जञ्च बहुं गन्धमालादिं गहेत्वा भगवतो सरीरं पूजेसि । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारतो पन मल्लिकावत्थु धम्मपदवण्णनायं आगतमेव ।

सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिंसेसु निब्बत्ति, तेन पूजानुभावेन अस्सा अञ्जेहि असाधारणा उळारा दिब्बसम्पत्ति अहोसि । वत्थालङ्कारविमानानि सत्तरतनसमुज्जलानि विसेसतो सिङ्गीसुवण्णोभासानि अतिविय पभस्सरानि सब्बा दिसा आसिञ्चमानाव सुवण्णरसधारापिञ्जरा करोन्ति । अथायस्मा नारदो देवचारिकं चरन्तो तं दिस्वा उपगच्छि । सा तं दिस्वा वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गह् अट्ठासि । सो तं —

६५८:“पीतवत्थे पीतधजे, पीतालङ्कारभूसिते ।
पीतन्तराहि वग्गूहि, अपिळन्धाव सोभसि ॥

६५९:“का कम्बुकायूरधरे, कञ्चनावेळभूसिते ।
हेमजालकसञ्छन्ने, नानारतनमालिनी ॥

६६०:“सोवण्णमया लोहितङ्गमया च, मुत्तामया वेळुरियमया च ।
मसारगल्ला सहलोहितङ्गा, पारेवतक्खीहि मणीहि चित्तता ॥

६६१:“कोचि कोचि एत्थ मयूरसुस्सरो, हंसस्सरञ्जो करवीकसुस्सरो ।
तेसं सरो सुय्यति वग्गुरूपो, पञ्चङ्गिकं तूरियमिवप्पवादितं ॥

६६२:“रथो च ते सुभो वग्गु, नानारतनचित्तितो ।
नानावण्णाहि धातूहि, सुविभत्तोव सोभति ॥

६६३:“तस्मिं रथे कञ्चनबिम्बवण्णे, या त्वं ठिता भाससिमं पदेसं ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ — पुच्छि ।

६५८. तत्थ पीतवत्थेति परिसुद्धचामीकरपभस्सरताय पीतोभासनिवासने । पीतधजेति विमानद्वारे रथे च समुस्सितहेममयविपुलकेतुभावतो पीतोभासधजे । पीतालङ्कारभूसितेति पीतोभासेहि आभरणेहि अलङ्कते । सतिपि अलङ्कारानं नानाविधरंसिजालसमुज्जलविविधरतनविचित्तभावे तादिससुचरितविसेसनिब्बत्तताय पन सुपरिसुद्धचामीकरमरीचिजालविज्जोतितत्ता विसेसतो पीतनिभासानि तस्सा आभरणानि अहेसुं । पीतन्तराहीति पीतवण्णेहि उत्तरियेहि । “सन्तरुत्तरपरमं तेन भिक्खुना ततो चीवरं सादितब्ब”न्तिआदीसु (पारा० ५२३-५२४) निवासने अन्तरसद्दो आगतो, इध पन “अन्तरसाटका”तिआदीसु विय उत्तरिये दट्ठब्बो । अन्तरा उत्तरियं उत्तरासङ्गो उपसंभ्यानन्ति परियायसद्दा एते । वग्गूहीति सोभनेहि सण्हमट्ठेहि । अपिळन्धाव सोभसीति त्वं इमेहि अलङ्कारेहि अनलङ्कतापि अत्तनो रूपसम्पत्तियाव सोभसि । ते पन अलङ्कारा तव सरीरं पत्वा सोभन्ति, तस्मा अनलङ्कतापि त्वं अलङ्कृतसदिसीति अधिप्पायो ।

६५९. का कम्बुकायूरधरेति का त्वं कतरदेवनि कायपरियापन्ना सुवण्णमयपरिहारकधरे, सुवण्णमयकेयूरधरे वा । कम्बुपरिहारकन्ति च हत्थालङ्कारविसेसो वुच्चति, कायूरन्ति भुजालङ्कारविसेसो । अथ वा कम्बूति सुवण्णं, तस्मा कम्बुकायूरधरे सुवण्णमयबाहाभरणधरेति अत्थो । **कञ्चनावेळभूसितेति** कञ्चनमयावेळपिळन्धनभूसिते । **हेमजालकसञ्छन्नेति** रतनपरिसिब्बितेन हेममयेन जालकेन छादितसरीरे । **नानारतनमालिनीति** नक्खत्तमालाय विय काळपक्खरत्तियं सीसे पटिमुक्काहि विविधाहि रतनावलीहि नानारतनमालिनी का त्वन्ति पुच्छति ।

६६०. सोवण्णमयाति आदि याहि रतनमालाहि सा देवता नानारतनमालिनीति वुत्ता, तासं दस्सनं । तत्थ **सोवण्णमयाति** सिङ्गीसुवण्णमया माला । **लोहितङ्गमयाति** पदुमरागादिरत्तमणिमया । **मसारगल्लाति** मसारगल्लमणिमया । **सहलोहितङ्गाति** लोहितङ्गमणिमयाहि सद्धिं कबरमणिमया चेव लोहितङ्गसङ्घातरत्तमणिमया चाति अत्थो । **पारेवतक्खीहि मणीहि चित्तताति** पारेवतक्खिसदिसेहि मणीहि यथावुत्तमणीहि च सङ्घतचित्तभावा इमा तव केसहत्ये रतनमालाति अधिप्पायो ।

६६१. कोचि कोचीति एकच्चो एकच्चो । **एत्थाति** एतेसु मालादामेसु । **मयूरसुस्सरोति** मयूरो विय सुन्दरनादो । **हंसस्सरञ्जोति** हंसस्सरो अञ्जो, हंससदिसस्सरो अपरो । **करवीकसुस्सरोति** करवीको विय सोभनस्सरो । तेसं मालादामानं यथा मयूरस्सरो, हंसस्सरो, करवीकस्सरो, एवं वग्गुरूपो मधुराकारो सरो सुय्यति । किमिव? **पञ्चङ्गिकं तूरियमिवप्पवादितं** । यथा कुसलेन वादिते पञ्चङ्गिके तूरिये, एवं तेसं सरो सुय्यति, वग्गुरूपोति अत्थो । भुम्मत्थे हि इदं उपयोगवचनं ।

६६२. नानावण्णाहि धातूहीति अनेकरूपाहि अक्खचक्कईसादिअवयवधातूहि । **सुविभत्तोव सोभतीति** अवयवानं अञ्जमञ्जं युत्तप्पमाणताय विभत्तिविभागसम्पत्तिया च सुविभत्तोव हुत्वा विराजति । अथ वा सुविभत्तोवाति केवलं कम्मनिब्बत्तोपि सुसिक्खितेन सिप्पाचरियेन विभत्तोव विरचितो विय सोभतीति अत्थो ।

६६३. कञ्चनबिम्बवण्णेति सातिसयं पीतोभासताय कञ्चनबिम्बकसदिसे तस्मिं रथे । कञ्चनबिम्बवण्णेति वा तस्सा देवताय आलपनं, गन्धोदकेन धोवित्वा जातिहिङ्गुलकरसेन मज्जित्वा दुकूलचुम्बटकेन मज्जितकञ्चनपटिमासदिसेति अत्थो । **भाससिमं पदेसन्ति** इमं सकलम्पि भूमिपदेसं भासयसि विज्जोतयसि ।

एवं थरेन पुच्छिता सापि देवता इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

६६४:“सोवण्णजालं मणिसोण्णचित्तितं, मुत्ताचितं हेमजालेन छन्नं ।
परिनिब्बुते गोतमे अप्पमेय्ये, पसन्नचित्ता अहमाभिरोपयिं ॥

६६५:“ताहं कम्मं करित्वान, कुसलं बुद्धवण्णितं ।
अपेतसोका सुखिता, सम्पमोदामनामया”ति ॥

६६४. तत्थ **सोवण्णजालन्ति** सरीरप्पमाणेन कतं सुवण्णमयं जालं । **मणिसोण्णचित्तितन्ति** सीसादिद्वानेसु सीसूपगगीवूपगादिआभरणवसेन नानाविधेहि मणीहि च सुवण्णेन च चित्तितं । **मुत्ताचितन्ति** अन्तरन्तरा आबद्धाहि मुत्तावलीहि आचितं । **हेमजालेन छन्नन्ति** हेममयेन पभाजालेन छन्नं । तज्जि नानाविधेहि मणीहि चेव सुवण्णेन च चित्तितं

मुत्तावलीहि आचितम्पि सुपरिसुद्धस्स रत्तसुवण्णस्सेव येभुय्यताय दिवाकरकिरणसम्फस्सतो अतिविय पभस्सरेन हेममयेन पभाजालेन सञ्छादितं एकोभासं हुत्वा कञ्चनादासं विय तिड्ढति । **परिनिब्बुते**ति अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बुते । **गोतमे**ति भगवन्तं गोत्तेन निद्विसति । **अप्पमेय्ये**ति गुणानुभावतो पमिनिनुं असक्कुण्ये । **पसन्नचित्ता**ति कम्मफलविसयाय बुद्धारम्मणाय च सद्भाय पसन्नमानसा । **अभिरोपयिन्ति** पूजावसेन सरीरे रोपेसिं पटिमुञ्चिं ।

६६५. ताहन्ति तं अहं । **कुसलन्ति** कुच्छित्तसलनादिअत्थेन कुसलं । **बुद्धवणिण**तन्ति “यावता, भिक्खवे, सत्ता अपदा वा द्विपदा वा”तिआदिना (सं० नि० ५.१३९; अ० नि० ४.३४) सम्मासम्बुद्धेन पसत्थं । **अपेतसोका**ति सोकहेतूनां भोगव्यसनादीनां अभावेन अपगतसोका । तेन चित्तदुक्खाभावमाह । **सुखिता**ति सञ्जातसुखा सुखप्पत्ता । एतेन सरीरदुक्खाभावं वदति । चित्तदुक्खाभावेन चस्सा पमोदापत्ति, सरीरदुक्खाभावेन अरोगता । तेनाह “**सम्पमोदामनामया**”ति । सेसं वुत्तनयमेव । अयञ्च अत्थो तदा अत्तना देवताय च कथितनियामेनेव सङ्गीतिकाले आयस्मता नारदेन धम्मसङ्गाहकानं आरोचितो, ते च तं तथेव सङ्गहं आरोपयिंसूति ।

मल्लिकाविमानवण्णना निड्डिता ।

९. विसालक्खिविमानवण्णना

का नाम त्वं विसालक्खीति विसालक्खिविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति परिनिब्बुते रज्जा अजातसत्तुना अत्तना पटिलद्धा भगवता सरीरधातुयो गहेत्वा राजगहे थूपे च महे च कते राजगहवासिनी एका मालाकारधीता सुनन्दा नाम उपासिका अरियसाविका सोतापन्ना पितुं गेहतो पेसितं बहुं मालञ्च गन्धञ्च पेसेत्वा देवसिकं चेतिये पूजं कारेसि, उपोसथदिवसेसु पन सयमेव गन्त्वा पूजं अकासि । सा अपरभागे अज्जतरेन रोगेन फुट्टा कालं कत्वा सक्कस्स देवरज्जो परिचारिका हुत्वा निब्बत्ति । अथेकदिवसं सा सक्केन देवानमिन्देन सह चित्तलतावनं पाविसि । तत्थ च अज्जासं देवतानं पभा पुप्फादीनां पभाहि पटिहता हुत्वा विचित्तवण्णा होति, सुनन्दाय पन पभा ताहि अनभिभूता सभावेनेव अट्टासि । तं दिस्वा सक्को देवराजा ताय कतसुचरितं जातुकामो इमाहि गाथाहि पुच्छि —

६६६. “का नाम त्वं विसालक्खि, रम्मे चित्तलतावने ।

समन्ता अनुपरियासि, नारीगणपुरक्खता ॥

६६७. “यदा देवा तावतिसा, पविसन्ति इमं वनं ।

सयोग्गा सरथा सब्बे, चित्रा होन्ति इधागता ॥

६६८. “तुह्ज्च इध पत्ताय, उय्याने विचरन्तिया ।

काये न दिस्सती चित्तं, केन रूपं तवेदिसं ।

देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥

६६६. तत्थ का नाम त्वन्ति पुरिमत्तभावे का नाम कीदिसी नाम त्वं, यत्थ कतेन सुचरितेन अयं ते ईदिसी आनुभावसम्पत्ति अहोसीति अधिप्पायो । **विसालक्खी**ति विपुललोचने ।

६६७. यदाति यस्मिं काले । **इमं वनन्ति** इमं चित्तलतानामकं उपवनं । **चित्रा होन्तीति** इमस्मिं चित्तलतावने

विचित्तपभासंसङ्गेन अत्तनो सरीरवत्थालङ्कारादीनं पकतिओभासतोपि विसिद्धभावप्पत्तिया विचित्राकारा होन्ति ।
इधागताति इध आगता सम्पत्ता, इध वा आगमनहेतु ।

६६८. इध पत्तायाति इमं ठानं सम्पत्ताय उपगताय । केन रूपं तवेदिसन्ति केन कारणेन तव रूपं सरीरं एदिसं
एवरूपं, चित्तलतावनस्स पभं अभिभवन्तं तिद्धतीति अधिप्पायो ।

एवं सक्केन पुट्टा सा देवता इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

६६९. “येन कम्मेन देविन्द, रूपं मय्हं गती च मे ।
इद्धि च आनुभावो च, तं सुणोहि पुरिन्दद ॥

६७०. “अहं राजगहे रम्मे, सुनन्दा नामुपासिका ।
सद्धा सीलेन सम्पन्ना, संविभागरता सदा ॥

६७१. “अच्छादनञ्च भत्तञ्च, सेनासनं पदीपियं ।
अदासिं उजुभूतेसु, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

६७२. “चातुद्वसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्टमी ।
पाटिहारियपक्खञ्च, अट्टङ्गसुसमागतं ॥

६७३. “उपोसथं उपवसिस्सं, सदा सीलेसु संवुता ।
सञ्जमा संविभागा च, विमानं आवसामहं ॥

६७४. “पाणातिपाता विरता, मुसावादा च सञ्जता ।
थेय्या च अतिचारा च, मज्जपाना च आरका ॥

६७५. “पञ्चसिक्खापदे रता, अरियसच्चान कोविदा ।
उपासिका चक्खुमतो, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

६७६. “तस्सा मे जातिकुला दासी, सदा मालाभिहारति ।
ताहं भगवतो थूपे, सब्बमेवाभिरोपयिं ॥

६७७. “उपोसथे चहं गन्त्वा, मालागन्धविलेपनं ।
थूपस्मिं अभिरोपेसिं, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

६७८. “तेन कम्मेन देविन्द, रूपं मय्हं गती च मे ।
इद्धि च आनुभावो च, यं मालं अभिरोपयिं ॥

६७९. “यञ्च सीलवती आसिं, न तं ताव विपच्चति ।
आसा च पन मे देविन्द, सकदागामिनी सिय”न्ति ॥

६६९. तत्थ गतीति अयं देवगति, निब्बत्ति वा । इद्धीति अयं देविद्धि, अधिप्पायसमिज्जनं वा । आनुभावोति पभावो ।
पुरिन्ददाति सक्कं आलपति । सो हि पुरे दानं अदासीति “पुरिन्ददो”ति वुच्चति ।

६७६. जातिकुलाति पितु गेहं सन्धाय वदति । सदा मालाभिहारतीति सदा सब्बकालं दिवसे दिवसे जातिकुलतो
दासिया पुप्फं मय्हं अभिहरीयति । सब्बमेवाभिरोपयिन्ति मय्हं पिळ्ळन्धनत्थाय पितुगेहतो आहटं मालं अञ्जञ्च गन्धादिं
सब्बमेव अत्तना अपरिभुज्जित्वा भगवतो थूप्पे पूजनवसेन अभिरोपयिं पूजं कारेसिं ।

६७७-८. उपोसथे चहं गन्त्वाति उपोसथदिवसे अहमेव थूपट्टानं गन्त्वा । यं मालं अभिरोपयिन्ति यं तदा भगवतो
थूप्पे मालागन्धाभिरोपनं कतं, तेन कम्मेनाति योजना ।

६७९. न तं ताव विपच्चतीति यं सीलवती आसिं, तं सीलरक्खणं तं रक्खितं सीलं पूजामयपुञ्जस्स बलवभावेन
अलद्धोकासं न ताव विपच्चति, न विपच्चित्तुं आरद्धं, अपरस्मिंयेव अत्तभावे तस्स विपाकोति अत्थो । आसा च पन मे
देविन्द, सकदागामिनी सियन्ति “कथं नु खो अहं सकदागामिनी भवेय्य”न्ति पत्थना च मे देविन्द, अरियधम्मविसयाव,
न भवविसेसविसया । सा पन सप्पिमण्डं इच्छतो दधितो पचितं विय अनिप्फादिनीति दस्सेति । सेसं वुत्तनयमेव ।

इमं पन अत्थं सक्को देवानमिन्दो अत्तना च ताय देवधीताय च वुत्तनियामेनेव आयस्मतो वङ्गीसत्थेरस्स आरोचेसि ।
आयस्मा वङ्गीसो सङ्गीतिकाले धम्मसङ्गाहकानं महाथेरानं आरोचेसि, ते च तं तथेव सङ्गीतिं आरोपयिंसूति ।

विसालक्खिविमानवण्णना निड्डिता ।

१०. पारिच्छत्तकविमानवण्णना

पारिच्छत्तके कोविळारेति पारिच्छत्तकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन
सावत्थिवासी अञ्जतरो उपासको भगवन्तं उपसङ्गमित्वा, स्वातनाय निमन्तेत्वा, अत्तनो गेहद्वारे महन्तं मण्डपं सज्जेत्वा
साणिपाकारं परिक्खपित्वा उपरि वितानं बन्धित्वा धजपटाकादयो उस्सापेत्वा नानाविरागवण्णानि वत्थानि
गन्धदाममालादामानि च ओलम्बेत्वा सित्तसम्मट्ठे पदेसे आसनानि पज्जापेत्वा भगवतो कालं आरोचेसि । अथ भगवा
पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय देवविमानं विय अलङ्कृतपटियत्तं मण्डपं पविसित्वा सहस्सरंसी विय
अण्णवकुच्छिं ओभासयमानो पज्जत्ते आसने निसीदि । उपासको गन्धपुप्फधूमदीपेहि भगवन्तं पूजेसि ।

तेन च समयेन अञ्जतरा कट्टहारिका इत्थी अन्धवने सुपुप्फितं असोकरुक्खं दिस्वा सपल्लवङ्कुरानि पिण्डीकतानि
बहूनि असोकपुप्फानि गहेत्वा आगच्छन्ती, भगवन्तं तत्थ निसिन्नं दिस्वा पसन्नचित्ता आसनस्स समन्ततो तेहि पुप्फेहि
पुप्फसन्थरं सन्थरन्ती, भगवतो पूजं कत्वा वन्दित्वा तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा नमस्समाना अगमासि । सा अपरेन समयेन
कालं कत्वा तावतिंसेसु निब्बत्ति, अच्छरासहस्सपरिवारा येभ्य्येन नन्दनवने नच्चन्ती गायन्ती पारिच्छत्तकमाला गन्थेन्ती
पमोदमाना कीळन्ती सुखं अनुभवति । अथायस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेन देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवनं गन्त्वा
तं दिस्वा ताय कतकम्मं इमाहि गाथाहि पुच्छि —

६८०. “पारिच्छत्तके कोविळारे, रमणीये मनोरमे ।
दिब्बमालं गन्धमाना, गायन्ती सम्पमोदसि ॥

६८१. “तस्सा ते नच्चमानाय, अङ्गमङ्गेहि सब्बसो ।
दिब्बा सदा निच्छरन्ति, सवनीया मनोरमा ॥

६८२. “तस्सा ते नच्चमानाय, अङ्गमङ्गेहि सब्बसो ।
दिब्बा गन्धा पवायन्ति, सुचिगन्धा मनोरमा ॥

६८३. “विवत्तमाना कायेन, या वेणीसु पिळन्धना ।
तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पञ्चङ्गिके यथा ॥

६८४. “वटंसका वातधुता, वातेन सम्पकम्पिता ।
तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पञ्चङ्गिके यथा ॥

६८५. “यापि ते सिरस्मिं माला, सुचिगन्धा मनोरमा ।
वाति गन्धो दिसा सब्बा, रुक्खो मज्जूसको यथा ॥

६८६. “घायसे तं सुचिगन्धं, रूपं पस्ससि अमानुसं ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥

६८०. तत्थ पारिच्छत्तके कोविळारेति पारिच्छत्तकनामके कोविळारपुष्पे आदाय दिब्बमालं गन्धमानाति योजना । यज्झि लोकिया “पारिजात”न्ति वदन्ति, तं मागधभासाय “पारिच्छत्तक”न्ति वुच्चति । कोविळारोति च कोविळारजातिको, सो च मनुस्सलोकेपि देवलोकेपि कोविळारो, तस्सापि जातीति वदन्ति ।

६८१. तस्सा पन देवताय नच्चनकाले अङ्गभारवसेन सरीरतो च पिळन्धनतो च अतिविय मधुरो सद्दो निच्छरति, गन्धो सदा सब्बा दिसापि फरित्वा तिष्ठति । तेनाह “तस्सा ते नच्चमानाया”तिआदि । तत्थ सवनीयाति सोतुं युत्ता, सवनस्स वा हिता, कण्णसुखाति अत्थो ।

६८३. विवत्तमाना कायेनाति तव कायेन सरीरेन परिवत्तमानेन, इत्थम्भूतलक्खणे चेतं करणवचनं । या वेणीसु पिळन्धनाति यानि ते केसवेणीसु पिळन्धनानि, विभत्तिलोपो चेत्य दडुब्बो, लिङ्गविपल्लासो वा ।

६८४. वटंसकाति रतनमया कण्णिका वटंसकाति अत्थो । वातधुताति मन्देन मालुतेन धूपयमाना । वातेन सम्पकम्पिताति वातेन समन्ततो विसेसतो कम्पिता चलिता । अथ वा वटंसका वातधुता, वातेन सम्पकम्पिताति अवातेरितापि वातेरितापि ये ते वटंसका कम्पिता, तेसं सुय्यति निग्घोसोति अत्थयोजना ।

६८५. वाति गन्धो दिसा सब्बाति तस्सा ते सिरस्मिं दिब्बमालाय गन्धो वायति सब्बा दिसा । यथा किं? रुक्खो मज्जूसको यथाति, यथा नाम मज्जूसको रुक्खो सुपुप्फितो अत्तनो गन्धेन बहूनि योजनानि फरमानो सब्बा दिसा वायति,

एवं तव सिरस्मिं पिळन्धनमालाय गन्धोति अत्थो । सो किर रुक्खो गन्धमादने पच्चेकबुद्धानं
उपोसथकरणमण्डलमाळकमञ्जे तिड्ढति । यत्तकानि देवलोके च मनुस्सलोके च सुरभिकुसुमानि, तानि तस्स साखगोसु
निब्बत्तन्ति । तेन सो अतिविय सुगन्धो होति । एवं ताय देवताय पिळन्धनमालाय गन्धोति । तेन वुत्तं “रुक्खो मञ्जूसको
यथा”ति ।

६८६. यदिपि तस्स सग्गस्स छफस्सायतनिकभावतो सब्बानिपि तत्थ आरम्मणानि पियरूपानियेव, गन्धरूपानं पन
सविसेसानं तस्सा देवताय लाभिभावतो “घायसे तं सुचिगन्धं, रूपं पस्ससि अमानुस”न्ति वुत्तं ।

अथ देवता द्वीहि गाथाहि ब्याकासि —

६८७. “पभस्सरं अच्चिमन्तं, वण्णगन्धेन संयुतं ।
असोकपुप्फमालाहं, बुद्धस्स उपनामयिं ॥

६८८. “ताहं कम्मं करित्वान, कुसलं बुद्धवण्णितं ।
अपेतसोका सुखिता, सम्पमोदामनामया”ति ॥

६८७. तत्थ सुधोतपवाळसङ्घातसन्निभस्स किञ्जक्खकेसरसमुदायेन भाणुरंसिजालस्स विय असोकपुप्फुत्तमस्स
तदा उपट्ठिततं सन्धायाह “पभस्सरं अच्चिमन्त”न्ति । सेसं वुत्तनयमेव ।

अथायस्मा महामोगल्लानो ताय देवताय अत्तनो सुचरितकम्मे कथिते सपरिवाराय तस्सा धम्मं देसेत्वा ततो
मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो तं पवत्तिं कथेसि । भगवा तं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तमहाजनस्स धम्मं देसेसि, सा देसना
महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

पारिच्छत्तकविमानवण्णना निड्ढिता ।

इति परमत्थदीपनिया खुद्दक-अट्ठकथाय विमानवत्थुस्मिं

दसवत्थुपटिमण्डितस्स ततियस्स पारिच्छत्तकवग्गस्स

अत्थवण्णना निड्ढिता ।

४. मज्झिङ्गकवग्गो

१. मज्झिङ्गकविमानवण्णना

मज्झिङ्गकवग्गे मज्झिङ्गके विमानस्मिन्ति मज्झिङ्गकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने ।
तत्थ अज्जतरो उपासको भगवन्तं निमन्तेत्वा अनन्तरविमाने वुत्तनयेनेव मण्डपं सज्जेत्वा तत्थ निसिन्नं सत्थारं पूजेत्वा
दानं देति । तेन च समयेन अज्जतरा कुलदासी अन्धवने सुपुप्फितं सालरुक्खं दिस्वा तत्थ पुप्फानि गहेत्वा हीरेहि
आवुणित्वा वटंसके कत्वा पुन बहूनि मुत्तपुप्फानि अग्गपुप्फानि च गहेत्वा नगरं पविट्ठा । तस्मिं मण्डपे युगन्धरपब्बतकुच्छिं

ओभासयमानं बालसूरियं विय छब्बण्णबुद्धरंसियो विस्सज्जेत्वा निसिन्नं, भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्ता तेहि पुप्फेहि पूजेन्ती वटंसकानि आसनस्स समन्ततो ठपेत्वा इतरानि च पुप्फानि ओकिरित्वा सक्कच्चं वन्दित्वा तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा अगमासि । सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्ति, तत्थ तस्सा रत्तफलिकमयं विमानं, तस्स च पुरतो सुवण्णवालुकासन्थतभूमिभागं महन्तं सालवनं पातुरहोसि । सा यदा विमानतो निक्खमित्वा सालवनं पविसति, तदा सालसाखा ओनमित्वा तस्सा उपरि कुसुमानि ओकिरन्ति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेन उपगन्त्वा इमाहि गाथाहि कतकम्मं पुच्छि —

६८९. “मज्झिट्टुके विमानस्मिं, सोण्णवालुकसन्थते ।
पञ्चङ्गिकेन तूरियेन, रमसि सुप्पवादिते ॥

६९०. “तम्हा विमाना ओरुय्ह, निम्मिता रतनामया ।
ओगाहसि सालवनं, पुप्फितं सब्बकालिकं ॥

६९१. “यस्स यस्सेव सालस्स, मूले तिट्ठसि देवते ।
सो सो मुञ्चति पुप्फानि, ओनमित्वा दुमुत्तमो ॥

६९२. “वातेरितं सालवनं, आधुतं दिजसेवितं ।
वाति गन्धो दिसा सब्बा, रुक्खो मज्जूसको यथा ॥

६९३. “घायसे तं सुचिगन्धं, रूपं पस्ससि अमानुसं ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥

६८९. तत्थ मज्झिट्टुके विमानस्मिन्ति रत्तफलिकमये विमाने । सिन्दुवारकणवीरमकुलसदिसवण्णज्झि “मज्झिट्टुके”न्ति वुच्चति । सोण्णवालुकसन्थतेति समन्ततो विप्पकिण्णाहि सुवण्णवालुकाहि सन्थतभूमिभागे । रमसि सुप्पवादितेति सुट्ठु पवादितेन पञ्चङ्गिकेन तूरियेन अभिरमसि ।

६९०. निम्मिता रतनामयाति तव सुचरितसिप्पिना अभिनिम्मिता रतनमया विमाना । ओगाहसीति पविससि । सब्बकालिकन्ति सब्बकाले सुखं सब्बउतुसप्पायं, सब्बकाले पुप्फनकं वा ।

६९२. वातेरितन्ति यथा पुप्फानि ओकिरन्ति, एवं वातेन ईरितं चलितं । आधुतन्ति मन्देन मालुतेन सणिकसणिकं विधूपयमानं । दिजसेवितन्ति मयूरकोकिलादिसकुणसङ्घेहि उपसेवितं ।

एवं थेरेन पुट्ठा सा देवता इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

६९४. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, दासी अयिरकुले अहुं ।
बुद्धं निसिन्नं दिस्वान, सालपुप्फेहि ओकिरिं ॥

६९५. “वटंसकञ्च सुकतं, सालपुप्फमयं अहं ।

बुद्धस्स उपनामेसिं, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

६९६. “ताहं कम्मं करित्वान, कुसलं बुद्धवणिणतं ।
अपेतसोका सुखिता, सम्पमोदामनामया”ति ॥

६९४-५. तत्थ अयिरकुलेति अय्यकुले, सामिकगेहेति अत्थो । अहुन्ति अहोसिं । ओकिरिन्ति पुप्फेहि विप्पकिरिं ।
उपनामेसिन्ति पूजावसेन उपनामेसिं । सेसं वुत्तनयमेव ।

अथायस्मा महामोग्गल्लानो सपरिवाराय तस्सा देवताय धम्मं देसेत्वा मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो तमत्थं
निवेदेसि । भगवा तं अट्टुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तमहाजनस्स धम्मं देसेसि । देसना सदेवकस्स लोकस्स सात्थिका अहोसीति ।

मज्झिङ्गकविमानवण्णना निट्ठिता ।

२. पभस्सरविमानवण्णना

पभस्सरवरवण्णनिभेति पभस्सरविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति । तेन च समयेन राजगहे
अज्जतरो उपासको महामोग्गल्लानत्थेरे अभिप्पसन्नो होति । तस्सेका धीता सद्धा पसन्ना, सापि थेरे गरुचिच्चीकारबहुला
होति । अथेकदिवसं आयस्मा महामोग्गल्लानो राजगहे पिण्डाय चरन्तो तं कुलं उपसङ्गमि । सा थेरं दिस्वा सोमनस्सजाता
आसनं पज्जापेत्वा थेरे तत्थ निसिन्ने सुमनमालाय पूजेत्वा मधुरं गुळफाणितं थेरस्स पत्ते आकिरि, थेरो अनुमोदितुकामो
निसीदि । सा घरावासस्स बहुकिच्चताय अनोकासतं पवेदेत्वा “अज्जस्मिं दिवसे धम्मं सोस्सामी”ति थेरं वन्दित्वा
उय्योजेसि । तदहेव च सा कालं कत्वा तावतिंसेसु निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो उपसङ्गमित्वा इमाहि गाथाहि
पुच्छि —

६९७. “पभस्सरवरवण्णनिभे, सुरत्तवत्थवसने ।
महिद्धिके चन्दनरुचिरगत्ते,
का त्वं सुभे देवते वन्दसे ममं ॥

६९८. “पल्लङ्को च ते महग्घो, नानारतनचित्तितो रुचिरो ।
यत्थ त्वं निसिन्ना विरोचसि, देवराजारिव नन्दने वने ॥

६९९. “किं त्वं पुरे सुचरितमाचरी भद्दे, किस्स कम्मस्स विपाकं ।
अनुभोसि देवलोकस्मिं, देवते पुच्छिताचिक्ख ।
किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥

६९७. तत्थ पभस्सरवरवण्णनिभेति निभाति दिब्बतीति निभा, वण्णोव निभा वण्णनिभा, अतिविय ओभासनतो
पभस्सरा छविदोसाभावेन वरा उत्तमा वण्णनिभा एतिस्साति पभस्सरवरवण्णनिभा । आमन्तनवसेन
“पभस्सरवरवण्णनिभे”ति वुत्तं । सुरत्तवत्थवसनेति सुद्धु रत्तवत्थनिवत्थे । चन्दनरुचिरगत्तेति चन्दनानुलितं विय
रुचिरगत्ते, गोसीतचन्दनेन बहलतरानुलितं विय सुरत्तमनुज्जसरीरावयवेति अत्थो, चन्दनानुलेपेन वा रुचिरगत्ते ।

एवं धेरेन पुट्टा देवता इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

७००: “पिण्डाय ते चरन्तस्स, मालं फाणितञ्च अददं भन्ते ।
तस्स कम्मस्सिदं विपाकं, अनुभोमि देवलोकस्मिं ॥

७०१: “होति च मे अनुतापो, अपरद्धं दुक्खितञ्च मे भन्ते ।
साहं धम्मं नास्सोसिं, सुदेसितं धम्मराजेन ॥

७०२: “तं तं वदामि भदन्ते, यस्स मे अनुकम्पियो कोचि ।
धम्मेसु तं समादपेथ, सुदेसितं धम्मराजेन ॥

७०३: “येसं अत्थि सद्धा बुद्धे, धम्मे च सङ्गरतने ।
ते मं अतिविरोचन्ति, आयुना यससा सिरिया ॥

७०४: “पतापेन वण्णेन उत्तरितरा, अञ्जे महिद्धिकतरा मया देवा”ति ॥
७००. तत्थ मालन्ति सुमनपुप्फं । फाणितन्ति उच्छुरसं गहेत्वा कतफाणितं ।

७०१. अनुतापोति विष्पटिसारो । तस्स कारणमाह “अपरद्धं दुक्खितञ्च मे भन्ते”ति । इदानीं तं सरूपतो दस्सेति “साहं धम्मं नास्सोसिं”न्ति, सा अहं तदा तव देसेतुकामस्स धम्मं न सुणिं । कीदिसं? सुदेसितं धम्मराजेनाति, सम्मासम्बुद्धेन आदिकल्याणादिताय एकन्तनिय्यानिकताय च स्वाखातन्ति अत्थो ।

७०२. तन्ति तस्मा धम्मराजेन सुदेसितत्ता असवनस्स च मादिसानं अनुतापहेतुभावतो । तन्ति तुवं, तुहन्ति अत्थो । यस्साति यो अस्स । अनुकम्पियोति अनुकम्पितब्बो । कोचीति यो कोचि । धम्मेसूति सीलादिधम्मेसु । “धम्मे ही”ति वा पाठो, सासनधम्मेति अत्थो । हीति निपातमत्तं, वचनविपल्लासो वा । तन्ति अनुकम्पितब्बपुग्गलं । सुदेसितन्ति सुट्ठु देसितं ।

७०३-४. ते मं अतिविरोचन्तीति ते रतनत्तये पसन्ना देवपुत्ता मं अतिक्कमित्वा विरोचन्ति । पतापेनाति तेजसा आनुभावेन । अञ्जेति ये अञ्जे । मयाति निस्सक्के करणवचनं । वण्णेन उत्तरितरा महिद्धिकतरा च देवा, ते रतनत्तये अभिप्पसन्नायेवाति दस्सेति । सेसं वुत्तनयमेव ।

पभस्सरविमानवण्णना निट्ठिता ।

३. नागविमानवण्णना

अलङ्कृता मणिकञ्चनाचितन्ति नागविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा बाराणसियं विहरति इसिपतने मिगदाये । तेन समयेन बाराणसिवासिनी एका उपासिका सद्धा पसन्ना सीलाचारसम्पन्ना भगवन्तं उद्दिस्स वत्थयुगं वायापेत्वा सुपरिधोतं कारापेत्वा उपसङ्कमित्वा भगवतो पादमूले ठपेत्वा एवमाह “पटिग्गण्हातु, भन्ते भगवा, इमं वत्थयुगं अनुकम्पं उपादाय यं मम अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति । भगवा तं पटिग्गहेत्वा तस्सा उपनिस्सयसम्पत्तिं दिस्वा धम्मं देसेसि, सा देसनावसाने सोतापत्तिफले पतिट्ठित्वा भगवन्तं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा गेहं अगमासि । सा न चिरस्सेव कालं कत्वा

तावतिंसेसु उप्पन्ना सक्कस्स देवराजस्स पिया अहोसि वल्लभा यसुत्तरा नाम नामेन । तस्सा पुञ्जानुभावेन हेमजालसञ्छन्नो कुञ्जरवरो निब्बत्ति, तस्स च खन्धे मणिमयो मण्डपो, मज्झे सुपञ्जत्तरतनपल्लङ्को निब्बत्ति, द्वीसु दन्तेसु चस्स कमलकुवलययुज्जला रमणीया द्वे पोक्खरणियो पातुरहेसुं । तत्थ पदुमकणिकासु ठिता देवधीता पग्गहितपञ्चङ्गिकतूरिया नच्चन्ति चेव गायन्ति च ।

सत्था बाराणसियं यथाभिरन्तं विहरित्वा येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन सावत्थिं पत्वा तत्र सुदं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ सा देवता अत्तना अनुभुय्यमानं दिब्बसम्पत्तिं ओलोकेत्वा तस्सा कारणं उपधारेन्ती “सत्थु वत्थयुगदानकारण”न्ति अत्वा सञ्जातसोमनस्सा भगवति पसादबहुमाना वन्दितुकामा अभिक्कन्ताय रत्तिया हत्थिक्खन्धवरगता आकासेन आगन्त्वा ततो ओतरित्वा भगवन्तं वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गह् एकमन्तं अट्ठासि । तं आयस्मा वङ्गीसो भगवतो अनुञ्जाय इमाहि गाथाहि पुच्छि —

७०५: “अलङ्कता मणिकञ्चनाचितं, सोवण्णजालचितं महन्तं ।
अभिरुह् गजवरं सुकप्पितं, इधागमा वेहायसं अन्तलिक्खे ॥

७०६: “नागस्स दन्तेसु दुवेसु निम्मिता, अच्छोदका पदुमिनियो सुफुल्ला ।
पदुमेसु च तूरियगणा पभिज्जरे, इमा च नच्चन्ति मनोहरायो ॥

७०७: “देविद्धिपत्तासि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

७०५. तत्थ अलङ्कताति सब्बाभरणविभूसिता । मणिकञ्चनाचितन्ति तेहि दिब्बमानेहि मणिसुवण्णेहि आचितं । सोवण्णजालचितन्ति हेमजालसञ्छन्नं । महन्तन्ति विपुलं । सुकप्पितन्ति गमनसन्नाहवसेन सुट्ठु सन्नद्धं । वेहायसन्ति वेहायसभूते हत्थिपिट्ठे । अन्तलिक्खेति आकासे, “अलङ्कतमणिकञ्चनाचित”न्तिपि पाठो । अयञ्हेत्थ सङ्खेपत्थो — देवते, त्वं सब्बालङ्कारेहि अलङ्कता अलङ्कतमणिकञ्चनाचितं, अतिविय दिब्बमानेहि मणीहि कञ्चनेहि च अलङ्करणवसेन खचितं, हेमजालेहि कुम्भालङ्कारादिभेदेहि हत्थालङ्कारेहि चितं आमुत्तं महन्तं अतिविय ब्रह्मन्तं उत्तमं गजं आरुह् हत्थिपिट्ठिया निसिन्ना आकासेनेव इध अम्हाकं सन्तिकं आगताति ।

७०६. नागस्स दन्तेसु दुवेसु निम्मिताति एरावणस्स विय नागराजस्स इमस्स द्वीसु दन्तेसु द्वे पोक्खरणियो सुचरितसिप्पिना सुट्ठु विरचिता । तूरियगणाति पञ्चङ्गिकतूरियसमूहा । पभिज्जरेति द्वादसन्नं लयभेदानं वसेन पभेदं गच्छन्ति । “पवज्जरे”ति च पठन्ति, पकारेहि वादीयन्तीति अत्थो ।

एवं थेरेन पुट्ठा देवता इमाहि गाथाहि विस्सज्जेसि —

७०८: “बाराणसियं उपसङ्कमित्वा, बुद्धस्सहं वत्थयुगं अदासिं ।
पादानि वन्दित्वा छमा निसीदिं, वित्ता चहं अञ्जलिकं अकासिं ॥

७०९: “बुद्धो च मे कञ्चनसन्निभत्तचो, अदेसयि समुदयदुक्खनिच्चतं ।

असङ्कृतं दुक्खनिरोधस्सतं, मगं अदेसयि यतो विजानिसं ॥

७१०. “अप्पायुकी कालकता ततो चुता, उपपन्ना तिदसगणं यसस्सिनी ।
सक्कस्सहं अज्जतरा पजापति, यसुत्तरा नाम दिसासु विस्सुता”ति ॥

७०८-९. तत्थ छमाति भूमियं । भुम्मत्थे हि इदं पच्चत्तवचनं । वित्ताति तुट्ठा । यतोति यतो सत्थु
सामुक्कंसिकधम्मदेसनतो । विजानिसन्ति चत्तारि अरियसच्चाणि पटिविज्झिं ।

७१०. अप्पायुकीति “ईदिसं नाम उळारं पुज्जं कत्वा न तया एतस्मिं दुक्खबहुले मनुस्सत्तभावे एवं ठातब्ब”न्ति
सज्जाताभिसन्धिना विय परिक्खयं गतेन कम्मुना अप्पायुका समाना । अज्जतरा पजापतीति सोळससहस्सानं महेसीनं
अज्जतरा । दिसासु विस्सुताति द्वीसु देवलोकेसु सब्बदिसासु पाकटा पज्जाता । सेसं वुत्तनयमेव ।

नागविमानवण्णना निट्ठिता ।

४. अलोमविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति अलोमविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा बाराणसियं इसिपतने मिगदाये विहरन्तो
पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय बाराणसिं पिण्डाय पाविसि । तत्थेका अलोमा नाम दुग्गतिथी भगवन्तं दिस्वा
पसन्नचित्ता अज्जं दातब्बं अपस्सन्ती “ईदिसम्पि भगवतो दिन्नं मय्हं महप्फलं भविस्सती”ति चिन्तेत्वा परिभिन्नवण्णं
अलोणं सुक्खकुम्मासं उपनेसि, भगवा पटिगहेसि । सा तं दानं आरम्मणं कत्वा सोमनस्सं पवेदेसि, सा अपरभागे कालं
कत्वा तावतिंसेसु निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो —

७११. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन...पे०... वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —
पुच्छि । सापि तस्स ब्याकासि, तं दस्सेतुं —

७१४. “सा देवता अत्तमना...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ — वुत्तं ।

७१५. “अहज्ज बाराणसियं, बुद्धस्सादिच्चबन्धुनो ।
अदासिं सुक्खकुम्मासं, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

७१६. “सुक्खाय अलोणिकाय च, पस्स फलं कुम्मासपिण्डया ।
अलोमं सुखितं दिस्वा, को पुज्जं न करिस्सति ॥

७१७. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

७१६. तत्थ अलोमं सुखितं दिस्वाति अलोमम्पि नाम सुक्खकुम्मासमत्तं दत्वा एवं दिब्बसुखेन सुखितं दिस्वा । को
पुज्जं न करिस्सतीति को नाम अत्तनो हितसुखं इच्छन्तो पुज्जं न करिस्सतीति । सेसं वुत्तनयमेव ।

अलोमविमानवण्णना निट्ठिता ।

५. कज्जिकदायिकाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति कज्जिकदायिकाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा अन्धकविन्दे विहरति । तेन च समयेन भगवतो कुच्छियं वातरोगो उप्पज्जि । भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि “गच्छ त्वं आनन्द, पिण्डाय चरित्वा मय्हं भेसज्जत्थं कज्जिकं आहरा”ति । “एवं भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुणित्वा महाराजदत्तियं पत्तं गहेत्वा अत्तनो उपट्ठाकवेज्जस्स निवेसनद्वारे अट्ठासि । तं दिस्वा वेज्जस्स भरिया पच्चुग्गन्त्वा वन्दित्वा पत्तं गहेत्वा थेरं पुच्छि “कीदिसेन वो, भन्ते, भेसज्जेन अत्थो”ति । सा किर बुद्धिसम्पन्ना “भेसज्जेन पयोजने सति थेरो इधागच्छति, न भिक्खत्थ”न्ति सल्लक्खेसि । “कज्जिकेना”ति च वुत्ते “न यिदं भेसज्जं मय्हं अय्यस्स, तथा हेस भगवतो पत्तो, हन्दाहं लोकनाथस्स अनुच्छविकं कज्जिकं सम्पादेमी”ति सोमनस्सजाता सज्जातबहुमाना बदरयूसेन यागुं सम्पादेत्वा पत्तं पूरेत्वा तस्स परिवारभावेन अज्जञ्च भोजनं पटियादेत्वा पेसेसि । तं परिभुत्तमत्तस्सेव भगवतो सो आबाधो वूपसमि । सा अपरेन समयेन कालं कत्वा तावतिंसेसु उप्पज्जित्वा महतिं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ती मोदति । अथायस्मा महामोग्गल्लानो देवचारिकं चरन्तो तं अच्छरासहस्सपरिवारेन विचरन्तिं दिस्वा ताय कतकम्मं इमाहि गाथाहि पुच्छि —

७१९: “अभिवक्कन्तेन वण्णेन ... पे० ... वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —
सापि व्याकासि ।

७२१: “सा देवता अत्तमना... पे० ... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

७२३: “अहं अन्धकविन्दमिह, बुद्धस्सादिच्चबन्धुनो ।
अदासिं कोलसम्पाकं, कज्जिकं तेलधूपितं ॥

७२४: “पिप्फल्या लसुणेन च, मिस्सं लामज्जकेन च ।
अदासिं उजुभूतस्मिं, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

७२५: “या महेसित्तं कारेय्य, चक्कवत्तिस्स राजिनो ।
नारी सब्बङ्गकल्याणी, भत्तु चानोमदस्सिका ।
एकस्स कज्जिकदानस्स, कलं नाग्घति सोळसिं ॥

७२६: “सतं निक्खा सतं अस्सा, सतं अस्सतरीरथा ।
सतं कज्जासहस्सानि, आमुत्तमणिकुण्डला ।
एकस्स कज्जिकदानस्स, कलं नाग्घन्ति सोळसिं ॥

७२७: “सतं हेमवता नागा, ईसादन्ता उरूळहवा ।
सुवण्णकच्छा मातङ्गा, हेमकप्पनवाससा,
एकस्स कज्जिकदानस्स, कलं नाग्घन्ति सोळसिं ॥

७२८: “चतुन्नमपि दीपानं, इस्सरं योध कारये ।
एकस्स कज्जिकदानस्स, कलं नाग्घति सोळसिं”न्ति ॥

७२३-४. तत्थ अदासिं कोलसम्पापकं, कज्जिकं तेलधूपितन्ति बदरमोदककसावे चतुगुणोदकसमोदिते पाकेन चतुत्थभागावसिद्धं यागुं पचित्वा तं तिकटुकअजमोदहिङ्गुजीरकलसुणादीहि कटुकभण्डेहि अभिसङ्घुरित्वा सुधूपितं कत्वा लामज्जगन्धं गाहापेत्वा पसन्नचित्तेन भगवतो पत्ते आकिरित्वा सत्थारं उद्दिसित्वा अदासिं, थेरस्स हत्थे पतिट्ठपेसिन्ति दस्सेति । तेनाह —

“पिप्फल्या लसुणेन च, मिस्सं लामज्जकेन च।

अदासिं उजुभूतस्मिं, विप्पसन्नेन चेतसा”ति ॥

सेसं वुत्तनयमेव ।

एवं आयस्मा महामोग्गल्लानो ताय देवताय अत्तना समुपचितसुचरितकम्मे आविकते सपरिवाराय तस्सा धम्मं देसेत्वा मनुस्सलोकं आगन्त्वा तं पवत्तिं भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा चतुपरिसमज्जे धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

कज्जिकदायिकाविमानवण्णना निट्ठिता ।

६. विहारविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति विहारविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन विसाखा महाउपासिका अज्जतरस्मिं उस्सवदिवसे उय्याने विचरणत्थं सहायिकाहि परिजनेन च उस्साहिता सुन्हातानुलित्ता सुभोजनं भुज्जित्वा महालतापसाधनं पिळन्धित्वा पज्जमत्तेहि सहायिकासतेहि परिवारिता महन्तेन इस्सरियेन महता परिच्छेदेन गेहतो निक्खम्म उय्यानं उद्दिस्स गच्छन्ती चिन्तेसि “बालदारिकाय विय किं मे मोघकीळितेन, हन्दाहं विहारं गन्त्वा भगवन्तं मनोभावनीये च अय्ये वन्दिस्सामि, धम्मञ्च सोस्सामी”ति विहारं गन्त्वा एकमन्ते ठत्वा महालतापिळन्धनं ओमुज्जित्वा तं दासिया हत्थे दत्वा भगवन्तं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । तस्सा भगवा धम्मं देसेसि ।

सा धम्मं सुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा मनोभावनीये च भिक्खू वन्दित्वा विहारतो निक्खमित्वा थोकं गन्त्वा दासिं आह “हन्द जे आभरणं पिळन्धिस्सामी”ति । सा तं भण्डिकं कत्वा बन्धित्वा विहारे ठपेत्वा तहं तहं विचरित्वा गमनकाले विस्सरित्वा गतत्ता “विस्सरितं मया, तिट्ठ अय्ये आहरिस्सामी”ति निवत्तितुकामा अहोसि । विसाखा “सचे जे विहारे ठपेत्वा विस्सरितं, तस्स विहारस्सेव अत्थाय तं परिच्चजिस्सामी”ति विहारं गन्त्वा भगवन्तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा अत्तनो अधिप्पायं पवेदेन्ती “विहारं, भन्ते, कारेस्सामि, अधिवासेतु मे भगवा अनुकम्पं उपादाया”ति आह । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

सा तं पिळन्धनं सतसहस्साधिकनवकोटिअग्घनकं विस्सज्जेत्वा आयस्मता महामोग्गल्लानेन नवकम्माधिद्वायकेन सुविभत्तभित्तिथम्भतुलागोपानसिकणिकद्वारबाहवातपान सोपानादिगेहावयवं मनोहरं सुविकप्पितकटुकम्परमणीयं सुपरिकम्मकतसुधाकम्पं मनुज्जं सुविरचितमालाकम्मलताकम्मादिचित्तकम्पविचित्तं सुपरिनिट्ठितमणिकुट्टिम सदिसभूमितलं देवविमानसदिसं हेट्ठाभूमियं पज्ज गब्भसतानि, उपरिभूमियं पज्ज गब्भसतानीति गब्भसहस्सपटिमण्डितं बुद्धस्स भगवतो भिक्खुसङ्घस्स च वसनानुच्छविकं महन्तं पासादं तस्स परिवारपासादसहस्सञ्च तेसं परिवारभावेन कुटिमण्डपचङ्कमनादीनि च कारेन्ती नवहि मासेहि विहारं निट्ठापेसि । परिनिट्ठिते च विहारे नवहेव हिरज्जकोटीहि विहारमहं

कारेन्ती पञ्चमत्तेहि सहायिकासतेहि सद्धिं पासादं अभिरुहित्वा तस्स सम्पत्तिं दिस्वा सोमनस्सजाता सहायिका आह
 “इमं एवरूपं पासादं कारेन्तिया यं मया पुज्जं पसुतं, तं अनुमोदथ, पत्तिदानं वो दम्मी”ति । “अहो साधु अहो साधू”ति
 पसन्नचित्ता सब्बापि अनुमोदिंसु ।

तत्थ अज्जतरा उपासिका विसेसतो तं पत्तिदानं मनसाकासि । सा न चिरस्सेव कालं कत्वा तावतिंसेसु निब्बत्ति ।
 तस्सा पुज्जानुभावेन अनेककूटागारपाकारउय्यानपोक्खरणिआदिपटिमण्डितं सोळसयोजनायामवित्थारब्बेधं अत्तनो पभाय
 योजनसतं फरन्तं आकासचारिं महन्तं विमानं पातुरहोसि । सा गच्छन्तीपि अच्छरासहस्सपरिवारा सह विमानेन गच्छति ।
 विसाखा पन महाउपासिका विपुलपरिच्चागताय सद्धासम्पत्तिया च निम्मानरतीसु निब्बत्तित्वा सुनिम्मितदेवराजस्स
 अगमहेसिभावं सम्पापुणि । अथायस्मा अनुरुद्धो देवचारिकं चरन्तो तं विसाखाय सहायिकं तावतिसभवने उप्पन्नं दिस्वा
 —

७२९:“अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
 ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

७३०:“तस्सा ते नच्चमानाय, अङ्गमङ्गेहि सब्बसो ।
 दिब्बा सद्दा निच्छरन्ति, सवनीया मनोरमा ॥

७३१:“तस्सा ते नच्चमानाय, अङ्गमङ्गेहि सब्बसो ।
 दिब्बा गन्धा पवायन्ति, सुचिगन्धा मनोरमा ॥

७३२:“विवत्तमाना कायेन, या वेणीसु पिळन्धना ।
 तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पञ्चङ्गिके यथा ॥

७३३:“वटंसका वातधुता, वातेन सम्पकम्पिता ।
 तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पञ्चङ्गिके यथा ॥

७३४:“यापि ते सिरस्मिं माला, सुचिगन्धा मनोरमा ।
 वाति गन्धो दिसा सब्बा, रुक्खो मज्जूसको यथा ॥

७३५:“घायसे तं सुचिगन्धं, रूपं पस्ससि अमानुसं ।
 देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

इमाहि गाथाहि पुच्छि । सापि तस्स एवं ब्याकासि —

७३६:“सावत्थियं मय्हं सखी भदन्ते, सङ्गस्स कारेसि महाविहारं ।
 तत्थप्पसन्ना अहमानुमोदिं, दिस्वा अगारज्ज पियज्ज मेतं ॥

७३७:“तायेव मे सुद्धनुमोदनाय, लद्धं विमानब्भुतदस्सनेय्यं ।

समन्ततो सोळसयोजनानि, वेहायसं गच्छति इद्धिया मम ॥

७३८: “कूटागारा निवेसा मे, विभत्ता भागसो मिता ।
ददल्लमाना आभन्ति, समन्ता सतयोजनं ॥

७३९: “पोक्खरञ्जो च मे एत्थ, पुथुलोमनिसेविता ।
अच्छोदका विप्पसन्ना, सोण्णवालुकसन्थता ॥

७४०: “नानापदुमसञ्छन्ना, पुण्डरीकसमोतता ।
सुरभी सम्पवायन्ति, मनुञ्जा मालुतेरिता ॥

७४१: “जम्बुयो पनसा ताला, नाळिकेरवनानि च ।
अन्तोनिवेसने जाता, नानारुक्खा अरोपिमा ॥

७४२: “नानातूरियसङ्कुट्टं, अच्छरागणघोसितं ।
योपि मं सुपिने पस्से, सोपि वित्तो सिया नरो ॥

७४३: “एतादिसं अब्भुतदस्सनेय्यं, विमानं सब्बसो पभं ।
मम कम्मे हि निब्बत्तं, अलं पुञ्जानि कातवे”ति ॥

७३६. तत्थ सावत्थियं मय्हं सखी भदन्ते, सङ्गस्स कारेसि महाविहारन्ति भन्ते अनुरुद्ध, सावत्थिया समीपे पाचीनपस्से मय्हं मम सक्खी सहायिका विसाखा महाउपासिका आगतागतं चातुदिसं भिक्खुसङ्घं उद्विस्स नवहिरञ्जकोटिपरिच्चागेन पुब्बारामं नाम महन्तं विहारं कारेसि । तत्थप्पसन्ना अहमानुमोदिन्ति तस्मिं विहारे कतपरियोसिते सङ्गस्स निय्यादियमाने ताय कते पत्तिदाने “अहो ठाने वत परिच्चागो कतो”ति पसन्ना रतनत्तये कम्मफले च सञ्जातपसादा अहं अनुमोदिं । वत्थुवसेन तस्सा अनुमोदनाय उळारभावं दस्सेतुं “दिस्वा अगारञ्च पियञ्च मेत”न्ति आह । सहस्सगब्भं अतिविय रमणीयं देवविमानसदिसं तञ्च अगारं महन्तं पासादं पियञ्च मे बुद्धप्पमुखं सङ्घं उद्विस्स तादिसं महन्तं धनपरिच्चागं दिस्वा अनुमोदिन्ति योजना ।

७३७. तायेव मे सुद्धनुमोदनायाति यथावुत्ताय देय्यधम्मपरिच्चागाभावेन सुद्धाय केवलाय अनुमोदनायेव । लद्धं विमानब्भुतदस्सनेय्यन्ति मय्हं पुब्बे ईदिसस्स अभूतपुब्बताय अब्भुतं समन्तभद्रकभावेन अतिविय सुरूपताय च दस्सनेय्यं इमं विमानं लद्धं अधिगतं । एवं तस्स विमानस्स अभिरूपतं दस्सेत्वा इदानि पमाणमहत्तं पभावमहत्तं उपभोगवत्थुमहत्तञ्च दस्सेतुं “समन्ततो सोळसयोजनानी”ति आदि वुत्तं । तत्थ इद्धिया ममाति मम पुञ्जिद्धिया ।

७३९. पोक्खरञ्जोति पोक्खरणियो । पुथुलोमनिसेविताति दिब्बमच्छेहि उपसेविता ।

७४०. नानापदुमसञ्छन्नाति सतपत्तसहस्सपत्तादिभेदेहि नानाविधेहि रत्तपदुमेहि रत्तकमलेहि च सञ्छादिता । पुण्डरीकसमोतताति नानाविधेहि सेतकमलेहि समन्ततो अवतता, नानारुक्खा अरोपिमा सुरभी सम्पवायन्तीति योजना ।

७४२. सोपीति सो सुपिनदस्सावीपि । वित्तोति तुट्ठो ।

७४३. सब्बसो पभन्ति समन्ततो ओभासमानं । कम्मे हीति कम्मनिमित्तं । हीति निपातमत्तं । चेतनानं वा अपरापरुप्पत्तिया बहुभावतो “कम्मेही”ति वुत्तं । अलन्ति युत्तं । कातवेति कातुं ।

इदानीं थेरो विसाखाय निब्बत्तद्वानं कथापेतुकामो इमं गाथमाह —

७४४:तायेव ते सुद्धनुमोदनाय,
लद्धं विमानब्भुतदस्सनेय्यं ।
या चेव सा दानमदासि नारी,
तस्सा गतिं ब्रूहि कुहिं उप्पन्ना सा”ति ॥

७४४. तत्थ या चेव सा दानमदासि नारीति यस्स दानस्स अनुमोदनाय त्वं ईदिसं सम्पत्तिं पटिलभि, तं दानं या चेव सा नारी अदासीति विसाखं महाउपासिकं सन्धाय वदति । तां एव देवताय तस्सा सम्पत्तिं कथापेतुकामो आह “तस्सा गतिं ब्रूहि कुहिं उप्पन्ना सा”ति । तस्सा गतिन्ति तां निब्बत्तदेवगतिं ।

इदानीं थेरेन पुच्छितमत्थं दस्सेन्ती आह —

७४५:या सा अहु मय्हं सखी भदन्ते, सङ्खस्स कारेसि महाविहारं ।
विज्जातधम्मा सा अदासि दानं, उप्पन्ना निम्मानरतीसु देवेसु ॥

७४६:पजापती तस्स सुनिमित्तस्स,
अचिन्तियो कम्मविपाक तस्सा ।
यमेतं पुच्छसि ‘कुहिं उप्पन्ना सा’ति,
तं ते वियाकासिं अनज्जथा अह”न्ति ॥

७४५. तत्थ विज्जातधम्माति विज्जातसासनधम्मा, पटिविद्धचतुसच्चधम्माति अत्थो ।

७४६. सुनिमित्तस्साति सुनिमित्तस्स देवराजस्स । अचिन्तियो कम्मविपाक तस्साति विभत्तिलोपं कत्वा निद्देसो, तस्सा मम सखिया निब्बानरतीसु निब्बत्ताय कम्मविपाको पुज्जकम्मस्स विपाकभूता दिब्बसम्पत्ति अचिन्तिया अप्पमेय्याति अत्थो । अनज्जथाति अविपरीतं यथासभावतो । कथं पनायं तस्सा सम्पत्तिं अज्जासीति? सुभद्दा विय भद्दाय, विसाखापि देवधीता इमिस्सा सन्तिकं अगमासि ।

इदानीं देवधीता थेरं अज्जेसम्पि दानसमादपने नियोजेन्ती इमाहि गाथाहि धम्मं देसेसि —

७४७:तेनहज्जेपि समादपेथ, सङ्खस्स दानानि ददाथ वित्ता ।
धम्मज्ज सुणाथ पसन्नमानसा, सुदुल्लभो लद्धो मनुस्सलाभो ॥

७४८: “यं मग्गं मग्गाधिपती अदेसयि, ब्रह्मस्सरो कञ्चनसन्निभत्तचो ।
सङ्खस्स दानानि ददाथ वित्ता, महप्फला यत्थ भवन्ति दक्खिणा ॥

७४९: “ये पुग्गला अट्ठ सतं पसत्था, चत्तारि एतानि युगानि होन्ति ।
ते दक्खिणेय्या सुगतस्स सावका, एतेसु दिन्नानि महप्फलानि ॥

७५०: “चत्तारो च पटिपन्ना, चत्तारो च फले ठिता ।
एस सङ्खो उजुभूतो, पञ्जासीलसमाहितो ॥

७५१: “यजमानानं मनुस्सानं, पुञ्जपेक्खान पाणिनं ।
करोतं ओपधिकं पुञ्जं, सङ्गे दिन्नं महप्फलं ॥

७५२: “एसो हि सङ्खो विपुलो महग्गतो, एसप्पमेय्यो उदधीव सागरो ।
एते हि सेट्ठा नरवीरसावका, पभङ्करा धम्ममुदीरयन्ति ॥

७५३: “तेसं सुदिन्नं सुहुतं सुयिट्ठं, ये सङ्खमुद्दिस्स ददन्ति दानं ।
सा दक्खिणा सङ्गता पतिट्ठिता, महप्फला लोकविदून् वणिग्गता ॥

७५४: “एतादिसं यञ्जमनुस्सरन्ता, ये वेदजाता विचरन्ति लोके ।
विनेय्य मच्छेरमलं समूलं, अनिन्दिता सग्गमुपेन्ति ठान”न्ति ॥

७४७. तत्थ तेनहञ्जेपीति तेनहि अञ्जेपि । तेनाति च तेन कारणेन, हीति निपातमत्तं । “समादपेथा”ति वत्वा समादपनाकारं दस्सेतुं “सङ्खस्स दानानि ददाथा”ति आदि वुत्तं । अट्ठहि अक्खणेहि वज्जितं मनुस्सभावं सन्धायाह “सुदुल्लभो लब्धो मनुस्सलाभो”ति । तत्थ अट्ठ अक्खणा नाम तयो अपाया अरूपा असञ्जसत्ता पच्चन्तदेसो इन्द्रियानं वेकल्लं नियतमिच्छादिट्ठिकता अपातुभावो बुद्धस्साति ।

७४८. यं मग्गन्ति यं खेत्तविसेसे कतं दानं, तं एकन्तेन सुगतिसम्पापनतो सुगतिगामिमग्गं अपायमग्गतो जग्घमग्गादितो च अतिविय सेट्ठभावेन मग्गाधिपन्ति कत्वा । दानम्पि हि सङ्गाहिरियो विय “देवलोकगामिमग्गो”ति वुच्चति । यथाह —

“सङ्गा हिरियं कुसलञ्च दानं, धम्मा एते सप्पुरिसानुयाता ।
एतज्झि मग्गं दिवियं वदन्ति, एतेन हि गच्छति देवलोक”न्ति ॥ (अ० नि० ८.३२; कथा० ४८०) ।

“मग्गाधिपती”ति वा पाठो, तस्स अरियमग्गेन सदेवकस्स लोकस्स अधिपतिभूतो सत्थाति अत्थो दट्ठब्बो । सङ्खस्स दानानि ददाथाति आदिना पुनपि दक्खिणेय्येसु दानसंविभागे नियोजेन्ती आह ।

७४९. इदानि तं दक्खिणेय्यं अरियसङ्गं सरूपतो दस्सेन्ती “ये पुग्गला अट्ठ सतं पसत्था”ति गाथमाह । तत्थ येति अनियमितनिद्देशो । पुग्गलाति सत्ता । अट्ठाति तेसं गणनपरिच्छेदो । ते हि चत्तारो च पटिपन्ना चत्तारो च फले ठिताति अट्ठ

होन्ति । सतं पसत्थाति सप्पुरिसेहि बुद्धपच्चेकबुद्धसावकेहि अज्जेहि च देवमनुस्सेहि पसत्था । कस्मा? सहजातसीलादिगुणयोगतो । तेसज्हि चम्पकबकुलकुसुमादीनं विय सहजातवण्णगन्धादयो सहजातसीलसमाधिआदयो गुणा, तेन ते वण्णगन्धादिसम्पन्नानि विय पुप्फानि देवमनुस्सानं सतं पिया मनापा पासंसिया च होन्ति । तेन वुत्तं “ये पुग्गला अट्ठ सतं पसत्था”ति । ते पन सङ्खेपतो सोतापत्तिमग्गट्ठो फलट्ठोति एकं युगं, एवं याव अरहत्तमग्गट्ठो फलट्ठोति एकं युगन्ति चत्तारि युगानि होन्ति । तेनाह “चत्तारि एतानि युगानि होन्ति ते दक्खिणेय्या”ति । तेति पुब्बे अनियमतो उट्ठिद्वानं नियमेत्वा दस्सनं । ते हि सब्बेपि कम्मं कम्मफलञ्च सद्वहत्वा दातब्बदेय्यधम्मसङ्घातं दक्खिणं अरहन्तीति दक्खिणेय्या गुणविसेसयोगेन दानस्स महप्फलभावसाधनतो । सुगतस्स सावकाति सम्मासम्बुद्धस्स धम्मसवनन्ते अरियाय जातिया जातताय तं धम्मं सुणन्तीति सावका । एतेसु दिन्नानि महप्फलानीति एतेसु सुगतस्स सावकेसु अप्पकानिपि दानानि दिन्नानि पटिग्गाहकतो दक्खिणाविसुद्धिया महप्फलानि होन्ति । तेनाह भगवा “यावता, भिक्खवे, सङ्घा वा गणा वा, तथागतसावकसङ्घो तेसं अग्गमक्खायती”तिआदि (अ० नि० ४.३४; ५.३२; इतिवु० ९०) ।

७५०. चत्तारो च पटिपन्नातिआदि हेट्ठा वुत्तत्थमेव ।

इध पन आयस्मा अनुरुद्धो अत्तना देवताय च वुत्तमत्थं मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

विहारविमानवण्णना निड्ढिता ।

७. चतुरित्थिविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति चतुरित्थिविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति सावत्थियं विहरन्ते आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेन देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवनं गतो । सो तत्थ पटिपाटिया ठितेसु चतूसु विमानेसु चतस्सो देवधीतरो पच्चेकं अच्छरासहस्सपरिवारा दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्तियो दिस्वा ताहि पुब्बे कतकम्मं पुच्छन्तो —

७५५. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन...पे०...वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

इमाहि गाथाहि पटिपाटिया पुच्छि । तापि तस्स पुच्छानन्तरं पटिपाटिया ब्याकरिंसु । तं दस्सेतुं —

७५६. “सा देवता अत्तमना...पे०...यस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

अयं गाथा वुत्ता ।

ता किर कस्सपस्स भगवतो काले एसिकानामके रट्ठे पण्णकते नाम नगरे कुलगेहे निब्बत्ता वयप्पत्ता तस्मिंयेव नगरे पतिकुलं गता समग्गवासं वसन्ति । तासु एका अज्जतरं पिण्डचारिकं भिक्खुं दिस्वा पसन्नचित्ता इन्दीवरकलापं अदासि, अपरा अज्जस्स नीलुप्पलहत्यकं अदासि, अपरा पदुमहत्यकं अदासि, अपरा सुमनमकुळानि अदासि । ता अपरेन समयेन कालं कत्वा तावतिसंभवने निब्बत्तिंसु, तासं अच्छरासहस्सं परिवारो अहोसि । ता तत्थ यावतायुकं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवित्वा ततो चुता तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन अपरापरं तत्थेव संसरन्तियो इमस्मिं बुद्धुप्पादे तत्थेव उप्पन्ना वुत्तनयेन आयस्मता महामोग्गल्लानेन पुच्छिता । तासु एका अत्तना कतं पुब्बकम्मं थेरस्स कथेन्ती —

७५९: “इन्दीवरानं हत्थकं अहमदासिं, भिक्खुनो पिण्डाय चरन्तस्स ।
एसिकानं उण्णतस्मिं, नगरवरे पण्णकते रम्मे ॥

७६०: “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

आह । अपरा —

७६६: “नीलुप्पलहत्थकं अहमदासिं, भिक्खुनो पिण्डाय चरन्तस्स ।
एसिकानं उण्णतस्मिं, नगरवरे पण्णकते रम्मे ॥

७६७. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

आह । अपरा —

७७३: “ओदातमूलकं हरितपत्तं, उदकस्मिं सरे जातं अहमदासिं ।
भिक्खुनो पिण्डाय चरन्तस्स, एसिकानं उण्णतस्मिं ।
नगरवरे पण्णकते रम्मे ॥

७७४. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

आह । अपरा —

७८०: “अहं सुमना सुमनस्स सुमनमकुळानि, दन्तवण्णानि अहमदासिं ।
भिक्खुनो पिण्डाय चरन्तस्स, एसिकानं उण्णतस्मिं ।
नगरवरे पण्णकते रम्मे ॥

७८१. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

आह ।

७५९. तत्थ इन्दीवरानं हत्थकन्ति उद्दालकपुप्फहत्थं वातघातकपुप्फकलापं । एसिकानन्ति एसिकारट्टस्स ।
उण्णतस्मिं नगरवरेति उण्णते भूमिपदेसे निविट्ठे मेघोदरं लिहन्तेहि विय अच्चुग्गतेहि पासादकूटागारादीहि उण्णते
उत्तमनगरे । पण्णकतेति एवंनामके नगरे ।

७६६. नीलुप्पलहत्थकन्ति कुवलयकलापं ।

७७३. ओदातमूलकन्ति सेतमूलं, भिसमूलानं धवलताय वुत्तं, पदुमकलापं सन्धाय वदति । तेनाह
“हरितपत्तं”न्तिआदि । तत्थ हरितपत्तन्ति नीलपत्तं । अविजहितमकुळपत्तस्स हि पदुमस्स बाहिरपत्तानि हरितवण्णानि एव
होन्ति । उदकस्मिं सरे जातन्ति सरे उदकम्हि जातं, सरोरुहन्ति अत्थो ।

७८०. सुमनाति एवंनामा । सुमनस्साति सुन्दरचित्तस्स । सुमनमकुळानीति जातिसुमनपुष्पमकुळानि ।
दन्तवण्णानीति सज्जुकं उल्लिखितहत्थिदन्तसदिसवण्णानि ।

एवं ताहि अत्तना कतकम्मे कथिते थेरो तासं अनुपुब्बिं कथं कथेत्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने सा
सब्बापि सहपरिवारा सोतापन्ना अहेसुं । थेरो तं पवत्तिं मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठप्पत्तिं
कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा धम्मदेसना महाजनस्स सात्थिका जाताति ।

चतुरित्थिविमानवण्णना निट्ठिता ।

८. अम्बविमानवण्णना

दिब्बं ते अम्बवनं रम्मन्ति अम्बविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन
सावत्थियं अज्जतरा उपासिका आवासदानस्स महप्फलतं महानिसंसतञ्च सुत्वा छन्दजाता भगवन्तं अभिवादेत्वा एवमाह
“अहं, भन्ते, एकं आवासं कारेतुकामा, इच्छामि तादिसं ओकासं, आचिक्खतू”ति । भगवा भिक्खू आणापेसि, भिक्खू
तस्सा ओकासं दस्सेसुं । सा तत्थ रमणीयं आवासं कारेत्वा तस्स समन्ततो अम्बरुक्खे रोपेसि । सो आवासो समन्ततो
अम्बपन्तीहि परिक्खित्तो छायूदकसम्पन्नो मुत्ताजालसदिसवालुकाकिण्णपण्डरभूमिभागो अतिविय मनोहरो अहोसि । सा तं
विहारं नानावण्णेहि वत्थेहि पुष्पदामगन्धदामादीहि च देवविमानं विय अलङ्कुरित्वा तेलपदीपं आरोपेत्वा अम्बरुक्खे च
अहतेहि वत्थेहि वेठेत्वा सङ्घस्स निय्यादेसि ।

सा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसंभवने निब्बत्ति, तस्सा महन्तं विमानं पातुरहोसि अम्बवनपरिक्खित्तं । सा तत्थ
अच्छरागणपरिवारिता दिब्बसम्पत्तिं अनुभवति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो उपगन्त्वा इमाहि गाथाहि पुच्छि —

७८३. “दिब्बं ते अम्बवनं रम्मं, पासादेत्थ महल्लको ।

नानातूरियसङ्कुट्ठो, अच्छरागणघोसितो ॥

७८४. “पदीपो चेत्थ जलति, निच्चं सोवण्णयो महा ।

दुस्सफलेहि रुक्खेहि, समन्ता परिवारितो ॥

७८५. “केन तेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

७८७. “सा देवता अत्तमना...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

७८८. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, पुरिमाय जातिया मनुस्सलोके ।

विहारं सङ्घस्स कारेसिं, अम्बेहि परिवारितं ॥

७८९. “परियोसिते विहारे, कारेन्ते निट्ठिते महे ।

अम्बेहि छादयित्वान, कत्वा दुस्समये फले ॥

७९०: “पदीपं तत्थ जालेत्वा, भोजयित्वा गणुत्तमं ।
निय्यादेसिं तं सङ्खस्स, पसन्ना सेहि पाणिभि ॥

७९१: “तेन मे अम्बवनं रम्मं, पासादेत्थ महल्लको ।
नानातूरियसङ्कुट्ठो, अच्छरागणघोसितो ॥

७९२: “पदीपो चेत्थ जलति, निच्चं सोवण्णयो महा ।
दुस्सफलेहि रुक्खेहि, समन्ता परिवारितो ॥

७९३: “तेन मेतादिसो वण्णो... पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती” ति ॥ —
सा देवता व्याकासि ।

७८३. तत्थ महल्लकोति महन्तो आयामवित्थारेहि उब्बेधेन च विपुलो, उळारतमोति अत्थो । अच्छरागणघोसितोति तं पमोदितुं सङ्गीतिवसेन चेव पियसल्लापवसेन च अच्छरासङ्गेन समुग्घोसितो ।

७८४. पदीपो चेत्थ जलतीति सूरियरस्मिसमुज्जलकिरणवितानो रतनप्पदीपो च एत्थ एतस्मिं पासादे अभिजलति । दुस्सफलेहीति दुस्सानि फलानि एतेसन्ति दुस्सफला । तेहि समुगिरियमानदिब्बवत्थेहीति अत्थो ।

७८९. कारेन्ते निट्ठिते महेति कतपरियोसितस्स विहारस्स महे पूजाय करीयमानाय च । कत्वा दुस्समये फलेति दुस्सेयेव तेसं अम्बानं फलं कत्वा ।

७९०. गणुत्तमन्ति गणानं उत्तमं भगवतो सावकसङ्घं । निय्यादेसिन्ति सम्पटिच्छापेसिं, अदासिन्ति अत्थो । सेसं वुत्तनयमेव ।

अम्बविमानवण्णना निट्ठिता ।

९. पीतविमानवण्णना

पीतवत्थे पीतधजेति पीतविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति परिनिब्बुते रज्जा अजातसत्तुना अत्तना पटिलद्धा भगवतो सरीरधातुयो गहेत्वा थूपे च महे च कते राजगहवासिनी अज्जतरा उपासिका पातोव कतसरीरपटिजग्गना “सत्थु थूपं पूजेस्सामी” ति यथालद्धानि चत्तारि कोसातकीपुप्फानि गहेत्वा सद्धावेगेन समुस्साहितमानसा मग्गपरिस्सयं अनुपधारेत्वाव थूपाभिमुखी गच्छति । अथ नं तरुणवच्छा गावी अभिधावन्ती वेगेन आपतित्वा सिङ्गेन पहरित्वा जीवितक्खयं पापेसि । सा तावदेव तावतिसंभवने निब्बत्तन्ती सक्कस्स देवरज्जो उय्यानकीळाय गच्छन्तस्स परिवारभूतानं अट्ठितियानं नाटककोटीनं मज्झे अत्तनो सरीरपभाय ता सब्बा अभिभवन्ती सह रथेन पातुरहोसि । तं दिस्वा सक्को देवराजा विम्हितचित्तो अच्छरियब्भुतजातो “कीदिसेन नु खो ओळारिकेन कम्मुना अयं एदिसिं सुमहतिं देविद्धिमुपागता” ति तं इमाहि गाथाहि पुच्छि —

७९५: “पीतवत्थे पीतधजे, पीतालङ्कारभूसिते ।

पीतचन्दनलित्तङ्गे, पीतउष्णलमालिनी ॥

७९६: “पीतपासादसयने, पीतासने पीतभाजने ।
पीतछत्ते पीतरथे, पीतस्से पीतबीजने ॥

७९७: “किं कम्ममकरी भद्दे, पुब्बे मानुसके भवे ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥

सापिस्स इमाहि गाथाहि व्याकासि —

७९८: “कोसातकी नाम लतत्थि भन्ते, तित्तिका अनभिच्छिता ।
तस्सा चत्तारि पुष्फानि, थूपं अभिहरिं अहं ॥

७९९: “सत्थु सरीरमुद्दिस्स, विप्पसन्नेन चेतसा ।
नास्स मगं अवेक्खिस्सं, न तग्गमनसा सती ॥

८००: “ततो मं अवधी गावी, थूपं अपत्तमानसं ।
तज्जाहं अभिसज्जेय्यं, भिय्यो नून इतो सिया ॥

८०१: “तेन कम्मेन देविन्द, मघवा देवकुञ्जर ।
पहाय मानुसं देहं, तव सहब्यमागता”ति ॥

७९५-६. तत्थ पीतचन्दनलित्तङ्गेति सुवण्णवण्णेन चन्दनेन अनुलित्तसरीरे । पीतपासादसयनेति सब्बसोवण्णमयेन पासादेन सुवण्णपरिक्खित्तेहि सयनेहि च समन्नागते । एवं सब्बत्थ हेट्ठा उपरि च पीतसदेन सुवण्णमेव गहितन्ति दट्ठब्बं ।

७९८. लतत्थीति लता अत्थि । भन्तेति सक्कं देवराजानं गारवेन आलपति । अनभिच्छिताति न अभिकङ्घिता ।

७९९. सरीरन्ति सरीरभूतं धातुं । अवयवे चायं समुदायवोहारो यथा “पटो डट्ठो, समुदो दिट्ठो”ति च । अस्साति गोरूपस्स । मग्गन्ति आगमनमगं । न अवेक्खिस्सन्ति न ओलोकयिं । कस्मा? न तग्गमनसा सतीति, तस्सं गावियं गतमना ठपितमना न होन्ती, अज्जदत्थु भगवतो थूपगतमना एव समानाति अत्थो । “तदङ्गमनसा सती”ति च पाठो, तदङ्गे तस्स भगवतो धातुया अङ्गे मनो एतिस्साति तदङ्गमनसा । एवंभूता अहं तदा तस्सा मगं नावेक्खिस्सन्ति दस्सेति ।

८००. थूपं अपत्तमानसन्ति थूपं चेतियं असम्पत्तअज्झासयं, मनसि भवोति हि मानसो, अज्झासयो मनोरथो । “थूपं उपगन्त्वा पुप्फेहि पूजेस्सामी”ति उप्पन्नमनोरथस्स असम्पुण्णताय एवं वुत्तं । थूपं चेतियं पन पुप्फेहि पूजनचित्तं सिद्धमेव, येन सा देवलोके उप्पन्न । तज्जाहं अभिसज्जेय्यन्ति तज्जे अहं अभिसज्जिनेय्यं, पुष्फपूजनेन हि पुज्जं अहं थूपं अभिगन्त्वा यथाधिप्पायं पूजनेन सम्मदेव चिनेय्यं उपचिनेय्यन्ति अत्थो । भिय्यो नून इतो सियाति इतो यथालब्धसम्पत्तितोपि भिय्यो उपरि उत्तरितरा सम्पत्ति सियाति मज्जेति अत्थो ।

८०१. मघवा देवकुञ्जराति आलपनं । तत्थ देवकुञ्जराति सब्बबलपरक्कमादिविसेसेहि देवेसु कुञ्जरसदिसो । सहव्यन्ति सहभावं ।

८०२. “इदं सुत्वा तित्थसाधिपति, मघवा देवकुञ्जरो ।
तावतिंसे पसादेन्तो, मातलिं एतदब्रवी”ति ॥ —

इदं धम्मसङ्गाहकवचनं । ततो सक्को मातलिपमुखस्स देवगणस्स इमाहि गाथाहि धम्मं देसेसि —

८०३. “पस्स मातलि अच्छेरं, चित्तं कम्मफलं इदं ।
अप्पकम्मि कतं देय्यं, पुज्जं होति महप्फलं ॥

८०४. “नत्थि चित्ते पसन्नमहि, अप्पका नाम दक्खिणा ।
तथागते वा सम्बुद्धे, अथ वा तस्स सावके ॥

८०५. “एहि मातलि अम्हेपि, भिय्यो भिय्यो महेमसे ।
तथागतस्स धातुयो, सुखो पुज्जानमुच्चयो ॥

८०६. “तिट्ठन्ते निब्बुते चापि, समे चित्ते समं फलं ।
चेतोपणिधिहेतुहि, सत्ता गच्छन्ति सुग्गतिं ॥

८०७. “बहूनं वत अत्थाय, उप्पज्जन्ति तथागता ।
यत्थ कारं करित्वान, सगं गच्छन्ति दायका”ति ॥

८०२. तत्थ पसादेन्तोति पसन्ने करोन्तो, रतनत्तये सद्धं उप्पादेन्तोति अत्थो ।

८०३. चित्तन्ति विचित्तं अचिन्तेय्यं । कम्मफलन्ति देय्यधम्मस्स अनुळारत्तेपि खेत्तसम्पत्तिया च चित्तसम्पत्तिया च उळारस्स पुज्जकम्मस्स फलं पस्साति योजना । अप्पकम्मि कतं देय्यं, पुज्जं होति महप्फलन्ति एत्थ कतन्ति कारवसेन सक्कारवसेन आयतने विनियुत्तं । देय्यन्ति दातव्ववत्थुं । पुज्जन्ति तथापवत्तं पुज्जकम्मं ।

८०४. इदानीं यत्थ अप्पकम्मि कतं पुज्जं महप्फलं होति, तं पाकटं कत्वा दस्सेन्तो “नत्थि चित्ते पसन्नमही”ति गाथमाह । तं सुविज्जेय्यमेव ।

८०५-६. अम्हेपीति मयम्मि । महेमसेति महामसे पूजामसे । चेतोपणिधिहेतु हीति अत्तनो चित्तस्स सम्मदेव ठपननिमित्तं, अत्तसम्मापणिधानेनाति अत्थो । तेनाह भगवा —

“न तं मातापिता कयिरा, अज्जे वापि च जातका ।
सम्मा पणिहितं चित्तं, सेय्यसो नं ततो करे”ति ॥ (ध० प० ४३) ।

एवञ्च पन वत्वा सक्को देवानमिन्दो उय्यानकीळाय उस्साहं पटिप्पस्सम्भेत्वा ततोव पटिनिवत्तित्वा अत्तना अभिण्हं पूजनेय्यट्ठानभूते चूळामणिचेतितये सत्ताहं पूजं अकासि । अथ अपरेन समयेन देवचारिकं गतस्स आयस्मतो नारदत्थेरस्स तं पवत्तिं गाथाहेव कथेसि, थेरो धम्मसङ्गाहकानं आरोचेसि, ते तथा नं सङ्गहं आरोपेसुन्ति ।

पीतविमानवण्णना निट्ठिता ।

१०. उच्छुविमानवण्णना

ओभासयित्वा पथविं सदेवकन्ति उच्छुविमानं । तं हेट्ठा उच्छुविमानेन पाळितो च अट्ठुप्पत्तितो च सदिसमेव । केवलं तत्थ सस्सु सुणिंसं पीठकेन पहरित्वा मारेसि, इध पन लेट्ठुनाति अयमेव विसेसो । वत्थुनो पन भिन्नत्ता उभयम्पि विसुंयेव सङ्गहं आरुळ्हन्ति वेदितब्बं ।

८०८. “ओभासयित्वा पथविं सदेवकं, अतिरोचसि चन्दिमसूरिया विय ।
सिरिया च वण्णेन यसेन तेजसा, ब्रह्माव देवे तिदसे सहिन्दके ॥

८०९. “पुच्छामि तं उप्पलमालधारिनी, आवेळिनी कञ्चनसन्निभत्तचे ।
अलङ्कते उत्तमवत्थधारिनी, का त्वं सुभे देवते वन्दसे ममं ॥

८१०. “किं त्वं पुरे कम्ममकासि अत्तना, मनुस्सभूता पुरिमाय जातिया ।
दानं सुचिण्णं अथ सीलसञ्जमं, केनुपपन्ना सुगतिं यसस्सिनी ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ —

आयस्मा महामोग्गल्लानत्थेरो पुच्छि । ततो देवता इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

८११. “इदानि भन्ते इममेव गामं, पिण्डाय अम्हाकं घरं उपागमि ।
ततो ते उच्छुस्स अदासिं खण्डिकं, पसन्नचित्ता अतुलाय पीतिया ॥

८१२. “सस्सु च पच्छा अनुयुज्जते ममं, कहं नु उच्छुं वधुके अवाकिरि ।
न छड्डितं नो पन खादितं मया, सन्तस्स भिक्खुस्स सयं अदासहं ॥

८१३. “‘तुहं न्विदं इस्सरियं अथो मम’, इतिस्सा सस्सु परिभासते ममं ।
लेट्ठुं गहेत्वा पहारं अदासि मे, ततो चुता कालकताम्हि देवता ॥

८१४. “तदेव कम्मं कुसलं कतं मया, सुखञ्च कम्मं अनुभोमि अत्तना ।
देवेहि सद्धिं परिचारयामहं, मोदामहं कामगुणेहि पञ्चहि ॥

८१५. “तदेव कम्मं कुसलं कतं मया, सुखञ्च कम्मं अनुभोमि अत्तना ।
देविन्दगुत्ता तिदसेहि रक्खिता, समप्पिता कामगुणेहि पञ्चहि ॥

८१६. “एतादिसं पुञ्जफलं अनप्पकं, महाविपाका मम उच्छुदक्खिणा ।
देवेहि सद्धिं परिचारयामहं, मोदामहं कामगुणेहि पञ्चहि ॥

८१७. “एतादिसं पुञ्जफलं अनप्पकं, महाजुतिका मम उच्छुदक्खिणा ।
देविन्दुगुत्ता तित्तसेहि रक्खिता, सहस्सनेत्तोरिव नन्दने वने ॥

८१८. “तुवञ्च भन्ते अनुकम्पकं विदुं, उपेच्च वन्दिं कुसलञ्च पुच्छिसं ।
ततो ते उच्छुस्स अदासिं खण्डिकं, पसन्नचित्ता अतुलाय पीतिया”ति ॥

सेसं वुत्तसदिसमेवाति ।

उच्छुविमानवण्णना निट्ठिता ।

११. वन्दनविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति वन्दनविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन समयेन सम्बहुला भिक्खू अञ्जतरस्मिं गामकावासे वस्सं वसित्वा वुत्थवस्सा पवारेत्वा सेनासनं पटिसामेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं उद्दिस्स भगवन्तं दस्सनत्थाय गच्छन्ता अञ्जतरस्स गामस्स मज्झेन अतिक्कमन्ति । तत्थ अञ्जतरा इत्थी ते भिक्खू दिस्वा पसन्नचित्ता सज्जातगारवबहुमाना पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा सिरस्मिं अञ्जलिं पग्गह्वा याव दस्सनूपचारा पसादसोम्मानि अक्खीनि उम्मीलेत्वा ओलोकेन्ती अट्ठासि । सा अपरेन समयेन कालं कत्वा तावत्तिसेसु निब्बत्ति । अथ नं तत्थ दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ति आयस्मा महामोग्गल्लानो इमाहि गाथाहि पटिपुच्छि —

८१९. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन...पे०...वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

८२०. “सा देवता अत्तमना...पे०...यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

८२१. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूता, दिस्वान समणे सीलवन्ते ।
पादानि वन्दित्वा मनं पसादयिं, वित्ता चहं अञ्जलिकं अकासिं ॥

८२२. “मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

इमाहि गाथाहि ब्याकासि ।

८२३. तत्थ **समणेति** समितपापे । **सीलवन्तेति** सीलगुणयुक्ते । **मनं पसादयिन्ति** “साधुरूपा वतिमे अय्या धम्मचारिनो समचारिनो ब्रह्मचारिनो”ति तेसं गुणे आरब्ध चित्तं पसादेसिं । **वित्ता चहं अञ्जलिकं अकासिन्ति** तुट्ठा सोमनस्सजाता अहं वन्दिं । पेसलानं भिक्खून् पसादविकसितानि अक्खीनि उम्मीलेत्वा दस्सनमत्तम्पि इमेसं सत्तानं बहूपकारं, पगेव वन्दनाति । तेनाह “**तेन मेतादिसो वण्णो**”तिआदि । सेसं वुत्तनयमेव ।

वन्दनविमानवण्णना निट्ठिता ।

१२. रज्जुमालाविमानवण्णना

अभिवक्कन्तेन वण्णेनाति रज्जुमालाविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन गयागामके अज्जतरस्स ब्राह्मणस्स धीता तस्मिंयेव गामे एकस्स ब्राह्मणकुमारस्स दिन्ना पतिकुलं गता, तस्मिं गेहे इस्सरियं वत्तेन्ती तिट्ठति । सा तस्मिं गेहे दासिया धीतरं दिस्वा न सहति । दिट्ठकालतो पट्टाय कोधेन तटतटायमाना अक्कोसति परिभासति, खटकञ्चस्सा देति । यदा पन सा वयप्पत्तिया किच्चसमत्था जाता, तदा नं जण्णुकप्परमुट्ठीहि पहरतेव यथा तं पुरिमजातीसु बद्धाघाता ।

सा किर दासी कस्सपदसबलस्स काले तस्सा सामिनी अहोसि, इतरा दासी । सा तं लेड्डुदण्डादीहि मुट्ठिआदीहि च अभिण्हं अभिहनति । सा तेन निब्बिन्ना यथाबलं दानादीनि पुज्जानि कत्वा “अनागते अहं सामिनी हुत्वा इमिस्सा उपरि इस्सरियं वत्तेय्य”न्ति पत्थनं ठपेसि । अथ सा दासी ततो चुता अपरापरं संसरन्ती इमस्मिं बुद्धुप्पादे वुत्तनयेन गयागामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा पतिकुलं गता, इतरापि तस्सा दासी अहोसि । एवं बद्धाघातताय सा तं विहेठेति ।

एवं विहेठेन्ती अकारणेनेव केसेसु गहेत्वा हत्थेहि च पादेहि च सुहतं हनि । सा न्हापितसालं गन्त्वा खुरमुण्डं कारेत्वा अगमासि । सामिनी “किं जे दुट्ठदासि मुण्डनमत्तेन तव विप्पमोक्खो”ति रज्जुं सीसे बन्धित्वा तत्थ नं गहेत्वा ओणमेत्वा घातेति, तस्सा तञ्च रज्जुं अपनेतुं न देति । ततो पट्टाय दासिया “रज्जुमाला”ति नामं अहोसि ।

अथेकदिवसं सत्था पच्चूससमये महाकरुणासमापत्तितो वुट्टाय लोकं वोलोकेन्तो रज्जुमालाय सोतापत्तिफलूपनिस्सयं, तस्सा च ब्राह्मणिया सरणेसु सीलेसु च पतिट्ठानं दिस्वा अरज्जं पविसित्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि छब्बण्णा बुद्धरस्मियो विस्सज्जेन्तो । रज्जुमालापि खो दिवसे दिवसे ताय तथा विहेठियमाना “किं मे इमिना दुज्जीवितेना”ति निब्बिन्नरूपा जीविते मरितुकामा घटं गहेत्वा उदकतित्थं गच्छन्ती विय गेहतो निक्खन्ता अनुक्कमेन वनं पविसित्वा भगवतो निसिन्नरुक्खस्स अविदूरे अज्जतरस्स रुक्खस्स साखाय रज्जुं बन्धित्वा पासं कत्वा उब्बन्धितुकामा इतो चितो च ओलोकेन्ती अद्दस भगवन्तं तत्थ निसिन्नं पासादिकं पसादनीयं उत्तमदमथसमथमनुपत्तं छब्बण्णबुद्धरस्मियो विस्सज्जेन्तं । दिस्वा बुद्धगारवेन आकट्ठियमानहदया “किं नु खो भगवा मादिसानमि धम्मं देसेति, यमहं सुत्वा इतो दुज्जीविततो मुच्चेय्य”न्ति चिन्तेसि ।

अथ भगवा तस्सा चित्ताचारं ओलोकेत्वा “रज्जुमाले”ति आह । सा तं सुत्वा अमतेन विय अभिसित्ता पीतिया निरन्तरं फुट्ठा भगवन्तं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । तस्सा भगवा अनुपुब्बिकथानुपुब्बकं चतुसच्चकथं कथेसि, सा सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सत्था “वट्ठति एत्तको रज्जुमालाय अनुग्गहो, इदानेसा केनचि अप्पधंसिया जाता”ति अरज्जतो निक्खमित्वा गामस्स अविदूरे अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि । रज्जुमालापि अत्तानं विनिपातेतुं अभब्बताय खन्तिमेत्तानुद्दयसम्पन्नताय च “ब्राह्मणी मं हनतु वा विहेठेतु वा यं वा तं वा करोतू”ति घटेन उदकं गहेत्वा गेहं अगमासि । सामिको गेहद्वारे ठितो तं दिस्वा “त्वं अज्ज उदकतित्थं गता चिरायित्वा आगता, मुखवण्णो च ते अतिविय विप्पसन्नो, त्वञ्च अज्जेन आकारेन उपट्ठासि, किं एत”न्ति पुच्छि । सा तस्स तं पवत्ति आचिक्खि ।

ब्राह्मणो तस्सा वचनं सुत्वा तुस्सित्वा गेहं गन्त्वा रज्जुमालाय उपरि “तया न किञ्चि कातब्ब”न्ति सुणिसाय वत्वा तुट्ठमानसो सीघतरं सत्थु सन्निकं गन्त्वा वन्दित्वा सादरेन कतपटिसन्थारो सत्थारं निमन्तेत्वा अत्तनो गेहं आनेत्वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिविसित्वा भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि, सुणिसापिस्स

उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । गयागामवासिनोपि ब्राह्मणगहपतिका तं पवतिं सुत्वा भगवन्तं
उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु, अप्पेकच्चे सम्मोदनीयं कत्वा एकमन्तं निसीदिसु ।

सत्था रज्जुमालाय तस्सा च ब्राह्मणिया पुरिमजातीसु कतकम्मं वित्थारतो कथेत्वा सम्पत्तपरिसाय अनुरूपं धम्मं
देसेसि । तं सुत्वा ब्राह्मणी च महाजनो च तत्थ सन्निपतितो सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठहि । सत्था आसना उट्ठित्वा
सावत्थिमेव अगमासि । ब्राह्मणो रज्जुमालं धीतुट्ठाने ठपेसि । तस्स सुणिसा रज्जुमालं पियचक्खूहि ओलोकेन्ती यावजीवं
मनापेनेव सिनेहेन परिहरि । रज्जुमाला अपरभागे कालं कत्वा तावतिंसेसु निब्बत्ति, अच्छरासहस्सज्वस्सा परिवारो
अहोसि । सा सट्ठिसकटभारप्पमाणेहि दिब्बाभरणेहि पटिमण्डितत्तभावा अच्छरासहस्सपरिवुत्ता नन्दनवनादीसु महतिं
दिब्बसम्पत्तिं अनुभवमाना पमुदितमना विचरति । अथायस्मा महामोग्गल्लानो देवचारिकं गतो तं महन्तेन दिब्बानुभावेन
महतिया देविद्धिया विज्जोतमानं दिस्वा ताय कतकम्मं इमाहि गाथाहि पुच्छि ।

८२६. “अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
हत्थे पादे च विग्गय्ह, नच्चसि सुप्पवादिते ॥

८२७. “तस्सा ते नच्चमानाय, अङ्गमङ्गेहि सब्बसो ।
दिब्बा सद्दा निच्छरन्ति, सवनीया मनोरमा ॥

८२८. “तस्सा ते नच्चमानाय, अङ्गमङ्गेहि सब्बसो ।
दिब्बा गन्धा पवायन्ति, सुचिगन्धा मनोरमा ॥

८२९. “विवत्तमाना कायेन, या वेणीसु पिळन्धना ।
तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पज्जङ्गिके यथा ॥

८३०. “वटंसका वातधुता, वातेन सम्पकम्पिता ।
तेसं सुय्यति निग्घोसो, तूरिये पज्जङ्गिके यथा ॥

८३१. “यापि ते सिरस्मिं माला, सुचिगन्धा मनोरमा ।
वाति गन्धो दिसा सब्बा, रुक्खो मज्जूसको यथा ॥

८३२. “घायसे तं सुचिगन्धं, रूपं पस्ससि अमानुसं ।
देवते पुच्छिताचिक्ख, किस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥

८२६. तत्थ हत्थे पादे च विग्गय्हाति हत्थे च पादे च विविधेहि आकारेहि गहेत्वा, पुप्फमुट्ठिपुप्फज्जलिआदिभेदस्स
साखाभिनयस्स दस्सनवसेन विविधेहि आकारेहि हत्थे, च, समपादादीनमि ठानविसेसानं दस्सनवसेन विविधेहि आकारेहि
पादे च उपादियित्वाति अत्थो । च-सद्देन साखाभिनयं सङ्गण्हाति । नच्चसीति नटसि । या त्वन्ति या वुत्तनयवसेन नच्चं
करोसीति अत्थो । सुप्पवादितेति सुन्दरे पवज्जने सति तव नच्चस्स अनुरूपवसेन वीणावंसमुदिङ्गताळादिके वादियमाने,
पज्जङ्गिके तूरिये पग्गय्हमानेति अत्थो । सेसं हेट्ठाविमाने वुत्तनयमेव ।

एवं धेरेन पुच्छिता सा देवता अत्तनो पुरिमजातिआदिं इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

८३३: “दासी अहं पुरे आसिं, गयायं ब्राह्मणस्सहं ।
अप्पपुज्जा अलक्खिका, रज्जुमालाति मं विदुं ॥

८३४: “अक्कोसानं वधानञ्च, तज्जनाय च उग्गता ।
कुटं गहेत्वा निक्खम्म, अगच्छिं उदहारिया ॥

८३५: “विपथे कुटं निक्खपित्वा, वनसण्डं उपागमिं ।
‘इधेवाहं मरिस्सामि, को अत्थो जीवितेन मे’ ॥

८३६: “दळ्हं पासं करित्वान, आसुम्भित्वान पादपे ।
ततो दिसा विलोकेसिं, ‘को नु खो वनमस्सितो’ ॥

८३७: “तत्थदसासिं सम्बुद्धं, सब्बलोकहितं मुनिं ।
निसिन्नं रुक्खमूलस्मिं, ज्ञायन्तं अकुतोभयं ॥

८३८: “तस्सा मे अहु संवेगो, अब्भुतो लोमहंसनो ।
‘को नु खो वनमस्सितो, मनुस्सो उदाहु देवता’ ॥

८३९: “पासादिकं पसादनीयं, वना निब्बनमागतं ।
दिस्वा मनो मे पसीदि, नायं यादिसकीदिसो ॥

८४०: “गुत्तिन्द्रियो ज्ञानरतो, अबहिग्गतमानसो ।
हितो सब्बस्स लोकस्स, बुद्धो अयं भविस्सति ॥

८४१: “भयभेरवो दुरासदो, सीहोव गुहमस्सितो ।
दुल्लभायं दस्सनाय, पुण्फं ओदुम्बरं यथा ॥

८४२: “सो मं मुदूहि वाचाहि, आलपित्वा तथागतो ।
रज्जुमालेति मं वोच, सरणं गच्छ तथागतं ॥

८४३: “ताहं गिरं सुणित्वान, नेलं अत्थवतिं सुचिं ।
सण्हं मुदुञ्च वग्गुञ्च, सब्बसोकापनूदनं ॥

८४४: “कल्लचित्तञ्च मं जत्वा, पसन्नं सुद्धमानसं ।
हितो सब्बस्स लोकस्स, अनुसासि तथागतो ॥

- ८४५: “इदं दुक्खन्ति मंवोच, अयं दुक्खस्स सम्भवो ।
दुक्खनिरोधो मग्गो च, अज्जसो अमतोगधो ॥
- ८४६: “अनुकम्पकस्स कुसलस्स, ओवादमि अहं ठिता ।
अज्झगा अमतं सन्ति, निब्बानं पदमच्चुतं ॥
- ८४७: “साहं अवट्ठितापेमा, दस्सने अविकम्पिनी ।
मूलजाताय सद्धाय, धीता बुद्धस्स ओरसा ॥
- ८४८: “साहं रमामि कीळामि, मोदामि अकुतोभया ।
दिब्बमालं धारयामि, पिवामि मधुमद्वं ॥
- ८४९: “सट्ठितूरियसहस्सानि, पटिबोधं करोन्ति मे ।
आळम्बो गग्गरो भीमो, साधुवादी च संसयो ॥
- ८५०: “पोक्खरो च सुफस्सो च, विणामोक्खा च नारियो ।
नन्दा चेव सुनन्दा च, सोणदिन्ना सुचिम्हिता ॥
- ८५१: “अलम्बुसा मिस्सकेसी च, पुण्डरीकातिदारुणी ।
एणीफस्सा सुफस्सा च, सुभद्दा मुदुवादिनी ॥
- ८५२: “एता चज्जा च सेय्यासे, अच्छरानं पबोधिका ।
ता मं कालेनुपागन्त्वा, अभिभासन्ति देवता ॥
- ८५३: “हन्द नच्चाम गायाम, हन्द तं रमयामसे ।
नयिदं अकतपुज्जानं, कतपुज्जानमेविदं ॥
- ८५४: “असोकं नन्दनं रम्मं, तिदसानं महावनं ।
सुखं अकतपुज्जानं, इध नत्थि परत्थ च ॥
- ८५५: “सुखञ्च कतपुज्जानं, इध चेव परत्थ च ।
तेसं सहव्यकामानं, कत्तब्बं कुसलं बहुं ।
कतपुज्जा हि मोदन्ति, सग्गे भोगसमङ्गिनो ॥
- ८५६: “बहूनं वत अत्थाय, उप्पज्जन्ति तथागता ।
दक्खिण्येय्या मनुस्सानं, पुज्जक्खेत्तानमाकरा ।
यत्थ कारं करित्वान, सग्गे मोदन्ति दायका”ति ॥

८३३. तत्थ दासी अहं पुरे आसिन्ति पुरे पुरिमजातियं अहं अन्तोजाता दासी अहोसिं । तत्थ कस्साति आह “गयायं ब्राह्मणस्सह”न्ति, गयानामके गामे अज्जतरस्स ब्राह्मणस्स । हन्ति निपातमत्तं । अप्पपुज्जाति मन्दभाग्या अपुज्जा । अलक्खिकाति निस्सरिका कालकणी । रज्जुमालाति मं विदुन्ति, केसे गहेत्वा आकड्डनपरिकड्डनदुक्खेन मुण्डके कते पुनपि तदत्थमेव सीसे दळ्हं बन्धित्वा ठपितरज्जुकुण्डलकवसेन “रज्जुमाला”ति मं मनुस्सा जानिंसु ।

८३४. वधानन्ति ताळनानं । तज्जनायाति भयसंतज्जनेन । उग्गताति उग्गताय दोमनस्सुप्पत्तिया । उदहारियाति उदकहारिका, उदकं आहरन्ती विय हुत्वाति अधिप्पायो ।

८३५. विपथेति अपथे, मग्गतो अपक्कमित्वाति अत्थो । क्वत्थोति को अत्थो । सोयेव वा पाठो ।

८३६. दळ्हं पासं करित्वानाति बन्धनपासं थिरं अच्छिज्जनकं कत्वा । आसुम्भित्वान पादपेति विटपे लग्गनवसेन पादपे रुक्खे खिपित्वा । ततो दिसा विलोकेसिं, को नु खो वनमस्सितोति इमं वनं पविसनवसेन अस्सितो नु खो कोचि अत्थि, यतो मे मरणन्तरायो सियाति अधिप्पायो ।

८३७. सम्बुद्धन्तिआदि तदा तस्सा तादिसे निच्छये असतिपि सभाववसेन वुत्तं । तस्सत्थो — सयमेव सम्मदेव च सब्बस्सापि बुज्झितब्बस्स बुद्धत्ता सम्बुद्धं, महाकरुणायोगेन हीनादिभेदभिन्नस्स सब्बस्सापि लोकस्स एकन्तहितत्ता सब्बलोकहितं, उभयलोकं मुननतो मुनिं, निसज्जावसेन किलेसाभिसङ्खारेहि ठाना चावनाभावेन च निसिन्नं, आरम्मणूपनिज्झानेन लक्खणूपनिज्झानेन च ज्ञायन्तं, बोधिमूलेयेव भयहेतूनं समुच्छिन्नत्ता कुतोचिपि भयाभावतो अकुतोभयन्ति वेदितब्बं ।

८३८. संवेगो नाम सहोत्तप्यं जाणं, सो तस्सा भगवतो दस्सनेन उप्पज्जि । तेनाह “तस्सा मे अहु संवेगो”ति ।

८३९. पासादिकन्ति पसादावहं, द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणअसीतिअनुव्यज्जनब्यामप्पभाकेतुमालालङ्कताय समन्तपासादिकाय अत्तनो सरीरसोभासम्पत्तिया रूपकायदस्सनव्यावटस्स जनस्स साधुभावतो पसादसंवड्डनन्ति अत्थो । पसादनीयन्ति दसबल-चतुवेसारज्जच्छअसाधारणजाण-अट्टारसावेणिक-बुद्धधम्मपभुतिअपरिमाणगुणसमन्नागताय धम्मकायसम्पत्तिया सरिक्खकजनस्स पसीदितब्बयुत्तं, पासादिकन्ति अत्थो । वनाति किलेसवनतो अपक्कमित्वा । निब्बनमागतन्ति नित्तण्णभावं निब्बानमेव उपगतं अधिगतं । यादिसकीदिसोति यो वा सो वा, पचुरजनोति अत्थो ।

८४०-४१. मनच्छट्ठानं इन्द्रियानं अग्गमग्गगोपनाय गोपितत्ता गुत्तिन्द्रियो । अग्गफलज्झानाभिरतिया ज्ञानरतो । ततो एव बहिभूतेहि रूपादिआरम्मणेहि अपक्कमित्वा विसयज्झत्ते निब्बाने च ओगाळ्हचित्तताय अबहिग्गतमानसो । मिच्छागाहमोचनभयेन विपल्लासवन्तेहि मिच्छादिट्टिकेहि भायितब्बतो तेसज्च भयजननतो भयभेरवो । पयोगासयविपन्नेहि अनुपगमनीयतो च केनचिपि अनासादनीयतो च दुरासदो । दुल्लभायन्ति दुल्लभो अयं । दस्सनायाति दट्ठुप्पि । पुण्फं ओदुम्बरं यथाति यथा नाम उदुम्बरे भवं पुण्फं दुल्लभदस्सनं, कदाचिदेव भवेय्य, न वा भवेय्य, एवं ईदिसस्स उत्तमपुग्गलस्साति अत्थो ।

८४२. सो तथागतो मुदूहि वाचाहि सण्हाय वाचाय “रज्जुमाले”ति मं आलपित्वा आमन्तेत्वा सरणं गच्छ तथागतन्ति “तथा आगतो”तिआदिना तथागतं सम्मासम्बुद्धं सरणं गच्छाति मं अवोच अभासीति योजना ।

८४३-४. ताहन्ति तं अहं । गिरन्ति वाचं । नेलन्ति निहोसं । अत्थवतिन्ति अत्थयुत्तं सात्थं, एकन्तहितं वा । वचीसोचेय्यताय सुचिं । अकक्खळताय सण्हं । वेनेय्यानं मुदुभावकरत्ता मुदु । सवनीयभावेन वग्गुं । सब्बसोकापनूदनन्ति जातिव्यसनादिवसेन उप्पज्जनकस्स सब्बस्सापि सोकस्स विनोदनं गिरं सुत्वान पसन्नचित्ता अहोसिन्ति सम्बन्धो । सब्बमेतं दानकथं आदिं कत्वा उस्सविकित्वा नेक्खम्मे आनिसंसं विभावनवसेन पवत्तितं भगवतो अनुपुब्बिकथं सन्धाय वदति । तेनेवाह “कल्लचित्तञ्च मं जत्वा”तिआदि ।

तत्थ कल्लचित्तन्ति कम्मनियचित्तं, हेट्ठा पवत्तितदेसनाय अस्सद्धियादीनं चित्तदोसानं विगतत्ता उपरिदेसनाय भाजनभावूपगमनेन कम्मक्खमचित्तं, भावनाकम्मस्स योग्गचित्तन्ति अत्थो । तेनेवाह “पसन्नं सुद्धमानसं”न्ति । तत्थ “पसन्नं”न्ति इमिना अस्सद्धियापगममाह, “सुद्धमानसं”न्ति इमिना कामच्छन्दादिअपगमनेन मुदुचित्तं उदग्गचित्तञ्च दस्सेति । अनुसासीति ओवदि, सामुक्कंसिकाय धम्मदेसनाय सह उपायेन पवत्तिनिवत्तियो उपदिसीति अत्थो । तेनेवाह “इदं दुक्खं”न्तिआदि । अनुसासिताकारदस्सनज्हेतं ।

८४५. तत्थ इदं दुक्खन्ति मंवोचाति इदं तण्हावज्जं तेभूमकं धम्मजातं बाधकसभावत्ता कुच्छिकं हुत्वा तुच्छसभावत्ता तथत्ता च दुक्खं अरियसच्चन्ति मय्हं अभासि । अयं दुक्खस्स सम्भवोति अयं आमतण्हादिभेदा तण्हा यथावुत्तस्स दुक्खस्स सम्भवो पभवो उप्पत्ति हेतु समुदयो अरियसच्चन्ति । दुक्खनिरोधोति दुक्खस्स सन्तिभावो असङ्खतधातु निरोधो अरियसच्चन्ति । अन्तद्वयस्स परिवज्जनतो अज्जसो निब्बानगामिनिपटिपदाभावतो अमतोगधो मग्गो अरियसच्चन्ति मं अवोचाति सम्बन्धो ।

८४६. कुसलस्साति ओवाददाने वेनेय्यदमने छेकस्स, अप्पमादपटिपत्तिया वा मत्थकप्पत्तिया अनवज्जस्स । ओवादम्हि अहं ठिताति यथावुत्ते ओवादे अनुसिद्धियं सिक्खात्तयपारिपूरिया सच्चपटिवेधेन अहं पतिट्ठिता । तेनाह “अज्झगा अमतं सन्ति, निब्बानं पदमच्चुतं”न्ति, इदं ओवादे पतिट्ठानस्स कारणवचनं । या निच्चताय मरणाभावतो अमतं, सब्बदुक्खवूपसमताय सन्ति, अधिगतानं अचवनहेतुताय अच्चुतं निब्बानं पदं अज्झगा अधिगज्झि, सा एकंसेन सत्थु ओवादे पतिट्ठिता नामाति ।

८४७. अवट्ठितापेमाति दळ्ळभत्ती रतनत्तये निच्चलपसादसिनेहा । कस्मा? यस्मा दस्सने अविकम्पिनी, “सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाक्खातो धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्गो”ति एतस्मिं सम्मादस्सने अचला केनचि अचालनीया । केन पनेतं अविकम्पनन्ति आह “मूलजाताय सद्धाया”ति । अयं “इतिपि सो भगवा अरहं”न्तिआदिना (म० नि० १.७४; सं० नि० ५.९९७; अ० नि० ९.२७) सम्मासम्बुद्धे, “स्वाक्खातो भगवता धम्मा”तिआदिना तस्स धम्मे, “सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्गो”तिआदिना तस्स सङ्गे च सच्चाभिसमयसङ्घातेन मूलेन जातमूला सद्धा, ताय अहं अविकम्पिनीति दस्सेति । ततो एव धीता बुद्धस्स ओरसाति सम्मासम्बुद्धस्स उरे वायामज्जिताभिजातिताय ओरसपुत्ती ।

८४८. साहं रमामीति सा अहं तदा अरियाय जातिया इदानी देवूपपत्तिया आगता मग्गरतिया फलरतिया च रमामि, कामगुणरतिया कीळामि, उभयेनापि मोदामि । अत्तानुवादभयादीनं अपगतत्ता अकुतोभया । मधुमद्ववन्ति मधुसङ्घातं मद्वकरं, नच्चनगायनकालेसु सरीरस्स सरस्स च मुदुभावावहं गन्धपानं सन्धाय वदति । “मधुमादव”न्तिपि पठन्ति, आदवं यावदवं यावदेव दवत्थं मधुरं पिवामीति अत्थो ।

८४९. पुज्जक्खेत्तानमाकराति सदेवकस्स लोकस्स पुज्जक्खेत्तभूतानं अरियानं मग्गफलट्ठानं अरियसङ्घस्स आकरा

उपपत्तिद्वानं तथागता । यथाति यस्मिं पुञ्जक्खेत्ते । सेसं वुत्तनयमेव ।

अथायस्मा महामोग्गल्लानो अत्तना च देवताय च पवत्तितं इमं कथासल्लापं मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

रज्जुमालाविमानवण्णना निट्ठिता ।

इति परमत्थदीपनिया खुद्दक-अट्ठकथाय विमानवत्थुस्मिं

द्वादसवत्थुपटिमण्डितस्स चतुत्थस्स मज्झिद्वकवग्गस्स

अत्थवण्णना निट्ठिता ।

निट्ठिता च इत्थिविमानवण्णना ।

२. पुरिसविमानं

५. महारथवग्गो

१. मण्डूकदेवपुत्तविमानवण्णना

महारथवग्गे को मे वन्दति पादानीति मण्डूकदेवपुत्तविमानं । तस्स का उपपत्तिः? भगवा चम्पायं विहरति गगगराय पोक्खरणिा तीरे । सो पच्चूसवेलायं बुद्धाचिण्णं महाकरुणासमापत्तिं समापज्जित्वा ततो वुट्ठाय वेनेय्यबन्धवे सत्ते वोलोकेन्तो अद्दस “अज्ज मयि सायन्हसमये धम्मं देसेन्ते एको मण्डूको मम सरे निमित्तं गण्हन्तो परूपक्कमेन मरित्वा देवलोके निब्बत्तित्वा महता देवपरिवारेण महाजनस्स पस्सन्तस्सेव आगमिस्सति, तत्थ बहूनां धम्माभिसमयो भविस्सती”ति दिस्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं चम्पानगरं पिण्डाय पविसित्वा, भिक्खूनां सुलभपिण्डपातं कत्वा कतभत्तकिच्चो विहारं पविसित्वा भिक्खूसु वत्तं दस्सेत्वा, अत्तनो अत्तनो दिवाट्ठानं गतेसु गन्धकुटिं पविसित्वा फलसमापत्तिसुखेन दिवसभागं खेपेत्वा, सायन्हसमये चतूसु परिसासु सन्निपतितासु सुरभिगन्धकुटितो निक्खमित्वा तङ्खणानुरूपेण पाटिहारियेण पोक्खरणितीरे धम्मसभामण्डपं पविसित्वा अलङ्कतवरबुद्धासने निसिन्नो मनोसिलातले सीहनादं नदन्तो अछम्भीतकेसरसीहो विय अट्ठङ्गसमन्नागतं ब्रह्मस्सरं निच्छारेन्तो अचिन्तेय्येन बुद्धानुभावेन अनुपमाय बुद्धलीलाय धम्मं देसेतुं आरभि ।

तस्मिञ्च खणे एको मण्डूको पोक्खरणितो आगन्त्वा “धम्मो एसो वुच्चती”ति धम्मसज्जाय सरे निमित्तं गण्हन्तो परिसपरियन्ते निपज्जि । अथेको वच्छपालो तं पदेसं आगतो सत्थारं धम्मं देसेन्तं परिसज्ज परमेण उपसमेन धम्मं सुणन्तं दिस्वा तग्गतमानसो दण्डमोलुब्ध तिट्ठन्तो मण्डूकं अनोलोकेत्वा तस्स सीसे सन्निरुम्भित्वा अट्ठासि । सो धम्मसज्जाय पसन्नचित्तो तावदेव कालं कत्वा तावतिसभवने द्वादसयोजनिके कनकविमाने निब्बत्तित्वा सुत्तप्पबुद्धो विय तत्थ अच्छरासङ्घपरिवृतं अत्तानं दिस्वा “कुतो नु खो इध अहं निब्बत्तो”ति आवज्जेन्तो पुरिमजातिं दिस्वा “अहम्पि नाम इध उपपज्जिं, ईदिसज्ज सम्पत्तिं पटिलभिं, किं नु खो कम्मं अकासि”न्ति उपधारेन्तो अज्जं न अद्दस अज्जत्र भगवतो सरे

निमित्तगाहा । सो तावदेव सह विमानेन आगन्त्वा विमानतो ओतरित्वा, महाजनस्स पस्सन्तस्सेव महता परिवारेन महन्तेन दिब्बानुभावेन उपसङ्गमित्वा, भगवतो पादे सिरसा वन्दित्वा अज्जलिं पगग्ह नमस्समानो अट्ठासि । अथ नं भगवा जानन्तोव महाजनस्स कम्मफलं बुद्धानुभावञ्च पच्चक्खं कातुं —

८५७: “को मे वन्दति पादानि, इद्धिया यससा जलं ।

अभिवक्कन्तेन वण्णेन, सब्बा ओभासयं दिसा”ति ॥ —

पुच्छि । तत्थ कोति देवनागयक्खमनुस्सादीसु को, कतमोति अत्थो । मेति मम । पादानीति पादे । इद्धियाति इमाय ईदिसाय देविद्धिया । यससाति इमिना ईदिसेन परिवारेन परिच्छेदेन च । जलन्ति विज्जोतमानो । अभिवक्कन्तेनाति अतिविय कन्तेन कमनीयेन सुन्दरेन । वण्णेनाति छविवण्णेन, सरीरवण्णनिभायाति अत्थो ।

अथ देवपुत्तो अत्तनो पुरिमजातिआदिं आवि करोन्तो इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

८५८: “मण्डूकोहं पुरे आसिं, उदके वारिगोचरो ।

तव धम्मं सुणन्तस्स, अवधी वच्छपालको ॥

८५९: “मुहुत्तं चित्तपसादस्स, इद्धिं पस्स यसञ्च मे ।

आनुभावञ्च मे पस्स, वण्णं पस्स जुतिञ्च मे ॥

८६०: “ये च ते दीघमद्धानं, धम्मं अस्सोसुं गोतम ।

पत्ता ते अचलद्धानं, यत्थ गन्त्वा न सोचरे”ति ॥

८५८. तत्थ पुरेति पुरिमजातियं । उदकेति इदं तदा अत्तनो उप्पत्तिद्वानदस्सनं । उदके मण्डूकोति एतेन उद्धुमायिकादिकस्स थले मण्डूकस्स निवत्तनं कतं होति । गावो चरन्ति एत्थाति गोचरो, गोचरो वियाति गोचरो, घासेसनद्धानं । वारि उदकं गोचरो एतस्साति वारिगोचरो । उदकचारीपि हि कोचि कच्छपादि अवारिगोचरोपि होतीति “वारिगोचरो”ति विसेसेत्वा वुत्तं । तव धम्मं सुणन्तस्साति ब्रह्मस्सरेन करवीकरुतमञ्जुना देसेन्तस्स तव धम्मं “धम्मो एसो वुच्चती”ति सरे निमित्तगाहवसेन सुणन्तस्स, अनादरे चेतं सामिवचनं वेदितब्बं । अवधी वच्छपालकोति वच्छे रक्खन्तो गोपालदारको मम समीपं आगन्त्वा दण्डमोलुब्धित्वा तिट्ठन्तो मम सीसे दण्डं सन्निरुम्भित्वा मं मारेसि ।

८५९. मुहुत्तं चित्तपसादस्साति तव धम्मे मुहुत्तमत्तं उप्पन्नस्स चित्तपसादस्स हेतुभूतस्स इद्धिन्ति समिद्धिं, दिब्बविभूतिन्ति अत्थो । यसन्ति परिवारं । आनुभावन्ति कामवणितादिदिब्बानुभावं । वण्णन्ति सरीरवण्णसम्पत्तिं । जुतिन्ति द्वादसयोजनानि फरणसमत्थं पभाविसेसं ।

८६०. येति ये सत्ता । च-सद्दो ब्यतिरेके । तेति तव । दीघमद्धानन्ति बहुवेलं । अस्सोसुन्ति सुणिसु । गोतमाति भगवन्तं गोत्तेन आलपति । अचलद्धानन्ति निब्बानं । अयज्हेत्थ अत्थो — गोतम भगवा अहं विय इत्तरमेव कालं असुणित्वा ये पन कतपुज्जा चिरं कालं तव धम्मं अस्सोसुं सोतुं लभिसु, ते दीघरत्तं संसारव्यसनाभिभूता इमे सत्ता यत्थ गन्त्वा न सोचेय्युं, तं असोकं सस्सतभावेन अचलं सन्तिपदं पत्ता एव, न तेसं तस्स पत्तिया अन्तरायोति ।

अथस्स भगवा सम्पत्तपरिसाय च उपनिस्सयसम्पत्तिं ओलोकेत्वा वित्थारेन धम्मं देसेसि । देसनापरियोसाने सो देवपुत्तो सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि । देवपुत्तो भगवन्तं वन्दित्वा तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा भिक्खुसङ्घस्स च अञ्जलिं कत्वा सह परिवारेन देवलोकमेव गतोति ।

मण्डूकदेवपुत्तविमानवण्णना निट्ठिता ।

२. रेवतीविमानवण्णना

उट्ठेहि रेवते सुपापधम्मेति रेवतीविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा बाराणसियं विहरति इसिपतने मिगदाये । तेन समयेन बाराणसियं सद्धासम्पन्नस्स कुलस्स पुत्तो नन्दियो नाम उपासको अहोसि सद्धासम्पन्नो दायको दानपति सङ्घुपट्ठाको । अथस्स मातापितरो सम्मुखगेहतो मातुलधीतरं रेवतिं नाम कञ्जं आनेतुकामा अहेसुं । सा पन अस्सद्धा अदानसीला, नन्दियो तं न इच्छि । तस्स माता रेवतिं आह “अम्म, त्वं इमं गेहं आगन्त्वा भिक्खुसङ्घस्स निसीदनट्ठानं हरितेन गोमयेन उपलिम्पित्वा आसनानि पञ्जापेहि, आधारके ठपेहि, भिक्खूनां आगतकाले वन्दित्वा पत्तं गहेत्वा निसीदापेत्वा धमकरणेन पानीयं परिस्सावेत्वा भुत्तकाले पत्तानि धोवाहि, एवं मे पुत्तस्स आराधिका भविस्ससी”ति । सा तथा अकासि । अथ नं “ओवादक्खमा जाता”ति पुत्तस्स आरोचेत्वा तेन “साधू”ति सम्पटिच्छित्ते दिवसं ठपेत्वा आवाहं करिंसु ।

अथ नं नन्दियो आह “सचे भिक्खुसङ्घं मातापितरो च मे उपट्ठहिस्ससि, एवं इमस्मिं गेहे वसितुं लभिस्ससि, अप्पमत्ता होही”ति । सा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा किञ्चि कालं सद्धा विय हुत्वा भत्तारं अनवत्तेन्ती द्वे पुत्ते विजायि । नन्दियस्स मातापितरो कालमकंसु । गेहे सब्बिस्सरियं तस्सा एव अहोसि । नन्दियोपि महादानपति हुत्वा भिक्खुसङ्घस्स दानं पट्ठपेसि, कपण्डिकादीनम्पि गेहद्वारे पाकवत्तं पट्ठपेसि । इसिपतनमहाविहारे चतूहि गम्भेहि पटिमण्डितं चतुसालं कारेत्वा मञ्चपीठादीनि अत्थरापेत्वा बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दत्वा तथागतस्स हत्थे दक्खिणोदकं पातेत्वा निव्यादेसि, सह दक्खिणोदकदानेन तावतिसभवने आयामतो च वित्थारतो च समन्ता द्वादसयोजनिको योजनसतुब्बेधो सत्तरतनमयो अच्छरागणसहस्ससङ्घट्ठो दिब्बपासादो उग्गञ्छि ।

अथायस्मा महामोगल्लानो देवचारिकं चरन्तो तं पासादं दिस्वा अत्तानं वन्दितुं आगते देवपुत्ते पुच्छि “कस्सायं पासादो”ति? “इमस्स, भन्ते, पासादस्स सामिको मनुस्सलोके बाराणसियं नन्दियो नाम कुटुम्बियपुत्तो सङ्घस्स इसिपतनमहाविहारे चतुसालं कारेसि, तस्सायं निब्बत्तो पासादो”ति आहंसु । पासादे निब्बत्तदेवच्छरायोपि थेरं वन्दित्वा “भन्ते, मयं बाराणसियं नन्दियस्स नाम उपासकस्स परिचारिका भवितुं इध निब्बत्ता, तस्स एवं वदेथ “तुय्हं परिचारिका भवितुं निब्बत्ता, देवतायो तयि चिरायन्ते उक्कण्ठिता, देवलोकसम्पत्तिं नाम मत्तिकाभाजनं भिन्दित्वा सुवण्णभाजनस्स गहणं विय अतिमनापन्ति वत्वा इधागमनत्थाय तस्स वदेथा”ति आहंसु । थेरो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा सहसा देवलोकतो आगन्त्वा चतुपरिसमञ्जे भगवन्तं पुच्छि “निब्बत्तति नु खो, भन्ते, कतपुज्जानं मनुस्सलोके ठितानंयेव दिब्बसम्पत्ती”ति? “ननु ते, मोगल्लान, नन्दियस्स देवलोकं निब्बत्ता दिब्बसम्पत्तिं सामं दिट्ठा, कस्मा मं पुच्छसी”ति? “एवं, भन्ते, निब्बत्तती”ति । अथस्स सत्था “यथा चिरं विप्पवसित्वा आगतं पुरिसं मित्तबन्धवा अभिनन्दन्ति सम्पटिच्छन्ति, एवं कतपुज्जं पुगलं इतो परलोकं गतं सकानि पुज्जानि सम्पत्तिहत्थेहि सम्पटिच्छन्ति पटिगणहन्ती”ति दस्सेन्तो —

८६१. “चिरप्पवासिं पुरिसं, दूरतो सोत्थिमागतं ।

जातिमिता सुहज्जा च, अभिनन्दन्ति आगतं ॥

८६२: “तथेव कतपुज्जम्पि, अस्मा लोका परं गतं ।

पुज्जानि पटिग्गण्हन्ति, पियं जातीव आगतं”न्ति ॥ — गाथा अभसि ।

नन्दियो तं सुत्वा भिय्योसोमत्ताय दानानि देति, पुज्जानि करोति, सो वणिज्जाय गच्छन्तो रेवतिं आह “भद्दे, मया पट्टपितं सङ्गस्स दानं अनाथानं पाकवत्तञ्च त्वं अप्पमत्ता पवत्तेय्यासी”ति । सा “साधू”ति पटिस्सुणि । सो पवासगतोपि यत्थ यत्थ वासं कप्पेति, तत्थ तत्थ भिक्खूनं अनाथानञ्च यथाविभवं दानं देतियेव । तस्स अनुकम्पाय खीणासवा दूरतोपि आगन्त्वा दानं सम्पटिच्छन्ति । रेवती पन तस्मिं गते कतिपाहमेव दानं पवत्तेत्वा अनाथानं भत्तं उपच्छिन्दि, भिक्खूनम्पि भत्तं कणाजकं बिलङ्गदुतियं अदासि । भिक्खूनं भुत्तद्धाने अत्तना भुत्तावसेसानि सित्थानि मच्छमंसखण्डमिस्सकानि चलकट्टिकानि च पकिरित्वा मनुस्सानं दस्सेति “पस्सथ समणानं कम्मं, सद्भादेय्यं नाम एवं छट्ठेन्ती”ति ।

अथ नन्दियो वोहारकसिद्धि यथालाभो आगन्त्वा तं पवत्तिं सुत्वा रेवतिं गेहतो नीहरित्वा गेहं पाविसि । दुतियदिवसे बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्गस्स महादानं पवत्तेत्वा निच्चभत्तं अनाथभत्तञ्च सम्मदेव पवत्तेसि, अत्तनो सहायेहि उपनीतं रेवतिं घासच्छादनपरमताय ठपेसि । सो अपरेन समयेन कालं कत्वा तावतिसंभवने अत्तनो विमानेयेव निब्बत्ति । रेवती पन सब्बं दानं पच्छिन्दित्वा “इमेसं वसेन मय्हं लाभसक्कारो परिहायी”ति भिक्खुसङ्गं अक्कोसन्ती परिभासन्ती विचरति । अथ वेस्सवणो द्वे यक्खे आणापेसि “गच्छथ, भणे, बाराणसिनगरे उग्घोसथ “इतो सत्तमे दिवसे रेवती जीवन्तीयेव निरये पक्खिपीयती”ति” । तं सुत्वा महाजनो संवेगजातो भीततसितो अहोसि ।

अथ रेवती पन पासादं अभिरुहित्वा द्वारं थकेत्वा निसीदि । सत्तमे दिवसे तस्सा पापकम्मसञ्चोदितेन वेस्सवणेन रज्जा आणत्ता जलितकपिलकेसमस्सुका चिपिटविरूपनासिका परिणतदाठा लोहितक्खा सजलधरसमानवण्णा अतिविय भयानकरूपा द्वे यक्खा उपगन्त्वा “उट्ठेहि, रेवते, सुपापधम्मे”ति आदीनि वदन्ता नानाबाहासु गहेत्वा “महाजनो पस्सतू”ति सकलनगरे वीथितो वीथिं परिब्भमापेत्वा आकासं अब्भुगन्त्वा तावतिसंभवनं नेत्वा नन्दियस्स विमानं सम्पत्तिञ्चस्सा दस्सेत्वा तं विलपन्तिंयेव उस्सदनिरयसमीपं पापेसुं । तं यमपुरिसा उस्सदनिरये खिपिंसु । तेनाह —

८६३: “उट्ठेहि रेवते सुपापधम्मे, अपारुतद्वारे अदानसीले ।

नेस्साम तं यत्थ थुनन्ति दुग्गता, समप्पिता नेरयिका दुखेना”ति ॥

तत्थ उट्ठेहीति उट्ठह, न दानेस पासादो तं निरयभयतो रक्खितुं सक्कोति, तस्मा सीघं उट्ठित्वा आगच्छाहीति अत्थो । रेवतेति तं नामेन आलपति । सुपापधम्मेति आदिना उट्ठानस्स कारणं वदति । यस्मा त्वं अरियानं अक्कोसनपरिभासनादिना सुट्ठु लामकपापधम्मा, यस्मा च अपारुतं द्वारं निरयस्स तव पवेसनत्थं, तस्मा उट्ठेहीति । अदानसीलेति कस्सचि किञ्चि न दानसीले कदरिये मच्छरिनी, इदम्पि उट्ठानस्सेव कारणवचनं । यस्मा दानसीलानं अमच्छरीनं तव सामिकसदिसानं सुगतियं निवासो, तादिसानं पन अदानसीलानं मच्छरीनं निरये निवासो, तस्मा उट्ठेहि, मुहुत्तमत्तम्पि तव इध ठातुं न दस्सामीति अधिप्पायो । यत्थ थुनन्ति दुग्गताति दुक्खगतत्ता दुग्गता । नेरयिकाति निरयदुक्खेन समप्पिता समङ्गीभूता यस्मिं निरये थुनन्ति, याव पापकम्मं न ब्यन्ति होति, ताव निक्खमितुं अलभन्ता नित्थुनन्ति, तत्थ तं नेस्साम नयिस्साम खिपिस्सामाति योजना ।

८६४: “इच्चेव वत्वान यमस्स दूता, ते द्वे यक्खा लोहितक्खा ब्रहन्ता ।
पच्चेकबाहासु गहेत्वा रेवतं, पक्कामयुं देवगणस्स सन्तिके”ति ॥ —

इदं सङ्गीतिकारवचनं ।

तत्थ **इच्चेव वत्वानाति** इति एव “उट्ठेही”ति आदिना वत्वा, वचनसमनन्तरमेवाति अत्थो । **यमस्स दूताति** अप्पटिसेधनियतस्स यमस्स रज्जो दूतसदिसा । वेस्सवणेन हि ते पेसिता । तथा हि ते तावतिसंभवनं नयिंसु । केचि “न यमस्स दूता”ति न-कारं “यमस्सा”ति पदेन सम्बन्धित्वा “वेस्सवणस्स दूता”ति अत्थं वदन्ति, तं न युज्जति । न हि न यमदूताय वेस्सवणस्स दूताति सिज्झति । यजन्ति तत्थ बलिं उपहरन्तीति **यक्खा । लोहितक्खाति** रत्तनयना । यक्खानज्झि नेत्तानि अतिलोहितानि होन्ति । **ब्रहन्ताति** महन्ता । **पच्चेकबाहासूति** एको एकबाहायं, इतरो इतरबाहायन्ति पच्चेकं बाहासु । **रेवतन्ति** रेवतिं । रेवतातिपि तस्सा नाममेव । तथा हि “रेवते”ति वुत्तं । **पक्कामयुन्ति** पक्कामेसुं, उपनेसुन्ति अत्थो । **देवगणस्साति** तावतिसंभवने देवसङ्घस्स ।

एवं तेहि यक्खेहि तावतिसंभवनं नेत्वा नन्दियविमानस्स अविदूरे ठपिता रेवती तं सूरियमण्डलसदिसं अतिविय पभस्सरं दिस्वा —

८६५: “आदिच्चवण्णं रुचिरं पभस्सरं, ब्यम्हं सुभं कञ्चनजालछन्नं ।
कस्सेतमाकिण्णजनं विमानं, सूरियस्स रंसीरिव जोतमानं ॥

८६६: “नारीगणा चन्दनसारलित्ता, उभतो विमानं उपसोभयन्ति ।
तं दिस्सति सूरियसमानवण्णं, को मोदति सग्गपत्तो विमाने”ति ॥ —

ते यक्खे पुच्छि । तेपि तस्सा —

८६७: “बाराणसियं नन्दियो नामासि, उपासको अमच्छरी दानपति वदञ्जू ।
तस्सेतमाकिण्णजनं विमानं, सूरियस्स रंसीरिव जोतमानं ॥

८६८: “नारीगणा चन्दनसारलित्ता, उभतो विमानं उपसोभयन्ति ।
तं दिस्सति सूरियसमानवण्णं, सो मोदति सग्गपत्तो विमाने”ति ॥ —

आचिक्खिंसु ।

८६८. तत्थ **चन्दनसारलित्ताति** सारभूतेन चन्दनगन्धेन अनुलित्तसरीरा । **उभतो विमानन्ति** विमानं उभतो अन्तो चेव बहि च सङ्गीतादीहि उपेच्च सोभयन्ति ।

अथ रेवती —

८६९: “नन्दियस्साहं भरिया, अगारिनी सब्बकुलस्स इस्सरा ।

भत्तु विमाने रमिस्सामि दानहं, न पत्थये निरयं दस्सनाया”ति ॥ —

आह । तत्थ अगारिनीति गेहसामिनी । “भरिया सगामिनी”तिपि पठन्ति, भरिया सहगामिनीति अत्थो । सब्बकुलस्स इस्सरा भत्तूति मम भत्तु नन्दियस्स सब्बकुटुम्बिकस्स इस्सरा सामिनी अहोसिं, तस्मा इदानीपि विमाने इस्सरा भविस्सामीति आह । विमाने रमिस्सामि दानहन्ति एवं पलोभेतुमेव हि तं ते तत्थ नेसुं । न पत्थये निरयं दस्सनायाति यं पन निरयं मं तुम्हे नेतुकामा, तं निरयं दस्सनायपि न पत्थये, कुतो पविसितुन्ति वदति ।

एवं वदन्तिमेव “त्वं तं पत्थेहि वा मा वा, किं तव पत्थनाया”ति निरयसमीपं नेत्वा —

८७०: “एसो ते निरयो सुपापधम्मे, पुज्जं तया अकतं जीवलोके ।

न हि मच्छरी रोसको पापधम्मो, सग्गूपगानं लभति सहव्यत”न्ति ॥ —

गाथमाहंसु । तस्सत्थो — एसो तव निरयो, तया दीघरत्तं महादुक्खं अनुभवितब्बट्टानभूतो । कस्मा? पुज्जं तया अकतं जीवलोके, यस्मा मनुस्सलोके अप्पमत्तकम्पि तया पुज्जं नाम न कतं, एवं अकतपुज्जो पन तादिसो सत्तो मच्छरी अत्तनो सम्पत्तिनिगूहनलक्खणेन मच्छरेन समन्नागतो, परेसं रोसुप्पादनेन रोसको, लोभादीहि पापधम्मेहि समङ्गीभावतो पापधम्मो सग्गूपगानं देवानं सहव्यतं सहभावं न लभतीति योजना ।

एवं पन वत्वा ते द्वे यक्खा तत्थेवन्तरधारिंसु । तंसदिसे पन द्वे निरयपाले संसवके नाम गूथनिरये पक्खिपितुं आकट्टन्ते पस्सित्वा —

८७१: “किं नु गूथञ्च मुत्तञ्च, असुचि पटिदिस्सति ।

दुग्गन्धं किमिदं मीळ्हं, किमेतं उपवायती”ति ॥ —

तं निरयं पुच्छि ।

८७२: “एस संसवको नाम, गम्भीरो सतपोरिसो ।

यत्थ वस्ससहस्सानि, तुवं पच्चसि रेवते”ति ॥ —

तस्मिं कथिते तत्थ अत्तनो निब्बत्तिहेतुभूतं कम्मं पुच्छन्ती —

८७३: “किं नु कायेन वाचाय, मनसा दुक्कटं कतं ।

केन संसवको लद्धो, गम्भीरो सतपोरिसो”ति ॥ — आह ।

८७४: “समणे ब्राह्मणे चापि, अज्जे वापि वनिब्बके ।

मुसावादेन वज्जेसि, तं पापं पकतं तया”ति ॥ —

तस्सा तं कम्मं कथेत्वा पुन ते —

८७५:“तेन संसवको लद्धो, गम्भीरो सतपोरिसो ।
तथे वस्ससहस्सानि, तुवं पच्चसि रेवते”ति ॥ —

आहंसु । तत्थ **संसवको नामाति** निच्चकालं गूथमुत्तादिअसुचिस्स संसवनतो पग्घरणतो संसवको नाम ।

न केवलं तुहं इध संसवकलाभो एव, अथ खो एत्थ अनेकानि वस्ससहस्सानि पच्चित्वा उत्तिण्णाय हत्थच्छेदादिलाभोपीति दस्सेतुं —

८७६:“हत्थेपि छिन्दन्ति अथोपि पादे, कण्णेपि छिन्दन्ति अथोपि नासं ।
अथोपि काकोळगणा समेच्च, सङ्गम्म खादन्ति विफन्दमान”न्ति ॥ —

तत्थ लद्धब्बकारणं आहंसु । तत्थ **काकोळगणाति** काकसङ्घा । ते किरस्सा तिगावुतप्पमाणे सरीरे अनेकसतानि अनेकसहस्सानि पतित्वा तालक्खन्धपरिमाणेहि सुनिसितग्गेहि अयोमयेहि मुखतुण्डेहि विज्झित्वा विज्झित्वा खादन्ति, मंसं गहितगहितट्टाने कम्मबलेन पूरतेव । तेनाह “काकोळगणा समेच्च, सङ्गम्म खादन्ति विफन्दमान”न्ति ।

पुन सा मनुस्सलोकं पच्चानयनाय याचनादिवसेन तं तं विप्पलपि । तेन वुत्तं —

८७७:“साधु खो मं पटिनेथ, काहामि कुसलं बहुं ।
दानेन समचरियाय, संयमेन दमेन च ।
यं कत्वा सुखिता होन्ति, न च पच्छानुतप्परे”ति ॥

पुन निरयपाला —

८७८:“पुरे तुवं पमज्जित्वा, इदानि परिदेवसि ।
सयं कतानं कम्मानं, विपाकं अनुभोस्ससी”ति ॥ —

आहंसु । पुन सा आह —

८७९:“को देवलोकतो मनुस्सलोकं, गन्त्वान पुट्ठो मे एवं वदेय्य ।
निक्खित्तदण्डेसु ददाथ दानं, अच्छादनं सेय्यमथन्नपानं ।
न हि मच्छरी रोसको पापधम्मो, सगूपगानं लभति सहब्बतं ॥

८८०:“साहं नून इतो गन्त्वा, योनिं लद्धान मानुसिं ।
वदञ्जू सीलसम्पन्ना, काहामि कुसलं बहुं ।
दानेन समचरियाय, संयमेन दमेन च ॥

८८१:“आरामानि च रोपिस्सं, दुग्गे सङ्गमानि च ।
पपञ्च उदपानञ्च, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

८८२: “चातुहसिं पञ्चदसिं, या च पक्खस्स अट्टमी ।
पाटिहारियपक्खञ्च, अट्ठङ्गसुसमागतं ॥

८८३: “उपोसथं उपवसिस्सं, सदा सीलेसु संवुता ।
न च दाने पमज्जिस्सं, सामं दिट्ठमिदं मया”ति ॥

८८४: “इच्चेवं विप्पलपन्तिं, फन्दमानं ततो ततो ।
खिपिंसु निरये घोरे, उद्धंपादं अवंसिर”न्ति ॥ —

इदं सङ्गीतिकारवचनं । पुन सा —

८८५: “अहं पुरे मच्छरिनी अहोसिं, परिभासिका समणब्राह्मणानं ।
वितथेन च सामिकं वञ्चयित्वा, पच्चामहं निरये घोररूपे”ति ॥ —

ओसानगाथमाह । तत्थ “अहं पुरे मच्छरिनी”ति गाथा निरये निब्बत्ताय वुत्ता, इतरा अनिब्बत्ताय एवाति वेदितब्बा । सेसं सुविज्जेय्यमेवाति ।

भिक्षू रेवतिया यक्खेहि गहेत्वा नीतभावं भगवतो आरोचेसुं । तं सुत्वा भगवा आदितो पट्ठाय इमं वत्थुं कथेत्वा उपरि वित्थारेन धम्मं देसेसि, देसनापरियोसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसु । कामञ्चेतं रेवतीपटिबद्धाय कथाय येभ्यभावतो “रेवतीविमान”न्ति बोहरीयति, यस्मा पन रेवती विमानदेवता न होति, नन्दियस्स पन देवपुत्तस्स विमानादिसम्पत्तिपटिसंयुत्तञ्चेतं, तस्मा पुरिसविमानेस्वेव सङ्गहं आरोपितन्ति दट्ठब्बं ।

रेवतीविमानवण्णना निट्ठिता ।

३. छत्तमाणवकविमानवण्णना

यो वदतं पवरो मनुजेसूति छत्तमाणवकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन सेतव्यायं अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स किच्छालद्धो पुत्तो छत्तो नाम ब्राह्मणमाणवो अहोसि । सो वयप्पत्तो पितरा पेसितो उक्कट्ठं गन्त्वा ब्राह्मणस्स पोक्खरसातिस्स सन्तिके मेधाविताय अनलसताय च न चिरेनेव मन्ते विज्जाट्ठानानि च उग्गहेत्वा ब्राह्मणसिप्पे निप्फत्तिं पत्तो । सो आचरियं अभिवादेत्वा “मया तुम्हाकं सन्तिके सिप्पं सिक्खितं, किं वो गरुदक्खिणं देमी”ति आह । आचरियो “गरुदक्खिणा नाम अन्तेवासिकस्स विभवानुरूपा, कहापणसहस्समानेही”ति आह । छत्तमाणवो आचरियं अभिवादेत्वा सेतव्यं गन्त्वा मातापितरो वन्दित्वा तेहि अभिनन्दियमानो कतपटिसन्थारो तमतथं पितु आरोचेत्वा “देथ मे दातब्बयुत्तकं, अज्जेव दत्त्वा आगमिस्सामी”ति आह । तं मातापितरो “तात, अज्ज विकालो, स्वे गमिस्ससी”ति वत्त्वा कहापणे नीहरित्वा भण्डिकं बन्धापेत्वा ठपेसुं । चोरा तं पवत्तिं जत्वा छत्तमाणवकस्स गमनमग्गे अञ्जतरस्मिं वनगहने निलीना अच्छिंसु “माणवं मारेत्वा कहापणे गण्हिस्सामा”ति ।

भगवा पच्चूससमये महाकरुणासमापत्तितो वुट्ठाय लोकं वोलोकेन्तो छत्तमाणवकस्स सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठानं, चोरेहि मारितस्स देवलोके निब्बत्तिं, ततो सह विमानेन आगतस्स तत्थ सन्निपत्तितपरिसाय च धम्माभिसमयं दिस्वा

पठमतरमेव गन्त्वा माणवकस्स गमनमग्गे अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि । माणवो आचरियधनं गहेत्वा सेतव्यतो उक्कट्टाभिमुखो गच्छन्तो अन्तरामग्गे भगवन्तं निसिन्नं दिस्वा उपसङ्कमित्वा अट्ठासि । “कुहिं गमिस्ससी”ति भगवता वुत्तो “उक्कट्टं, भो गोतम, गमिस्सामि मय्हं आचरियस्स पोक्खरसातिस्स गरुदक्खिणं दातु”न्ति आह । अथ भगवा “जानासि पन त्वं, माणव, तीणि सरणानि, पञ्च सीलानी”ति वत्वा तेन “नाहं जानामि, किमत्थियानि पनेतानि कीदिसानि चा”ति वुत्ते “इदमीदिस”न्ति सरणगमनस्स सीलसमादानस्स च फलानिसंसं विभावेत्वा “उग्गण्हाहि ताव, माणवक, सरणगमनविधि”न्ति वत्वा “साधु उग्गण्हिस्सामि, कथेथ भन्ते भगवा”ति तेन याचितो तस्स रुचिया अनुरूपं गाथाबन्धवसेन सरणगमनविधिं दस्सेन्तो —

८८६: “यो वदतं पवरो मनुजेसु, सक्कमुनी भगवा कतकिच्चो ।

पारगतो बलवीरियसमङ्गी, तं सुगतं सरणत्थमुपेहि ॥

८८७: “रागविरागमनेजमसोकं, धम्ममसङ्खतमप्पटिकूलं ।

मधुरमिमं पगुणं सुविभत्तं, धम्ममिमं सरणत्थमुपेहि ॥

८८८: “यत्थ च दिन्न महप्फलमाहु, चतूसु सुचीसु पुरिसयुगेसु ।

अट्ठ च पुग्गल धम्मदसा ते, सङ्खमिमं सरणत्थमुपेही”ति ॥ —

तिस्सो गाथायो अभसि ।

८८६. तत्थ योति अनियमितवचनं, तस्स “त”न्ति इमिना नियमनं वेदितब्बं । वदन्ति वदन्तानं । पवरोति सेट्ठो, कथिकानं उत्तमो वादीवरोति अत्थो । मनुजेसूति उक्कट्टनिद्वेसो यथा “सत्था देवमनुस्सान”न्ति । भगवा पन देवमनुस्सानम्पि ब्रह्मानम्पि सब्बेसम्पि सत्तानं पवरोयेव, भगवतो च चरिमभवे मनुस्सेसु उप्पन्नताय वुत्तं “मनुजेसू”ति । तेनेवाह “सक्कमुनी”ति । सक्ककुलप्पसुतताय सक्क्यो, कायमोनेय्यादीहि समन्नागततो अनवसेसस्स च जेय्यस्स मुननतो मुनि चाति सक्कमुनि । भाग्यवन्ततादीहि चतूहि कारणेहि भगवा । चतूहि मग्गेहि कातब्बस्स परिज्जादिपभेदस्स सोळसविधस्स किच्चस्स कतत्ता निष्फादितत्ता कतकिच्चो । पारं सक्कायस्स परतीरं निब्बानं गतो सयम्भुजाणेन अधिगतोति पारगतो । असदिसेन कायबलेन, अनज्जसाधारणेन जाणबलेन, चतुब्बिधसम्मप्पधानवीरियेन च समन्नागतत्ता बलवीरियसमङ्गी । सोभनगमनत्ता, सुन्दरं ठानं गतत्ता, सम्मा गतत्ता, सम्मा च गदितत्ता सुगतो । तं सुगतं सम्मासम्बुद्धं सरणत्थं सरणाय परायणाय अपायदुक्खवट्टदुक्खपरित्ताणाय उपेहि उपगच्छ, अज्ज पट्ठाय अहितनिवत्तनेन हितसंवट्टनेन “अयं मे भगवा सरणं ताणं लेणं परायणं गति पटिसरण”न्ति भज सेव, एवं जानाहि वा बुज्झस्सूति अत्थो ।

८८७. रागविरागन्ति अरियमग्गमाह । तेन हि अरिया अनादिकालभावितम्पि रागं विरज्जेन्ति । अनेजमसोकन्ति अरियफलं । तज्हि एजासङ्घाताय तण्हाय अवसिट्ठानज्ज सोकनिमित्तानं किलेसानं सब्बसो पटिप्पस्सम्भनतो “अनेजं असोक”न्ति च वुच्चति । धम्मन्ति सभावधम्मं । सभावतो गहेतब्बधम्मो हेस यदिदं मग्गफलनिब्बानानि, न परियत्तिधम्मो विय पज्जत्तिधम्मवसेन । धम्मन्ति वा परमत्थधम्मं, निब्बानन्ति अत्थो । समेच्च सम्भुय्य पच्चयेहि कतं सङ्खतं, न सङ्खतन्ति असङ्खतं । तदेव निब्बानं । नत्थि एत्थ किञ्चिपि पटिकूलन्ति अप्पटिकूलं । सवनवेलायं उपपरिक्खणवेलायं पटिपज्जनवेलायन्ति सब्बदापि इट्ठमेवाति मधुरं । सब्बज्जुतज्जाणसन्निस्सयाय पटिभानसम्पदाय पवत्तितत्ता सुप्पवत्तिभावतो निपुणभावतो च पगुणं । विभजितब्बस्स अत्थस्स खन्धादिवसेन कुसलादिवसेन उद्वेसादिवसेन च सुट्ठ

विभजनतो सुविभक्तं । तीहिपि पदेहि परियत्तिधम्ममेव वदति । तेनेव हिस्स आपाथकाले विय विमदनकालेपि कथेन्तस्स विय सुणन्तस्सापि सम्मुखीभावतो उभतोपच्चक्खताय दस्सनत्थं “इमं”न्ति वुत्तं । धम्मन्ति यथावपटिपज्जन्ते अपायदुक्खपाततो धारणत्थेन धम्मं, इदं चतुब्बिधस्सापि धम्मस्स साधारणवचनं । परियत्तिधम्मोपि हि सरणोसु च सीलेसु च पतिट्ठानमत्तायपि यथावपटिपत्तिया अपायदुक्खपाततो धारेति एव । इमस्स च अत्थस्स इदमेव विमानं साधकन्ति दट्ठब्बं । साधारणभावेन यथावुत्तधम्मस्स पच्चक्खं कत्वा दस्सेन्तो पुन “इमं”न्ति आह ।

८८८. यत्थाति यस्मिं अरियसङ्गे । दिन्नन्ति परिच्चत्तं अन्नादिदेय्यधम्मं । दिन्न महप्फलन्ति गाथासुखत्थं अनुनासिकलोपो कतो । अच्चन्तमेव किलेसासुचितो विसुज्झनेन सुचीसु “सोतापन्नो सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्नो”तिआदिना (अ० नि० ८.६०) वुत्तेसु चतूसु पुरिसयुगेसु । अट्ठाति मग्गट्ठफलट्ठेसु युगळे अकत्वा विसुं विसुं गहणेन अट्ठ पुगला । गाथासुखत्थमेव चेत्थ “पुग्गल धम्मदसा”ति रस्सं कत्वा निद्वेसो । धम्मदसाति चतुसच्चधम्मस्स निब्बानधम्मस्स च पच्चक्खतो दस्सनका । दिट्ठिसीलसामज्जेन संहतभावेन सङ्गं ।

एवं भगवता तीहि गाथाहि सरणगुणसन्दस्सनेन सङ्घिं सरणगमनविधिम्हि वुत्ते माणवो तंतं सरणगुणानुस्सरणमुखेन सरणगमनविधिनो अत्तनो हृदये ठपितभावं विभावेन्तो तस्सा तस्सा गाथाय अनन्तरं “यो वदतं पवरो”तिआदिना तं तं गाथं पच्चनुभासि । एवं पच्चनुभासित्वा ठितस्स पच्च सिक्खापदानि सरूपतो फलानिसंसतो च विभावेत्वा तेसं समादानविधिं कथेसि । सो तम्पि सुट्ठु उपधारेत्वा पसन्नमानसो “हन्दाहं भगवा गमिस्सामी”ति वत्वा रतनत्तयगुणं अनुस्सरन्तो तंयेव मग्गं पटिपज्जि । भगवापि “अलं इमस्स एत्तकं कुसलं देवलोकूपपत्तिया”ति जेतवनमेव अगमासि ।

माणवस्स पन पसन्नचित्तस्स रतनत्तयगुणं सल्लक्खणवसेन “सरणं उपेमी”ति पवत्तचित्तुप्पादताय सरणोसु च, भगवता वुत्तनयेन पच्चन्नं सीलानं अधिट्ठानेन सीलेसु च पतिट्ठितस्स तेनेव नयेन रतनत्तयगुणे अनुस्सरन्तस्सेव गच्छन्तस्स चोरा मग्गे परियुट्ठिसु । सो ते अगणेत्वा रतनत्तयगुणे अनुस्सरन्तोयेव गच्छति । तज्जेको चोरो गुम्बन्तरं उपनिस्साय ठितो विसपीतेन सरेन सहसाव विज्झित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा कहापणभण्डिकं गहेत्वा अत्तनो सहायेहि सङ्घिं पक्कामि । माणवो पन कालं कत्वा तावतिसंभवने तिसयोजनिके कनकविमाने सुत्तप्पबुद्धो विय अच्छरासहस्सपरिवुतो सट्ठिसकटभारालङ्कारपटिमण्डितत्तभावो निब्बत्ति, तस्स विमानस्स आभा सातिरेकानि वीसतियोजनानि फरित्वा तिट्ठति ।

अथ माणवं कालकतं दिस्वा सेतव्यगामवासिनो मनुस्सा सेतव्यं गन्त्वा तस्स मातापितूनं उक्कट्टुगामवासिनो च उक्कट्टुं गन्त्वा ब्राह्मणस्स पोक्खरसातिस्स कथेसुं । तं सुत्वा तस्स मातापितरो जातिमित्ता ब्राह्मणो च पोक्खरसाति सपरिवारा अस्सुमुखा रोदमाना तं पदेसं अगमंसु, येभ्य्येन सेतव्यवासिनो च उक्कट्टुवासिनो च इच्छानङ्गलवासिनो च सन्निपत्तिसु, महासमागमो अहोसि । अथ माणवस्स मातापितरो मग्गस्स अविदूरे चितकं सज्जेत्वा सरीरकिच्चं कातुं आरभिसु ।

अथ भगवा चिन्तेसि “मयि गते छत्तमाणवो मं वन्दितुं आगमिस्सति, आगतज्ज तं कतकम्मं कथापेन्तो कम्मफलं पच्चक्खं कारेत्वा धम्मं देसेस्सामि, एवं महाजनस्स धम्माभिसमयो भविस्सती”ति चिन्तेत्वा महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घिं तं पदेसं उपगन्त्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि छब्बण्णबुद्धरंसियो विस्सज्जेन्तो । अथ छत्तमाणवदेवपुत्तोपि अत्तनो सम्पत्तिं पच्चवेक्खित्वा, तस्सा कारणं उपधारेन्तो सरणगमनज्ज सीलसमादानज्ज दिस्वा, विम्वयजातो भगवति सज्जातपसादबहुमानो “इदनेवाहं गन्त्वा भगवन्तज्ज भिक्खुसङ्घज्ज वन्दिस्सामि, रतनत्तयगुणे च महाजनस्स पाकटे करिस्सामी”ति कतज्जुतं निस्साय सकलं तं अरज्जपदेसं एकालोकं करोन्तो, सह विमानेन आगन्त्वा विमानतो ओरुह

महता परिवारेन सद्धिं दिस्समानरूपो उपसङ्कमित्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतन्तो अभिवादेत्वा अञ्जलिं पगग्ह एकमन्तं अट्ठासि । तं दिस्वा महाजनो “को नु खो अयं देवो वा ब्रह्मा वा”ति अच्छरियब्भुतजातो उपसङ्कमित्वा भगवन्तं परिवारेसि । भगवा तेन कतपुञ्जकम्मं पाकटं कातुं —

८८९. “न तथा तपति नभे सूरियो, चन्दो च न भासति न फुस्सो ।
यथा अतुलमिदं महप्पभासं, को नु त्वं तिदिवा महिं उपागा ॥

८९०. “छिन्दति रंसी पभङ्करस्स, साधिकवीसतियोजनानि आभा ।
रत्तिमपि यथा दिवं करोति, परिसुद्धं विमलं सुभं विमानं ॥

८९१. “बहुपदुमविचित्रपुण्डरीकं, वोकिण्णं कुसुमेहि नेकचित्तं ।
अरजविरजहेमजालछन्नं, आकासे तपति यथापि सूरियो ॥

८९२. “रत्तम्बरपीतवाससाहि, अगरुपियङ्गुचन्दनुस्सदाहि ।
कञ्चनतनुसन्निभत्तचाहि, परिपूरं गगनं व तारकाहि ॥

८९३. “नरनारियो बहुकेत्थनेकवण्णा, कुसुमविभूसिताभरणेत्य सुमना ।
अनिलपमुञ्चिता पवन्ति सुरभिं, तपनियवितता सुवण्णछन्ना ॥

८९४. “किस्स संयमस्स अयं विपाको, केनासि कम्मफलेनिधूपपन्नो ।
यथा च ते अधिगतमिदं विमानं, तदनुपदं अवचासि इग्घ पुट्ठो”ति ॥ —

तं देवपुत्तं पटिपुच्छि ।

८८६. तत्थ तपतीति दिप्पति । नभेति आकासे । फुस्सोति फुस्सतारका । अतुलन्ति अनुपमं, अप्पमाणं वा । इदं वुत्तं होति — यथा इदं तव विमानं अनुपमं अप्पमाणं पभस्सरभावेन ततो एव महप्पभासं आकासे दिप्पति, न तथा तारकरूपानि दिप्पन्ति, न चन्दो, तानि ताव तिड्डन्तु, नापि सूरियो दिप्पति, एवंभूतो को नु त्वं देवलोकतो इमं भूमिपदेसं उपगतो, तं पाकटं कत्वा इमस्स महाजनस्स कथेहीति ।

८९०. छिन्दतीति विच्छिन्दति, पवत्तितुं अदेन्तो पटिहनतीति अत्थो । रंसीति रस्मियो । पभङ्करस्साति सूरियस्स । तस्स च विमानस्स पभा समन्ततो पञ्चवीसति योजनानि फरित्वा तिड्डति । तेनाह “साधिकवीसतियोजनानि आभा”ति । रत्तिमपि यथा दिवं करोतीति अत्तनो पभाय अन्धकारं विधमन्तं रत्तिभागम्पि दिवसभागं विय करोति । परिसमन्ततो अन्तो चेव बहि च सुद्धताय परिसुद्धं । सब्बसो मलाभावेन विमलं । सुन्दरताय सुभं ।

८९१. बहुपदुमविचित्रपुण्डरीकन्ति बहुविधरत्तकमलञ्चेव विचित्तवण्णसेतकमलञ्च । सेतकमलं पदुमं, रत्तकमलं पुण्डरीकन्ति वदन्ति । वोकिण्णं कुसुमेहीति अञ्जेहि च नानाविधेहि पुप्फेहि समोकिण्णं । नेकचित्तन्ति मालाकम्मलताकम्मादिनानाविधविचित्तं । अरजविरजहेमजालछन्नन्ति सयं अपगतरजं विरजेन निदोसेन कञ्चनजालेन छादितं ।

८९२. रत्तम्बरपीतवाससाहीति रत्तवत्थाहि चेव पीतवत्थाहि च । एका हि रत्तं दिब्बवत्थं निवासेत्वा पीतं उत्तरियं करोति, अपरा पीतं निवासेत्वा रत्तं उत्तरियं करोति । तं सन्धाय वुत्तं “रत्तम्बरपीतवाससाही”ति ।
 अगरुपियङ्गुचन्दनुस्सदाहीति अगरुगन्धेन पियङ्गुमालाहि चन्दनगन्धेहि च उस्सदाहि, उस्सन्नदिब्बागरुगन्धादिकाहीति अत्थो । कञ्चनतनुसन्निभत्तचाहीति कनकसदिससुखुमच्छवीहि । परिपूरन्ति तहं तहं विचरन्तीहि सङ्गीतिपसुताहि च परिपुण्णं ।

८९३. बहुकेत्थाति बहुका एत्थ । अनेकवण्णाति नानारूपा । कुसमविभूसिताभरणाति विसेसतो सुरभिवायनत्थं दिब्बकुसुमेहि अलङ्कृतदिब्बाभरणा । एत्थाति एतस्मिं विमाने । सुमनाति सुन्दरमना पमुदितचित्ता । अनिलपमुञ्चिता पवन्ति सुरभिन्ति अनिलेन पमुञ्चितगन्धानं पुष्फानं वायुना विमुत्तपत्तपुटं विय विबन्धताय विकसितताय च सुगन्धं पवायन्ति । “अनिलपधूपिता”तिपि पठन्ति, वातेन मन्दं आवुह्यमाना हेममयपुष्फाति अत्थो । कनकचीरकादीहि वेणिआदीसु ओततताय तपनियवितता । येभुय्येन कञ्चनाभरणेहि अच्छादितसरीरताय सुवण्णछन्ना । नरनारियोति देवपुत्ता देवधीतरो च बहुका एत्थ तव विमानेति दस्सेति ।

८९४. इङ्गाति चोदनत्थे निपातो पुट्ठोति पुच्छितो इमस्स महाजनस्स कम्मफलपच्चक्खभावायाति अधिप्पायो ।

ततो देवपुत्तो इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

८९५. “सयमिध पथे समेच्च माणवेन, सत्थानुसासि अनुकम्पमानो ।

तव रतनवरस्स धम्मं सुत्वा, करिस्सामीति च ब्रवित्थ छत्तो ॥

८९६. “जिनवरपवरं उपेहि सरणं, धम्मञ्चापि तथेव भिक्खुसङ्घं ।

नोति पठमं अवोचहं भन्ते, पच्छा ते वचनं तथेवकासि ॥

८९७. “मा च पाणवधं विविधं चरस्सु असुचिं,

न हि पाणेषु असञ्जतं अवण्णयिंसु सप्पञ्जा ।

नोति पठमं अवोचहं भन्ते, पच्छा ते वचनं तथेवकासि ॥

८९८. “मा च परजनस्स रक्खितम्पि, आदातब्बममज्झिथो अदिन्नं ।

नोति पठमं अवोचहं भन्ते, पच्छा ते वचनं तथेवकासि ॥

८९९. “मा च परजनस्स रक्खितायो, परभरिया अगमा अनरियमेतं ।

नोति पठमं अवोचहं भन्ते, पच्छा ते वचनं तथेवकासि ॥

९००. “मा च वितथं अज्जथा अभाणि, न हि मुसावादं अवण्णयिंसु सप्पञ्जा ।

नोति पठमं अवोचहं भन्ते, पच्छा ते वचनं तथेवकासि ॥

९०१. “येन च पुरिसस्स अपेति सञ्जा, तं मज्जं परिवज्जयस्सु सब्बं ।

नोति पठमं अवोचहं भन्ते, पच्छा ते वचनं तथेवकासि ॥

१०२. “स्वाहं इध पञ्च सिक्खा करित्वा, पटिपज्जित्वा तथागतस्स धम्मे ।
द्वेपथमगमासिं चोरमज्झे, ते मं तत्थ वधिंसु भोगहेतु ॥

१०३. “एतकमिदं अनुस्सरामि कुसलं, ततो परं न मे विज्जति अज्जं ।
तेन सुचरितेन कम्मुनाहं, उप्पन्नो तिदिवेसु कामकामी ॥

१०४. “पस्स खणमुहुत्तसज्जमस्स, अनुधम्मपटिपत्तिया विपाकं ।
जलमिव यससा समेक्खमाना, बहुकामं पिहयन्ति हीनकम्मा ॥

१०५. “पस्स कतिपयाय देसनाय, सुगतिज्चमिह गतो सुखञ्च पत्तो ।
ये च ते सततं सुणन्ति धम्मं, मज्जे ते अमतं फुसन्ति खेमं ॥

१०६. “अप्पमि कतं महाविपाकं, विपुलं होति तथागतस्स धम्मे ।
पस्स कतपुञ्जताय छत्तो, ओभासेति पथविं यथापि सूरियो ॥

१०७. “किमिदं कुसलं किमाचरेम, इच्चेके हि समेच्च मन्तयन्ति ।
ते मयं पुनरेव लद्ध मानुसत्तं, पटिपन्ना विहरेमु सीलवन्तो ॥

१०८. “बहुकारो अनुकम्पको च सत्था, इति मे सति अगमा दिवा दिवस्स ।
स्वाहं उपगतोमिह सच्चनामं, अनुकम्पस्सु पुनपि सुणेम्ह धम्मं ॥

१०९. “ये चिध पजहन्ति कामरागं, भवरागानुसयञ्च पहाय मोहं ।
न च ते पुन मुपेन्ति गब्भसेय्यं, परिनिब्बानगता हि सीतिभूता”ति ॥

८९५. तत्थ सयमिध पथे समेच्च माणवेनाति इध इमस्मिं पथे महामग्गे सयमेव उपगतेन माणवेन ब्राह्मणकुमारेन समेच्च समागन्त्वा । दिट्ठधम्मिकसम्परायिकपरमत्थेहि सत्तानं यथारहमनुसासनतो सत्था भगवा, त्वं यं माणवं यथाधम्मं अनुसासि अनुकम्पमानो अनुगणहन्तो, तव रतनवरस्स अगगरतनस्स सम्मासम्बुद्धस्स, तं धम्मं सुत्वा इति एवं करिस्सामि यथानुसिद्धं पटिपज्जिस्सामीति, सो छत्तो छत्तनामको माणवो ब्रवित्थ कथेसीति पदयोजना ।

८९६. एवं यथापुच्छितं कम्मं कारणतो दस्सेत्वा इदानि तं सरूपतो विभागतो च दस्सेन्तो सत्थारा समादपितभावं अत्तना च तत्थ पच्छा पतिट्ठितभावं दस्सेतुं “जिनवरपवर”न्तिआदिमाह । तत्थ नोति पठमं अवोचहं भन्तेति भन्ते भगवा “सरणगमनं जानासी”ति तथा वुत्तो “नो”ति न “जानामी”ति पठमं अवोचं अहं । पच्छा ते वचनं तथेवकासिन्ति पच्छा तथा वुत्तं कथं परिवत्तेन्तो तव वचनं तथेव अकासिं पटिपज्जिं, तीणिपि सरणानि उपगच्छिन्ति अत्थो ।

८९७. विविधन्ति उच्चावचं, अप्पसावज्जं महासावज्जञ्चाति अत्थो । मा चरस्सूति मा अकासि । असुचिन्ति किलेसासुचिमिस्सताय न सुचिं । पाणेषु असज्जतन्ति पाणघाततो अविरतं । न हि अवण्णयिंसूति न हि वण्णयन्ति । पच्चूप्पन्नकालत्थे हि इदं अतीतकालवचनं । अथ वा “अवण्णयिंसू”ति एकदेसेन सकलस्स कालस्स उपलक्खणं, तस्मा

यथा न वण्णयिंसु अतीतमद्धानं, एवं एतरहिपि न वण्णयन्ति, अनागतेपि न वण्णयिस्सन्तीति वुत्तं होति ।

८९८-९००. परजनस्स रक्खितन्ति परपरिग्गहितवत्थु । तेनाह “अदिन्न”न्ति । मा अगमाति मा अज्झाचरि । वितथन्ति अतथं, मुसाति अत्थो । अज्जथाति अज्जथाव, वितथसज्जी एवं वितथन्ति जानन्तो एवं मा भणीति अत्थो ।

९०१. येनाति येन मज्जेन, पीतेनाति अधिप्पायो । अपेतीति विगच्छति । सज्जाति धम्मसज्जा, लोकसज्जा एव वा । सब्बन्ति अनवसेसं, बीजतो पट्टायाति अत्थो ।

९०२. स्वाहन्ति सो तदा छत्तमाणवभूतो अहं । इध इमस्मिं मग्गपदेसे, इमस्मिं वा तव सासने । तेनाह “तथागतस्स धम्मे”ति । पच्च सिक्खाति पच्च सीलानि । करित्वाति आदियित्वा, अधिद्वयाति अत्थो । द्वेपथन्ति द्विन्नं गामसीमानं वेमज्झभूतं पथं, सीमन्तरिकपथन्ति अत्थो । तेति ते चोरा । तत्थाति सीमन्तरिकमग्गे । भोगहेतूति आमिसकिज्जिक्खनिमित्तं ।

९०३. ततोति यथावुत्तकुसलतो परं उपरि अज्जं कुसलं न विज्जति न उपलब्धति, यमहं अनुस्सरेय्यन्ति अत्थो । कामकामीति यथिच्छितकामगुणसमङ्गी ।

९०४. खणमुहुत्तसज्जमस्साति खणमुहुत्तमत्तं पवत्तसीलस्स । अनुधम्मपटिपत्तियाति यथाधिगतस्स फलस्स अनुरूपधम्मं पटिपज्जमानस्स भगवा पस्स, तुय्हं ओवादधम्मस्स वा अनुरूपाय धम्मपटिपत्तिया वुत्तनियामेनेव सरणगमनस्स सीलसमादानस्स चाति अत्थो । जलमिव यससाति इद्धिया परिवारसम्पत्तिया च जलन्तं विय । समेक्खमानाति पस्सन्ता । बहुकाति बहवो । पिहयन्तीति “कथं नु खो मयं एदिसा भवेय्यामा”ति पत्थेन्ति । हीनकम्माति मम सम्पत्तितो निहीनभोगा ।

९०५. कतिपयायाति अप्पिकाय । येति ये भिक्खू चेव उपासकादयो च । च-सद्दो ब्यतिरेके । तेति तव । सततन्ति दिवसे दिवसे ।

९०६. विपुलन्ति उळारफलं विपुलानुभावं । तथागतस्स धम्मेति तथागतस्स सासने ओवादे ठत्वा कतन्ति योजना । एवं अनुद्देशिकवसेन वुत्तमेवत्थं अत्तुद्देशिकवसेन दस्सेन्तो “पस्सा”तिआदिमाह । तत्थ पस्साति भगवन्तं वदति, अत्तानमेव वा अज्जं विय च कत्वा वदति ।

९०७. किमिदं कुसलं किमाचरेमाति कुसलं नामेतं किंसभावं कीदिसं, कथं वा तं आचरेय्याम । इच्चेके हि समेच्च मन्तयन्तीति एवमेके समेच्च समागन्त्वा पथविं परिवत्तेन्ता विय सिनेरुं उक्खिपन्ता विय च सुदुक्करं कत्वा मन्तयन्ति विचारेन्ति, मयं पन अकिच्चेनेव पुनपि कुसलं आचरेय्यामाति अधिप्पायो । तेनेवाह “मय”न्तिआदि ।

९०८. बहुकारोति बहूपकारो, महाउपकारो वा । अनुकम्पकोति कारुणिको । म-कारो पदसन्धिकरो । इतीति एवं, भगवतो अत्तनि पटिपन्नाकारं सन्धाय वदति । मे सतीति मयि सति विज्जमाने, चोरेहि अवधिते एवाति अत्थो । दिवा दिवस्साति दिवसस्सपि दिवा, कालस्सेवाति अत्थो । स्वाहन्ति सो छत्तमाणवभूतो अहं । सच्चनामन्ति “भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो”तिआदिनामेहि अवितथनामं भूतत्थनामं । अनुकम्पस्सूति अनुगणहाहि । पुनपीति भिय्योपि सुणेमु, तव धम्मं सुणेय्यामयेवाति अत्थो ।

एवं देवपुत्तो सब्बमेतं कतञ्जुताभावे ठत्वा सत्थु पयिरुपासने च धम्मस्सवने च अतित्तिमेव दीपेन्तो वदति । भगवा देवपुत्तस्स च तत्थ सन्निपतितपरिसाय च अज्झासयं ओलोकेत्वा अनुपुब्बिकथं कथेसि । अथ नेसं अल्लचित्ततं जत्वा सामुक्कंसिकं धम्मदेसनं पकासेसि । देसनापरियोसाने देवपुत्तो चेव मातापितरो चस्स सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु, महतो च जनकायस्स धम्माभिसमयो अहोसि ।

१०९. पठमफले पतिट्ठितो देवपुत्तो उपरिमग्गेसु अत्तनो गरुचित्तीकारं, तदधिगमस्स च महानिसंसतं विभावेन्तो “ये चिध पजहन्ति कामरागं”न्ति परियोसानगाथमाह । तस्सत्थो — ये इध इमस्मिं सासने ठिता पजहन्ति अनवसेसतो समुच्छिन्दन्ति कामरागं, न च ते पुन उपेन्ति गब्भसेय्यं ओरम्भागियानं संयोजनानं समुच्छिन्नत्ता । ये च पन पहाय मोहं सब्बसो समुग्धातेत्वा भवरागानुसयञ्च पजहन्ति, ते पुन उपेन्ति गब्भसेय्यन्ति वत्तब्बमेव नत्थि । कस्मा? परिनिब्बानगता हि सीतिभूता, ते हि उत्तमपुरिसा अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बानं गता एवं इधेव सब्बवेदयितानं सब्बपरिळाहानं व्यन्तिभावेन सीतिभूता ।

इति देवपुत्तो अत्तनो अरियसोतसमापन्नभावं पवेदेन्तो अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया देसनाय कूटं गहेत्वा भगवन्तं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा भिक्खुसङ्घस्स अपचितिं दस्सेत्वा मातापितरो आपुच्छित्वा देवलोकमेव गतो, सत्थापि उट्ठायासना गतो सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । माणवस्स पन मातापितरो ब्राह्मणो पोक्खरसाति सब्बो च महाजनो भगवन्तं अनुगन्त्वा निवत्ति । भगवा जेतवनं गन्त्वा सन्निपतिताय परिसाय इमं विमानं वित्थारतो कथेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

छत्तमाणवकविमानवण्णना निट्ठिता ।

४. कक्कटकरसदायकविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणं विमानन्ति कक्कटकरसदायकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन अज्जतरो भिक्खु आरद्धविपस्सको कण्णसूलेन पीळितो अकल्लसरीरताय विपस्सनं उस्सुक्कापेतुं नासक्खि, वेज्जेहि वुत्तविधिना भेसज्जे कतेपि रोगो न वूपसमि । सो भगवतो एतमत्थं आरोचेसि । अथस्स भगवा “कक्कटकरसभोजनं सप्पाय”न्ति जत्वा आह “गच्छ त्वं भिक्खु मगधखेत्ते पिण्डाय चराही”ति ।

सो भिक्खु “दीघदस्सिना अद्धा किञ्चि दिट्ठं भविस्सती”ति चिन्तेत्वा “साधु भन्ते”ति भगवतो पटिस्सुणित्वा भगवन्तं वन्दित्वा पत्तचीवरमादाय मगधखेत्तं गन्त्वा अज्जतरस्स खेत्तपालस्स कुटिया द्वारे पिण्डाय अट्ठासि । सो च खेत्तपालो कक्कटकरसं सम्पादेत्वा भत्तञ्च पचित्वा “थोकं विस्समित्वा भुज्जिस्सामी”ति निसिन्नो थेरं दिस्वा पत्तं गहेत्वा कुटिकायं निसीदापेत्वा कक्कटकरसभत्तं अदासि । थेरस्स तं भत्तं थोकं भुत्तस्सयेव कण्णसूलं पटिप्पस्सम्भि, घटसतेन न्हातो विय अहोसि । सो सप्पायाहारवसेन चित्तफासुकं लभित्वा विपस्सनावसेन चित्तं अभिनिन्नामेन्तो अपरियोसितेयेव भोजने अनवसेसतो आसवे खेपेत्वा अरहत्ते पतिट्ठाय खेत्तपालं आह “उपासक, तव पिण्डपातभोजनेन मय्हं रोगो वूपसन्तो, कायचित्तं कल्लं जातं, त्वम्पि इमस्स पुज्जस्स फलेन विगतकायचित्तदुक्खो भविस्ससी”ति वत्वा अनुमोदनं कत्वा पक्कामि ।

खेत्तपालो अपरेन समयेन कालं कत्वा तावतिसभवने द्वादसयोजनिके मणिथम्भे कनकविमाने

सत्तसतकूटागारपटिमण्डिते वेळुरियमयगम्भे निब्बत्ति, द्वारे चस्स यथूपचितकम्मसंसूचको मुत्तासिक्कागतो सुवण्णकक्कटको ओलम्बमानो अट्ठासि । अथायस्मा महामोग्गल्लानो पुब्बे वुत्तनयेन तत्थ गतो तं दिस्वा इमाहि गाथाहि पुच्छि —

९१०. “उच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो द्वादस योजनानि ।

कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

९११. “तत्थच्छसि पिवसि खादसि च, दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।

दिब्बा रसा कामगुणेत्य पञ्च, नारियो च नच्चन्ति सुवण्णछन्ना ॥

९१२. “केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।

उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

९१३. “पुच्छामि तं देव महानुभाव, मनुस्सभूतो किमकासि पुज्जं ।

केनासि एवं जलितानुभावो, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

सोपिस्स ब्याकासि, तं दस्सेतुं —

९१४. “सो देवपुत्तो अत्तमनो, मोग्गल्लानेन पुच्छितो ।

पहं पुट्ठो वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फल”न्ति ॥ — वुत्तं ।

९१५. “सतिसमुप्पादकरो, द्वारे कक्कटको ठितो ।

निट्ठितो जातरूपस्स, सोभति दसपादको ॥

९१६. “तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।

उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

९१७. “अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूतो यमकासि पुज्जं ।

तेनहि एवं जलितानुभावो, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

९१०. तत्थ उच्चन्ति अच्चुगगतं । मणिथूणन्ति पदुमरागादिमणिमयथम्भं । समन्ततोति चतूसुपि पस्सेसु । रुचकत्थताति तस्सं तस्सं भूमियं सुवण्णफलकेहि अत्थता ।

९११. पिवसि खादसि चाति कालेन कालं उपयुज्जमानं गन्धपानं सुधाभोजनञ्च सन्धाय वदति । पवदन्तीति पवज्जन्ति । दिब्बा रसा कामगुणेत्य पञ्चाति दिब्बा रसा अनप्पका पञ्च कामगुणा एत्थ एतस्मिं तव विमाने संविज्जन्तीति अत्थो । सुवण्णछन्नाति हेमाभरणविभूसिता ।

९१५. सतिसमुप्पादकरोति सतुप्पादकरो, येन पुज्जकम्मेन अयं दिब्बसम्पत्ति मया लब्धा, तत्थ सतुप्पादस्स कारको,

“कक्कटकरसदानेन अयं तथा सम्पत्तिं लब्ध्वा”ति एवं सतुप्पादं करोन्तोति अत्थो । निद्रितो जातरूपस्साति जातरूपेन सिद्धो जातरूपमयो । एकमेकस्मिं पस्से पञ्च पञ्च कत्वा दस पादा एतस्साति दसपादको द्वारे कक्कटको ठितो सोभति । सो एव मम पुञ्जकम्मं तादिसानं महेसीनं विभावेति, न एत्थ मया वत्तब्बं अत्थीति अधिप्पायो । तेनाह “तेन मेतादिसो वण्णो”तिआदि । सेसं वुत्तनयमेव ।

कक्कटकरसदायकविमानवण्णना निद्रिता ।

५. द्वारपालकविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणन्ति द्वारपालकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन च समयेन राजगहे अञ्जतरो उपासको चत्तारि निच्चभत्तानि सङ्घस्स देति । तस्स पन गेहं परियन्ते ठितं चोरभयेन येभ्य्येन पिहितद्वारमेव होति । भिक्खू गन्त्वा कदाचि द्वारस्स पिहितत्ता भत्तं अलब्ध्वाव पटिगच्छन्ति । उपासको भरियं आह “किं, भद्दे, अय्यानं सक्कच्चं भिक्खा दीयती”ति? सा आह “एकेसु दिवसेसु अय्या नागमिंसू”ति । “किं कारण”न्ति? “द्वारस्स पिहितत्ता मज्जे”ति । तं सुत्वा उपासको संवेगप्पत्तो हुत्वा एकं पुरिसं द्वारपालं कत्वा ठपेसि “त्वं अञ्जतो पट्टाय द्वारं रक्खन्तो निसीद, यदा च अय्या आगमिस्सन्ति, तदा ते पवेसेत्वा पविट्ठानं नेसं पत्तपटिग्गहणआसनपञ्जापनादि सब्बं युत्तपयुत्तं जानाही”ति । सो “साधू”ति तथा करोन्तो भिक्खूनं सन्तिके धम्मं सुत्वा उप्पन्नसद्धो कम्मफलं सद्वहित्वा सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठहि, सक्कच्चं भिक्खू उपट्ठहि ।

अपरभागे निच्चभत्तदायको उपासको कालं कत्वा यामेसु निब्बत्ति । द्वारपालो पन सक्कच्चं भिक्खूनं उपट्ठहित्वा परस्स परिच्चागे वेय्यावच्चकरणेन अनुमोदनेन च तावतिंसेसु उप्पज्जि । तस्स द्वादसयोजनिकं कनकविमानन्तिआदि सब्बं कक्कटकविमाने वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । पुच्छाविस्सज्जनगाथा एवमागता —

९१८. “उच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो द्वादस योजनानि ।

कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

९१९. “तत्थच्छसि पिवसि खादसि च, दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।

दिब्बा रसा कामगुणेत्य पञ्च, नारियो च नच्चन्ति सुवण्णछन्ना ॥

९२०. “केन तेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

९२१. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

९२३. “दिब्बं ममं वस्ससहस्समायु, वाचाभिगीतं मनसा पवत्तितं ।

एत्तावता ठस्सति पुञ्जकम्मो, दिब्बेहि कामेहि समङ्गिभूतो ॥

९२४. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१२३. तत्थ दिब्बं ममं वस्ससहस्समायूति यस्मिं देवनिकाये सयं उप्पन्नो, तेसं तावतिसदेवानं आयुप्पमाणमेव वदति । तेसज्झि मनुस्सानं गणनाय वस्ससतं एको रत्तिदिवो, ताय रत्तिया तिसरत्तिको मासो, तेन मासेन द्वादसमासिको संवच्छरो, तेन संवच्छरेन सहस्ससंवच्छरानि आयु, तं मनुस्सानं गणनाय तस्सो वस्सकोटियो सट्ठि च वस्ससतसहस्सानि होन्ति । वाचाभिगीतन्ति वाचाय अभिगीतं, “आगच्छन्तु अय्या, इदं आसनं पज्जत्तं, इध निसीदथा”तिआदिना, “किं अय्यानं सरीरस्स आरोग्यं, किं वसनट्ठानं फासुक”न्तिआदिना पटिसन्धारवसेन च वाचाय कथितमत्तं । मनसा पवत्तितन्ति “इमे अय्या पेसला ब्रह्मचारिनो धम्मचारिनो”तिआदिना चित्तेन पवत्तितं पसादमत्तं, न पन मम सन्तकं किञ्चि परिच्चत्तं अत्थीति दस्सेति । एत्तावताति एतकेन एवं कथनमत्तेन पसादमत्तेनपि । ठस्सति पुज्जकम्मोति कतपुज्जो नाम हुत्वा देवलोके ठस्सति चिरं पवत्तिस्सति, तिट्ठन्तो च दिब्बेहि कामेहि समङ्गीभूतो तस्मिं देवनिकाये देवानं वलज्जनियामेनेव दिब्बेहि पज्जहि कामगुणेहि समङ्गीभूतो समन्नागतो हुत्वा इन्द्रियाणि परिचारेन्तो विहरतीति अत्थो । सेसं वुत्तनयमेव ।

द्वारपालकविमानवण्णना निट्ठिता ।

६. पठमकरणीयविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणन्ति करणीयविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन सावत्थिवासी एको उपासको न्हानोपकरणानि गहेत्वा अचिरवतिं गन्त्वा न्हत्वा आगच्छन्तो भगवन्तं सावत्थिं पिण्डाय पविसन्तं दिस्वा उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एवमाह “भन्ते केन निमन्तिता”ति । भगवा तुण्ही अहोसि । सो केनचि अनिमन्तितभावं जत्वा आह “अधिवासेतु मे, भन्ते, भगवा भत्तं अनुकम्पं उपादाया”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । सो भगवन्तं अत्तनो गेहं नेत्वा बुद्धारहं आसनं पज्जापेत्वा तत्थ भगवन्तं निसीदापेत्वा पणीतेन अन्नपानेन सन्तप्पेसि । भगवा कतभत्तकिच्चो तस्स अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । सेसं अनन्तरविमानसदिसं । तेन वुत्तं —

१२६. “उच्चमिदं मणिथूणं विमानं...पे०... नारियो च नच्चन्ति सुवण्णछन्ना ॥

१२८. “केन तेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१३०. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१३१. “करणीयानि पुज्जानि, पण्डितेन विजानता ।

सम्मगतेसु बुद्धेसु, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

१३१. “अत्थाय वत मे बुद्धो, अरज्जा गाममागतो ।

कत्थ चित्तं पसादेत्वा, तावतिसूपगो अहं ॥

१३३. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१३१. तत्थ पण्डितेनाति सप्पज्जेन । विजानताति अत्तनो हिताहितं जानन्तेन । सम्मगतेसूति सम्मापटिपन्नेसु, बुद्धेसूति सम्मासम्बुद्धेसु ।

१३२. अत्थायाति हिताय, वुड्डिया वा । अरज्जाति विहारतो, जेतवनं सन्धाय वदति । तावतिसूपगोति तावतिसदेवकायं, तावतिसभवनं वा उप्पज्जनवसेन उपगतो । सेसं वुत्तनयमेव ।

करणीयविमानवण्णना निट्ठिता ।

७. दुतियकरणीयविमानवण्णना

सत्तमविमानं छट्ठविमानसदिसं । केवलं तत्थ उपासकेन भगवतो आहारो दिन्नो, इध अज्जतरस्स थेरस्स । एसं वुत्तनयमेव । तेन वुत्तं —

१३५. “उच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो द्वादस योजनानि ।

कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

१३६. “तत्थच्छसि पिवसि खादसि च, दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।

दिब्बा रसा कामगुणेत्य पञ्च, नारियो च नच्चन्ति सुवण्णछन्ना ॥

१३७. “केन तेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च ते सब्बदिसा पभासतीति ॥

१३८. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१४०. “करणीयानि पुज्जानि, पण्डितेन विजानता ।

सम्मगतेसु भिक्खूसु, यत्थ दिन्नं महप्फलं ॥

१४१. “अत्थाय वत मे भिक्खु, अरज्जा गाममागतो ।

तत्थ चित्तं पसादेत्वा, तावतिसूपगो अहं ॥

१४२. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

दुतियकरणीयविमानवण्णना निट्ठिता ।

८. पठमसूचिविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणं विमानन्ति सूचिविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन आयस्मतो सारिपुत्तस्स चीवरकम्मं कातब्बं होति, अत्थो च होति सूचिया । सो राजगहे पिण्डाय चरन्तो कम्मरस्स गेहद्वारे अट्ठासि । तं दिस्वा कम्मरो आह “केन, भन्ते, अत्थो”ति? “चीवरकम्मं कातब्बं अत्थि, सूचिया अत्थो”ति । कम्मरो पसन्नमानसो कतपरियोसिता द्वे सूचियो दत्त्वा “पुनपि, भन्ते, सूचिया अत्थे सति मम आचिक्खेय्याथा”ति वत्त्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दि । थेरो तस्स अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । सो अपरभागे कालं कत्वा तावतिसेसु उप्पज्जि । अथ आयस्मा महामोग्गल्लानो देवचारिकं चरन्तो तं देवपुत्तं इमाहि गाथाहि पुच्छि —

१४४. “उच्चमिदं मणिथूणं विमानं...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥

१४८. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१४९. “यं ददाति न तं होति, यञ्चेव दज्जा तञ्चेव सेय्यो ।

सूचि दिन्ना सूचिमेव सेय्यो ॥

१५०. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥

१४९. तत्थ यं ददातीति यादिसं देय्यधम्मं ददाति । न तं होतीति तस्स तादिसमेव फलं न होति । अथ खो खेत्तसम्पत्तिया च चित्तसम्पत्तिया च ततो विपुलतरं उल्लारतरमेव फलं होति । तस्मा यञ्चेव दज्जा तञ्चेव सेय्योति यंकिञ्चिदेव विज्जमानं दज्जा ददेय्य, तञ्चेव तदेव सेय्यो, यस्स कस्सचि अनवज्जस्स देय्यधम्मस्स दानमेव सेय्यो, कस्मा? मया हि सूचि दिन्ना सूचिमेव सेय्यो, सूचिदानमेव मय्हं सेय्यं जातं, यतो अयमीदिसी सम्पत्ति लब्धाति अधिप्पायो ।

सूचिविमानवण्णना निड्ढिता ।

९. दुतियसूचिविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणन्ति दुतियसूचिविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन राजगहवासी एको तुन्नकारको विहारपेक्खको हुत्वा वेळुवनं गतो । तत्थ अज्जतरं भिक्खुं वेळुवने कतसूचिया चीवरं सिब्बन्तं दिस्वा सूचिघरेन सद्धिं सूचियो अदासि । सेसं सब्बं वुत्तनयमेव ।

१५२. “उच्चमिदं मणिथूणं विमानं...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥ — पुच्छि ।

१५६. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१५७. “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, पुरिमजातिया मनुस्सलोके ॥

१५८. “अद्दसं विरजं भिक्खुं, विप्पसन्नमनाविलं ।

तस्स अदासहं सूचिं, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥

१५९. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥

तं सब्बं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

दुतियसूचिविमानवण्णना निड्ढिता ।

१०. पठमनागविमानवण्णना

सुसुक्कखन्धं अभिरुह नागन्ति नागविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवनं उपगतो । तत्थ अद्दस अज्जतरं देवपुत्तं सब्बसेतं महन्तं दिब्बनागं अभिरुह महन्तेन परिवारेन महता दिब्बानुभावेन आकासेन गच्छन्तं, सब्बा दिसा चन्दो विय सूरियो विय च ओभासयमानं । दिस्वा येन सो देवपुत्तो तेनुपसङ्कमि । अथ सो देवपुत्तो ततो ओरुह आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा अज्जलिं पग्गह् अट्ठासि । अथ थेरो —

९६१. “सुसुक्कखन्धं अभिरुह नागं, अकाचिनं दन्तिं बलिं महाजवं ।
अभिरुह गजवरं सुकप्पितं, इधागमा वेहायसं अन्तलिक्खे ॥

९६२. “नागस्स दन्तेसु दुवेसु निम्मिता, अच्छोदका पदुमिनियो सुफुल्ला ।
पदुमेसु च तूरियगणा पवज्जरे, इमा च नच्चन्ति मनोहरायो ॥

९६३. “देविद्धिपत्तोसि महानुभावो, मनुस्सभूतो किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावो, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

तस्स सम्पत्तिकित्तनमुखेन कतकम्मं पुच्छि ।

९६१. तत्थ **सुसुक्कखन्धन्ति** सुट्ठु सेतखन्धं । किज्चापि तस्स नागस्स चत्तारो पादा, वत्थिकोसं, मुखप्पदेसो, उभो कण्णा, वालधीति एत्तकं मुज्चित्वा सब्बो कायो सेतोव, खन्धप्पदेसस्स पन सातिसयं धवलतरताय वुत्तं “सुसुक्कखन्ध”न्ति । **नागन्ति** दिब्बं हत्थिनागं । **अकाचिनन्ति** निद्दोसं, सबललवङ्कतिलकादिछविदोसविरहितन्ति अत्थो । “आजानीय”न्तिपि पाळि, आजानीयलक्खणूपेतन्ति अत्थो । **दन्तिन्ति** विपुलरुचिरदन्तवन्तं । **बलिन्ति** बलवन्तं महाबलं । **महाजवन्ति** अतिजवं सीघगामिं । पुन **अभिरुह्णाति** एत्थ अनुनासिकलोपो दट्ठब्बो, अभिरुहं आरोहणीयन्ति वुत्तं होति । सेसं वुत्तनयमेव ।

एवं पन थेरेन पुट्ठो देवपुत्तो अत्तना कतकम्मं कथेन्तो —

९६५. “अट्ठेव मुत्तपुप्फानि, कस्सपस्स महेसिनो ।
थूपस्मिं अभिरोपेसिं, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥

९६६. “तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ — इमाहि गाथाहि ब्याकासि ।

तस्सत्थो — अहं पुब्बे कस्सपसम्मासम्बुद्धस्स योजनिके कनकथूपे वण्टतो मुच्चित्वा गच्छमूले पतितानि अट्ठ मुत्तपुप्फानि लभित्वा तानि गहेत्वा पूजनवसेन पसन्नचित्तो हुत्वा अभिरोपेसिं पूजेसिं ।

अतीते किर कस्सपसम्मासम्बुद्धे परिनिब्बुते योजनिके कनकथूपे च कारिते सपरिवारो किकी कासिराजा च नागरा च नेगमा च जानपदा च दिवसे दिवसे पुप्फपूजं करोन्ति । तेसु तथा करोन्तेसु पुप्फानि महग्धानि दुल्लभानि च अहेसुं । अथेको उपासको मालाकारवीथियं विचरित्वा एकमेकेन कहापणेन एकमेकम्पि पुप्फं अलभन्तो अट्ठ कहापणानि गहेत्वा

पुष्कारामं गन्त्वा मालाकारं आह “इमेहि अट्टहि कहापणेहि अट्ट पुष्फानि देही”ति । “नत्थय्यो पुष्फानि, सम्मदेव उपधारेत्वा ओचिनित्वा दिन्नानी”ति । “अहं ओलोकेत्वा गणहामी”ति । “यदि एवं, आरामं पविसित्वा गवेसाही”ति । सो पविसित्वा गवेसन्तो पतितानि अट्ट पुष्फानि लभित्वा मालाकारं आह “गणह, तात, कहापणानी”ति । “तव पुञ्जेन लब्धानि, नाहं कहापणानि गणहामी”ति आह । इतरो “नाहं मुधा पुष्फानि गहेत्वा भगवतो पूजं करिस्सामी”ति कहापणानि तस्स पुरतो ठपेत्वा पुष्फानि गहेत्वा चेतियङ्गणं गन्त्वा पसन्नचित्तो पूजं अकासि । सो अपरभागे कालं कत्वा तावतिंसेसु उप्पज्जित्वा तत्थ यावतायुक्कं ठत्वा पुनपि देवलोके, पुनपि देवलोकेति एवं अपरापरं देवेसुयेव संसरन्तो तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन इमस्मिम्पि बुद्धुप्पादे तावतिंसेसुयेव उप्पज्जि । तं सन्धाय हेट्ठा वुत्तं “तत्थ अद्दस अज्जतरं देवपुत्त”न्तिआदि ।

तं पनेतं पवत्तिं आयस्मा महामोगल्लानो मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो आरोचेसि । भगवा तमत्थं अट्टुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय वित्थारेन धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

नागविमानवण्णना निट्ठिता ।

११. दुतियनागविमानवण्णना

महन्तं नागं अभिरुद्धाति दुतियनागविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन राजगहे अज्जतरो उपासको सद्धो पसन्नो पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठितो उपोसथदिवसेसु उपोसथसीलं समादियित्वा पुरेभत्तं अत्तनो विभवानुरूपं भिक्खूनं दानानि दत्वा सयं भुज्जित्वा सुद्धवत्थनिवत्थो सुद्धुत्तरासङ्गो पच्छाभत्तं येभ्युयेन अट्ट पानानि गाहापेत्वा विहारं गन्त्वा भिक्खुसङ्घस्स निय्यादेत्वा भगवन्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुणाति । एवं सो सक्कच्चं दानमयं सीलमयञ्च बहुं सुचरितं उपचिनित्वा इतो चुतो तावतिंसेसु उप्पज्जि । तस्स पुज्जानुभावेन सब्बसेतो महन्तो दिब्बो हत्थिनागो पातुरहोसि । सो तं अभिरुद्ध महन्तेन परिवारेन महन्तेन दिब्बानुभावेन कालेन कालं उय्यानकीळं गच्छति ।

अथेकदिवसं कतज्जुताय चोदियमानो अट्ठरत्तिसमये तं दिब्बनागं अभिरुद्ध महता परिवारेन “भगवन्तं वन्दिस्सामी”ति देवलोकतो आगन्त्वा केवलकप्पं वेळुवनं ओभासेत्वा हत्थिक्खन्धतो ओरुद्ध भगवन्तं उपसङ्कमित्वा अभिवादेत्वा अज्जलिं पग्गय्ह एकमन्तं अट्ठासि । तं भगवतो समीपे ठितो आयस्मा वङ्गीसो भगवतो अनुज्जाय इमाहि गाथाहि पुच्छि —

१६८. “महन्तं नागं अभिरुद्ध, सब्बसेतं गजुत्तमं ।

वना वनं अनुपरियासि, नारीगणपुरक्खतो ।

ओभासेन्तो दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

१६९. “केन तेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

तत्था पुच्छितो सोपि तस्स गाथाहि एव ब्याकासि ।

१७१. “सो देवपुत्तो अत्तमनो, वङ्गीसेनेव पुच्छितो ।

पज्जं पुट्ठो वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१७२: “अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, उपासको चक्खुमतो अहोसिं ।
पाणातिपाता विरतो अहोसिं, लोके अदिन्नं परिवज्जयिस्सं ॥

१७३: “अमज्जपो नो च मुसा अभाणिं, सकेन दारेन च तुट्ठो अहोसिं ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्तो, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

१७४: “तेन मेतादिसो वण्णो... पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

तत्थ अपुब्बं नत्थि, सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

दुतियनागविमानवण्णना निट्ठिता ।

१२. ततियनागविमानवण्णना

को नु दिब्बेन यानेनाति ततियनागविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन समयेन तयो खीणासवत्थेरा गामकावासे वस्सं उपगच्छिंसु । ते वुत्थवस्सा पवारेत्वा “भगवन्तं वन्दिस्सामा”ति राजगहं उद्दिस्स गच्छन्ता अन्तरामगे सायं अज्जतरस्मिं गामके मिच्छादिट्ठिकब्राह्मणस्स उच्छुखेत्तसमीपं गन्त्वा उच्छुपालं पुच्छिंसु “आवुसो, सक्का अज्ज राजगहं पापुणितु”न्ति । “न सक्का, भन्ते, इतो अट्ठयोजने राजगहं, इधेव वसित्वा स्वे गच्छथा”ति आह । “अत्थेत्य कोचि वसनयोगो आवासो”ति? “नत्थि, भन्ते, अहं पन वो वसनट्ठानं जानिस्सामी”ति । थेरा अधिवासेसुं ।

सो उच्छूसुयेव यथाठितेसु साखामण्डपाकारेन दण्डकानि बन्धित्वा उच्छुपण्णेहि छादेत्वा हेट्ठा पलालं अत्थरित्वा एकस्स थेरस्स अदासि, दुतियस्स थेरस्स तीहि उच्छूहि दण्डकसङ्घेपेन बन्धित्वा तिणेन छादेत्वा हेट्ठा च तिणसन्थरं कत्वा अदासि, इतरस्स अत्तनो कुटियं द्वे तयो दण्डके साखायो च नीहरित्वा चीवरेन पटिच्छादेन्तो चीवरकुटिं कत्वा अदासि । ते तत्थ वसिंसु । अथ विभाताय रत्तिया कालस्सेव भत्तं पचित्वा दन्तकट्टञ्च मुखोदकञ्च दत्वा सह उच्छुरसेन भत्तं अदासि । तेसं भुज्जित्वा अनुमोदनं कत्वा गच्छन्तानं एकेकं उच्छुं अदासि “मय्हं भागो भविस्सती”ति । सो थोकं मगं थेरे अनुगन्त्वा निवत्तन्तो अत्तनो वेय्यावच्चञ्च दानञ्च आरब्ध उळारं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेन्तो निवत्ति ।

खेत्तसामिको पन गच्छन्तानं भिक्खून् पटिपथेन आगच्छन्तो भिक्खू पुच्छि “कुतो वो उच्छु लब्धा”ति? “उच्छुपालकेन दिन्ना”ति । तं सुत्वा ब्राह्मणो कुपितो अनत्तमनो तटतटायमानो कोधाभिभूतो तस्स पिट्ठितो उपधावित्वा मुग्गरेन तं पहरन्तो एकप्पहारेनेव जीविता वोरपेसि । सो अत्तना कतपुञ्जकम्ममेव अनुस्सरन्तो कालं कत्वा सुधम्मादेवसभायं निब्बत्ति । तस्स पुञ्जानुभावेन सब्बसेतो महन्तो दिब्बवरवारणो निब्बत्ति ।

उच्छुपालकस्स मरणं सुत्वा तस्स मातापितरो चेव जातिमित्ता च अस्सुमुखा रोदमाना तं ठानं अगमंसु, सब्बे च गामवासिनो सन्निपत्तिंसु । तत्रस्स मातापितरो सरीरकिच्चं कातुं आरभिंसु । तस्मिं खणे सो देवपुत्तो तं दिब्बहत्थिं

अभिरुहित्वा सब्बताळावचरपरिवृतो पञ्चङ्गिकेन तूरियेन पवज्जमानेन महन्तेन परिवारेन महतिया देविद्धिया देवलोकतो आगन्त्वा ताय परिसाय दिस्समानरूपो आकासे अट्ठासि । अथ नं तत्थ पण्डितजातिको पुरिसो इमाहि गाथाहि तेन कतपुज्जकम्मं पुच्छि —

१७६: “को नु दिब्बेन यानेन, सब्बसेतेन हत्थिना ।
तूरियताळितनिग्घोसो, अन्तलिक्खे महीयति ॥

१७७: “देवता नुसि गन्धब्बो, अदु सक्को पुरिन्ददो ।
अजानन्ता तं पुच्छाम, कथं जानेमु तं मय’ न्ति ॥

सोपिस्स इमाहि गाथाहि एतमत्थं ब्याकासि —

१७८: “नाम्हि देवो न गन्धब्बो, नापि सक्को पुरिन्ददो ।
सुधम्मा नाम ये देवा, तेसं अज्जतरो अहं’ न्ति ॥

१७९: “पुच्छाम देवं सुधम्मं, पुथुं कत्वान अज्जलिं ।
किं कत्वा मानुसे कम्मं, सुधम्मं उपपज्जती’ ति — पुनपि पुच्छि ।

१८०: “उच्छागारं तिणागारं, वत्थागारञ्च यो ददे ।
तिण्णं अज्जतरं दत्वा, सुधम्मं उपपज्जती’ ति ॥ — पुनपि ब्याकासि ।

१७६. तत्थ तूरियताळितनिग्घोसोति ताळितपञ्चङ्गितदिब्बतूरियनिग्घोसो अत्तानं उद्दिस्स पवज्जमानदिब्बतूरियसद्दो । अन्तलिक्खे महीयतीति आकासे उत्वा आकासट्टेनेव महता परिवारेन पूजीयति ।

१७७. देवता नुसीति देवता नु असि, किं नु त्वं देवोसीति अत्थो । गन्धब्बोति गन्धब्बकायिकदेवो असीति अत्थो । अदु सक्को पुरिन्ददोति उदाहु पुरे ददातीति “पुरिन्ददो’ ति विस्सुतो सक्को नुसि, अथ सक्को देवराजा असीति अत्थो । एत्थ च सतिपि सक्कगन्धब्बानं देवभावे तेसं विसुं गहितत्ता गोबलिबद्धजायेन तदज्जदेववाचको देवसद्दो दट्ठब्बो ।

१७८. अथ देवपुत्तो “विस्सज्जनं नाम पुच्छासभागेन होती’ ति तेहि पुच्छितं देवगन्धब्बसक्कभावं पटिक्खिपित्वा अत्तानं आचिक्खन्तो “नाम्हि देवो न गन्धब्बो’ तिआदिमाह । तत्थ नम्हि देवोति तया आसङ्कितो यो कोचि देवो न होमि न गन्धब्बो न सक्को, अपिच खो सुधम्मा नाम ये देवा, तेसं अज्जतरो अहं, सुधम्मा देवता नाम तावतिसदेवनिकायस्सेव अज्जतरदेवनिकायो । सो किर उच्छुपालो तेसं देवानं सम्पत्तिं सुत्वा पगेव तत्थ चित्तं पणिधाय ठितोति केचि वदन्ति ।

१७९. पुथुन्ति महन्तं, परिपुण्णं कत्वाति अत्थो । सक्कच्चकिरियादीपनत्थज्हेतं वुत्तं ।

१८०. सुधम्मादेवयानं पुट्ठो देवपुत्तो ककण्टकनिमित्तं वदन्तो विय दिट्ठमत्तमेव गहेत्वा अत्तना कतपुज्जं आचिक्खन्तो “उच्छागार’ न्ति गाथमाह । तत्थ तिण्णं अज्जतरं दत्वाति यदिपि मया तीणि अगारानि दिन्नानि, तीसु पन अज्जतरेनाति अयमत्थोपि सिज्झतीति नयग्गाहेन देवपुत्तो एवमाह । सेसं सुविज्जेय्यमेव ।

एवं सो तेन पुच्छि तमत्थं विस्सज्जेत्वा रतनत्तयगुणं पकासेन्तो मातापितृहि सद्धिं सम्मोदनं कत्वा देवलोकमेव गतो । मनुस्सा देवपुत्तस्स वचनं सुत्वा भगवति भिक्खुसङ्घे च सज्जातपसादबहुमाना बहुं दानूपकरणं सज्जेत्वा सकटानं पूरेत्वा वेळुवनं गन्त्वा बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दत्वा सत्थु तं पवत्तिं आरोचयिंसु । सत्था तं पुच्छाविस्सज्जनं तथेव वत्वा तमेव अत्थं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा वित्थारेन धम्मं देसेत्वा ते सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठापेसि । ते च पतिट्ठितसद्धा भगवन्तं वन्दित्वा अत्तनो गामं उपगन्त्वा उच्छुपालस्स मतट्ठाने विहारं कारयिंसूति ।

ततियनागविमानवण्णना निट्ठिता ।

१३. चूलरथविमानवण्णना

दळ्ळहधम्मा निसारस्साति चूलरथविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति परिनिब्बुते धातुविभागं कत्वा तत्थ तत्थ सत्थु थूपेसु पतिट्ठापियमानेसु महाकस्सपत्थेरप्पमुखेसु धम्मं सङ्गायितुं उच्चिनित्वा गहितेसु सावकेसु याव वस्सूपगमना वेनेय्यापेक्खाय अत्तनो अत्तनो परिसाय सद्धिं तत्थ तत्थ वसन्तेसु आयस्सा महाकच्चायनो पच्चन्तदेसे अज्जतरस्मिं अरज्जायतने विहरति । तेन समयेन अस्सकरट्ठे पोतलिनगरे अस्सकराजा रज्जं कारेति, तस्स जेट्ठाय देविया पुत्तो सुजातो नाम कुमारो सोळसवस्सुद्धेसिको कनिट्ठाय देविया निबन्धनेन पितरा रट्ठतो पब्बाजितो अरज्जं पविसित्वा वनचरके निस्साय अरज्जे वसति । सो किर कस्सपस्स भगवतो सासने पब्बजित्वा सीलमत्ते पतिट्ठितो पुत्थुज्जनकालकिरियं कत्वा तावत्तिंसेसु निब्बत्तित्वा तत्थ यावतायुकं ठत्वा अपरापरं सुगतियंयेव परिब्भमन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे भगवतो अभिसम्बोधितो तिसवस्से अस्सकरट्ठे अस्सकरज्जो अगगमहेसिया कुच्छिस्मिं निब्बत्ति, “सुजातो”तिस्स नामं अहोसि । सो महन्तेन परिवारेन वट्ठति ।

तस्स पन मातरि कालकताय राजा अज्जं राजधीतरं अगगमहेसिट्ठाने ठपेसि । सापि अपरेन समयेन पुत्तं विजायि । तस्सा राजा पुत्तं दिस्वा पसन्नो “भद्रे, तया इच्छितं वरं गण्हाही”ति वरं अदासि । सा गहितकं कत्वा ठपेत्वा यदा सुजातकुमारो सोळसवस्सुद्धेसिको जातो, तदा राजानं आह “देव, तुम्हेहि मम पुत्तं दिस्वा तुट्ठचित्तेहि वरो दिन्नो, तं इदानीं देथा”ति । “गण्ह, देवी”ति । “मय्हं पुत्तस्स रज्जं देथा”ति । “नस्स, वसलि, मम जेट्ठपुत्ते देवकुमारसदिसे सुजातकुमारे ठिते कस्मा एवं वदसी”ति पटिक्खिपि । देवी पुनप्पुनं निबन्धनं करोन्ती मनं अलभित्वा एकदिवसं आह “देव, यदि सच्चे तिट्ठसि, देहि एवा”ति । राजा “अनुपधारेत्वा मया इमिस्सा वरो दिन्नो, अयज्ज एवं वदती”ति विप्पटिसारी हुत्वा सुजातकुमारं पक्कोसित्वा तमत्थं आरोचेत्वा अस्सूनि पवत्तेसि । कुमारो पितरं सोचमानं दिस्वा दोमनस्सप्पत्तो अस्सूनि पवत्तेत्वा “अनुजानाहि, देव, अहं अज्जत्थ गमिस्सामी”ति आह । तं सुत्वा रज्जा “अज्जं ते नगरं मापेस्सामि, तत्थ वसेय्यासी”ति वुत्ते कुमारो न इच्छि । “मम सहायानं राजूनं सन्तिके पेसेस्सामी”ति च वुत्ते तम्मि नानुजानि । केवलं “देव, अरज्जं गमिस्सामी”ति आह । राजा पुत्तं आलिङ्गित्वा सीसे चुम्बित्वा “ममच्चयेन इधागन्त्वा रज्जे पतिट्ठहा”ति वत्वा विस्सज्जेसि ।

सो अरज्जं पविसित्वा वनचरके निस्साय वसन्तो एकदिवसं मिगवं गतो । तस्स समणकाले सहायवरो एको देवपुत्तो हितेसिताय मिगरूपेन तं पलोभेन्तो धावित्वा आयस्मतो महाकच्चायनस्स वसनट्ठानसमीपं पत्वा अन्तरधायि । सो “इमं मिगं इदानीं गण्हिस्सामी”ति उपधावन्तो थेरस्स वसनट्ठानं पत्वा तं अपस्सन्तो बहि पण्णसालाय थेरं निसिन्नं दिस्वा तस्स समीपे चापकोटिं ओलुब्ध अट्ठासि । थेरो तं ओलोकेत्वा आदितो पट्ठाय सब्बं तस्स पवत्तिं जत्वा अनुगण्हन्तो अजानन्तो विय सङ्गहं करोन्तो —

१८१. “दळ्ळधम्मा निसारस्स, धनुं ओलुब्भ तिड्डुसि ।
खत्तियो नुसि राजज्जो, अदु लुद्धो वनेचरो”ति ॥ —

पुच्छि । तत्थ **दळ्ळधम्मा**ति दळ्ळधनु । दळ्ळधनु नाम द्विसहस्सथामं वुच्चति । द्विसहस्सथामन्ति च यस्स आरोपितस्स जियाय बद्धो लोहसीसादीनं भारो दण्डे गहेत्वा याव कण्डप्पमाणा उक्खित्तस्स पथवितो मुच्चति । **निसारस्सा**ति निरतिसयसारस्स विसिड्डसारस्स रुक्खस्स धनुं, सारतररुक्खमयं धनुन्ति अत्थो । **ओलुब्भा**ति सन्निरुम्भित्वा । **राजज्जो**ति राजकुमारो । **वनेचरो**ति वनचरो ।

अथ सो अत्तानं आविकरोन्तो —

१८२. “अस्सकाधिपतिस्साहं, भन्ते पुत्तो वनेचरो ।
नामं मे भिक्खु ते ब्रूमि, सुजातो इति मं विदू ॥

१८३. “मिगे गवेसमानोहं, ओगाहन्तो ब्रहावनं ।
मिगं तज्जेव नाद्वक्खिं, तज्ज दिस्वा ठितो अह”न्ति ॥ —

आह । तत्थ **अस्सकाधिपतिस्सा**ति अस्सकरट्ठाधिपतिनो अस्सकराजस्स । **भिक्खू**ति थेरं आलपति । **मिगे गवेसमानो**ति मिगसूकरादिके गवेसन्तो, मिगवं चरन्तोति अत्थो ।

तं सुत्वा थेरो तेन सद्धिं पटिसन्थारं करोन्तो —

१८४. “स्वागतं ते महापुज्ज, अथो ते अदुरागतं ।
एत्तो उदकमादाय, पादे पक्खालयस्सु ते ॥

१८५. “इदम्पि पानीयं सीतं, आभतं गिरिगम्भरा ।
राजपुत्त ततो पित्वा, सन्थतस्मिं उपाविसा”ति ॥ — आह ।

१८४. तत्थ **अदुरागत**न्ति दुरागमनवज्जितं, महापुज्ज, ते इधागमनं स्वागतं, न ते अप्पकम्पि दुरागमनं अत्थि तुह्ज्ज म्हज्ज पीतिसोमनस्सजननतोति अधिप्पायो । “अधुनागत”न्तिपि पाठो, इदानि आगमनन्ति अत्थो ।

१८५. **सन्थतस्मिं उपाविसा**ति अनन्तरहिताय भूमिया अनिसीदित्वा अमुकस्मिं तिणसन्थारके निसीदाति ।

ततो राजकुमारो थेरस्स पटिसन्थारं सम्पटिच्छन्तो आह —

१८६. “कल्याणी वत ते वाचा, सवनीया महामुनि ।
नेला अत्थवती वग्गु, मन्त्वा अत्थज्ज भाससि ॥

१८७. “का ते रति वने विहरतो, इसिनिसभ वदेहि पुट्ठो ।

तव वचनपथं निसामयित्वा, अत्थधम्मपदं समाचरेमसे”ति ॥

९८६. तत्थ कल्याणीति सुन्दरा सोभना । सवनीयाति सोतुं युत्ता । नेलाति निद्वोसा । अत्थवतीति अत्थयुत्ता दिट्ठधम्मिकादिना हितेन उपेता । वग्गूति मधुरा । मन्त्वाति जानित्वा पज्जाय परिच्छिन्दित्वा । अत्थन्ति अत्थतो अनपेतं एकन्तहितावहं ।

९८७. इसिनिसभाति इसीसु निसभ आजानीयसदिस । वचनपथन्ति वचनं । वचनमेव हि अत्थाधिगमस्स उपायभावतो “वचनपथ”न्ति वुत्तं । अत्थधम्मपदं समाचरेमसेति इध चेव सम्पराये च अत्थावहं सीलादिधम्मकोट्टासं पटिपज्जामसे ।

इदानीं थेरो अत्तनो सम्मापटिपत्तिं तस्स अनुच्छविकं वदन्तो —

९८८. “अहिंसा सब्बपाणीनं, कुमारम्हाक रुच्चति ।
थेय्या च अतिचारा च, मज्जपाना च आरति ॥

९८९. “आरति समचरिया च, बाहुसच्चं कतञ्जुता ।
दिट्ठेव धम्मे पासंसा, धम्मा एते पसंसिया”ति ॥ — आह ।

९८९. तत्थ आरति समचरिया चाति यथावुत्ता च पापधम्मतो आरति, पटिविरति कायसमतादिसमचरिया च । बाहुसच्चन्ति परियत्तिबाहुसच्चं । कतञ्जुताति परेहि अत्तनो कतस्स उपकारस्स जानना । पासंसाति अत्थकामेहि कुलपुत्तेहि पकारतो आसंसितब्बा । धम्मा एतेति एते यथावुत्ता अहिंसादिधम्मा । पसंसियाति विञ्जूहि पसंसितब्बा ।

एवं थेरो तस्स अनुच्छविकं सम्मापटिपत्तिं वत्वा अनागतंसञ्जाणेन आयुसङ्खारे ओलोकेन्तो “पञ्चमासमत्तमेवा”ति दिस्वा तं संवेजेत्वा दळ्हं तत्थ सम्मापटिपत्तियं पटिट्ठापेतुं इमं गाथमाह —

९९०. “सन्तिके मरणं तुहं, ओरं मासेहि पञ्चहि ।
राजपुत्त विजानाहि, अत्तानं परिमोचया”ति ॥

तत्थ अत्तानं परिमोचयाति अत्तानं अपायदुक्खतो मोचेहि ।

ततो कुमारो अत्तनो मुत्तिया उपायं पुच्छन्तो आह —

९९१. “कतमं स्वाहं जनपदं गन्त्वा, किं कम्मं किञ्च पोरिसं ।
काय वा पन विज्जाय, भवेय्यं अजरामरो”ति ॥

तत्थ कतमं स्वाहन्ति कतमं सु अहं, कतमं नूति अत्थो । किं कम्मं किञ्च पोरिसन्ति कत्वाति वचनसेसो । पोरिसन्ति पुरिसकिच्चं ।

ततो थेरो तस्स धम्मं देसेतुं इमा गाथायो अवोच —

११२. “न विज्जते सो पदेसो, कम्मं विज्जा च पोरिसं ।
यत्थ गन्त्वा भवे मच्चो, राजपुत्ताजरामरो ॥

११३. “महद्धना महाभोगा, रट्ठवन्तोपि खत्तिया ।
पहूतधनधज्जासे, तेपि नो अजरामरा ॥

११४. “यदि ते सुता अन्धकवेण्डुपुत्ता, सूरा वीरा विक्कन्तप्पहारिनो ।
तेपि आयुक्खयं पत्ता, विद्धस्ता सस्सतीसमा ॥

११५. “खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डालपुक्कुसा ।
एते चज्जे च जातिया, तेपि नो अजरामरा ॥

११६. “ये मन्तं परिवत्तेन्ति, छळङ्गं ब्रह्मचिन्तितं ।
एते चज्जे च विज्जाय, तेपि नो अजरामरा ॥

११७. “इसयो चापि ये सन्ता, सज्जतत्ता तपस्सिनो ।
सरीरं तेपि कालेन, विजहन्ति तपस्सिनो ॥

११८. “भावितत्तापि अरहन्तो, कतकिच्चा अनासवा ।
निक्खिपन्ति इमं देहं, पुज्जपापपरिक्खया”ति ॥

११२. तत्थ यत्थ गन्त्वाति यं पदेसं गन्त्वा कम्मं विज्जं पोरिसज्ज कायपयोगेन इतरपयोगेन च उपगन्त्वा पापुणित्वा भवेय्य अजरामरोति अत्थो ।

११३. हेट्ठिमकोटिया कोटिसतादिपरिमाणं संहरित्वा ठपितं महन्तं धनं एतेसन्ति महद्धना ।
कुम्भत्तयादिकहापणपरिब्बयो महन्तो भोगो एतेसन्ति महाभोगा । रट्ठवन्तोति रट्ठसामिका, अनेकयोजनपरिमाणं रट्ठं पसासन्ताति अधिप्पायो । खत्तियाति खत्तियजातिका । पहूतधनधज्जासेति महाधनधज्जसन्निचया, अत्तनो परिसाय च सत्तट्ठसंवच्छरपहोनकधनधज्जसन्निचया । तेपि नो अजरामराति जरामरणधम्मा एव, महद्धनतादीनिपि तेसं उपरि निपतन्तं जरामरणं निवत्तेतुं न सक्कोन्तीति अत्थो ।

११४. अन्धकवेण्डुपुत्ताति अन्धकवेण्डुस्स पुत्ताति पज्जाता । सूराति सत्तिमन्तो । वीराति वीरियवन्तो ।
विक्कन्तप्पहारिनोति सूरवीरभावेनेव पटिसत्तुबलं विक्कम्म पसह्म पहरणसीला । विद्धस्ताति विनट्ठा । सस्सतीसमाति कुलपरम्पराय सस्सतीहि चन्दसूरियादीहि समाना, तेपि अचिरकालपवत्तकुलन्वयाति अत्थो ।

११५. जातियाति अत्तनो जातिया, विसिद्धतरा पन जातिपि नेसं जरामरणं निवत्तेतुं न सक्कोतीति अत्थो ।

१९६. मन्तन्ति वेदं । छळङ्गन्ति कप्पव्याकरणनिरुत्तिसिक्खाछन्दोविचितिजोतिसत्थसङ्घातेहि छहि अङ्गेहि छळङ्गं ।
ब्रह्मचिन्तितन्ति ब्रह्मेहि अट्ठकादीहि चिन्तितं पज्जाचक्खुना दिट्ठं ।

१९७. सन्ताति उपसन्तकायवचीकम्मन्ता । सज्जतत्ताति सज्जतचित्ता । तपस्सिनोति तपनिस्सिता ।

इदानीं कुमारो अत्तना कत्तब्बं वदन्तो —

१९९. “सुभासिता अत्थवती, गाथायो ते महामुनि ।
निज्झत्तोमिह सुभट्टेन, त्वञ्च मे सरणं भवा”ति ॥ —

आह । तत्थ निज्झत्तोमिहि निज्झापितो धम्मोजसज्जाय सज्जत्तिगतो अमिह । सुभट्टेनाति सुट्ठु भासितेन ।

ततो थेरो तं अनुसासन्तो इमं गाथं अभसि —

१०००. मा मं त्वं सरणं गच्छ, तमेव सरणं वज ।
सक्यपुत्तं महावीरं, यमहं सरणं गतो”ति ॥

ततो राजकुमारो आह —

१००१. कतरस्मिं सो जनपदे, सत्था तुम्हाक मारिस ।
अहमि दट्ठुं गच्छिस्सं, जिनं अप्पटिपुग्गल”न्ति ॥

पुन थेरो आह —

१००२. पुरत्थिमस्मिं जनपदे, ओक्काककुलसम्भवो ।
तत्थासि पुरिसाजज्जो, सो च खो परिनिब्बुतो”ति ॥

तत्थ थेरेन निसिन्नपदेसतो मज्झिमदेसस्स पाचीनदिसाभागत्ता वुत्तं “पुरत्थिमस्मिं जनपदे”ति ।

एवं सो राजपुत्तो थेरस्स धम्मदेसनं सुत्वा पसन्नमानसो सरणेषु च सीलेसु च पतिट्ठहि । तेन वुत्तं —

१००३. सचे हि बुद्धो तिट्ठेय्य, सत्था तुम्हाक मारिस ।
योजनानि सहस्सानि, गच्छेय्यं पयिरुपासितुं ॥

१००४. यतो च खो परिनिब्बुतो, सत्था तुम्हाक मारिस ।
निब्बुतमि महावीरं, गच्छामि सरणं अहं ॥

१००५. उपेमि सरणं बुद्धं, धम्मज्चापि अनुत्तरं ।
सङ्खञ्च नरदेवस्स, गच्छामि सरणं अहं ॥

१००६:पाणातिपाता विरमामि खिप्पं, लोके अदिन्नं परिवज्जयामि ।
अमज्जपो नो च मुसा भणामि, सकेन दारेन च होमि तुट्ठो'ति ॥

एवं पन तं सरणेषु च सीलेषु च पतिट्ठितं थेरो एवमाह “राजकुमार, तुहं इध अरज्जवासेन अत्थो नत्थि, न चिरं तव जीवितं, पञ्चमासब्भन्तरे एव कालं करिस्ससि, तस्मा तव पितु सन्तिकमेव गन्त्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो भवेय्यासी'ति वत्वा अत्तनो सन्तिके धातुयो दत्वा विस्सज्जेसि । सो गच्छन्तो “अहं, भन्ते, तुम्हाकं वचनेन इतो गमिस्सामि, तुम्हेहिपि मय्हं अनुकम्पाय तत्थ आगन्तब्ब'न्ति वत्वा थेरस्स अधिवासनं विदित्वा वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पितु नगरं गन्त्वा उय्यानं पविसित्वा अत्तनो आगतभावं रज्जो निवेदेसि ।

तं सुत्वा राजा सपरिवारो उय्यानं गन्त्वा कुमारं आलिङ्गित्वा अन्तेपुरं नेत्वा अभिसिञ्चितुकामो अहोसि । कुमारो “देव, मय्हं अप्पकं आयु, इतो चतुन्नं मासानं अच्चयेन मरणं भविस्सति, किं मे रज्जेन, तुम्हे निस्साय पुज्जमेव करिस्सामी'ति वत्वा थेरस्स गुणं रतनत्तयस्स च आनुभावं पवेदेसि । तं सुत्वा राजा संवेगप्पत्तो रतनत्तये च थेरे च पसन्नमानसो महन्तं विहारं कारेत्वा महाकच्चायनत्थेरस्स सन्तिके दूतं पाहेसि । थेरोपि राजानं महाजनञ्च अनुगण्हन्तो आगच्छि । राजा च सपरिवारो दूरतोव पच्चुगगमनं कत्वा थेरं विहारं पवेसेत्वा चतूहि पच्चयेहि सक्कच्चं उपट्ठहन्तो सरणेषु च सीलेषु च पतिट्ठहि । कुमारो च सीलानि समादियित्वा थेरं भिक्खू चेव सक्कच्चं उपट्ठहन्तो दानानि ददन्तो धम्मं सुणन्तो चतुन्नं मासानं अच्चयेन कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्ति । तस्स पुज्जानुभावेन सत्तरतनपटिमण्डितो सत्तयोजनप्पमाणो रथो उप्पज्जि, अनेकानि चस्स अच्छरासहस्सानि परिवारो अहोसि ।

राजा कुमारस्स सरीरसक्कारं कत्वा भिक्खुसङ्घस्स च महादानं पवत्तेत्वा चेत्तियस्स पूजं अकासि, तत्थ महाजनो सन्निपति, थेरोपि सपरिवारो तं पदेसं उपगच्छि । अथ देवपुत्तो अत्तना कतकुसलकम्मं ओलोकेत्वा कतज्जुताय “गन्त्वा थेरं वन्दिस्सामि, सासनगुणे च पाकटे करिस्सामी'ति चिन्तेत्वा दिब्बरथं आरुह्य महता परिवारेन दिस्समानरूपो आगन्त्वा रथा ओरुह्य थेरस्स पादे वन्दित्वा पितरा सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा थेरं पयिरुपासमानो अज्जलिं पगग्ह्य अट्ठासि । तं थेरो इमाहि गाथाहि पुच्छि —

१००७:सहस्सरंसीव यथामहप्पभो, दिसं यथा भाति नभे अनुक्कमं ।
तथापकारो तवायं महारथो, समन्ततो योजनसत्तमायतो ॥

१००८:सुवण्णपट्टेहि समन्तमोत्थटो, उरस्स मुत्ताहि मणीहि चित्तितो ।
लेखा सुवण्णस्स च रूपियस्स च, सोभेन्ति वेळुरियमया सुनिम्मिता ॥

१००९:सीसज्जिदं वेळुरियस्स निम्मितं, युगज्जिदं लोहितकाय चित्तितं ।
युत्ता सुवण्णस्स च रूपियस्स च, सोभन्ति अस्सा च इमे मनोजवा ॥

१०१०:सो तिट्ठसि हेमरथे अधिट्ठितो, देवानमिन्दोव सहस्सवाहनो ।
पुच्छामि ताहं यसवन्त कोविदं, कथं तया लब्धो अयं उळारो'ति ॥

१००७. तत्थ सहस्सरंसीति सूरियो । सो हि अनेकसहस्सरंसिमन्तताय “सहस्सरंसी'ति वुच्चति । यथामहप्पभोति

अत्तनो महत्तस्स अनुरूपप्पभो । यथा हि महत्तेन सूरियमण्डलेन सदिसं जोतिमण्डलं नत्थि, एवं पभायपि । तथा हि तं एकस्मिं खणे तीसु महादीपेसु आलोकं फरन्तं तिड्ढति । **दिसं यथा भाति नभे अनुक्कमन्ति** नभे आकासे यथेव दिसं अनुक्कमन्तो गच्छन्तो यथा येन प्रकारेण भाति दिब्बति जोतति । **तथापकारोति** तादिसाकारो । **तवायन्ति** तव अयं ।

१००८. सुवण्णपट्टेहीति सुवण्णमयेहि पट्टेहि । **समन्तमोत्थटो** समन्ततो छादितो । **उरस्साति** उरो अस्स, रथस्स उरोति च ईसामूलं वदति । **लेखाति** वेळुरियमया मालाकम्मलताकम्मादिलेखा । तासं सुवण्णपट्टेसु च रजतपट्टेसु च दिस्समानत्ता वुत्तं “**सुवण्णस्स च रूपियस्स चा**”ति । **सोभेन्तीति** रथं सोभयन्ति ।

१००९. सीसन्ति रथकुब्बरसीसं । **वेळुरियस्स निम्मितन्ति** वेळुरियेन निम्मितं, वेळुरियमणिमयन्ति अत्थो । **लोहितकायाति** लोहितकमणिना, येन केनचि रत्तमणिना वा । **युत्ताति** योजिता, अथ वा **योत्ता सुवण्णस्स च रूपियस्स चाति** सुवण्णमया च रूपियमया च योत्ता, सङ्खलिकाति अत्थो ।

१०१०. अधिट्ठितोति अत्तनो देविद्धिया सकलमिदं ठानं अभिभवित्वा ठितो । **सहस्सवाहनोति** सहस्सयुत्तवाहनो, सहस्सआजानीययुत्तरथो देवानमिन्दो यथाति अधिप्पायो । **यसवन्ताति** आलपनं, यसस्सीति अत्थो । **कोविदन्ति** कुसलजाणवन्तं, रथारोहने वा छेकं । **अयं उळारोति** अयं उळारो महन्तो यसोति अधिप्पायो ।

एवं थेरेण पुट्ठो देवपुत्तो इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

१०११:‘सुजातो नामहं भन्ते, राजपुत्तो पुरे अहुं ।
त्वज्ज मं अनुकम्पाय, सज्जमस्मिं निवेसयि ॥

१०१२:खीणायुकज्ज मं जत्वा, सरीरं पादासि सत्थुनो ।
इमं सुजात पूजेहि, तं ते अत्थाय हेहिति ॥

१०१३:ताहं गन्धेहि मालेहि, पूजयित्वा समुय्युतो ।
पहाय मानुसं देहं, उपपन्नोमि नन्दनं ॥

१०१४:नन्दने च वने रम्मे, नानादिजगणायुते ।
रमामि नच्चगीतेहि, अच्छराहि पुरक्खतो’ति ॥

१०१२-३. तत्थ **सरीरन्ती** सरीरधातुं । **हेहितीति** भविस्सति । **समुय्युतोति** सम्मा उय्युत्तो, युत्तप्पयुत्तोति अत्थो ।

एवं देवपुत्तो थेरेण पुच्छितमत्थं कथेत्वा थेरं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पितरं आपुच्छित्वा रथं आरुह्य देवलोकमेव गतो । थेरोपि तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय वित्थारेण धम्मकथं कथेसि । सा धम्मकथा महाजनस्स सात्थिका अहोसि । अथ थेरो तं सब्बं अत्तना च तेन च कथितनियामेनेव सङ्गीतिकाले धम्मसङ्गाहकानं आरोचेसि, ते च तं तथा सङ्गहं आरोपेसुन्ति ।

चूळरथविमानवण्णना निड्ढिता ।

१४. महारथविमानवण्णना

सहस्सयुत्तं हयवाहनं सुभन्ति महारथविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन च समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेन देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवने गोपालस्स नाम देवपुत्तस्स अत्तनो विमानतो निक्खमित्वा सहस्सयुत्तं महन्तं दिब्बरथं अभिरुहं महन्तेन परिवारेन महतिया देविद्धिया उय्यानकीळनत्थं गच्छन्तस्स अविदूरे पातुरहोसि । तं दिस्वा देवपुत्तो सज्जातगारवबहुमानो सहसा रथतो ओरुहं उपसङ्कमित्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा अज्जलिं सिरसि पग्गहं अट्ठासि ।

तस्सिदं पुब्बकम्मं — सो किर विपस्सिं भगवन्तं सुवण्णमालाय पूजेत्वा “इमस्स पुज्जस्स आनुभावेन मय्हं भवे भवे सोवण्णमया उरच्छदमाला निब्बत्ततू”ति कतपणिधानाय अनेककप्पेसु सुगतीसुयेव संसरन्तिया कस्सपस्स भगवतो काले किकिस्स कासिरज्जो अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ताय यथापणिधानं सुवण्णमालालाभेन “उरच्छदमाला”ति लद्धनामाय देवकज्जासदिसाय राजधीताय आचरियो गोपालो नाम ब्राह्मणो हुत्वा ससावकसङ्घस्स कस्सपस्स भगवतो असदिसदानादीनि महादानानि पवत्तेत्वा इन्द्रियानं अपरिपक्कभावेन अत्तानं राजधीतरज्ज उद्दिस्स सत्थारा देसितं धम्मं सुत्वापि विसेसं निब्बत्तेतुं असक्कोन्तो पुथुज्जनकालकिरियमेव कत्वा यथूपचितपुज्जानुभावेन तावतिंसेसु योजनसतिके कनकविमाने निब्बत्ति, अनेककोटिअच्छरापरिवारो अहोसि, सत्तरतनमयो चस्स सहस्सयुत्तो सुविभत्तभित्तिविचित्तो सिनिद्धमधुरनिग्घोसो अत्तनो पभासमुदयेन अवहसन्तो विय दिवङ्करमण्डलं दिब्बो आजज्जरथो निब्बत्ति ।

सो तत्थ यावतायुक्कं दिब्बसम्पत्तिं अनुभवित्वा अपरापरं देवेसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन यथावुत्तसम्पत्तिविभवो गोपालो एव नाम देवपुत्तो हुत्वा तावतिंसेसुयेव निब्बत्ति । तं सन्धाय वुत्तं “तेन च समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो... पे०... अज्जलिं सिरसि पग्गहं अट्ठासी”ति ।

एवं पन उपसङ्कमित्वा ठितं तं देवपुत्तं आयस्मा महामोग्गल्लानो इमाहि गाथाहि पुच्छि —

१०१५:सहस्सयुत्तं हयवाहनं सुभं, आरुह्मिं सन्दनं नेकचित्तं ।

उय्यानभूमिं अभितो अनुक्कमं, पुरिन्ददो भूतपतीव वासवो ॥

१०१६:सोवण्णमया ते रथकुब्बरा उभो, फलेहि अंसेहि अतीव सङ्गता ।

सुजातगुम्बा नरवीरनिट्ठिता, विरोचति पन्नरसेव चन्दो ॥

१०१७:सुवण्णजालावततो रथो अयं, बहूहि नानारतनेहि चित्तितो ।

सुनन्दिघोसो च सुभस्सरो च, विरोचती चामरहत्थबाहुभि ॥

१०१८:इमा च नाभ्यो मनसाभिनिम्मिता, रथस्स पादन्तरमज्झभूसिता ।

इमा च नाभ्यो सतराजिचित्तिता, सतेरता विज्जुरिवप्पभासरे ॥

१०१९:अनेकचित्तावततो रथो अयं, पुथू च नेमी च सहस्सरंसिको ।

तेसं सरो सुय्यति वग्गुरूपो, पञ्चङ्गिकं तूरियमिवप्पवादितं ॥

- १०२०ःसिरस्मिं चित्तं मणिचन्दकप्पितं, सदा विसुद्धं रुचिरं पभस्सरं ।
सुवण्णराजीहि अतीव सङ्गतं, वेळुरियराजीव अतीव सोभति ॥
- १०२१ःइमे च वाळी मणिचन्दकप्पिता, आरोहकम्बू सुजवा ब्रह्मपमा ।
ब्रह्मा महन्ता बलिनो महाजवा, मनो तवज्जाय तथेव सिंसरे ॥
- १०२२ःइमे च सब्बे सहिता चतुक्कमा, मनो तवज्जाय तथेव सिंसरे ।
समं वहन्ती मुदुका अनुद्धता, आमोदमाना तुरगानमुत्तमा ॥
- १०२३ःधुनन्ति वगन्ति पतन्ति चम्बरे, अब्भुद्धुनन्ता सुकते पिळन्धने ।
तेसं सरो सुय्यति वग्गुरूपो, पञ्चङ्गिकं तूरियमिवप्पवादितं ॥
- १०२४ःरथस्स घोसो अपिळन्धनान च, खुरस्स नादो अभिहिंसनाय च ।
घोसो सुवग्गू समितस्स सुय्यति, गन्धब्बतूरियानि विचित्रसंवने ॥
- १०२५ःरथे ठिताता मिगमन्दलोचना, आळारपम्हा हसिता पियंवदा ।
वेळुरियजालावतता तनुच्छवा, सदेव गन्धब्बसूरग्गपूजिता ॥
- १०२६ःता रत्तरत्तम्बरपीतवाससा, विसालनेत्ता अभिरत्तलोचना ।
कुले सुजाता सुतनू सुचिम्हिता, रथे ठिता पञ्जलिका उपट्ठिता ॥
- १०२७ःता कम्बुकेयूरधरा सुवाससा, सुमज्झिमा ऊरुथनूपपन्ना ।
वट्टङ्गुलियो सुमुखा सुदस्सना, रथे ठिता पञ्जलिका उपट्ठिता ॥
- १०२८ःअज्जा सुवेणी सुसु मिस्सकेसियो, समं विभत्ताहि पभस्सराहि च ।
अनुब्बता ता तव मानसे रता, रथे ठिता पञ्जलिका उपट्ठिता ॥
- १०२९ःआवेळिनियो पदुमुप्पलच्छदा, अलङ्कता चन्दनसारवासिता ।
अनुब्बता ता तव मानसे रता, रथे ठिता पञ्जलिका उपट्ठिता ॥
- १०३०ःता मालिनियो पदुमुप्पलच्छदा, अलङ्कता चन्दनसारवासिता ।
अनुब्बता ता तव मानसे रता, रथे ठिता पञ्जलिका उपट्ठिता ॥
- १०३१ःकण्ठेसु ते यानि पिळन्धनानि, हत्थेसु पादेसु तथेव सीसे ।
ओभासयन्ती दस सब्बसो दिसा, अब्भुद्ध्यं सारदिकोव भाणुमा ॥
- १०३२ःवातस्स वेगेन च सम्पकम्पिता, भुजेसु माला अपिळन्धनानि च ।
मुज्चन्ति घोसं रुचिरं सुचिं सुभं, सब्बेहि विज्जूहि सुतब्बरूपं ॥

१०३३:उय्यानभूम्या च दुवद्धतो ठिता, रथा च नागा तूरियानि च सरो ।
तमेव देविन्द पमोदयन्ति, वीणा यथा पोक्खरपत्तबाहुभि ॥

१०३४:इमासु वीणासु बहूसु वग्गूसु, मनुज्जरूपासु हदयेरितं पीतिं ।
पवज्जमानासु अतीव अच्छरा, भमन्ति कज्जा पदुमेसु सिक्खिता ॥

१०३५:यदा च गीतानि च वादितानि च, नच्चानि चिमानि समेन्ति एकतो ।
अथेत्थ नच्चन्ति अथेत्थ अच्छरा, ओभासयन्ती उभतो वरित्थियो ॥

१०३६:सो मोदसि तूरियगणप्पबोधनो, महीयमानो वजिरावुधोरिव ।
इमासु वीणासु बहूसु वग्गूसु, मनुज्जरूपासु हदयेरितं पीतिं ॥

१०३७:किं त्वं पुरे कम्ममकासि अत्तना, मनुस्सभूतो पुरिमाय जातिया ।
उपोसथं कं वा तुवं उपावसि, कं धम्मचरियं वतमाभिरोचयि ॥

१०३८:नयीदमप्पस्स कतस्स कम्मनो, पुब्बे सुचिण्णस्स उपोसथस्स वा ।
इद्धानुभावो विपुलो अयं तव, यं देवसङ्गं अभिरोचसे भुसं ॥

१०३९:दानस्स ते इदं फलं, अथो सीलस्स वा पन ।
अथो अज्जलिकम्मस्स, तं मे अक्खाहि पुच्छितो'ति ॥

१०१५. तत्थ सहस्सयुत्तन्ति सहस्सेन युत्तं, सहस्सं वा युत्तं योजितं एतस्मिन्ति सहस्सयुत्तं । कस्स पनेतं सहस्सन्ति?
“हयवाहन”न्ति अनन्तरं वुच्चमानत्ता हयानन्ति अयमत्थो विज्जायतेव । हया वाहनं एतस्साति हयवाहनं । केचि पन
“सहस्सयुत्तहयवाहन”न्ति अनुनासिकलोपं एकमेव समासपदं कत्वा वण्णेन्ति, एतस्मिं पक्खे हयवाहनं विय वाहनन्ति
अत्थो युज्जति । हयवाहनसहस्सयुत्तं युत्तहयवाहनसहस्सन्ति हि अत्थो । अपरे पन “सहस्सयुत्तन्ति
सहस्सदिब्बाजज्जयुत्त”न्ति वदन्ति । सन्दनन्ति रथं । नेकचित्तन्ति अनेकचित्तं नानाविधविचित्तवन्तं । उय्यानभूमिं
अभितोति उय्यानभूमिया समीपे । “अभितो”ति हि पदं अपेक्खित्वा सामिअत्थे एतं उपयोगवचनं । केचि पन
“उय्यानभूम्या”तिपि पठन्ति, ते सहनयम्पि अनुपधारेन्ता पठन्ति । अनुक्कमन्ति गच्छन्तो पुरिन्ददो भूतपतीव वासवो
विरोचसीति सम्बन्धो ।

१०१६. सोवण्णमयाति सुवण्णमया । तेति तव । रथकुब्बरा उभोति रथस्स उभोसु पस्सेसु वेदिका । यो हि रथस्स
सोभनत्थज्जेव उपरि ठितानं गुत्तत्थज्ज उभोसु पस्सेसु वेदिकाकारेण परिक्खेपो करीयति, तस्स पुरिमभागे उभोसु पस्सेसु
याव रथीसा, ताव हत्थेहि गहणयोगो रथस्स अवयवविसेसो, इध सो एव कुब्बरोति अधिप्पेतो । तेनेवाह “उभो”ति ।
अज्जत्थ पन रथीसा कुब्बरोति वुच्चति । फलेहीति रथूपत्थम्भस्स दक्खिणवामभेदेहि द्वीहि फलेहि, परियन्तावेत्थ फलाति
वुत्ता । अंसेहीति कुब्बरफले पतिट्ठितेहि हेट्ठिमअंसेहि । अतीव सङ्गताति अतिविय सुट्ठु सङ्गता सुफस्सिता निब्बिवरा ।
इदज्ज सिप्पिविरचिते कित्तिमरथे लब्धमानविसेसं तत्थ आरोपेत्वा वुत्तं । सो पन अपोरिसताय अकित्तिमो सयंजातो केनचि
अघटितोयेव । सुजातगुम्बाति सुसण्ठितथम्भकसमुदाया । ये हि वेदिकाय निरन्तरं ठिता

सुसण्ठितघटकादिअवयवविसेसवन्तो थम्भकसमुदाया, तेसं वसेनेवं वुत्तं “सुजातगुम्बा”ति । **नरवीरनिद्रिताति** सिप्पाचरियेहि निद्रापितसदिसा । सिप्पाचरिया हि अत्तनो सरीरखेदं अचिन्तेत्वा वीरियबलेन सिप्पस्स सुट्ठु विचारणतो नरेसु वीरियवन्तोति इध “नरवीरा”ति वुत्ता । **नरवीराति** वा देवपुत्तस्स आलपनं । **निद्रिताति** परियोसिता परिपुण्णसोभातिसया । “नरवीरनिम्मिता”ति वा पाठो, नरेसु धितिसम्पन्नेहि निम्मितसदिसाति अत्थो । एवंविधकुब्बरताय अयं तव रथो विरोचति । किं विय? **पन्नरसेव चन्दो**, सुक्कपक्खे पन्नरसियं परिपुण्णकाले चन्दिमा विय ।

१०१७. सुवण्णजालावततोति सुवण्णजालकेहि अवततो छादितो । “सुवण्णजालाविततो”तिपि पाठो, गवच्छितोति अत्थो । **बहूहीति** अनेकेहि । **नानारतनेहीति** पदुमरागफुस्सरागादिनानाविधरतनेहि । **सुनन्दिघोसोति** सुट्ठु नन्दितब्बघोसो, सवनीयमधुरनिन्नादोति अत्थो । **सुनन्दिघोसोति** वा सुट्ठु कतनन्दिघोसो, नच्चनादीनं दस्सनादीसु पवत्तितसाधुकारसद्वादिवसेन कतपमोदनिन्नादोति अत्थो, “कालेन कालं आसीवादनवसेन सुट्ठु पयुत्तनन्दिघोसो”ति च वदन्ति । **सुभस्सरोति** सुट्ठु अतिविय ओभासनसभावो, तत्थ वा पवत्तमानानं देवतानं सोभनेन गीतवादितस्सरेन सुभस्सरो । **चामरहत्थबाहुभीति** चामरहत्थयुत्तबाहुहि इतो चितो च बीजयमान चामरकलापेहि देवतानं भुजेहि, तथाभूताहि देवताहि वा विरोचति ।

१०१८. नाभ्योति रथचक्कानं नाभियो । **मनसाभिनिम्मिताति** “इमे ईदिसा होन्तू”ति चित्तेन निम्मितसदिसा । **रथस्स पादन्तरमज्झभूसिताति** रथस्स पादानं रथचक्कानं अन्तेन नेमिना नानारतनसमुज्जलेन अरानं वेमज्जेन च मण्डिता । **सतराजिचित्तिताति** अनेकवण्णाहि अनेकसताहि राजीहि लेखाहि चित्तिता विचित्तभावं गता । **सतेरता विज्जुरिवाति** सतेरतसङ्घातविज्जुलता विय पभासरे विज्जोतन्ति ।

१०१९. अनेकचित्तावततोति अनेकेहि मालाकम्मादिचित्तेहि अवततो समोकिण्णो । “अनेकचित्ताविततो”तिपि पठन्ति, सोयेव अत्थो, गाथासुखत्थं पन दीघकरणं । **पुथू च नेमी चाति** पुथुलनेमि च, एको च-कारो निपातमत्तं । **सहस्सरंसिकोति** अनेकसहस्सरंसिको । “सहस्सरंसियो”तिपि पाळि । अपरे पन “नता रंसियो”ति च पठन्ति, तत्थ **नताति** अजियधनुदण्डको विय ओणता नेमिप्पदेसा । **सहस्सरंसियोति** सूरियमण्डलं विय विप्फुरन्तकिरणजाला । **तेसन्ति** ओलम्बमानकिङ्किणिकजालानं नेमिप्पदेसानं ।

१०२०. सिरस्मिन्ति सीसे, रथस्स सीसेति अत्थो । सिरो वा अस्मिं रथे । **चित्तन्ति** विचित्तं । **मणिचन्दकप्पितन्ति** मणिमयमण्डलानुविद्धं चन्दमण्डलसदिसेन मणिना अनुविद्धं । **रुचिरं पभस्सरन्ति** इमिना तस्स चन्दमण्डलसदिसतयेव विभावेति, **सदा विसुद्धन्ति** इमिना पनस्स चन्दमण्डलतोपि विसेसं दस्सेति । **सुवण्णराजीहीति** अन्तरन्तरा वट्टाकारेन सण्ठिताहि सुवण्णलेखाहि । **सङ्गतन्ति** सहितं । **वेळुरियराजीवाति** अन्तरन्तरा सुवण्णराजीहि खचित्तमणिमण्डलत्ता वेळुरियराजीहि विय सोभति । “वेळुरियराजीही”ति च पठन्ति ।

१०२१. वाळीति वाळवन्तो सम्पन्नवाळधिनो, अस्से सन्धाय वदति । “वाजी”ति वा पाठो । **मणिचन्दकप्पिताति** चामरोलम्बनट्टानेसु मणिमयचन्दकानुविद्धा । **आरोहकम्बूति** उच्चा चेव तदनुरूपपरिणाहा च, आरोहपरिणाहसम्पन्नाति अत्थो । **सुजवाति** सुन्दरजवा जववन्तो **महाजवा**, सोभनगतिकाति अत्थो । **ब्रहूपमाति** ब्रह्मा विय पमिनिनत्त्वा, अत्तनो पमाणतो अधिका विय पज्जायन्ताति अत्थो । **ब्रहाति** वुट्ठा पवट्ठसब्बङ्गपच्चङ्गा । **महन्ताति** महानुभावा महिद्धिका । **बलिनोति** सरीरबलेन च उस्साहबलेन च बलवन्तो । **महाजवाति** सीघवेगा । **मनो तवज्जायाति** तव चित्तं जत्वा । **तथेवाति** चित्तानुरूपमेव । **सिंसरेति** संसप्परे, पवत्तरेति अत्थो ।

१०२२. इमेति यथावुत्तअस्से सन्धायाह । **सब्बे**ति सहस्समत्तापि । **सहिता**ति समानजवताय समानगमनताय च गतियं सहिता, अज्जमज्जं अनूनाधिकगमनाति अत्थो । चतूहि पादेहि कमन्ति गच्छन्तीति **चतुक्कमा** । **समं वहन्ती**ति “सहिता”ति पदेन वुत्तमेवत्थं पाकटतरं करोति । **मुदुका**ति मुदुसभावा, भद्रा आजानीयाति अत्थो । तेनाह “**अनुद्धता**”ति, उद्धतरहिता खोभं अकरोन्ताति अत्थो । **आमोदमाना**ति पमोदमाना, अखळुङ्कताय अज्जमज्जं रथिकादीनञ्च तुट्ठिं पवेदयन्ताति अत्थो ।

१०२३. धुनन्तीति चामरभारं केसरभारं वालधिञ्च विधुनन्ति । **वगन्ती**ति कदाचि पदे पदं निक्खिपन्ता वगनेन गमनेन गच्छन्ति । **पतन्ती**ति कदाचि पवत्तन्ति, लङ्घन्तीति अत्थो । “**प्लवन्ती**”ति च केचि पठन्ति, सोयेवत्थो । **अब्भुद्धुनन्ता**ति कम्मसिप्पिना सुकते सुट्ठु निम्मिने खुद्दकघण्टादिअस्सालङ्कारे अभिउद्धुनन्ता अधिकं उद्धुनन्ता । **तेसन्ति** तेसं पिळन्धनानं ।

१०२४. रथस्स घोसोति यथावुत्तो रथनिग्घोसो । **अपिळन्धनान चा**ति अ-कारो निपातमत्तं । पिळन्धनानं आभरणानं । अपिळन्धनन्ति च आभरणपरियायोति वा वदन्ति, रथस्सानं आभरणानञ्चघोसोति अत्थो । **खुरस्सनादो**ति तुरङ्गानं खुरनिपातसद्दो । किञ्चापि अस्सा आकासेन गच्छन्ति, मधुरस्स पन खुरनिपातसद्दस्स उपलब्धिहेतुभूतेन कम्मुना तेसं खुरनिक्खेपे खुरनिक्खेपे पटिघातो लब्धतीति वदन्ति । **अभिहिंसनाय चा**ति अस्सानं अधिकहिंसनेन च, अन्तरन्तरा अस्सेहि पवत्तितहेसनेन चाति अत्थो । “अभिहेसनाय चा”ति केचि पठन्ति । **समितस्सा**ति समुदितस्स दिब्बजनस्स घोसो च सुवग्गु सुमधुरं सुय्यति । किं वियाति आह “**गन्धब्बतूरियानि विचित्रसंवने**”ति, चित्रलतावने गन्धब्बदेवपुत्तानं पञ्चङ्गिकतूरियानि विय । तूरियसन्निस्सितो हि सद्दो “तूरियानी”ति वुत्तो निस्सयवोहारेन । “गन्धब्बतूरियान च विचित्रसंवने”ति च पाठो, “तूरियानञ्च”इति अनुनासिकं आनेत्वा योजेतब्बं । अपरे “गन्धब्बतूरियानि विचित्रपवने”ति पठन्ति ।

१०२५. रथे ठिताताति रथे ठिता एता । **मिगमन्दलोचना**ति मिगच्छापिकानं विय मुदुसिनिद्धदिट्ठिनिपाता । **आळारपम्हा**ति बहलसङ्गतपखुमा, गोपखुमाति अत्थो । **हसिता**ति पहसिता, पहंसितमुखाति अत्थो । **पियंवदा**ति पियवादिनियो । **वेळुरियजालावतता**ति वेळुरियमणिमयेन जालेन छादितसरीरा । **तनुच्छवा**ति सुखुमच्छवियो । **सदेवा**ति सदा एव सब्बकालमेव । **गन्धब्बसूरगपूजिता**ति गन्धब्बदेवताहि चेव अपराहि च अगगदेवताहि लद्धपूजा ।

१०२६. ता रत्तरत्तम्बरपीतवाससाति रजनीयरूपा च रत्तपीतवत्था च । **अभिरत्तलोचना**ति विसेसतो रत्तराजीहि उपसोभितनयना । **कुले सुजाता**ति सिन्धवकुले सुजाता विसिद्धदेवनिकाये सम्भवा । **सुतनू**ति सुन्दरसरीरा । **सुचिम्हिता**ति सुद्धसितकरणा ।

१०२७. ता कम्बुकेयूरधराति सुवण्णमयकेयूरधरा । **सुमज्झिमा**ति विलगमज्झा । **ऊरुथनूपपन्ना**ति सम्पन्नऊरुथना, कदलिकवन्धसदिसऊरु चेव समुगसदिसथना च । **वट्टङ्गुलियो**ति अनुपुब्बतो वट्टङ्गुलियो । **सुमुखा**ति सुन्दरमुखा, पमुदितमुखा वा । **सुदस्सना**ति दस्सनीया ।

१०२८. अज्जाति एकच्चा । **सुवेणी**ति सुन्दरकेसवेणियो । **सुसू**ति दहरा । **मिस्सकेसियो**ति रत्तमालादीहि मिस्सितकेसवट्ठियो । कथं? **समं विभत्ताहि पभस्सराहि चा**ति, समं अज्जमज्जसदिसं नानाविभत्तवसेन विभत्ताहि सुवण्णचीरादिखचिताहि इन्दनीलमणिआदयो विय पभस्सराहि केसवट्ठीहि मिस्सितकेसियोति योजना । **अनुब्बता**ति

अनुकूलकिरिया । ताति अच्छरायो ।

१०२९. चन्दनसारवोसिताति सारभूतेन दिब्बचन्दनेन उल्लित्ता विच्छुरिता ।

१०३१. कण्ठेसूतिआदिना गीवूपगहत्थूपगपादूपगसीसूपगादिआभरणानि दस्सेति । ओभासयन्तीति कण्ठेसु यानि पिळन्धनानि, तेहि ओभासयन्तीति योजना । एवं सेसेसुपि । अब्भुद्वयन्ति अभिउग्गच्छन्तो, “अब्भुद्वस”न्तिपि पाठो, सोयेवत्थो । सारदिकोति सरदकालिको । भाणुमाति सूरियो । सो हि अब्भादिदोसविरहेन दसपि दिसा सुट्ठु ओभासेति ।

१०३२. वातस्स वेगेन चाति मनुज्जगन्धूपहारं सट्ठूपहारज्ज करोन्तेन उपहरन्तेन विय वायन्तेन वातस्स वेगेन रथतुरङ्गवेगेन च । मुज्जन्तीति विस्सज्जेन्ति । रुचिरन्ति पज्जङ्गितूरियानि विय उपरूपरि रुचिदायकं । सुचिन्ति सुद्धं असंसट्ठं । सुभन्ति मनुज्जं । सब्बेहि विज्जूहि सुतब्बरूपन्ति सब्बेहिपि विज्जुजातिकेहि गन्धब्बसमयज्जूहि सोतब्बं सवनीयं उत्तमसभावं घोसं मुज्जन्तीति योजना ।

१०३३. उय्यानभूम्याति उय्यानभूमियं । दुवद्धतोति द्वीहि अद्धपस्सेहि । “दुभतो च ठिता”तिपि पठन्ति, सोयेवत्थो । रथाति रथे । नागाति नागे । उपयोगत्थे हि एतं पच्चत्तवचनं । सरोति रथनागतूरियानि पटिच्च निब्बत्तो सरो । देविन्दाति देवपुत्तं आलपति । वीणा यथा पोक्खरपत्तबाहुभीति यथा वीणा सम्मदेव योजितेहि दोणिपत्तबाहुदण्डेहि तंतंमुच्छनानुरूपं अवट्ठितेहि वादियमाना सुणन्तं जनं पमोदेति, एवं तं रथादयो अत्तनो सरेन पमोदयन्ति । सुसिक्खितभावेन पोक्खरभावं सुन्दरभावं पत्तेहि वीणावादकस्स हत्थेहि पवादिता वीणा यथा महाजनं पमोदेति, एवं तं रथादयो अत्तनो सरेन पमोदयन्तीति ।

१०३४. इमासु वीणासूति गाथाय अयं सङ्केपत्थो — इमासु उज्जुकोटिवट्ठब्रह्मीनन्दिनीतिसरआदिभेदासु बहूसु वीणासु सिनिद्धमधुरस्सरताय वग्गूसु ततो एव मनुज्जरूपासु हृदयेरितं हृदयङ्गमं हृदयहारिणि पीतिं पीतिनिमित्तं पवज्जमानासु पवादियमानासु अच्छरा देवकज्जा पीतिवेगुक्खितताय अत्तनो सुसिक्खितताय च दिब्बपदुमेसु भमन्ति नच्चं दस्सेन्तियो सज्जरन्ति ।

१०३५. इमानीति इदं पच्चेकं योजेतब्बं “इमानि गीतानि, इमानि वादितानि, इमानि नच्चानि चा”ति । समेन्ति एकतोति एकज्जं समरसानि होन्ति । अथ वा समेन्ति एकतोति एकतो एकज्जं समानि समरसानि करोन्ति, तन्तिस्सरं गीतस्सरेन, गीतस्सरज्ज तन्तिस्सरेन संसन्दन्तियो नच्चनेन यथाधिगते हस्सादिरसे अपरिहापेन्तियो समेन्ति समानेन्तीति अत्थो । अत्थेत्थ नच्चन्ति अत्थेत्थ अच्छरा ओभासयन्तीति एवं गीतादीनि समरसे करोन्तियो अथ अज्जा एकच्चा अच्छरा एत्थ एतस्मिं तव रथे नच्चन्ति, अथ अज्जा वरित्थियो उत्तमित्थियो नच्चं पस्सन्तियो अत्तनो सरीरोभासेन चेव वत्थाभरणओभासेन च एत्थ एतस्मिं पदेसे उभतो द्वीसु पस्सेसु दसपि दिसा केवलं ओभासयन्ति विज्जोतयन्तीति अत्थो ।

१०३६. सोति सो त्वं एवंभूतो । तूरियगणप्पबोधनोति दिब्बतूरियसमूहेन कतपीतिपबोधनो । महीयमानोति पूजीयमानो । वजिरावुधोरिवाति इन्दो विय ।

१०३७. उपोसथं कं वा तुवं उपावसीति अज्जेहिपि उपोसथो उपवसीयति, त्वं कं वा कीदिसं नाम उपोसथं उपवसीति पुच्छति । धम्मचरियन्ति दानादिपुज्जपटिपत्तिं । वतन्ति वतसमादानं । अभिरोचयीति अभिरोचेसि, रुच्चित्वा

पूरेसीति अत्थो । “अभिराधयी”तिपि पाठो, साधेसि निष्फादेसीति अत्थो ।

१०३८. इदन्ति निपातमत्तं, इदं वा फलन्ति अधिष्पायो । **अभिरोचसेति** अभिभवित्वा विज्जोतसि ।

एवं महाथेरेन पुट्टो देवपुत्तो तमत्थं आचिक्खि । तेन वुत्तं —

१०४०. सो देवपुत्तो अत्तमनो, मोगल्लानेन पुच्छितो ।
पज्जं पुट्टो वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं”न्ति ॥

१०४१. जितिन्द्रियं बुद्धमनोमनिक्कमं, नरुत्तमं कस्सपमग्गपुग्गलं ।
अवापुरन्तं अमतस्स द्वारं, देवातिदेवं सतपुज्जलक्खणं ॥

१०४२. तमद्दसं कुज्जरमोघतिण्णं, सुवण्णसिङ्गीनदबिम्बसादिसं ।
दिस्वान तं खिप्पमहुं सुचीमनो, तमेव दिस्वान सुभासितद्धजं ॥

१०४३. तमन्नपानं अथवापि चीवरं, सुचिं पणीतं रससा उपेतं ।
पुष्पाभिकिण्णमिह सके निवेसने, पतिट्ठपेसिं स असङ्गमानसो ॥

१०४४. तमन्नपानेन च चीवरेन च, खज्जेन भोज्जेन च सायनेन च ।
सन्तप्पयित्वा द्विपदानमुत्तमं, सो सग्गसो देवपुरे रमामहं ॥

१०४५. एतेनुपायेन इमं निरग्गळं, यज्जं यजित्वा तिविधं विसुद्धं ।
पहायहं मानुसकं समुस्सयं, इन्दूपमो देवपुरे रमामहं ॥

१०४६. आयुज्जं वण्णज्जं सुखं बलज्जं, पणीतरूपं अतिकङ्कता मुनि ।
अन्नज्जं पानज्जं बहुं सुसङ्कतं, पतिट्ठपेतब्बमसङ्गमानसे ॥

१०४७. नयिमस्मिं लोके परस्मिं वा पन, बुद्धेन सेट्ठो व समो व विज्जति ।
आहुनेय्यानं परमाहुतिं गतो, पुज्जत्थिकानं विपुलप्फलेसिनं”न्ति ॥

१०४१. तत्थ **जितिन्द्रियन्ति** मनच्छट्ठानं इन्द्रियानं बोधिमूलेयेव अग्गमग्गेन जितत्ता निब्बिसेवनभावस्स कतत्ता जितिन्द्रियं । अभिज्जेय्यादीनं अभिज्जेय्यादिभावतो अनवसेसतो अभिसम्बुद्धत्ता बुद्धं । पुरिपुण्णवीरियताय **अनोमनिक्कमं** चतुरङ्गसमन्नागतस्स वीरियस्स चतुब्बिधसम्मप्यधानस्स च पारिपूरियाति अत्थो । **नरुत्तमन्ति** नरानं उत्तमं द्विपदुत्तमं । **कस्सपन्ति** भगवन्तं गोत्तेन वदति । **अवापुरन्तं अमतस्स** द्वारन्ति कोणागमनस्स भगवतो सासनन्तरधानतो पभुति पिहितं निब्बानमहानगरस्स द्वारं अरियमग्गं विवरन्तं । **देवातिदेवन्ति** सब्बेसम्पि देवानं अतिदेवं । **सतपुज्जलक्खणन्ति** अनेकसतपुज्जवसेन निब्बत्तमहापुरिसलक्खणं ।

१०४२. **कुज्जरन्ति** किलेसपटिसत्तुनिम्मदनेन कुज्जरसदिसं, महानागन्ति अत्थो । चतुन्नं ओघानं संसारमहोघस्स

तरितत्ता ओघतिण्णं । सुवण्णसिङ्गीनदबिम्बसादिसन्ति सिङ्गीसुवण्णजम्बुनदसुवण्णरूपसदिसं,
कञ्चनसन्निभत्तचन्ति अत्थो । दिस्वान तं खिप्पमहुं सुचीमनोति तं कस्सपसम्मासम्बुद्धं दिस्वा खिप्पं तावदेव
“सम्मासम्बुद्धो भगवा”ति पसादवसेन किलेसमलापगमनेन सुचिमनो विसुद्धमनो अहोसिं, तच्च खो तमेव दिस्वान तं
दिस्वा एव । सुभासितद्धजन्ति धम्मद्धजं ।

१०४३. तमन्नपानन्ति तम्हि भगवति अन्नञ्च पानञ्च । अथवापि चीवरन्ति अथ चीवरम्पि । रससा उपेतन्ति
रसेन उपेतं सादुरसं, उळारन्ति अत्थो । पुष्पाभिकिण्णम्हीति गन्थितेहि च अगन्थिकेहि च पुष्फेहि ओलम्बनवसेन
सन्थरणवसेन च अभिकिण्णे । पतिट्टपेसिन्ति पटिपादेसिं अदासिं । असङ्गमानसोति कत्थचि अलग्गचित्तो सो अहन्ति
योजना ।

१०४४. सग्सोति अपरापरूपपत्तिवसेन सगो सगो, तत्थापि च देवपुरे सुदस्सनमहानगरे । रमामीति कीळामि
मोदामि ।

१०४५. एतेनुपायेनाति गोपालब्राह्मणकाले ससावकसङ्घस्स कस्सपभगवतो यथा असदिसदानं अदासिं, एतेन
उपायेन । इमं निरग्गळं यज्जं यजित्वा तिविधं विसुद्धन्ति अनावटद्वारताय मुत्तचागताय च निरग्गळं, तीसुपि कालेसु
तीहि द्वारेहि करणकारापनानुस्सरणविधीहि सम्पन्नताय तिविधं, तत्थ संकिलेसाभावेन विसुद्धं
अपरिमितधनपरिच्चागभावेन महाचागताय यज्जं यजित्वा, महादानं दत्त्वाति अत्थो । तं पन दानं चिरकतम्पि
खेत्तवत्थुचित्तानं उळारताय अन्तरन्तरा अनुस्सरणेन अत्तनो पाकटं आसन्नं पच्चक्खं विय उपट्ठितं गहेत्वा आह
“इम”न्ति ।

१०४६. एवं देवपुत्तो अत्तना कतकम्मं थेरस्स कथेत्वा इदानि तादिसाय सम्पत्तिया परेपि पतिट्टापेतुकामतं तथागते च
उत्तमं अत्तनो पसादबहुमानं पवेदेन्तो “आयुज्ज वण्णज्जा”ति आदिना गाथाद्वयमाह । तत्थ अभिकङ्कताति इच्छन्तेन ।
मुनीति थेरं आलपति ।

१०४७. नयिमस्मिं लोकेति देवपुत्तो अत्तनो पच्चक्खभूतं लोकं वदति । परस्मिन्ति ततो अज्जस्मिं । एतेन सब्बेपि
सदेवके लोके दस्सेति । समो च विज्जतीति सेट्ठो ताव तिट्ठतु, समो एव न विज्जतीति अत्थो । आहुनेय्यानं परमाहुतिं
गतोति इमस्मिं लोके यत्तका आहुनेय्या नाम, तेसु सब्बेसु परमाहुतिं परमं आहुनेय्यभावं गतो । “दक्खिण्येय्यानं परमगतं
गतो”ति वा पाठो, तत्थ परमगतन्ति परमं अग्गभावं, अग्गदक्खिण्येय्यभावन्ति अत्थो । केसन्ति आह “पुज्जत्थिकानं
विपुलप्फलेसिन”न्ति, पुज्जेन अत्थिकानं विपुलं महन्तं पुज्जफलं इच्छन्तानं, तथागतो एव लोकस्स पुज्जक्खेत्तन्ति
दस्सेति । केचि पन “आहुनेय्यानं परमगतं गतो”ति पठन्ति, सोयेवत्थो ।

एवं कथेन्तमेव तं थेरो कल्लचित्तं मुदुचित्तं विनीवरणचित्तं उदग्गचित्तं पसन्नचित्तञ्च जत्वा सच्चानि पकासेसि । सो
सच्चपरियोसाने सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । अथ थेरो मनुस्सलोकं आगन्त्वा भगवतो तमत्थं अत्तना च देवपुत्तेन च
कथितनियामेनेव आरोचेसि । सत्था तमत्थं अट्ठप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरियाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका
अहोसीति ।

महारथविमानवण्णना निट्ठिता ।

इति परमत्थदीपनिया खुद्दकट्टकथाय विमानवत्थुस्मिं

चुद्दसवत्थुपटिमण्डितस्स पञ्चमस्स महारथवग्गस्स

अत्थवण्णना निट्ठिता ।

६. पायासिवग्गो

१. पठमअगारियविमानवण्णना

यथा वनं चित्तलतं पभासतीति अगारियविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन राजगहे एकं कुलं उभतोपसन्नं होति सीलाचारसम्पन्नं ओपानभूतं भिक्खूनं भिक्खुनीनं । ते द्वे जयम्पतिका रतनत्तयं उद्विस्स यावजीवं पुञ्ञानि कत्वा ततो चुता तावतिंसेसु निब्बत्तिसु, तेसं द्वादसयोजनिकं कनकविमानं निब्बत्ति । ते तत्थ दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ति । अथायस्मा महामोग्गल्लानोतिआदि हेट्ठा वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

१०४८ यथा वनं चित्तलतं पभासति, उय्यानसेट्ठं तिदसानमुत्तमं ।
तथूपमं तुह्मिदं विमानं, ओभासयं तिट्ठति अन्तलिक्खे ॥

१०४९ देविद्धिपत्तोसि महानुभावो, मनुस्सभूतो किमकासि पुञ्ञं ।
केनासि एवं जलितानुभावो, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

थेरो पुच्छि ।

१०५० सो देवपुत्तो अत्तमनो, मोग्गल्लानेन पुच्छितो ।
पज्झं पुट्ठो वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१०५१ अहञ्च भरिया च मनुस्सलोके, ओपानभूता घरमावसिम्ह ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्ता, सक्कच्च दानं विपुलं अदम्ह ॥

१०५२ तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ —

अत्तनो सम्पत्तिं ब्याकासि । गाथासुपि अपुब्बं नत्थि ।

पठमअगारियविमानवण्णना निट्ठिता ।

२. दुतियअगारियविमानवण्णना

यथा वनं चित्तलतन्ति दुतियअगारियविमानं । एत्थापि अट्ठुप्पत्ति अनन्तरसदिसाव ।

१०५४ यथा वनं चित्तलतं पभासति, उय्यानसेट्टं तिदसानमुत्तमं ।
तथूपमं तुहमिदं विमानं, ओभासयं तिट्ठति अन्तलिक्खे ॥

१०५५ देविद्धिपत्तोसि महानुभावो,
मनुस्सभूतो किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावो,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥ — पुच्छि ।

१०५६ सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं' ॥
१०५७ अहञ्च भरिया च मनुस्सलोके, ओपानभूता घरमावसिम्ह ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्ता, सक्कच्च दानं विपुलं अदम्ह ॥

१०५८ तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥ —

अत्तनो सम्पत्तिं व्याकासि । गाथासुपि अपुब्बं नत्थि ।

दुतियअगारियविमानवण्णना निट्ठिता ।

३. फलदायकविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणन्ति फलदायकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन रज्जो बिम्बिसारस्स अकाले अम्बफलानि परिभुज्जितुं इच्छा उप्पज्जि । सो आरामपालं आह — “मय्हं खो, भणे, अम्बफलेसु इच्छा उप्पन्ना, तस्मा अम्बानि मे आनेत्वा देही'ति । “देव, नत्थि अम्बेसु अम्बफलं, अपिचाहं तथा करोमि, सचे देवो किञ्चि कालं आगमेति, यथा अम्बा न चिरस्सेव फलं गणहन्ती'ति । “साधु, भणे, तथा करोही'ति । आरामपालो आरामं गन्त्वा अम्बरुक्खमूलेसु पंसुं अपनेत्वा तादिसं पंसुं आकिरि, तादिसञ्च उदकं आसिञ्चि, यथा न चिरस्सेव अम्बरुक्खा सच्छिन्नपत्ता अहेसुं । अथ नं पंसुं अपनेत्वा फारुसककसटमिस्सकं पाकतिकं पंसुं आकिरित्वा साधुकं उदकं अदासि । तदा अम्बरुक्खा न चिरेनेव कोरकिता पल्लविता कुटमलकजाता हुत्वा पुप्फिंसु, अथ सलाटुकजाता हुत्वा फलानि गणिंसु । तत्थेकस्मिं अम्बरुक्खे पठमतं चत्तारि फलानि मनोसिलाचुण्णपिञ्जरवण्णानि सम्पन्नगन्धरसानि परिणतानि अहेसुं ।

सो तानि गहेत्वा “रज्जो दस्सामी'ति गच्छन्तो अन्तरामग्गे आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं पिण्डाय चरमानं दिस्वा चिन्तेसि “इमानि अम्बानि अगगफलभूतानि इमस्स अय्यस्स दस्सामि, कामं मं राजा हनतु वा पब्बाजेतु वा, रज्जो हि दिन्ने दिट्ठधम्मे पूजामत्तं अप्पमत्तकं फलं, अय्यस्स दिन्ने पन दिट्ठधम्मिकम्पि सम्परायिकम्पि अपरिमाणं फलं भविस्सती'ति । एवं पन चिन्तेत्वा तानि फलानि थेरस्स दत्त्वा राजानं उपसङ्कमित्वा रज्जो तमत्थं आरोचेसि । तं सुत्वा राजा राजपुरिसे आणापेसि “वीमंसथ ताव, भणे, यथायं आहा'ति । थेरो पन तानि फलानि भगवतो उपनामेसि । भगवा तेसु एकं सारिपुत्तथेरस्स, एकं महामोग्गल्लानतथेरस्स, एकं महाकस्सपत्थेरस्स दत्त्वा एकं अत्तना परिभुज्जि । पुरिसा तं पवत्तिं

रज्जो आरोचेसुं ।

राजा तं सुत्वा “धीरो वतायं पुरिसो, यो अत्तनो जीवितम्पि परिच्चजित्वा पुञ्जपसुतो अहोसि, अत्तनो परिस्समञ्च ठानगतमेव अकासी”ति तुट्ठचित्तो तस्स एकं गामवरं वत्थालङ्कारादीनि च दत्त्वा “यं तथा भणे अम्बफलदानेन पुञ्जं पसुतं, ततो मे पत्तिं देही”ति आह । सो “देमि, देव, यथासुखं पत्तिं गण्हाही”ति अवोच । आरामपालो अपरभागे कालं कत्वा तावतिंसेसु उप्पज्जि, तस्स सोळसयोजनिकं कनकविमानं निब्बत्ति सत्तसतकूटागारपटिमण्डितं । तं दिस्वा आयस्मा महामोगल्लानो पुच्छि —

१०६०: उच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो सोळस योजनानि ।

कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

१०६१: तत्थच्छसि पिवसि खादसि च, दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।

अट्ठट्ठका सिक्खिता साधुरूपा, दिब्बा च कज्जा तिदसचरा उळारा ।

नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति ॥

१०६२: देविद्धिपत्तोसि महानुभावो...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१०६३: सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१०६४: फलदायी फलं विपुलं लभति, ददमुजुगतेसु पसन्नमानसो ।

सो हि पमोदति सग्गतो तिदिवे, अनुभोति च पुञ्जफलं विपुलं ॥

१०६५: तवेवाहं महामुनि, अदासिं चतुरो फले ॥

१०६६: तस्मा हि फलं अलमेव दातुं, निच्चं मनुस्सेन सुखत्थिकेन ।

दिब्बानि वा पत्थयता सुखानि, मनुस्ससोभग्गतमिच्छता वा ॥

१०६७: तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ — सोपिस्स ब्याकासि ।

१०६१. तत्थ अट्ठट्ठकाति एकेकस्मिं कूटागारे अट्ठट्ठका चतुसट्ठिपरिमाणा । साधुरूपाति रूपसम्पत्तिया च सीलाचारसम्पत्तिया च सिक्खासम्पत्तिया च सुन्दरसभावा । दिब्बा च कज्जाति देवच्छरायो । तिदसचराति तिदसेसु सुखाचारा सुखविहारिनियो । उळाराति उळारविभवा ।

१०६४. फलदायीति अत्तना अम्बफलस्स दिन्नत्ता अत्तानं सन्धाय वदति । फलन्ति पुञ्जफलं । विपुलन्ति महन्तं लभति मनुस्सलोके पतिट्ठितोति अधिप्पायो । ददन्ति ददन्तो दानहेतु । उजुगतेसूति उजुपटिपन्नेसु । सग्गतोति उप्पज्जनवसेन सग्गं गतो, तत्थापि तिदिवे तावतिसंभवेन अनुभोति च पुञ्जफलं विपुलं यथाहं, एवं अज्जोपीति अत्थो ।

१०६६. तस्माति यस्मा चतुन्नं फलानं दानमत्तेन ईदिसी सम्पत्ति अधिगता, तस्मा । अलमेव युत्तमेव । निच्चन्ति सब्बकालं । दिब्बानीति देवलोकपरियापन्नानि । मनुस्ससोभग्गतन्ति मनुस्सेसु सुभगभावं । सेसं वुत्तनयमेव ।

फलदायकविमानवण्णना निट्ठिता ।

४. पठमउपस्सयदायकविमानवण्णना

चन्दो यथा विगतवलाहके नभेति उपस्सयदायकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन अज्जतरो भिक्खु गामकावासे वस्सं वसित्वा वुत्थवस्सो पवारेत्वा भगवन्तं वन्दितुं राजगहं गच्छन्तो अन्तरामग्गे सायं अज्जतरं गामं पविसित्वा वसनट्ठानं परियेसन्तो अज्जतरं उपासकं दिस्वा पुच्छि — “उपासक, इमस्मिं गामे अत्थि किञ्चि पब्बजितानं वसनयोगट्ठान”न्ति । उपासको पसन्नचित्तो गेहं गन्त्वा भरियाय सद्धिं मन्तेत्वा थेरस्स वसनयोगं ठानं परिच्छिन्दित्वा तत्थ आसनं पज्जापेत्वा पादोदकं पादपीठं उपट्ठपेत्वा थेरं पवेसेत्वा तस्मिं पादे धोवन्ते पदीपं उज्जालेत्वा मज्जे पच्चत्थरणानि पज्जापेत्वा अदासि । स्वातनाय च निमन्तेत्वा थेरस्स दुतियदिवसे भोजेत्वा पानकत्थाय गुळपिण्डञ्च दत्त्वा थेरं गच्छन्तं अनुगन्त्वा निवत्ति । सो अपरेन समयेन सह भरियाय कालं कत्वा तावतिसभवने द्वादसयोजनिके कनकविमाने निव्वत्ति । तं आयस्मा महामोगल्लानो द्वीहि गाथाहि पटिपुच्छि —

१०६९:चन्दो यथा विगतवलाहके नभे, ओभासयं गच्छति अन्तलिक्खे ।
तथूपमं तुह्ममिदं विमानं, ओभासयं तिट्ठति अन्तलिक्खे ॥

१०७०:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो, मनुस्सभूतो किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावो, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

सो देवपुत्तो इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

१०७१:सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥
१०७२:अहञ्च भरिया च मनुस्सलोके, उपस्सयं अरहतो अदम्ह ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्ता, सक्कच्च दानं विपुलं अदम्ह ॥

१०७३:तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥
तत्थ गाथासु यं वत्तब्बं, तं हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

पठमउपस्सयदायकविमानवण्णना निट्ठिता ।

५. दुतियउपस्सयदायकविमानवण्णना

सूरियो यथा विगतवलाहके नभेति दुतियउपस्सयदायकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन सम्बहुला भिक्खू गामकावासे वस्सं वसित्वा भगवन्तं दस्सनाय राजगहं उद्दिस्स गच्छन्ता सायं अज्जतरं गामं सम्पापुणिसु । सेसं अनन्तरविमानसदिसमेव ।

१०७५सूरियो यथा विगतवलाहके नभे...पे०... ॥
(यथा पुरिमविमानं, तथा वित्थारेतब्बं ।)

१०७९वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥
तत्थ गाथासुपि अपुब्बं नत्थि ।
दुतियउपस्सयदायकविमानवण्णना निट्ठिता ।

६. भिक्खादायकविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणं विमानन्ति भिक्खादायकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन अज्जतरो भिक्खु अद्धानमग्गपटिपन्नो अज्जतरं गामं पिण्डाय पविट्ठो एकस्स घरद्दारे अट्ठासि । तत्थ अज्जतरो पुरिसो धोतहत्थपादो “भुज्जिस्सामी”ति निसिन्नो भोजनं उपनेत्वा पातिया पक्खित्ते तं भिक्खुं दिस्वा पातिया भत्तं तस्स भिक्खुनो पत्ते आकिरन्तो तेन “एकदेसमेव देही”ति वुत्तोपि सब्बमेव आकिरि । सो भिक्खु अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । सो पुरिसो “छातज्झत्तस्स भिक्खुनो मया अभुज्जित्वा भत्तं दिन्न”न्ति अनुस्सरन्तो उळारं पीतिसोमनस्सं पटिलभि । सो अपरभागे कालं कत्वा तावत्तिसेसु द्वादसयोजनिके कनकविमाने निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानत्थेरो देवचारिकं चरन्तो महतिया देविद्धिया विरोचमानं दिस्वा इमाहि गाथाहि पटिपुच्छि —

१०८१:उच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो द्वादस योजनानि ।
कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

१०८२:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो...पे०...
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥

सोपि तस्स इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

१०८३:सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥
१०८४:अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, दिस्वान भिक्खुं तसितं किलन्तं ।
एकाहं भिक्खुं पटिपादयिस्सं, समङ्गि भत्तेन तदा अकासिं ॥

१०८५:तेन मेतादिसो वण्णो...पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥

१०८४. तत्थ एकाहं भिक्खन्ति एकं अहं भिक्खामत्तं, एकं भत्तवट्ठितकन्ति अत्थो । पटिपादयिस्सन्ति पटिपादेसिं अदासिं । समङ्गि भत्तेनाति भत्तेन समङ्गीभूतं, लद्धभिक्खन्ति अत्थो । एवं महाथेरो तेन देवपुत्तेन अत्तनो सुचरितकम्मे पकासिते सपरिवारस्स तस्स धम्मं देसेत्वा मनुस्सलोकमागतो, तं पवत्तिं सम्मासम्बुद्धस्स कथेसि । सत्था तं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तमहाजनस्स धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

भिक्खादायकविमानवण्णना निट्ठिता ।

७. यवपालकविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणं विमानन्ति यवपालकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन राजगहे अञ्जतरो दुग्गतदारको यवखेत्तं रक्खति । सो एकदिवसं पातरासत्थाय कुम्मासं लभित्वा “खेत्तं गन्त्वा भुज्जिस्सामी”ति तं कुम्मासं गहेत्वा यवखेत्तं गन्त्वा रुक्खमूले निसीदि । तस्मिं खणे अञ्जतरो खीणासवत्थेरो मग्गप्पटिपन्नो उपकट्ठे काले तं ठानं पत्वा यवपालकेन निसिन्नं रुक्खमूलं उपसङ्कमि । यवपालको वेलं ओलोकेत्वा “कच्चि, भन्ते, आहारो लब्धो”ति आह । थेरो तुण्ही अहोसि । सो अलद्धभावं जत्वा “भन्ते, उपकट्ठा वेला, पिण्डाय चरित्वा भुज्जितुं न सक्का, मय्हं अनुकम्पाय इमं कुम्मासं परिभुज्जथा”ति वत्वा थेरस्स तं कुम्मासं अदासि । थेरो तं अनुकम्पन्तो तस्स पस्सन्तस्सेव तं परिभुज्जित्वा अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । सोपि दारको “सुदिन्नं वत मया ईदिसस्स कुम्मासदानं ददन्तेना”ति चित्तं पसादेत्वा अपरभागे कालं कत्वा तावतिसभवने वुत्तनयेनेव विमाने निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोगल्लानत्थेरो इमाहि गाथाहि पटिपुच्छि —

१०८७. उच्चमिदं मणिथूणं विमानं...पे०...
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

सोपि तस्स इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

१०८९. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१०९०. अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, अहोसिं यवपालको ।
अद्वसं विरजं भिक्खुं, विप्पसन्नमनाविलं ॥

१०९१. तस्स अदासहं भागं, पसन्नो सेहि पाणिभि ।
कुम्मासपिण्डं दत्वान, मोदामि नन्दने वने ॥

१०९२. तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

तत्थ गाथासुपि अपुब्बं नत्थि ।

यवपालकविमानवण्णना निड्डिता ।

८. पठमकुण्डलीविमानवण्णना

अलङ्कतो मल्यधरो सुवत्थोति कुण्डलीविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन द्वे अग्गसावका सपरिवारा कासीसु चारिकं चरन्ता सूरियत्थङ्गमनवेलायं अञ्जतरं विहारं पापुणिसु । तं पवत्तिं सुत्वा तस्स विहारस्स गोचरगामे अञ्जतरो उपासको थेरे उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा पादधोवनं पादब्भञ्जनतेलं मज्जपीठं पच्चत्थरणं पदीपियञ्च उपनेत्वा स्वातनाय च निमन्तेत्वा दुतियदिवसे महादानं पवत्तेसि, थेरा तस्स अनुमोदनं वत्वा पक्कमिंसु । सो अपरेन समयेन कालं कत्वा तावतिसेसु द्वादसयोजनिके कनकविमाने निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोगल्लानत्थेरो इमाहि गाथाहि पटिपुच्छि —

१०९४: अलङ्कृतो मल्यधरो सुवत्थो, सुकुण्डली कप्पितकेसमस्सु ।
आमुत्तहत्थाभरणो यसस्सी, दिब्बे विमानम्हि यथापि चन्दिमा ॥

१०९५: दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं, अट्ठट्ठका सिक्खिता साधुरूपा ।
दिब्बा च कज्जा तिदसचरा उळारा, नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति ॥

१०९६: देविद्धिपत्तोसि महानुभावो... पे०...
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥

सोपि तस्स इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

१०९७: “सो देवपुत्तो अत्तमनो... पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१०९८: अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, दिस्वान समणे सीलवन्ते ।
सम्पन्नविज्जाचरणे यसस्सी, बहुस्सुते तण्हक्खयूपपन्ने ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्तो, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

१०९९: तेन मेतादिसो वण्णो... पे०...
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥

१०९४. तत्थ सुकुण्डलीति सुन्दरेहि कुण्डलेहि अलङ्कृतकण्णो । “सकुण्डली”तिपि पाठो, सदिसं कुण्डलं सकुण्डलं, तं अस्स अत्थीति सकुण्डली, युत्तकुण्डली अज्जमज्जञ्च तुहञ्च अनुच्छविककुण्डलीति अत्थो । कप्पितकेसमस्सूति सम्माकप्पितकेसमस्सु । आमुत्तहत्थाभरणोति पटिमुक्कअङ्गुलियादिहत्थाभरणो ।

१०९८. तण्हक्खयूपपन्नेति तण्हक्खयं अरहत्तं, निब्बानमेव वा उपगते, अधिगतवन्तेति अत्थो । सेसं वुत्तनयमेव ।

पठमकुण्डलीविमानवण्णना निट्ठिता ।

९. दुतियकुण्डलीविमानवण्णना

अलङ्कृतो मल्यधरो सुवत्थोति दुतियकुण्डलीविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन द्वे अग्गसावका कासीसु जनपदचारिकं चरन्तातिआदि सब्बं अनन्तरसदिसमेव ।

११०१: अलङ्कृतो मल्यधरो सुवत्थो, सुकुण्डली कप्पितकेसमस्सु ।
आमुत्तहत्थाभरणो यसस्सी, दिब्बे विमानम्हि यथापि चन्दिमा ॥

११०२: दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।
अट्ठट्ठका सिक्खिता साधुरूपा ।

दिब्बा च कज्जा तिदसचरा उळारा, नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति ॥

११०३:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥ — पुच्छि ।

११०४:सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं' ॥

११०५:अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, दिस्वान समणे साधुरूपे ।

सम्पन्नविज्जाचरणे यसस्सी, बहुस्सुते सीलवन्ते पसन्ने ।

अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्तो, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

११०६:तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥

गाथासुपि अपुब्बं नत्थि ।

दुतियकुण्डलीविमानवण्णना निट्ठिता ।

१०. (उत्तर) पायासिविमानवण्णना

या देवराजस्स सभा सुधम्माति उत्तरविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति परिनिब्बुते धातुविभागे च कते तत्थ तत्थ थूपेसु पतिट्ठापियमानेसु धम्मविनयं सङ्गायितुं उच्चिनित्वा गहितेसु महाकस्सपप्पमुखेसु महाथेरेसु याव वस्सूपगमना अज्जेसु च थेरेसु अत्तनो अत्तनो परिसाय सद्धिं तत्थ तत्थ वसन्तेसु आयस्मा कुमारकस्सपो पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं सेतब्यनगरं गन्त्वा सिंसपावने वसि । अथ पायासि राजज्जो थेरस्स तत्थ वसनभावं सुत्वा महता जनकायेन परिवुतो तं उपसङ्कमित्वा पटिसन्थारं कत्वा निसिन्नो अत्तनो दिट्ठिगतं पवेदेसि । अथ नं थेरो चन्दिमसूरियूदाहरणादीहि परलोकस्स अत्थिभावं पकासेन्तो अनेकविहितहेतूपमालङ्कृतं दिट्ठिगण्ठिविनिवेठनं नानानयविचित्तं पायासिसुत्तं (दी० नि० २.४०६ आदयो) देसेत्वा तं दिट्ठिसम्पदायं पतिट्ठापेसि ।

सो विसुद्धदिट्ठिको हुत्वा समणब्राह्मणकपणद्धिकादीनं दानं देन्तो अनुळारज्झासयताय लूखं अदासि घासच्छादनमत्तं कणाजकं बिलङ्गदुतियं साणानि च वत्थानि । एवं पन असक्कच्चदानं दत्वा कायस्स भेदा हीनकायं उपपज्जि चातुमहाराजिकानं सहब्यतं । तस्स पन किच्चाकिच्चेसु युत्तप्पयुत्तो उत्तरो नाम माणवो अहोसि दाने ब्यावटो । सो सक्कच्चदानं दत्वा तावतिसकायं उपपन्नो, तस्स द्वादसयोजनिकं विमानं निब्बत्ति । सो कतज्जुतं विभावेन्तो सह विमानेन कुमारकस्सपत्थेरं उपसङ्कमित्वा विमानतो ओरुह पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा अज्जलिं पग्गह् अट्ठासि । तं थेरो —

११०८:या देवराजस्स सभा सुधम्मा, यत्थच्छति देवसङ्घो समग्गो ।

तथूपमं तुहमिदं विमानं, ओभासयं तिट्ठति अन्तलिक्खे ॥

११०९:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥ — गाथाहि पटिपुच्छि ।

१११०:‘सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं’ ॥

११११:‘अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, रज्जो पायासिस्स अहोसिं माणवो ।
लद्धा धनं संविभागं अकासिं, पिया च मे सीलवन्तो अहेसुं ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्तो, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

१११२:‘तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती’ति ॥ —

सो देवपुत्तो तस्स इमाहि गाथाहि ब्याकासि ।

११०८. तत्थ देवराजस्साति सक्कस्स । सभा सुधम्माति एवंनामकं सन्थागारं । यत्थाति यस्सं सभायं । अच्छतीति निसीदति । देवसङ्घोति तावतिसदेवकायो । समग्गोति सहितो सन्निपतितो ।

११११. पायासिस्स अहोसिं माणवोति पायासिराजज्जस्स किच्चाकिच्चकरो दहरताय माणवो, नामेन पन उत्तरो नाम अहोसिं । संविभागं अकासिन्ति अहमेव अभुज्जित्वा यथालद्धं धनं दानमुखे परिच्चजनवसेन संविभजनं अकासिं । अन्नञ्च पानञ्च परिच्चजन्तोति वचनसेसो । अथ वा दानं विपुलं अदासिं । कथं? सक्कच्चं । कीदिसं? अन्नञ्च पानञ्चाति योजेतब्बं ।

(उत्तर) पायासिविमानवण्णना निड्डिता ।

इति परमत्थदीपनिया खुद्दक-अट्ठकथाय विमानवत्थुस्मिं

दसवत्थुपटिमण्डितस्स छट्ठस्स पायासिवग्गस्स

अत्थवण्णना निड्डिता ।

७. सुनिक्खित्तविमानवग्गो

१. चित्तलताविमानवण्णना

यथा वनं चित्तलतं पभासतीति चित्तलताविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन सावत्थियं अज्जतरो उपासको दलिद्धो अप्पभोगो परेसं कम्मं कत्वा जीवति । सो सद्धो पसन्नो जिण्णे वुट्ठे मातापितरो पोसेन्तो “इत्थियो नाम पतिकुले ठिता इस्सरियं करोन्ति, सस्सुससुरानं मनापचारिनियो दुल्लभा”ति मातापितूनं चित्तदुक्खं परिहरन्तो दारपरिग्गहं अकत्वा सयमेव ने उपट्ठहति, सीलानि रक्खति, उपोसथं उपवसति, यथाविभवं दानानि देति । सो अपरभागो कालं कत्वा तावतिंसेसु द्वादसयोजनिके विमाने निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेन गन्त्वा कतकम्मं इमाहि गाथाहि पटिपुच्छि —

१११४:यथा वनं चित्तलतं पभासति, उय्यानसेट्ठं तिदसानमुत्तमं ।

तथूपमं तुहमिदं विमानं, ओभासयं तिड्ढति अन्तलिक्खे ॥

१११५:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो...पे०...
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥

१११६:सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं' ॥
१११७:अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, दलिद्दो अताणो कपणो कम्मकरो अहोसिं ।
जिण्णे च मातापितरो अभारिं, पिया च मे सीलवन्तो अहेसुं ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्तो, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

१११८:तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥ —
सोपि तस्स ब्याकासि । सेसं वुत्तनयमेव ।

चित्तलताविमानवण्णना निड्ढिता ।

२. नन्दनविमानवण्णना

यथा वनं नन्दनं पभासतीति नन्दनविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन सावत्थियं अञ्जतरो उपासकोतिआदि सब्बं अनन्तरविमानसदिसं । अयं पन दारपरिग्गहं कत्वा मातापितरो पोसेसीति अयमेव विसेसो ।

११२०:यथा वनं नन्दनं पभासति, उय्यानसेट्ठं तिदसानमुत्तमं ।
तथूपमं तुहमिदं विमानं, ओभासयं तिड्ढति अन्तलिक्खे ॥

११२१:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो...पे०...वण्णो च ते सब्बदिसा पभासतीति ॥
११२२:सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं' ॥
११२३:अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, दलिद्दो अताणो कपणो कम्मकरो अहोसिं ।
जिण्णे च मातापितरो अभारिं, पिया च मे सीलवन्तो अहेसुं ।
अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्तो, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

११२४:तेन मेतादिसो वण्णो...पे०...वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती'ति ॥ —
गाथाहि ब्याकासि । तत्थ गाथासुपि अपुब्बं नत्थि ।

नन्दनविमानवण्णना निड्ढिता ।

३. मणिथूणविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणं विमानन्ति मणिथूणविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन

सम्बहुला थेरा भिक्खू अरज्जायतने विहरन्ति । तेसं गामं पिण्डाय गमनमग्गे एको उपासको विसमं समं करोति,
कण्टके नीहरति, गच्छगुम्बे अपनेति, उदककाले मातिकासु सेतुं बन्धति, विवनद्वानेसु छायारुक्खे रोपेति, जलासयेसु
मत्तिकं उद्धरित्वा ते पुथुलगम्भीरे करोति, तित्थे सम्पादेति, यथाविभवं दानं देति, सीलं रक्खति । सो अपरभागे कालं कत्वा
तावतिंसेसु द्वादसयोजनिके कनकविमाने निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानत्थेरो उपसङ्कमित्वा इमाहि गाथाहि
पटिपुच्छि —

११२६: उच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो द्वादस योजनानि ।

कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

११२७: तत्थच्छसि पिवसि खादसि च, दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।

दिब्बा रसा कामगुणेत्थ पञ्च, नारियो च नच्चन्ति सुवण्णच्छन्ना ॥

११२८: केन तेतादिसो वण्णो... पे०... वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती' ति ॥

सोपि तस्स गाथाहि ब्याकासि —

११३०: सो देवपुत्तो अत्तमनो... पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं' ॥

११३१: अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, विवने पथे सङ्कमनं अकासिं ।

आरामरुक्खानि च रोपयिस्सं, पिया च मे सीलवन्तो अहेसुं ।

अन्नञ्च पानञ्च पसन्नचित्तो, सक्कच्च दानं विपुलं अदासिं ॥

११३२: तेन मेतादिसो वण्णो... पे०... वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती' ति ॥

११३१. तत्थ विवनेति अरज्जे । आरामरुक्खानि चा आरामभूते रुक्खे, आरामं कत्वा तत्थ रुक्खे रोपेसिन्ति
अत्थो । सेसं सब्बं वुत्तनयमेव ।

मणिथूणविमानवण्णना निट्ठिता ।

४. सुवण्णविमानवण्णना

सोवण्णमये पब्बतस्मिन्ति सुवण्णविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा अन्धकविन्दे विहरति । तेन समयेन अज्जतरो
उपासको सद्धो पसन्नो विभवसम्पन्नो तस्स गामस्स अविदूरे अज्जतरस्मिं मुण्डकपब्बते सब्बाकारसम्पन्नं भगवतो
वसनानुच्छविकं गन्धकुटिं कारेत्वा तत्थ भगवन्तं वसापेन्तो सक्कच्चं उपट्ठहि, सयञ्च निच्चसीले पतिट्ठितो
सुविसुद्धसीलसंवरो हुत्वा कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बत्ति । तस्स कम्मानुभावसंसूचकं नानारतनरंसिजालसमुज्जलं
विचित्तवेदिकापरिक्खित्तं विविधविपुलालङ्कारोपसोभितं सुविभत्तभित्तिथम्भसोपानं आरामरमणीयकं कञ्चनपब्बतमुद्धनि
विमानं उप्पज्जि । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो देवचारिकं चरन्तो दिस्वा इमाहि गाथाहि पटिपुच्छि —

११३४: सोवण्णमये पब्बतस्मिं, विमानं सब्बतोपभं ।

हेमजालपटिच्छन्नं, किङ्किणिजालकप्पितं ॥

११३५:अटुंसा सुकता थम्भा, सब्बे वेळुरियामया ।
एकमेकाय अंसिया, रतना सत्त निम्मिता ॥

११३६:वेळूरियसुवण्णस्स, फलिका रूपियस्स च ।
मसारगल्लमुत्ताहि, लोहितङ्गमणीहि च ॥

११३७:चित्रा मनोरमा भूमि, न तत्थुद्धंसती रजो ।
गोपानसीगणा पीता, कूटं दारेन्ति निम्मिता ॥

११३८:सोपानानि च चत्तारि, निम्मिता चतुरो दिसा ।
नानारतनगब्भेहि, आदिच्चोव विरोचति ॥

११३९:वेदिया चतस्सो तत्थ, विभत्ता भागसो मिता ।
ददल्लमाना आभन्ति, समन्ता चतुरो दिसा ॥

११४०:तस्मिं विमाने पवरे, देवपुत्तो महप्पभो ।
अतिरोचसि वण्णेन, उदयन्तोव भाणुमा ॥

११४१:दानस्स ते इदं फलं, अथो सीलस्स वा पन ।
अथो अञ्जलिकम्मस्स, तं मे अक्खाहि पुच्छितो'ति ॥

सोपिस्स इमाहि गाथाहि ब्याकासि —

११४२. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०... यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

११४३:अहं अन्धकविन्दस्मिं, बुद्धस्सादिच्चबन्धुनो ।
विहारं सत्थु कारेसिं, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥

११४४:तत्थ गन्धज्ज मालज्ज, पच्चयज्ज विलेपनं ।
विहारं सत्थु अदासिं, विप्पसन्नेन चेतसा ।
तेन मय्हं इदं लद्धं, वसं वत्तेमि नन्दने ॥

११४५:नन्दने च वने रम्मे, नानादिजगणायुते ।
रमामि नच्चगीतेहि, अच्छराहि पुरक्खतो'ति ॥

११३४. तत्थ सब्बतोपभन्ति सब्बभागेहि पभासन्तं पभामुज्जनकं । किङ्किणिजालकप्पितन्ति
कप्पितकिङ्किणिकजालं ।

११३५. सब्बे वेळुरियामयाति सब्बे थम्भा वेळुरियमणिमया । तत्थ पन एकमेकाय अंसियाति अट्ठंसेसु थम्भेसु एकमेकस्मिं अंसभागे । रतना सत्त निम्मिताति सत्तरतनकम्मनिम्मिता, एकेको अंसो सत्तरतनमयोति अत्थो ।

११३६. “वेळुरियसुवण्णस्सा”तिआदिना नानारतनानि दस्सेति । तत्थ वेळुरियसुवण्णस्साति वेळुरियेन च सुवण्णेन च निम्मिता, चित्राति वा योजना । करणत्थे हि इदं सामिवचनं । फलिका रूपियस्स चाति एत्थापि एसेव नयो । मसारगल्लमुत्ताहीति कबरमणीहि । लोहितङ्गमणीहि चाति रत्तमणीहि ।

११३७. न तत्थुद्धंसती रजोति मणिमयभूमिकत्ता न तस्मिं विमाने रजो उगच्छति । गोपानसीगणाति गोपानसीसमूहा । पीताति पीतवण्णा, सुवण्णमया चेव फुस्सरागादिमणिमया चाति अत्थो । कूटं धारेन्तीति सत्तरतनमयं कण्णिकं धारेन्ति ।

११३८-९. नानारतनगब्भेहीति नानारतनमयेहि ओवरकेहि । वेदियाति वेदिका । चतस्सोति चतूसु दिसासु चतस्सो । तेनाह “समन्ता चतुरो दिसा”ति ।

११४०. महप्पभोति महाजुतिको । उदयन्तोति उगच्छन्तो । भाणुमाति आदिच्चो ।

११४३. सेहि पाणिभीति कायसारं पुज्जं पसवन्तो अत्तनो पाणीहि तं तं किच्चं करोन्तो विहारं सत्थु कारेसिन्ति योजना । अथ वा सेहि पाणिभीति तत्थ अन्धकविन्दस्मिं गन्धज्ज मालज्ज पच्चयज्ज विलेपनज्ज पूजावसेन । यथा कथं? विहारज्ज विप्पसन्नेन चेतसा सत्थुनो अदासिं पूजेसिं निव्यादेसिं चाति एवमेत्थ योजना वेदितब्बा ।

११४४. तेनाति तेन यथावुत्तेन पुज्जकम्मेन कारणभूतेन । मय्हन्ति मया । इदन्ति इदं पुज्जफलं, इदं वा दिब्बं आधिपतेय्यं । तेनाह “वसं वत्तेमी”ति ।

११४५. नन्दनेति नन्दिया दिब्बसमिद्धिया उप्पज्जनट्टाने इमस्मिं देवलोके, तत्थापि विसेसतो नन्दने वने रम्मे, एवं रमणीये इमस्मिं नन्दने वने रमामीति योजना । सेसं वुत्तनयमेव ।

एवं देवताय अत्तनो पुज्जकम्मे आविकते थेरो सपरिवारस्स तस्स देवपुत्तस्स धम्मं देसेत्वा भगवतो तमत्थं निवेदेसि । भगवा तं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेसि । सा देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

सुवण्णविमानवण्णना निट्ठिता ।

५. अम्बविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणन्ति अम्बविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन राजगहे अज्जतरो दुग्गतपुरिसो परेसं भत्तवेतनभतो हुत्वा अम्बवनं रक्खति । सो एकदिवसं आयस्मन्तं सारिपुत्तं गिम्हसमये सूरियातपसन्तत्ते उण्णवालिकानिष्पीळिते विप्फन्दमानमरीचिजालवित्थते भूमिप्पदेसे तस्स अम्बारामस्स अविदूरेन मार्गेन सेदागतेन गत्तेन गच्छन्तं दिस्वा सज्जातगारवबहुमानो उपसङ्कमित्वा एवमाह “महा अयं, भन्ते, घम्मपरिळाहो, अतिविय परिस्सन्तरूपो विय दिस्सति, साधु, भन्ते, अय्यो इमं अम्बारामं पविसित्वा मुहुत्तं विस्समित्वा अद्धानपरिस्समं

पटिविनोदेत्वा गच्छथ अनुकम्पं उपादाया”ति । थेरो विसेसतो तस्स चित्तप्पसादं परिब्रूहेतुकामो तं आरामं पविसित्वा अज्जतरस्स अम्बरुक्खस्स मूले निसीदि ।

पुन सो पुरिसो आह “सचे, भन्ते, न्हायितुकामत्थ, अहं इतो कूपतो उदकं उद्धरित्वा तुम्हे न्हापेस्सामि, पानीयञ्च दस्सामी”ति । थेरोपि अधिवासेसि तुण्हीभावेन । सो कूपतो उदकं उद्धरित्वा परिस्सावेत्वा थेरं न्हापेसि, न्हापेत्वा च हत्थपादे धोवित्वा निसिन्नस्स पानीयं उपनेसि । थेरो पानीयं पिवित्वा पटिप्पस्सद्दरथो तस्स पुरिसस्स उदकदाने चेव न्हापने च अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । अथ सो पुरिसो “घम्माभित्तस्स वत थेरस्स घम्मपरिळाहं पटिप्पस्सम्भेसिं, बहुं वत मया पुज्जं पसुत”न्ति उळारपीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेसि । सो अपरभागे कालं कत्वा तावतिंसेसु उप्पज्जि । तं आयस्मा महामोगल्लानो उपसङ्कमित्वा इमाहि गाथाहि कतपुज्जं पुच्छि ।

११४६:उच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो द्वादस योजनानि ।

कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

११४७:तत्थच्छसि पिवसि खादसि च, दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।

दिब्बा रसा कामगुणेत्य पञ्च, नारियो च नच्चन्ति सुवण्णछन्ना ॥

११४८:केन तेतादिसो वण्णो...पे०...

वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

११५०:सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०...

यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

११५१:गिम्हानं पच्छिमे मासे, पतपन्ते दिवङ्करे ।

परेसं भतको पोसो, अम्बाराममसिञ्चति ॥

११५२:अथ तेनागमा भिक्खु, सारिपुत्तोति विस्सुतो ।

किलन्तरूपो कायेन, अकिलन्तोव चेतसा ॥

११५३:तञ्च दिस्वान आयन्तं, अवोचं अम्बसिञ्चको ।

साधु तं भन्ते न्हापेय्यं, यं ममस्स सुखावहं ॥

११५४:तस्स मे अनुकम्पाय, निक्खिपि पत्तचीवरं ।

निसीदि रुक्खमूलस्मिं, छायाय एकचीवरो ॥

११५५:तञ्च अच्छेन वारिना, पसन्नमानसो नरो ।

न्हापयी रुक्खमूलस्मिं, छायाय एकचीवरं ॥

११५६:अम्बो च सित्तो समणो च न्हापितो,

मया च पुञ्जं पसुतं अनप्पकं ।
इति सो पीतिया कायं, सब्बं फरति अत्तनो ॥

११५७. तदेव एत्तकं कम्मं, अकासिं ताय जातिया ।
पहाय मानुसं देहं, उपपन्नोमि नन्दनं ॥

११५८. नन्दने च वने रम्मे, नानादिजगणायुते ।
रमामि नच्चगीतेहि, अच्छराहि पुरक्खतो'ति ॥ —

सोपि तस्स इमाहि गाथाहि ब्याकासि ।

११५१. तत्थ गिम्हानं पच्छिमे मासेति आसाळिहमासे । पतपन्तेति अतिविय दिप्पन्ते, सब्बसो उण्हं विस्सज्जेन्तेति अत्थो । दिवङ्करेति दिवाकरे, अयमेव वा पाठो । असिञ्चतीति सिञ्चति, -कारो निपातमत्तं, सिञ्चति अम्बरुक्खमूलेसु ध्रुवं जलसेकं करोतीति अत्थो । “असिञ्चथा”ति च पाठो, सिञ्चित्थाति अत्थो । “असिञ्चह”न्ति च पठन्ति, परेसं भतको पोसो हुत्वा तदा अम्बारामं असिञ्चिं अहन्ति अत्थो ।

११५२. तेनाति येन दिसाभागेन सो अम्बारामो, तेन अगमा अगञ्छि । अकिलन्तोव चेतसाति चेतोदुक्खस्स मग्गेनेव पहीनत्ता चेतसा अकिलन्तोपि समानो किलन्तुरूपो कायेन तेन मग्गेन अगमाति योजना ।

११५३-४. अवोचं अहं तदा अम्बसिञ्चको हुत्वाति योजना । एकचीवरोति न्हायितुकामोति अधिप्पायो ।

११५६. इतीति एवं “अम्बो च सित्तो, समणो च न्हापितो, मया च पुञ्जं पसुतं अनप्पकं, एकेनेव पयोगेन तिविधोपि अत्थो साधितो”ति इमिनाकारेण पवत्ताय पीतिया सो पुरिसो अत्तनो सब्बं कायं फरति, निरन्तरं फुटं करोतीति योजना । अतीतत्थे चेतं वत्तमानवचनं, फरीति अत्थो ।

११५७. तदेव एत्तकं कम्मन्ति तं एत्तकं एवं पानीयदानमत्तकं कम्मं अकासिं, ताय तस्सं जातियं अञ्जं नानुस्सरामीति अधिप्पायो । तेसं वुत्तनयमेव ।

अम्बविमानवण्णना निट्ठिता ।

६. गोपालविमानवण्णना

दिस्वान देवं पटिपुच्छि भिक्खूति गोपालविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा राजगहे विहरति वेळुवने । तेन समयेन राजगहवासी अञ्जतरो गोपालको पातरासत्थाय पिलोतिकाय पुटबद्धं कुम्मासं गहेत्वा नगरतो निक्खमित्वा गावीनं चरणद्वानभूतं गोचरभूमिं सम्पापुणि । तं आयस्मा महामोगल्लानो “अयं इदनेव कालं करिस्सति, मय्हञ्च कुम्मासं दत्त्वा तावतिंसेसु उप्पज्जिस्सती”ति च जत्वा तस्स समीपं अगमासि । सो वेलं ओलोकेत्वा थेरस्स कुम्मासं दातुकामो अहोसि । तेन च समयेन गावियो मासक्खेत्तं पविसन्ति । अथ सो गोपालो चिन्तेसि “किं नु खो थेरस्स कुम्मासं ददेय्यं, उदाहु गावियो मासक्खेत्ततो नीहरेय्य”न्ति । अथस्स एतदहोसि “माससामिका मं यं इच्छन्ति, तं करोन्तु, थेरे पन गते कुम्मासदानन्तरायो

मे सिया, हन्दाहं पठमं अय्यस्स कुम्मासं दस्सामी’ति तं थेरस्स उपनेसि । पटिग्गहेसि थेरो अनुकम्पं उपादाय ।

अथ नं गावियो निवत्तेतुं परिस्सयं अनोलोकेत्वा वेगेन उपधावन्तं पादेन फुट्ठो आसीविसो डंसि । थेरोपि तं अनुकम्पमानो तं कुम्मासं परिभुज्जितुं आरभि । गोपालकोपि गावियो निवत्तेत्वा आगतो थेरं कुम्मासं परिभुज्जन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो उळारं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेन्तो निसीदि । तावदेवस्स सकलसरीरं विसं अज्झोत्थरि । मुहुत्तमेव वेगे मुद्दपत्ते कालमकासि, कालकतो च तावतिंसेसु द्वादसयोजनिके कनकविमाने निब्बत्ति । तं आयस्मा महामोग्गल्लानो दिस्वा इमाहि गाथाहि पटिपुच्छि —

११५९:दिस्वान देवं पटिपुच्छि भिक्खु, उच्चे विमानमि चिरट्ठितिके ।
आमुत्तहत्थाभरणं यसस्सिं, दिब्बे विमानमि यथापि चन्दिमा ॥

११६०:अलङ्कतो मल्यधरो सुवत्थो, सुकुण्डली कप्पितकेसमस्सु ।
आमुत्तहत्थाभरणो यसस्सी, दिब्बे विमानमि यथापि चन्दिमा ॥

११६१:दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं । अट्ठट्ठका सिक्खिता साधुरूपा ।
दिब्बा च कज्जा तिससचरा उळारा, नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति ॥

११६२:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो...पे०...
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती’ति ॥

सोपि तस्स ब्याकासि —

११६३. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०...यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

११६४:अहं मनुस्सेसु मनुस्सभूतो, सङ्गम्म रक्खिस्सं परेसं धेनुयो ।
ततो च आगा समणो ममन्तिके, गावो च मासे अगमंसु खादितुं ॥

११६५:द्वयज्ज किच्चं उभयज्ज कारियं, इच्चेवहं भन्ते तदा विचिन्तयिं ।
ततो च सज्जं पटिलद्ध योनिसो, ‘ददामि भन्ते’ति खिपिं अनन्तकं ॥

११६६:सो मासखेत्तं तुरितो अवासरिं, पुरा अयं भज्जति यस्सिदं धनं ।
ततो च कण्हो उरगो महाविसो, अडंसि पादे तुरितस्स मे सतो ॥

११६७:स्वाहं अट्ठोमि दुक्खेन पीळितो, भिक्खु च तं सामं मुज्चित्वानन्तकं ।
अहासि कुम्मासं ममानुकम्पया, ततो चुतो कालकतोमि देवता ॥

११६८:तदेव कम्मं कुसलं कतं मया, सुखज्ज कम्मं अनुभोमि अत्तना ।
तया हि भन्ते अनुकम्पितो भुसं, कतज्जुताय अभिवादयामि तं ॥

११६९. सदेवके लोके समारके च, अज्जो मुनि नत्थि तयानुकम्पको ।
तया हि भन्ते अनुकम्पितो भुसं, कतज्जुताय अभिवादयामि तं ॥

११७०. इमस्मिं लोके परस्मिं वा पन, अज्जो मुनी नत्थि तयानुकम्पको ।
तया हि भन्ते अनुकम्पितो भुसं, कतज्जुताय अभिवादयामि तं”न्ति ॥

अथायस्मा महामोग्गल्लानो अत्तना च देवताय च कथितनियामेनेव तं भगवतो आरोचेसि । सत्था तमत्थं पच्चनुभासित्वा तं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेतुं “दिस्वान देवं पटिपुच्छि भिक्खू”ति आदिमाह ।

११५९. तत्थ देवन्ति गोपालदेवपुत्तं । भिक्खूति आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं सन्धाय सत्था वदति । सो हि सब्बसो भिन्नकिलेसताय भिक्खु । विमानस्स बहुकालावट्ठायिताय कप्पट्टितिकताय एव वा “चिरट्टितिके”ति वुत्तं, “चिरट्टितिक”न्तिपि केचि पठन्ति । तज्झि “देव”न्ति इमिना सम्बन्धितब्बं । सोपि हि सट्ठिसतसहस्साधिका तिस्सो वस्सकोटियो तत्थ अवट्ठानतो “चिरट्टितिके”ति वत्तब्बतं लभति । यथापि चन्दिमाति यथा चन्दिमा देवपुत्तो कन्तसीतलमनोहरकिरणजालसमुज्जले अत्तनो दिब्बे विमानम्हि विरोचति, एवं विरोचमानन्ति वचनसेसा ।

११६०. अलङ्कतोति आदि तस्स देवपुत्तस्स थेरेन पुच्छिताकारदस्सनं, तं हेट्ठा वुत्तत्थमेव ।

११६४. सङ्गम्माति सङ्गमेत्वा, सङ्गम्माति वा सङ्गहेत्वा । हेत्वत्थोपि हि इध अन्तोनीतो, बहू एकतो हुत्वाति अत्थो । आगाति आगज्झि । मासेति माससस्सानि ।

११६५. द्वयज्जाति द्वयं अज्ज एतरहि किच्चं कातब्बं । उभयज्ज कारियन्ति वुत्तस्सेवत्थस्स परियायवचनं । सज्जन्ति धम्मसज्जं । तेनाह “योनिस्सो”ति पटिलद्धाति पटिलभित्वा । खिपिन्ति पनिग्गाहापनवसेन हत्थे खिपिं । अनन्तकन्ति नन्तकं कुम्मासं पक्खिपित्वा बन्धित्वा ठपितं पिलोतिकं । अ-कारो चेत्थ निपातमत्तं ।

११६६. सोति सो अहं । तुरितोति तुरितो सम्भमन्तो । अवासरिन्ति उपगच्छि, पाविसिं वा । पुरा अयं भज्जति यस्सिदं धनन्ति यस्स खेत्तसामिकस्स इदं माससस्सं धनं, तं अयं गोगणो भज्जति पुरा तस्स भज्जनतो, आमहनतो पुरेतरमेवाति अत्थो । ततोति तत्थ । तुरितस्स मे सतोति सम्भमन्तस्स मे समानस्स, सहसा गमनेन मग्गे कण्हसप्पं अनोलोकेत्वा गतस्साति अधिप्पायो ।

११६७. अट्ठोम्हि दुक्खेन पीळितोति तेन आसीविसडंसनेन अट्ठो अट्ठितो उपट्ठतो मरणदुक्खेन बाधितो भवामि । अहासीति अज्झोहरि, परिभुज्जीति अत्थो । ततो चुतो कालकतोम्हि देवताति ततो मनुस्सत्तभावतो चुतो मरणकालप्पत्तिया, तत्थ वा आयुसङ्खारस्स खेपनसङ्खारतस्स कालस्स कतत्ता कालकतो, तदनन्तरमेव च अम्हि देवता देवत्तभावप्पत्तिया देवता होमीति अत्थो ।

११६९. तयाति तया सदिसो अज्जो मुनि मोनेय्यगुणयुतो इसि नत्थि । तयाति वा निस्सक्के इदं करणवचनं । सेसं वुत्तनयमेव ।

गोपालविमानवण्णना निट्ठिता ।

७. कण्डकविमानवण्णना

पुण्णमासे यथा चन्दोति कण्डकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन च समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव देवचारिकं चरन्तो तावतिसभवनं गतो । तस्मिं खणे कण्डको देवपुत्तो सकभवनतो निक्खमित्वा दिब्बयानं अभिरुहित्वा महन्तेन परिवारेण महतिया देविद्धिया उय्यानं गच्छन्तो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं दिस्वा सज्जातगारवबहुमानो सहसा यानतो ओरुह् थेरं उपसङ्कमित्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा सिरस्मिं अज्जलिं पग्गह् अट्ठासि । अथ नं थेरो —

११७१:पुण्णमासे यथा चन्दो, नक्खत्तपरिवारितो ।
समन्ता अनुपरियाति, तारकाधिपती ससी ॥

११७२:तथूपमं इदं ब्यम्हं, दिब्बं देवपुरम्हि च ।
अतिरोचति वण्णेन, उदयन्तोव रंसिमा ॥

११७३:वेळूरियसुवण्णस्स, फलिका रूपियस्स च ।
मसारगल्लमुत्ताहि, लोहितङ्गमणीहि च ॥

११७४:चित्रा मनोरमा भूमि, वेळूरियस्स सन्थता ।
कूटागारा सुभा रम्मा, पासादो ते सुमापितो ॥

११७५:रम्मा च ते पोक्खरणी, पुथुलोमनिसेविता ।
अच्छोदका विप्पसन्ना, सोण्णवालुकसन्थता ॥

११७६:नानापदुमसज्जन्ना, पुण्डरीकसमोतता ।
सुरभिं सम्पवायन्ति, मनुज्जा मातुतेरिता ॥

११७७:तस्सा ते उभतो पस्से, वनगुम्बा सुमापिता ।
उपेता पुप्फरुक्खेहि, फलरुक्खेहि चूभयं ॥

११७८:सोवण्णपादे पल्लङ्के, मुदुके गोनकत्थते ।
निसिन्नं देवराजं, उपतिट्ठन्ति अच्छरा ॥

११७९:सब्बाभरणसज्जन्ना, नानामालाविभूसिता ।
रमेन्ति तं महिद्धिकं, वसवत्तीव मोदसि ॥

११८०:भेरिसङ्घमुदिङ्गाहि, वीणाहि पणवेहि च ।
रमसि रतिसम्पन्नो, नच्चगीते सुवादिते ॥

११८१: दिब्बा ते विविधा रूपा, दिब्बा सदा अथो रसा ।
गन्धा च ते अधिप्पेता, फोड्ढा च मनोरमा ॥

११८२: तस्मिं विमाने पवरे, देवपुत्त महप्पभो ।
अतिरोचसि वण्णेन, उदयन्तोव भाणुमा ॥

११८३: दानस्स ते इदं फलं, अथो सीलस्स वा पन ।
अथो अज्जलिकम्मस्स, तं मे अक्खाहि पुच्छितो'ति ॥ —

अधिगतसम्पत्तिकित्तनमुखेन कतकम्मं पुच्छि ।

११८४: सो देवपुत्तो अत्तमनो, मोग्गल्लानेन पुच्छितो ।
पज्झं पुट्ठो वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं' ॥

११८५: अहं कपिलवत्थुस्मिं, साकियानं पुरुत्तमे ।
सुद्धोदनस्स पुत्तस्स, कण्डको सहजो अहं ॥

११८६: यदा सो अट्ठरत्तायं, बोधाय मभिनिक्खमि ।
सो मं मुदूहि पाणीहि, जालितम्बनखेहि च ॥

११८७: सत्थिं आकोटयित्वान, वह सम्माति चब्रवि ।
'अहं लोकं तारयिस्सं, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं' ॥

११८८: तं मे गिरं सुणन्तस्स, हासो मे विपुलो अहु ।
उदग्गचित्तो सुमनो, अभिसीसिं तदा अहं ॥

११८९: अभिरूढहज्ज मं जत्वा, सक्कपुत्तं महायसं ।
उदग्गचित्तो मुदितो, वहिस्सं पुरिसुत्तमं ॥

११९०: परेसं विजितं गन्त्वा, उग्गतस्मिं दिवाकरे ।
ममं छन्नज्ज ओहाय, अनपेक्खो सो अपक्कमि ॥

११९१: तस्स तम्बनखे पादे, जिह्वाय परिलेहिसं ।
गच्छन्तज्ज महावीरं, रुदमानो उदिक्खिसं ॥

११९२: अदस्सनेनहं तस्स, सक्कपुत्तस्स सिरीमतो ।
अलत्थं गरुकाबाधं, खिप्पं मे मरणं अहु ॥

११९३: तस्सेव आनुभावेन, विमानं आवसामिदं ।
सब्बकामगुणोपेतं, देवो देवपुरम्हिव ॥

११९४: यज्ज मे अहुवा हासो, सद्दं सुत्त्वान बोधिया ।
तेनेव कुसलमूलेन, फुसिस्सं आसवक्खयं ॥

११९५: सचे हि भन्ते गच्छेय्यासि, सत्थु बुद्धस्स सन्तिके ।
ममापि नं वचनेन, सिरसा वज्जासि वन्दनं ॥

११९६: अहमि दडुं गच्छिस्सं, जिनं अण्णटिपुगलं ।
दुल्लभं दस्सनं होति, लोकनाथान तादिनं”न्ति ॥ —

सोपि अत्तना कतकम्मं कथेसि । अयज्जि अनन्तरे अत्तभावे अम्हाकं बोधिसत्तेन सहजातो कण्डको अस्सराजा अहोसि । सो अभिनिक्खमनसमये अभिरुळ्हो तेनेव रत्तावसेसेन तीणि रज्जानि महापुरिसं अतिक्कमापेत्वा अनोमानदीतीरं सम्पापेसि । अथ सो महासत्तेन सूरिये उगगते घटिकारमहाब्रह्मना उपनीतानि पत्तचीवरानि गहेत्वा पब्बजित्वा छन्नेन सद्धिं कपिलवत्थुं उद्दिस्स विस्सज्जितो । सिनेहभारिकेन हृदयेन महापुरिसस्स पादे अत्तनो जिह्वाय लेहित्वा पसादसोम्मानि अक्खीनि उम्मीलेत्वा याव दस्सनपथा ओलोकेन्तो दस्सनूपचारं पन अतिक्कन्ते लोकनाथे “एवंविधं नाम लोकगगनायकं महापुरिसं अहं वहिं, सफलं वत मे सरीरं अहोसी”ति पसन्नमानसो हुत्वा पुन चिरकालं सङ्गतस्स पेमस्स वसेन वियोगदुक्खं असहन्तो भाविनया दिब्बसम्पत्तिया वसेन धम्मताय चोदियमानो कालं कत्वा तावतिसभवने निब्बन्ति । तं सन्धाय वुत्तं “पुण्णमासे यथा चन्दो...पे०... अहं कपिलवत्थुस्मि”न्तिआदि ।

११७१. तत्थ पुण्णमासेति पुण्णमासियं सुक्कपक्खे पन्नरसियं । तारकाधिपतीति तारकानं अधिपति । ससीति ससलज्छनवा । “तारकाधिप दिस्सती”ति केचि पठन्ति, तेसं तारकाधिपाति अविभक्तिकनिद्देशो, तारकानं अधिपो हुत्वा दिस्सति अनुपरियाति चाति योजना कातब्बा ।

११७२. दिब्बं देवपुरम्हि चाति देवपुरस्मिम्पि दिब्बं । यथा मनुस्सानं ठानतो देवपुरं उत्तमं, एवं देवपुरतो चापि इदं तव विमानं उत्तमन्ति दस्सेति । तेनाह “अतिरोचति वण्णेन, उदयन्तोव रंसिमा”ति, उगगच्छन्तो सूरियो वियाति अत्थो ।

११७३. वेळूरियसुवण्णस्साति वेळूरियेन सुवण्णेन च इदं ब्यम्हं निम्मितन्ति वचनसेसेन योजना । फलिकाति फलिकमणिना ।

११७५. पोक्खरणीति पोक्खरणियो ।

११७७-८. तस्साति तस्सा पोक्खरणिना । वनगुम्बाति उय्याने सुपुप्फगच्छे सन्धाय वदति । देवराजंवाति सक्कं विय । उपतिट्ठन्तीति उपट्ठानं करोन्ति ।

११७९. सब्बाभरणसज्जन्नाति सब्बेहि इत्थालङ्कारेहि पटिच्छादिता, सब्बसो विभूसितसरीराति अत्थो । वसवत्तीवाति वसवत्तिदेवराजा विय ।

११८०. भेरिसङ्खमुदिङ्गाहीति लिङ्गविपल्लासेन वृत्तं, भेरीहि च सङ्खेहि च मुदिङ्गेहि चाति योजना । रतिसम्पन्नोति दिब्बाय रतिया समङ्गीभूतो । नच्चगीते सुवादितेति नच्चे च गीते च सुन्दरे वादिते च, नच्चने च गायने च सुन्दरे वादिते च हेतुभूते । निमित्तत्थे हि एतं भुम्मं, पवत्तितेति वा वचनसेसो ।

११८१. दिब्बा ते विविधा रूपाति देवलोकपरियापन्ना नानप्यकारा चक्खुविज्जेय्या रूपा तुहं अधिप्पेता यथाधिप्पेता मनोरमा विज्जन्तीति किरियापदं आनेत्वा योजेतब्बं । दिब्बा सद्वातिआदीसुपि एसेव नयो ।

११८५. कण्डको सहजो अहन्ति एत्थ अहन्ति निपातमत्तं । “अहू”ति केचि पठन्ति, कण्डको नाम अस्सराजा महासत्तेन सह एकस्मियेव दिवसे जातत्ता सहजो अहोसिन्ति अत्थो ।

११८६. अड्डरत्तायन्ति अड्डरत्तियं, मज्झिमयामसमयेति अत्थो । बोधाय मभिनिक्खमीति म-कारो पदसन्धिकरो, अभिसम्बोधिअत्थं महाभिनिक्खमनं निक्खमीति अत्थो । मुदूहि पाणीहीति मुदुहत्थतं महापुरिसलक्खणं वदति । जालितम्बनखेहीति जालवन्तेहि अभिलोहितनखेहि । तेन जालहत्थतं महापुरिसलक्खणं तम्बनखतं अनुब्यञ्जनञ्च दस्सेति ।

११८७. सत्थि नाम जङ्घा, इध पन सत्थिनो आसन्नद्वानभूतो ऊरुपदेसो “सत्थी”ति वृत्तो । आकोटयित्वानाति अप्पोठेत्वा । “वह सम्मा”ति चब्रवीति “सम्म कण्डक, अज्जेकरत्तिं मं वह, मय्हं ओपवुहं होही”ति च कथेसि । वहने पन पयोजनं तदा महासत्तेन दस्सितं वदन्तो “अहं लोकं तारयिस्सं, पत्तो सम्बोधिमुत्तम”न्ति आह । तेन “अहं उत्तमं अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं पत्तो अधिगतो हुत्वा सदेवकं लोकं संसारमहोघतो तारयिस्सामि, तस्मा नयिदं गमनं यंकिञ्चीति चिन्तेय्यासी”ति गमने पयोजनस्स अनुत्तरभावं दस्सेति ।

११८८-९. हासोति तुट्ठि । विपुलोति महाउळारो । अभिसीसिन्ति आसिसिं इच्छिं सम्पटिच्छिं । अभिरूळहञ्च मं जत्वा, सक्कपुत्तं महायसन्ति पत्थटविपुलयसं सक्कराजपुत्तं महासत्तं मं अभिरुहं निसिन्नं जानित्वा । वहिस्सन्ति नेसिं ।

११९०-९१. परेसन्ति परराजूनं । विजितन्ति देसं पररज्जं । ओहायाति विस्सज्जित्वा । अपक्कमीति अपक्कमित्तुं आरभि । “परिब्बजी”ति च पठन्ति । परिलेहिसन्ति परितो लेहिं । उदिक्खिसन्ति ओलोकेसिं ।

११९२-३. गरुकाबाधन्ति गरुकं बाळ्हं आबाधं, मरणन्तिकं दुक्खन्ति अत्थो । तेनाह “खिप्पं मे मरणं अहू”ति । सो हि अनेकासु जातीसु महासत्तेन दळ्हभत्तिको हुत्वा आगतो, तस्मा वियोगदुक्खं सहितुं नासक्खि, “सम्मासम्बोधिं अधिगन्तुं निक्खन्तो”ति पन सुत्वा निरामिसं उळारं पीतिसोमनस्सञ्च उप्पज्जि, तेन मरणानन्तरं तावतिंसेसु निब्बत्ति, उळारा चस्स दिब्बसम्पत्तियो पातुरहेसुं । तेन वृत्तं “तस्सेव आनुभावेना”ति, ठानगतस्स पसादमयपुञ्जस्स बलेन । देवो देवपुरम्हिवाति तावतिसभवने सक्को देवराजा विय ।

११९४. यञ्च मे अहुवा हासो, सद्दं सुत्वान बोधियाति “पत्तो सम्बोधिमुत्तम”न्ति पठमतरं बोधिसद्दं सुत्वा तदा मय्हं हासो अहु, यं हासस्स भवनं सुस्सनं, तेनेव कुसलमूलेन तेनेव कुसलबीजेन फुसिस्सन्ति फुसिस्सामि पापुणिस्सामि ।

११९५. एवं देवपुत्तो यथाधिगताय अनागताय भवसम्पत्तिया कारणभूतं अत्तनो कुसलकम्मं कथेन्तो इदानीं अत्तना भगवतो सन्तिकं गन्तुकामोपि पुरेतरं थेरेन सत्थु वन्दनं पेसेन्तो “सचे”ति गाथमाह । तत्थ सचे गच्छेय्यासीति यदि

गमिस्ससि । “सचे गच्छसी”ति केचि पठन्ति, सो एवत्थो । ममापि नं वचनेनाति न केवलं तव सभावेनेव, अथ खो ममापि वचनेन भगवन्तं । वज्जासीति वदेय्यासि, ममापि सिरसा वन्दनन्ति योजना ।

११९६. यदिपि दानि वन्दनञ्च पेसेमि, पेसेत्वा एव पन न तिट्ठामीति दस्सेन्तो आह “अहमि ददुं गच्छिस्सं, जिनं अप्पटिपुग्गल”न्ति । गमने पन दळ्हतं कारणं दस्सेतुं “दुल्लभं दस्सनं होति, लोकनाथान तादिन”न्ति आह ।

११९७:सो कतञ्जू कतवेदी, सत्थारं उपसङ्कमि ।
सुत्वा गिरं चक्खुमतो, धम्मचक्खुं विसोधयि ॥

११९८:विसोधेत्वा दिट्ठिगतं, विचिकिच्छं वतानि च ।
वन्दित्वा सत्थुनो पादे, तत्थेवन्तरधायथा”ति ॥ —

इमा द्वे गाथा सङ्गीतिकारेहि ठपिता ।

११९७. तत्थ सुत्वा गिरं चक्खुमतोति पञ्चहि चक्खूहि चक्खुमतो सम्मासम्बुद्धस्स वचनं सुत्वा । धम्मचक्खुन्ति सोतापत्तिमगं । विसोधयीति अधिगच्छि । अधिगमोयेव हि तस्स विसोधनं ।

११९८. विसोधेत्वा दिट्ठिगतन्ति दिट्ठिगतं समुघातेत्वा । विचिकिच्छं वतानि चाति सोळसवत्थुकं अट्ठवत्थुकञ्च विचिकिच्छञ्च “सीलब्बतेहि सुद्धी”ति पवत्तनकसीलब्बतपरामासे च विसोधयीति योजना । तत्थ हि सह परियायेहि तथा पवत्ता परामासा “वतानी”ति वुत्तं । सेसं वुत्तनयमेव ।

कण्डकविमानवण्णना निट्ठिता ।

८. अनेकवण्णविमानवण्णना

अनेकवण्णं दरसोकनासन्ति अनेकवण्णविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेन देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवनं अगमासि । अथ नं अनेकवण्णो देवपुत्तो दिस्वा सञ्जातगारवबहुमानो उपसङ्कमित्वा अञ्जलिं पग्गह् अट्ठासि । थेरो —

११९९:अनेकवण्णं दरसोकनासनं, विमानमारुह् अनेकचित्तं ।
परिवारितो अच्छरासङ्गणेन, सुनिम्मितो भूतपतीव मोदसि ॥

१२००:समस्समो नत्थि कुतो पनुत्तरो, यसेन पुञ्जेन च इद्धिया च ।
सब्बे च देवा त्तिदसगणा समेच्च, तं तं नमस्सन्ति ससिं व देवा ।
इमा च ते अच्छरायो समन्ततो, नच्चन्ति गायन्ति पमोदयन्ति ॥

१२०१:देविद्धिपत्तोसि महानुभावो,
मनुस्सभूतो किमकासि पुञ्जं ।

केनासि एवं जलितानुभावो,
वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती'ति ॥ —

अधिगतसम्पत्तिकित्तनमुखेन कतकम्मं पुच्छि । तं दस्सेतुं —

१२०२. “सो देवपुत्तो अत्तमनो...पे०...यस्स कम्मस्सिदं फल'न्ति ॥ —

वुत्तं । सोपि —

१२०३. अहं भदन्ते अहुवासि पुब्बे, सुमेधनामस्स जिनस्स सावको ।
पुथुज्जनो अननुबोधोहमस्मि, सो सत्त वस्सानि परिब्बजिस्सहं ॥

१२०४. सोहं सुमेधस्स जिनस्स सत्थुनो, परिनिब्बुतस्सोघतिण्णस्स तादिनो ।
रतनुच्चयं हेमजालेन छन्नं, वन्दित्वा थूपस्मिं मनं पसादयिं ॥

१२०५. न मासि दानं न च मत्थि दातुं, परे च खो तत्थ समादपेसिं ।
पूजेथ नं पूजनीयस्स धातुं, एवं किर सग्गमितो गमिस्सथ ॥

१२०६. तदेव कम्मं कुसलं कतं मया,
सुखञ्च दिब्बं अनुभोमि अत्तना ।
मोदामहं तिदसगणस्स मज्झे,
न तस्स पुज्जस्स खयम्पि अज्झग'न्ति ॥ — कथेसि ।

इतो किर तिसकप्पसहस्से सुमेधो नाम सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पज्जित्वा सदेवकं लोकं एकोभासं कत्वा कतबुद्धकिच्चो परिनिब्बुतो, मनुस्सेहि च भगवतो धातुं गहेत्वा रतनचेतिये कते अज्जतरो पुरिसो सत्थु सासने पब्बजित्वा सत्त वस्सानि ब्रह्मचरियं चरित्वा अनवड्ढितचित्तताय कुक्कुच्चको हुत्वा उप्पब्बजि । उप्पब्बजितो च संवेगबहुलताय धम्मच्छन्दवन्तताय च चेतियङ्गणे सम्मज्जनपरिभण्डादीनि करोन्तो निच्चसीलउपोसथसीलानि रक्खन्तो धम्मं सुणन्तो अज्जे च पुज्जकिरियाय समादपेन्तो विचरि । सो आयुपरियोसाने कालकतो तावतिंसेसु निब्बत्ति । सो पुज्जकम्मस्स उळारभावेन महेसक्खो महानुभावो सक्कादीहि देवताहि सक्कतपूजितो हुत्वा तत्थ यावतायुकं ठत्वा ततो चुतो अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन तावतिसभवने निब्बत्ति, “अनेकवण्णो'ति नं देवता सज्जानिंसु । तं सन्धाय वुत्तं “अथ नं अनेकवण्णो देवपुत्तो...पे०... न तस्स पुज्जस्स खयम्पि अज्झगन्ति कथेसी'ति ।

११९९. तत्थ अनेकवण्णन्ति नीलपीतादिवसेन विविधवण्णताय अनन्तरविमानादीनं विविधसण्ठानताय च नानाविधवण्णं । दरसोकनासनन्ति सीतलभावेन दरथपरिळाहानं विनोदनतो मनुज्जताय दस्सनीयताय च सोकस्स अनोकासतो दरसोकनासनं । अनेकचित्तन्ति नानाविधचित्तरूपं । सुनिम्मितो भूतपतीवाति तावतिसकायिकोपि उळारदिब्बभोगताय सुनिम्मितदेवराजा विय मोदसि तुस्ससि अभिरमसि ।

१२००. समस्समोति समो एव हुत्वा समो, निब्बरियायेन सदिसो ते तुहं नत्थि, कुतो पन केन कारणेन उत्तरि

अधिको को नाम सिया। केन पन समता उत्तरितरता चाति आह “यसेन पुञ्जेन च इद्धिया चा”ति। तत्थ यसेनाति परिवारेन। इद्धियाति आनुभावेन। यसेनाति वा इस्सरियेन, इद्धियाति देविद्धिया। यसेनाति वा विभवसम्पत्तिया, इद्धियाति यथिच्छि तस्स कामगुणस्स इज्झनेन। यसेनाति वा कित्तिघोसेन, इद्धियाति समिद्धिया। पुञ्जेनाति तत्थ तत्थ वुत्तावसिद्धपुञ्जफलेन, पुञ्जकम्मेनेव वा।

“सब्बे च देवा”ति सामञ्जतो गहितमत्थं “तिदसगणा”ति इमिना विसेसेत्वा वुत्तं। एकच्चस्स पच्चेकं निपच्चकारं करोन्तापि पमुदिता न करोन्ति, न एवमेतस्स। एतस्स पन पमुदितापि करोन्तियेवाति दस्सेतुं “समेच्चा”ति वुत्तं। तं तन्ति तं त्वं। ससिं देवाति यथा नाम सुक्कपक्खपाटिपदियं दिस्समानं ससिं चन्दं मनुस्सा देवा च आदरजाता नमस्सन्ति, एवं तं सब्बेपि तिदसगणा नमस्सन्तीति अत्थो।

१२०३. भदन्तेति थेरं गारवबहुमानेन समुदाचरति। अहुवासिन्ति अहोसिं। पुब्बेति पुरिमजातियं। सुमेधनामस्स जिनस्स सावकोति सुमेधोति एवं पाकटनामस्स सम्मासम्बुद्धस्स सासने पब्बजितभावेन सावको। पुथूज्जनोति अनरियो। तत्थापि सच्चानं अनुबोधमत्तस्सापि अभावेन अननुबोधो। सो सत्त वस्सानि परिब्बजिस्सहन्ति सो अहं सत्त संवच्छरानि पब्बज्जागुणमत्तेन विचारिं, उत्तरिमनुस्सधम्मं नाधिगच्छन्ति अधिप्पायो।

१२०४. रतनुच्चयन्ति मणिकनकादिरतनेहि उच्चितं उस्सितरतनचेतियं। हेमजालेन छन्नन्ति समन्ततो उपरि च कञ्चनजालेन पटिच्छादितं। वन्दित्वाति पञ्चपतिट्ठितेन तत्थ तत्थ पणामं कत्वा। थूपस्मिं मनं पसादयिन्ति “सब्बज्जुगुणाधिष्ठानाय वत धातुया अयं थूपो”ति थूपस्मिं चित्तं पसादेसिं।

१२०५. न मासि दानन्ति मे मया कतं दानं नासि नाहोसि। कस्मा पन? न च मेत्थि दातुन्ति मे मम परिग्गहभूतं दानं दातुं न अत्थि, न किञ्चि देय्यवत्थु विज्जति, परे च खो सत्ते तत्थ दाने समादपेसिं। “परेसञ्च तत्थ समादपेसिं”न्ति च पठन्ति, तत्थ परेसन्ति उपयोगत्थे सामिवचनं दट्ठब्बं। पूजेथ नन्तिआदि समादपनाकारदस्सनं, तं धातुन्ति योजना। एवं किराति किर-सद्दो अनुस्सवत्थो।

१२०६. न तस्स पुञ्जस्स खयम्पि अज्झगन्ति तस्स तदा सुमेधं भगवन्तं उद्दिस्स कतस्स पुञ्जकम्मस्स परिकखयं नाधिगच्छिं, तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसं पच्चनुभोमीति दस्सेति। यं पनेत्थ न वुत्तं, तं हेट्ठा वुत्तनयत्ता सुविज्जेय्यमेवाति दट्ठब्बं।

अनेकवण्णविमानवण्णना निड्ढिता।

९. मट्टकुण्डलीविमानवण्णना

अलङ्कृतो मट्टकुण्डलीति मट्टकुण्डलीविमानं। तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने। तेन समयेन सावत्थिवासी एको ब्राह्मणो अद्दो महद्दनो महाभोगो अस्सद्दो अप्पसन्नो मिच्छादिट्ठिको कस्सचि किञ्चि न देति, अदानतो एव “अदिन्नपुब्बको”ति पज्जायित्थ। सो मिच्छादिट्ठिभावेन च लुब्धभावेन च तथागतं वा तथागतसावकं वा दट्ठम्पि न इच्छति। मट्टकुण्डलं नाम अत्तनो पुत्तञ्च सिक्खापेसि “तात, तया समणो गोतमो तस्स सावका च न उपसङ्गमितब्बा न दट्ठब्बा”ति। सोपि तथा अकासि। अथस्स पुत्तो गिलानो अहोसि, ब्राह्मणो धनक्खयभयेन भेसज्जं न कारेसि, रोगे पन वड्ढितेव वेज्जे पक्कोसित्वा दस्सेसि। वेज्जा तस्स सरीरं ओलोकेत्वा “अतेकिच्छो”ति तं जत्वा

अपक्वमिसु । ब्राह्मणो “पुत्ते अब्भन्तरे मते नीहरणं दुक्ख”न्ति पुत्तं बहिद्वारकोट्टके निपज्जापेसि ।

भगवा रत्तिया पच्चूससमये महाकरुणासमापत्तितो वुड्ढाय लोकं वोलोकेन्तो अद्दस मट्टकुण्डलीमाणवं खीणायुकं तदहेव चवनधम्मं, निरयसंवत्तनिकञ्चस्स कम्मं कतोकासं । “सचे पनाहं तत्थ गमिस्सामि, सो मयि चित्तं पसादेत्वा देवल्लोके निब्बत्तित्वा पितरं आळाहने रोदमानं उपगन्त्वा संवेजेस्सति, एवं सो च तस्स पिता च मम सन्तिकं आगमिस्सति, महाजनकायो सन्निपतिस्सति तत्थ मया धम्मे देसिते महाधम्माभिसमयो भविस्सती”ति एवं पन जत्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं सावत्थिं पिण्डाय पविट्ठो मट्टकुण्डलीमाणवस्स पितु गेहसमीपे ठत्वा छब्बण्णबुद्धरंसियो विस्सज्जेसि । ता दिस्वा माणवो “किमेत”न्ति इतो चित्तो च विलोकेन्तो अद्दस भगवन्तं दन्तं गुत्तं सन्तिन्द्रियं द्वत्तिंसाय महापुरिसलक्खणेहि असीतिया अनुब्यञ्जनेहि ब्यामप्पभाय केतुमालाय च विज्जोत्तमानं अनुपमाय बुद्धसिरिया अचिन्तेय्येन बुद्धानुभावेन विरोचमानं । दिस्वा तस्स एतदहोसि “बुद्धो नु खो भगवा इधानुप्पत्तो, यस्सायं रूपसम्पदा अत्तनो तेजसा सूरियम्पि अभिभवति, कन्तभावेन चन्दिमं, उपसन्तभावेन सब्बेपि समणब्राह्मणे, उपसमेन नाम एत्थेव भवितब्बं, अयमेव च मज्जे इमस्मिं लोके अग्गपुग्गलो, ममेव च अनुकम्पाय इधानुप्पत्तो”ति बुद्धारम्माणाय पीतिया निरन्तरं फुटसरीरो अनप्पकं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेन्तो पसन्नचित्तो अज्जलिं पग्गय्ह निपज्जि । तं दिस्वा भगवा “अलं इमस्स एत्तकेन सग्गूपपत्तिया”ति पक्कामि ।

सोपि तं पीतिसोमनस्सं अविजहन्तोव कालं कत्वा तावतिंसेसु द्वादसयोजनिके विमाने निब्बत्ति । पिता पनस्स सरीरसक्कारं करित्वा दुतियदिवसे पच्चूसवेलायं आळाहनं गन्त्वा “हा हा मट्टकुण्डलि, हा हा मट्टकुण्डली”ति परिदेवमानो आळाहनं अनुपरिक्वमन्तो रोदति । देवपुत्तो अत्तनो विभवसम्पत्तिं ओलोकेत्वा “कुतो नु खो अहं इधागतो किञ्च कम्मं कत्वा”ति उपधारेन्तो अत्तनो पुरिमत्तभावं जत्वा तत्थ च मरणकाले भगवति पवत्तितं चित्तप्पसादं मनोहरं अज्जलिकरणमत्तं दिस्वा “अहो महानुभावा बुद्धा भगवन्तो”ति सातिसयं तथागते सज्जातप्पसादबहुमानो “अदिन्नपुब्बकब्राह्मणो नु खो किं करोती”ति उपधारेन्तो आळाहने रोदमानं दिस्वा “अयं मय्हं पुब्बे भेसज्जमत्तम्पि अकत्वा इदानि निरत्थकं आळाहने रोदति, हन्द नं संवेजेत्वा कुसले पतिट्ठापेस्सामी”ति देवल्लोकतो आगन्त्वा मट्टकुण्डलीरूपेन रोदमानो “हा हा चन्द, हा हा सूरिया”ति बाहा पग्गय्ह कन्दन्तो पितु समीपे अट्ठासि । अथ नं ब्राह्मणो “अयं मट्टकुण्डली आगतो”ति चिन्तेत्वा गाथाय अज्झभासि —

१२०७. अलङ्कतो मट्टकुण्डली, मालधारी हरिचन्दनुस्सदो ।

बाहा पग्गय्ह कन्दसि, वनमज्झे किं दुक्खितो तुव”न्ति ॥

तत्थ अलङ्कतोति विभूसितो । मट्टकुण्डलीति सरीरप्पदेसस्स अघंसनत्थं मालालतादयो अदस्सेत्वा मट्टाकारेनेव कतकुण्डलो । अथ वा मट्टकुण्डलीति विसुद्धकुण्डलो, तापेत्वा जातिहिङ्गुलिकाय मज्जित्वा धोवित्वा सूकरलोमेन मज्जितकुण्डलोति अत्थो । मालधारीति मालं धारेन्तो, पिळन्धितमालोति अत्थो । हरिचन्दनुस्सदोति रत्तचन्दनेन सब्बसो अनुलित्तगतो । किन्ति पुच्छावचनं । दुक्खितोति दुक्खप्पत्तो । किंदुक्खितोति वा एकमेव पदं, केन दुक्खेन दुक्खितोति अत्थो ।

अथ नं देवपुत्तो आह —

१२०८. सोवण्णमयो पभस्सरो, उप्पन्नो रथपज्जरो मम ।

तस्स चक्कयुगं न विन्दामि, तेन दुक्खेन जहामि जीवितं”न्ति ॥

अथ नं ब्राह्मणो आह —

१२०९:सोवण्णमयं मणिमयं, लोहितकमयं अथ रूपियमयं ।

आचिक्ख मे भद्दमाणव, चक्कयुगं पटिपादयामि ते”ति ॥

तं सुत्वा माणवो “अयं पुत्तस्स भेसज्जं अकत्वा पुत्तपतिरूपकं मं दिस्वा रोदन्तो ‘सुवण्णादिमयं रथचक्कं करोमी’ति वदति, होतु निग्गण्हिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा “कीव महन्तं मे चक्कयुगं करिस्ससी”ति वत्वा “याव महन्तं आकङ्खसी”ति वुत्ते “चन्दिमसूरियेहि मे अत्थो, ते मे देही”ति याचन्तो —

१२१०:सो माणवो तस्स पावदि, चन्दसूरिया उभयेत्थ दिस्सरे ।

सोवण्णमयो रथो मम, तेन चक्कयुगेन सोभती”ति ॥

अथ नं ब्राह्मणो आह —

१२११:बालो खो त्वं असि माणव, यो त्वं पत्थयसे अपत्थियं ।

मज्जामि तुवं मरिस्ससि, न हि त्वं लच्छसि चन्दसूरिये”ति ॥

अथ नं माणवो “किं पन पज्जायमानस्सत्थाय रोदन्तो बालो होति, उदाहु अपज्जायमानस्सा”ति वत्वा —

१२१२:गमनागमनम्पि दिस्सति, वण्णधातु उभयेत्थ वीथिया ।

पेतो कालकतो न दिस्सति, को निध कन्दतं बाल्यतरो”ति ॥

तं सुत्वा ब्राह्मणो “युत्तं एस वदती”ति सल्लक्खेत्वा —

१२१३:सच्चं खो वदेसि माणव, अहमेव कन्दतं बाल्यतरो ।

चन्दं विय दारको रुदं, पेतं कालकताभिपत्थियि”न्ति ॥ —

वत्वा तस्स कथाय निस्सोको हुत्वा माणवस्स थुतिं करोन्तो इमा गाथा अभासि —

१२१४:आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं पावकं ।

वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

१२१५:अब्बही वत मे सल्लं, सोकं हदयनिस्सितं ।

यो मे सोकपरेतस्स, पुत्तसोकं अपानुदि ॥

१२१६:स्वाहं अब्बूळहसल्लोस्मि, सीतिभूतोस्मि निब्बुतो ।

न सोचामि न रोदामि, तव सुत्वान माणवा”ति ॥

१२०८-१०. तत्थ रथपज्जरोति रथूपत्थं । न विन्दामीति न लभामि । भद्दमाणवाति आलपनं । पटिपादयामीति सम्पादेत्वा ददामि, मा चक्कयुगाभावेन जीवितं जहीति अधिष्पायो । उभयेत्थ दिस्सरेति उभोपि एत्थ चन्दसूरिया आकासे दिस्सन्ति । य-कारो पदसन्धिकरो, उभये एत्थाति वा पदविभागो ।

१२१२. गमनागमनन्ति दिवसे दिवसे ओगमनुगमनवसेन चन्दसूरियानं गमनं आगमनञ्च दिस्सति । “गमनोगमन”न्तिपि पाळि, उगमनं ओगमनञ्चाति अत्थो । वण्णधातूति सीतिभावविसिद्धा कन्तभावभासुरा, उण्हभावविसिद्धा तिक्खभावभासुरा च वण्णनिभा । उभयेत्थाति चन्दे सूरिये चाति द्वीसुपि वण्णधातु दिस्सतीति योजेतब्बं । वीथियाति पवत्तनवीथियं आकासे, नागवीथियादिवीथियं वा । “उभयेत्था”न्तिपि पाठो, उभये एत्थाति पदविसन्धि । बाल्यतरोति बालतरो अतिसयेन बालो ।

१२१३. इमं पन कथं सुत्वा “अलब्भनीयवत्थुं वताहं पत्थेत्वा केवलं सोकग्गिना ड्हामि, किं मे निरत्थकेन अनयव्यसनेना”ति पटिसङ्खाने अट्ठासि । अथ देवपुत्तो मट्ठकुण्डलीरूपं पटिसंहरित्वा अत्तनो दिब्बरूपेनेव अट्ठासि । ब्राह्मणो पन तं अनोलोकेत्वा माणववोहारेनेव वोहरन्तो “सच्चं खो वदेसि माणवा”तिआदिमाह । तत्थ चन्दं विय दारको रुदन्ति चन्दं अभिपत्थयं रुदन्तो दारको वियाति अत्थो । कालकताभिपत्थयिन्ति कालकतं अभिपत्थयिं । “अभिपत्थय”न्तिपि पाठो ।

१२१४-५. आदित्तन्ति सोकग्गिना आदित्तं । निब्बापये दरन्ति निब्बापयि दरथं सोकपरिळाहं । अब्बहीति उद्धरि ।

अथ ब्राह्मणो सोकं विनोदेत्वा अत्तनो उपदेसदायकं दिब्बरूपेन ठितं दिस्वा “को नाम त्व”न्ति पुच्छन्तो —

१२१७:देवता नुसि गन्धब्बो, अदु सक्को पुरिन्ददो ।

को वा त्वं कस्स वा पुत्तो, कथं जानेमु तं मय”न्ति ॥ —

आह । सोपि तस्स —

१२१८:यज्ज कन्दसि यज्ज रोदसि, पुत्तं आळाहने सयं दहित्वा ।

स्वाहं कुसलं करित्वा कम्मं, तिदसानं सहव्यतं गतो”ति ॥ —

अत्तानं कथेसि । तत्थ यज्ज कन्दसि यज्ज रोदसीति यं तव पुत्तं मट्ठकुण्डलिं उद्धिस्स रोदसि, अस्सूनि मुज्जसि ।

अथ नं ब्राह्मणो आह —

१२१९:अप्पं वा बहुं वा नादसाम, दानं ददन्तस्स सके अगारे ।

उपोसथकम्मं वा तादिसं, केन कम्मेन गतोसि देवलोक”न्ति ॥

तत्थ “उपोसथकम्मं वा तादिसं नादसामा”ति योजना ।

अथ नं माणवो आह —

१२२०: आबाधिकोहं दुक्खितो गिलानो, आतुररूपोहि सके निवेसने ।
बुद्धं विगतरजं वितिण्णकङ्खं, अहक्खिं सुगतं अनोमपज्जं ॥

१२२१: स्वाहं मुदितमनो पसन्नचित्तो, अज्जलिं अकरिं तथागतस्स ।
ताहं कुसलं करित्वान कम्मं, तिदसानं सहब्बतं गतो'ति ॥

१२२०-२१. तत्थ आबाधिकोति आबाधसमङ्गी । दुक्खितोति तेनेव आबाधिकभावेन जातदुक्खो । गिलानोति गिलायमानोति अत्थो । आतुररूपोति दुक्खवेदनाभितुन्नकायो । विगतरजन्ति विगतरागादिरजं । वितिण्णकङ्खन्ति सब्बसो संसयानं समुच्छिन्नत्ता तिण्णविचिकिच्छं । अनोमपज्जन्ति परिपुण्णपज्जं, सब्बज्जुन्ति अत्थो । अकरिन्ति अकासिं । ताहन्ति तं अहं ।

एवं तस्मिं कथेन्तेयेव ब्राह्मणस्स सकलसरीरं पीतिया परिपूरि । सो तं पीतिं पवेदेन्तो —

१२२२: अच्छरियं वत अब्भुतं वत,
अज्जलिकम्मस्स अयमीदिसो विपाको ।
अहम्पि मुदितमनो पसन्नचित्तो,
अज्जेव बुद्धं सरणं वजामी'ति ॥ — आह ।

तत्थ अनभिण्हप्पवत्तिताय अच्छरं पहरितुं योग्गन्ति अच्छरियं, अभूतपुब्बताय अब्भुतं । उभयेनपि विमहयावहतंयेव दस्सेत्वा “अहम्पि मुदितमनो पसन्नचित्तो, अज्जेव बुद्धं सरणं वजामी'ति आह ।

अथ नं देवपुत्तो सरणगमने सीलसमादाने च नियोजेन्तो —

१२२३: अज्जेव बुद्धं सरणं वजाहि, धम्मञ्च सङ्गञ्च पसन्नचित्तो ।
तथेव सिक्खाय पदानि पज्ज, अखण्डफुल्लानि समादियस्सु ॥

१२२४: प्राणातिपाता विरमस्सु खिण्णं, लोके अदिन्नं परिवज्जयस्सु ।
अमज्जपो मा च मुसा भणाहि, सकेन दारेन च होहि तुट्ठो'ति ॥ —

गाथाद्वयमाह ।

१२२३. तत्थ तथेवाति यथा पसन्नचित्तो “सम्मासम्बुद्धो भगवा'ति बुद्धं सरणं वजेसि, तथेव “स्वाक्खातो धम्मो, सुप्पटिपन्नो सङ्गो'ति पसन्नचित्तो धम्मञ्च सङ्गञ्च सरणं वजाहि । यथा वा पसन्नचित्तो रतनत्तयं सरणं वजेसि, तथेव “अयं एकंसतो दिट्ठेव धम्मो अभिसम्परायञ्च हितसुखावहो'ति पसन्नचित्तो सिक्खाय अधिसीलसिक्खाय पदानि कोट्टासभूतानि अधिचित्तअधिपज्जासिक्खाय वा उपायभूतानि पज्जसीलानि अविकोपनतो च असंकिलिस्सनतो च अखण्डफुल्लानि समादियस्सु, समादाय वत्तस्सूति अत्थो ।

एवं देवपुत्तेन सरणगमने सीलसमादाने च नियोजितो ब्राह्मणो तस्स वचनं सिरसा सम्पटिच्छन्तो —

१२२५: अत्थकामोसि मे यक्ख, हितकामोसि देवते ।
करोमि तुहं वचनं, त्वंसि आचरियो ममा”ति ॥ —

गाथं वत्वा तत्थ पतिट्ठहन्तो —

१२२६: उपेमि सरणं बुद्धं, धम्मञ्चापि अनुत्तरं ।
सङ्खञ्च नरदेवस्स, गच्छामि सरणं अहं ॥

१२२७: पाणातिपाता विरमामि खिप्पं, लोके अदिन्नं परिवज्जयामि ।
अमज्जपो नो च मुसा भणामि, सकेन दारेन च होमि तुट्ठो”ति ॥ —

गाथाद्वयमाह । तम्पि सुविज्जेय्यमेव ।

ततो देवपुत्तो “कतं मया ब्राह्मणस्स कत्तब्बयुत्तकं, इदानीं सयमेव भगवन्तं उपसङ्कमिस्सती”ति तत्थेव अन्तरधायि । ब्राह्मणोपि खो भगवति सज्जातपसादबहुमानो देवताय च चोदियमानो “समणं गोतमं उपसङ्कमिस्सामी”ति विहाराभिमुखो गच्छति । तं दिस्वा महाजनो “अयं ब्राह्मणो एत्तकं कालं तथागतं अनुपसङ्कमित्वा अज्ज पुत्तसोकेन उपसङ्कमति, कीदिसी नु खो धम्मदेसना भविस्सती”ति तं अनुबन्धि ।

ब्राह्मणो भगवन्तं उपसङ्कमित्वा पटिसन्थारं कत्वा एवमाह “सक्का नु खो भो गोतम किञ्चि दानं अदत्त्वा सीलं वा अरक्खित्वा केवलं तुम्हेसु पसादमत्तेन सगगे निब्बत्तितु”न्ति । “ननु, ब्राह्मण, अज्ज पच्चूसवेलायं मट्ठकुण्डलिना देवपुत्तेन अत्तनो देवलोकूपपत्तिकारणं तुहं कथिक”न्ति भगवा अवोच । तस्मिं खणे मट्ठकुण्डलीदेवपुत्तो सह विमानेन आगन्त्वा दिस्समानरूपो विमानतो ओरुह भगवन्तं अभिवादेत्वा अज्जलिं पग्गह् एकमन्तं अट्ठासि । अथ भगवा तस्सं परिसति तेन देवपुत्तेन कतसुचरितं कथेत्वा परिसाय चित्तकल्लतं जत्वा सामुक्कंसिकं धम्मदेसनं अकासि । देसनापरियोसाने देवपुत्तो च ब्राह्मणो च सन्निपतितपरिसा चाति चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसीति ।

मट्ठकुण्डलीविमानवण्णना निट्ठिता ।

१०. सेरीसकविमानवण्णना

सुणोथ यक्खस्स च वाणिजान चाति सेरीसकविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवति परिनिब्बुते आयस्मा कुमारकस्सपो पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं सेतव्यनगरं सम्पत्तो । तत्थ पायासिराजज्जं अत्तनो सन्तिकं उपगतं विपरीतग्गाहतो विवेचेत्वा सम्मादस्सने पतिट्ठापेसि । सो ततो पट्ठाय पुज्जपसुतो हुत्वा समणब्राह्मणानं दानं देन्तो तत्थ अकतपरिचयताय असक्कच्चं दानं दत्वा अपरभागे कालं कत्वा चातुमहाराजिकभवने सुज्जे सेरीसके विमाने निब्बत्ति ।

अतीते किर कस्सपस्स भगवतो काले एको खीणासवत्थेरो अज्जतरस्मिं गामे पिण्डाय चरित्वा बहिगामे देवसिकं एकस्मिं पदेसे भत्तकिच्चं अकासि । तं दिस्वा एको गोपालको “अय्यो सूरियातपेन किलमती”ति पसन्नचित्तो चतूहि सिरीसथम्भेहि साखामण्डपं कत्वा अदासि, मण्डपस्स समीपे सिरीसरुक्खं रोपेसीति च वदन्ति । सो कालं कत्वा तेनेव पुज्जकम्मेन चातुमहाराजिकेसु निब्बत्ति, तस्स पुरिमकम्मस्स सूचकं विमानद्वारे सिरीसवनं निब्बत्ति वण्णगन्धसम्पन्नेहि

पुण्हेहि सब्बकालं उपसोभमानं, तेन तं विमानं “सेरीसक”न्ति पज्जायित्थ । सो च देवपुत्तो एकं बुद्धन्तरं देवेसु चैव मनुस्सेसु च संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे यसत्थेरस्स चतूसु विमलादीसु गिहिसहायेसु गवम्पति नाम हुत्वा भगवतो धम्मदेसनाय अरहत्ते पतिट्ठितो पुब्बाचिण्णवसेन तं सुज्जविमानं दिस्वा अभिण्हं दिवाविहारं गच्छति ।

सो अपरभागे पायासिदेवपुत्तं तत्थ दिस्वा “कोसि त्वं, आवुसो”ति पुच्छित्वा तेन “अहं, भन्ते, पायासिराजज्जो इधूपपन्नो”ति वुत्ते “ननु त्वं मिच्छादिट्ठिको विपरीतदस्सनो कथमिधूपपन्नो”ति आह । अथ नं पायासिदेवपुत्तो “अय्येनम्हि कुमारकस्सपत्थेरेन मिच्छादस्सनतो विवेचितो, पुज्जकिरियानं असक्कच्चकारिताय पन सुज्जे विमाने निब्बत्तो । साधु, भन्ते, मनुस्सलोकं गतकाले मम परिजनस्स आरोचेथ ‘पायासिराजज्जो असक्कच्चं दानं दत्त्वा सुज्जं सेरीसकविमानं उपपन्नो, तुम्हे पन सक्कच्चं पुज्जानि कत्वा ततूपपत्तिया चित्तं पणिदहथा”ति । थेरो तस्सानुकम्पाय तथा अकासि । तेपि थेरस्स वचनं सुत्वा तथा चित्तं पणिधाय पुज्जानि कत्वा सेरीसके विमाने निब्बत्तिसु । सेरीसकदेवपुत्तं पन वेस्सवणमहाराजा मरुभूमियं छायूदकरहिते मग्गे मग्गपटिपन्नानं मनुस्सानं अमनुस्सपरिपन्थ मोचनत्थं मग्गरक्खकं ठपेसि ।

अथ अपरेन समयेन अङ्गमगधवासिनो वाणिजा सकटसहस्सं भण्डस्स पूरेत्वा सिन्धुसोवीरदेसं गच्छन्ता मरुकन्तारे दिवा उण्हभयेन मग्गं अप्पटिपज्जित्वा रत्तिं नक्खत्तसज्जाय मग्गं पटिपज्जिसु । ते मग्गमूळहा हुत्वा अज्जं दिसं अगमंसु । तेसं अन्तरे एको उपासको अहोसि सद्धो पसन्नो सीलसम्पन्नो अरहत्तप्पत्तिया उपनिस्सयसम्पन्नो मातापितूनं उपट्ठानत्थं वणिज्जाय गतो । तं अनुगण्हन्तो सेरीसकदेवपुत्तो सह विमानेन अत्तानं दस्सेसि । दस्सेत्वा च पन “कस्मा तुम्हे इमं छायूदकरहितं वालुकाकन्तारं पटिपन्ना”ति पुच्छि । ते चस्स तत्थ अत्तनो आगतप्पकारं कथेसुं, तदत्थदीपना देवपुत्तस्स वाणिजानज्ज वचनपटिवचनगाथा होन्ति । आदितो पन द्वे गाथा तासं सम्बन्धदस्सनत्थं धम्मसङ्गाहकेहि ठपिता —

१२२८:सुणोथ यक्खस्स च वाणिजान च, समागमो यत्थ तदा अहोसि ।
यथा कथं इतरितरेन चापि, सुभासितं तज्ज सुणाथ सब्बे ॥

१२२९:यो सो अहु राजा पायासि नाम, भुम्मानं सहव्यगतो यसस्सी ।
सो मोदमानोव सके विमाने, अमानुसो मानुसे अज्झभासी”ति ॥

१२२८-९. तत्थ सुणोथाति सवनाणत्तिकवचनं । यं मयं इदानीं भणाम, तं सुणोथाति । **यक्खस्साति** देवस्स । देवो हि मनुस्सानं एकच्चानं देवानज्ज पूजनीयभावतो “यक्खो”ति वुच्चति । अपिच सक्कोपि चत्तारो महाराजानोपि वेस्सवणपारिसज्जापि पुरिसोपि “यक्खो”ति वुच्चति । तथा हि “अतिबाळ्हं खो अयं यक्खो पमत्तो विहरति, यंनूनाहं इमं यक्खं संवेजेय्य”न्तिआदीसु (म० नि० १.३९३) सक्को “यक्खो”ति वुत्तो । “चत्तारो यक्खा खग्गहत्था”तिआदीसु महाराजानो । “सन्ति हि, भन्ते, उळारा यक्खा भगवतो अप्पसन्ना”तिआदीसु (दी० नि० ३.२७६) वेस्सवणपारिसज्जा । “एत्तावता यक्खस्स सुद्धी”तिआदीसु (सु० नि० ४८२) पुरिसो । इध पन वेस्सवणपारिसज्जो अधिप्पेतो । **वाणिजान चाति** गाथाबन्धसुखत्थं अनुनासिकलोपं कत्वा वुत्तं । **समागमोति** समोधानं । **यत्थाति** यस्मिं वण्णुपथे । **तदाति** तस्मिं मग्गमूळहा हुत्वा गमनकाले । **इतरितरेन चापीति** इतरीतरज्जापि, इदं यथाति इमिना योजेतब्बं । अयज्हेत्थ अत्थो — सेरीसकदेवपुत्तस्स वाणिजानज्ज तदा यत्थ समागमो अहोसि, तं सुणोथ, यथा वापि तेहि अज्जमज्जं सुभासितं सुलपितं कथं पवत्तितं, तज्ज सब्बे ओहितचित्ता सुणाथाति । **भुम्मानन्ति** भुम्मदेवानं ।

इदानीं यक्खस्स पुच्छागाथायो होन्ति —

१२३०: वङ्गे अरञ्जे अमनुस्सद्धाने, कन्तारे अप्पोदके अप्पभक्खे ।
सुदुग्गमे वण्णुपथस्स मज्झे, वङ्कभया नट्टमना मनुस्सा ॥

१२३१: नयिध फला मूलमया च सन्ति, उपादानं नत्थि कुतो ध भक्खो ।
अञ्जत्र पंसूहि च वालुकाहि च, तत्ताहि उण्हाहि च दारुणाहि च ॥

१२३२: उज्जङ्गलं तत्तमिवं कपालं, अनायसं परलोकेन तुल्यं ।
लुद्धानमावासमिदं पुराणं, भूमिप्पदेसो अभिसत्तरूपो ॥

१२३३: अथ तुम्हे केन वण्णेन, किमासमाना इमं पदेसज्झि ।
अनुपविट्ठा सहसा समेच्च, लोभा भया अथ वा सम्पमूळ्हा'ति ॥

१२३०. तत्थ वङ्गेति संसयद्धाने । यत्थ पविट्ठानं “जीविस्साम नु खो, मरिस्साम नु खो”ति जीविते संसयो होति, तादिसे अरञ्जे । अमनुस्सद्धानेति अमनुस्सानं पिसाचादीनं सञ्चरणद्धाने, मनुस्सानं वा अगोचरद्धाने । कन्तारेति निरुदके इरिणे, कं तारेन्ति नयन्ति एत्थाति हि कन्तारो, उदकं गहेत्वा तरितब्बद्धानं । तेनाह “अप्पोदके”ति । अप्प-सद्दो हेत्थ अभावत्थो “अप्पिच्छो अप्पनिग्घोसो”ति आदीसु (अ० नि० ८.२३; चूळव० ४५६) विय । वण्णुपथस्स मज्झेति वालुकाकन्तारमज्जेति अत्थो । वङ्कभयाति वङ्गेहि भीता । वङ्गेहि भयं एते सन्ति “वङ्कभया”ति वत्तब्बे गाथासुखत्थं सानुनासिकं कत्वा “वङ्कभया”ति वुत्तं । इदञ्च वालुकाकन्तारपवेसनतो पुब्बे तेसं उप्पन्नभयं सन्धाय वुत्तं । नट्टमनाति मग्गसतिविप्पवासेन नट्टमानसा, मग्गमूळ्हाति अत्थो । मनुस्साति तेसं आलपनं ।

१२३१. इधाति इमस्मिं मरुकन्तारे । फलाति अम्बजम्बुतालनाळिकेरादिफलानि न सन्तीति योजना । मूलमया चाति मूलानियेव मूलमया, वल्लिकन्दादीनि सन्धाय वदति । उपादानं नत्थीति किञ्चापि किञ्चि भक्खं नत्थि, उपादानं वा इन्धनं, अग्गिस्स इन्धनमत्तम्पि नत्थि, कुतो केन कारणेन इध मरुकन्तारे भक्खो सियाति अत्थो । यं पन अत्थि तत्थ, तं दस्सेतुं “अञ्जत्र पंसूही”ति आदि वुत्तं ।

१२३२. उज्जङ्गलन्ति जङ्गलं वुच्चति लूखधूसरो अनुदको भूमिप्पदेसो, तं पन ठानं जङ्गलतोपि उक्कंसेन जङ्गलन्ति आह “उज्जङ्गल”न्ति । तेनाह “तत्तमिवं कपाल”न्ति, तत्तं अयो कपालसदिसन्ति अत्थो । गाथासुखत्थञ्चेत्थ सानुनासिकं कत्वा वुत्तं, तत्तमिवइच्चेव दट्ठब्बं । अनायसन्ति नत्थि एत्थ आयो सुखन्ति अनायं, ततो एव जीवितं सीयति विनासेतीति अनायसं । अथ वा न आयसन्ति अनायसं । परलोकेनाति नरकेन तुल्यं । नरकज्झि सत्तानं एकन्तानत्थताय परभूतो पटिसत्तुभूतो लोकोति विसेसतो “परलोको”ति वुच्चति, समन्ततो अयोमयत्ता आयसञ्च, इदं पन तदभावतो अनायसं, महतो दुक्खस्स उप्पत्तिट्ठानताय परलोकसदिसन्ति दस्सेति, “अनस्सय”न्ति च केचि पठन्ति, सुखस्स अप्पत्तिट्ठानभूतन्ति अत्थो । लुद्धानमावासमिदं पुराणन्ति इदं ठानं चिरकालतो पट्टाय लुद्धानं दारुणानं पिसाचादीनं आवासभूतं । अभिसत्तरूपोति “एवं लूखो घोराकारो होतू”ति पुराणेहि इसीहि सपितसदिसो, दिन्नसपो वियाति अत्थो ।

१२३३. केन वण्णेनाति केन कारणेन । किमासमानाति किं पच्चासीसन्ता । हीति निपातमत्तं । “पदेसम्पी”ति च पठन्ति, इमम्पि नाम पदेसन्ति अत्थो । सहसा समेच्चाति सहसा आदीनवानिसंसंसे अविचारेत्वा समवायेन अनुपविट्ठा सप्पविट्ठा । लोभा भया अथ वा केनचि अनत्थकामेन पलोभिता लोभतो केनचि अमनुस्सादिना परिपातिता भया वा ।

अथ वा सम्पमूळहाति मग्गविप्पनट्ठा इमं पदेसं अनुपविट्ठाति योजना ।

इदानी वाणिजा आहंसु —

१२३४ मग्गधेसु अङ्गेसु च सत्थवाहा, आरोपयित्वा पणियं पथुत्तं ।

ते यामसे सिन्धुसोवीरभूमिं, धनत्थिका उदयं पत्थयाना ॥

१२३५ दिवा पिपासंनधिवासयन्ता, योग्गानुकम्पञ्च समेक्खमाना ।

एतेन वेगेन आयाम सब्बे, रत्तिं मग्गं पटिपन्ना विकाले ॥

१२३६ ते दुप्पयाता अपरद्धमग्गा, अन्धाकुला विप्पनट्ठा अरञ्जे ।

सुदुग्गमे वण्णुपथस्स मज्झे, दिसं न जानाम पमूळहचित्ता ॥

१२३७ इदञ्च दिस्वान अदिट्ठपुब्बं, विमानसेट्ठञ्च तवञ्च यक्ख ।

ततुत्तरिं जीवितमासमाना, दिस्वा पतीता सुमना उदग्गा’ति ॥

१२३४. तत्थ मग्गधेसु अङ्गेसु च सत्थवाहाति मग्गधरट्ठे च अङ्गरट्ठे च जाता संवट्ठा तंनिवासिनो सत्थे सत्थस्स च वाहनका सत्थका चेव सत्थसामिका च । पणियन्ति भण्डं । तेति ते मयं । यामसेति गच्छाम । सिन्धुसोवीरभूमिन्ति सिन्धुदेसं सोवीरदेसञ्च । उदयन्ति आनिसंसं अतिरेकलाभं ।

१२३५. अनधिवासयन्ताति अधिवासेतुं असक्कोन्ता । योग्गानुकम्पन्ति गोणादीनं सत्तानं अनुग्गहं । एतेन वेगेनाति इमिना जवेन, येन तव दस्सनतो पुब्बे आयाम आगतम्ह । रत्तिं मग्गं पटिपन्नाति रत्तियं मग्गं पटिपन्ना । विकालेति अकाले अवेलायं ।

१२३६. दुप्पयाताति दुट्ठु पयाता अपथे गता, ततो एव अपरद्धमग्गा । अन्धाकुलाति अन्धा विय आकुला, मग्गजाननसमत्थस्स पञ्जाचक्खुनो अभावेन अन्धा, ततो एव आकुला, विप्पनट्ठा च मग्गसम्मूळहताय । दिसन्ति गन्तब्बदिसं, यस्सं दिसायं सिन्धुसोवीरदेसो, तं दिसं । पमूळहचित्ताति दिसासंसयसुमूळहचित्ता ।

१२३७. तवञ्चाति तुवञ्च । यक्खाति आलपनं । ततुत्तरिं जीवितमासमानाति यो “इतो परं अम्हाकं जीवितं नत्थी”ति जीवितसंसयो उप्पन्नो, इदानी ततो उत्तरिम्पि जीवितं आसीसन्ता । दिस्वाति दस्सनहेतु । पतीताति पहट्ठा । सुमनाति सोमनस्सप्पत्ता । उदग्गाति उदग्गाय पीतिया उदग्गचित्ता ।

एवं वाणिजेहि अत्तनो पवत्तिया पकासिताय पुन देवपुत्तो द्वीहि गाथाहि पुच्छि —

१२३८ पारं समुद्दस्स इमञ्च वण्णुं, वेत्ताचरं सङ्कुपथञ्च मग्गं ।

नदियो पन पब्बतानञ्च दुग्गा, पुथुद्दिसा गच्छथ भोगहेतु ॥

१२३९ पक्खन्दियान विजितं परेसं, वेरज्जके मानुसे पेक्खमाना ।

यं वो सुतं वा अथ वापि दिट्ठं, अच्छेरकं तं वो सुणोम ताता'ति ॥

तस्सत्थो — पारं समुद्दस्साति समुद्दस्स परतीरं, इमञ्च ईदिसं, वण्णुं वण्णुपथं वेत्तलता बन्धित्वा आचरितब्बतो वेत्ताचरं मग्गं, सङ्कुके खाणुके कोट्टेत्वा गन्तब्बतो सङ्कुपथं मग्गं, नदियो पन चन्दभागादिका, पब्बतानञ्च विसमप्पदेसाति एवं दुग्गा पुथुद्दिसा भोगनिमित्तं गच्छथ, एवं गच्छन्ता च पक्खन्दियान पक्खन्दित्वा अनुपविसित्वा, परेसं राजूनं विजितं तत्थ वेरज्जके विदेसवासिके मनुस्से पेक्खमाना गच्छथ, एवंभूतेहि वो तुम्हेहि यं सुतं वा अथ वा दिट्ठं वा अच्छेरकं अच्छरियं, तं वो सन्तिके ताता वाणिजा सुणोमाति अत्तनो विमानस्स अच्छरियभावं तेहि कथापेतुकामो पुच्छति ।

एवं देवपुत्तेन पुट्ठा वाणिजा आहंसु —

१२४० इतोपि अच्छेरतरं कुमार, न नो सुतं वा अथ वापि दिट्ठं ।
अतीतमानुसकमेव सब्बं, दिस्वा न तप्पाम अनोमवण्णं ॥

१२४१ वेहायसं पोक्खरज्जो सवन्ति, प्हूतमल्या बहुपुण्डरीका ।
दुमा चिमे निच्चफलूपपन्ना, अतीव गन्धा सुरभिं पवायन्ति ॥

१२४२ वेळूरियथम्भा सतमुस्सितासे, सिलापवाळस्स च आयतंसा ।
मसारगल्ला सहलोहितङ्गा, थम्भा इमे जोतिरसामयासे ॥

१२४३ सस्सथम्भं अतुलानुभावं, तेसूपरि साधुमिदं विमानं ।
रतनन्तरं कज्जनवेदिमिस्सं, तपनीयपट्टेहि च साधुछन्नं ॥

१२४४ जम्बोनदुत्तत्तमिदं सुमट्ठो, पासादसोपानफलूपपन्नो ।
दळ्हो च वग्गु च सुसङ्गतो च, अतीव निज्झानखमो मनुज्जो ॥

१२४५ रतनन्तरस्मिं बहुअन्नपानं, परिवारितो अच्छरासङ्गणेन ।
मुरजआलम्बरतूरियघुट्ठो, अभिवन्दितोसि थुतिवन्दनाय ॥

१२४६ सो मोदसि नारिगणप्पबोधनो, विमानपासादवरे मनोरमे ।
अचिन्तियो सब्बगुणूपपन्नो, राजा यथा वेस्सवणो नळिन्या ॥

१२४७ देवो नु आसि उदवासि यक्खो,
उदाहु देविन्दो मनुस्सभूतो ।
पुच्छन्ति तं वाणिजा सत्थवाहा,
आचिक्ख को नाम तुवंसि यक्खो'ति ॥

१२४०-२. तत्थ कुमाराति पठमवये ठितत्ता देवपुत्तं आलपति । सब्बन्ति देवपुत्तं तस्स विमानपटिबद्धञ्च सन्धाय

वदति । **पोक्खरज्जो**ति पोक्खरणियो । **सतमुस्सितासे**ति सतरतनुब्बेधा । **सिलापवाळस्सा**ति सिलाय पवाळस्स च, सिलामया पवाळमयाति अत्थो । **आयतंसा**ति दीघंसा । अथ वा आयता हुत्वा अट्टसोळसद्वत्तिंसादिअंसवन्तो ।

१२४२. तेसूपरीति तेसं थम्भानं उपरि । **साधुमिदन्ति** सुन्दरं इदं तव विमानं । **रतनन्तरन्ति** रतनन्तरवन्तं, भित्तिथम्भसोपानादीसु नानाविधेहि अज्जेहि रतनेहि युत्तं । **कज्जनवेदिमिस्सन्ति** सुवण्णमयाय वेदिकाय सहितं परिकिखत्तं । **तपनीयपट्टेहि च साधुछन्न्ति** तपनीयमयेहि अनेकरतनमयेहि च छदनेहि तत्थ तत्थ सुट्ठु छादितं ।

१२४४. जम्बोनदुत्तत्तमिदन्ति इदं तव विमानं येभ्य्येन उत्तत्तजम्बुनदभासुरं । **सुमट्ठो पासादसोपानफलूपपन्नो**ति तस्स च सो सो पदेसो सुमट्ठो सुट्ठु मज्जितो, तेहि तेहि अनन्तरपासादेहि सोपानविसेसेहि रमणीयेहि फलकेहि च युत्तो । **दळ्हो**ति थिरो । **वग्गू**ति अभिरूपो समुग्गतो । **सुसङ्गतो**ति सुट्ठु सङ्गतावयवो अज्जमज्जानुरूपपासादावयवो । **अतीव निज्झानखमो**ति पभस्सरभावेपि अतिविय ओलोकनक्खमो । **मनुज्जो**ति मनोरमो ।

१२४५. रतनन्तरस्मिन्ति रतनमये, रतनभूते वा सारभूते विमानस्स अब्भन्तरे । **बहुअन्नपानन्ति** पेसलं पहूतं अन्नञ्च पानञ्च विज्जति, उपलब्धतीति अधिप्पायो । **मुरजआलम्बरतूरियघुट्ठो**ति मुदिङ्गानं आलम्बरानं अवसिट्ठतूरियानञ्च सद्देहि निच्चघोसितो । **अभिवन्दितोसी**ति नमस्सितो, थोमितो वा असि । तेनाह “**थूतिवन्दनाया**”ति ।

१२४६. अचिन्तियोति अचिन्तेय्यानुभावो । **नळिन्या**ति एवंनामके कीळनट्टाने यथा वेस्सवणो महाराजा, एवं त्वं मोदसीति योजना ।

१२४७. आसीति असि भवसि । **देविन्दो**ति सक्को देवराजा । **मनुस्सभूतो**ति मनुस्सेसु भूतो मनुस्सजातिको । **यक्खो**ति देवादिभावं पुच्छित्वापि यक्खभावं आसङ्कन्ता वदन्ति ।

इदानी सो देवपुत्तो अत्तानं जानापेन्तो —

१२४८. सेरीसको नाम अहमिह यक्खो, कन्तारियो वण्णुपथमिह गुत्तो ।

इमं पदेसं अभिपालयामि, वचनकरो वेस्सवणस्स रज्जो”ति ॥ —

आह । तत्थ **अहमिह यक्खो**ति अहं यक्खो अमिह । **कन्तारियो**ति आरक्खणत्थं कन्तारे नियुत्तो । **गुत्तो**ति गोपको । तेनाह “**अभिपालयामी**”ति ।

इदानी वाणिजा तस्स कम्मादीनि पुच्छन्ता आहंसु —

१२४९. अधिच्चलद्धं परिणामजं ते, सयंकतं उदाहु देवेहि दिन्नं ।

पुच्छन्ति तं वाणिजा सत्थवाहा, कथं तया लद्धमिदं मनुज्ज”न्ति ॥

तत्थ **अधिच्चलद्धन्ति** अधिच्चसमुप्पत्तिकं, यदिच्छकं लद्धन्ति अत्थो । **परिणामजं** तेति नियतिसङ्गतिभावपरिणतं, कालपरिणतं वा । **सयंकतन्ति** तया सयमेव कतं, देविद्धिया तया सयमेव निब्बत्तितन्ति अत्थो । **उदाहु देवेहि दिन्नन्ति** तया आराधितेहि देवेहि पसादवसेन निस्सट्ठं ।

इदानीं देवपुत्तो चतुरोपि पकारे पटिक्खित्वा पुञ्जमेव अपदिसन्तो —

१२५०. नाधिच्चलद्धं न परिणामजं मे, न सयंकतं न हि देवेहि दिन्नं ।
सकेहि कम्मेहि अपापकेहि, पुञ्जेहि मे लद्धमिदं मनुञ्ज'न्ति ॥ —

गाथमाह ।

तं सुत्वा वाणिजा पुन “नाधिच्चलद्ध”न्ति गाथायं पुञ्जाधिकमेव ते चतुरो पकारे आरोपेत्वा पुञ्जस्स च सरूपं पुच्छंसु —

१२५१. किं ते वतं किं पन ब्रह्मचरियं, किस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।
पुच्छन्ति तं वाणिजा सत्थवाहा, कथं तया लद्धमिदं विमान'न्ति ॥

तत्थ वतन्ति वतसमादानं । ब्रह्मचरियन्ति सेट्ठचरियं ।

पुन देवपुत्तो ते पटिक्खित्वा अत्तानं यथूपचितं पुञ्जञ्च दस्सेन्तो —

१२५२. ममं पायासीति अहु समञ्जा, रज्जं यदा कारयिं कोसलानं ।
नत्थिकदिट्ठि कदरियो पापधम्मो, उच्छेदवादी च तदा अहोसिं ॥

१२५३. समणो च खो आसि कुमारकस्सपो, बहुस्सुतो चित्तकथी उळारो ।
सो मे तदा धम्मकथं अभासि, दिट्ठिविसूकानि विनोदयी मे ॥

१२५४. ताहं तस्स धम्मकथं सुणित्वा, उपासकत्तं पटिवेदयिस्सं ।
पाणातिपाता विरतो अहोसिं, लोके अदिन्नं परिवज्जयिस्सं ।
अमज्जपो नो च मुसा अभाणिं, सकेन दारेन च अहोसिं तुट्ठो ॥

१२५५. तं मे वतं तं पन ब्रह्मचरियं, तस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको ।
तेहेव कम्मेहि अपापकेहि, पुञ्जेहि मे लद्धमिदं विमान'न्ति ॥ —

आह । तं सुविज्जेय्यमेव ।

अथ वाणिजा देवपुत्तं विमानञ्चस्स पच्चक्खतो दिस्वा कम्मफलं सद्वहित्वा अत्तनो कम्मफले सद्धं पवेदेन्ता —

१२५६. सच्चं किराहंसु नरा सपञ्जा, अनज्जथा वचनं पण्डितानं ।
यहिं यहिं गच्छति पुञ्जकम्मो, तहिं तहिं मोदति कामकामी ॥

१२५७. ग्रहिं यहिं सोकपरिद्वो च, वधो च बन्धो च परिविकलेसो ।
तहिं तहिं गच्छति पापकम्मो, न मुच्चति दुग्गतिया कदाची'ति ॥ —

गाथाद्वयं अवोचुं । तत्थ **सोकपरिद्वो**ति सोको च परिदेवो च । **परिक्किलेसो**ति वुत्ता अनत्थुप्पत्ति ।

एवं तेसु कथेन्तेसुयेव विमानद्वारे सिरीसरुक्खतो परिपाकेन मुत्तबन्धना परिपक्का सिपाटिका पति, तेन देवपुत्तो सपरिजनो दोमनस्सप्पत्तो अहोसि । तं दिस्वा वाणिजा —

१२५८:सम्मूळहरूपोव जनो अहोसि, अस्मिं मुहुत्ते कललीकतोव ।
जनस्सिमस्स तुहज्ज कुमार, अप्पच्चयो केन नु खो अहोसी”ति ॥ —

गाथमाहंसु । तत्थ **सम्मूळहरूपोवा**ति सोकवसेन सब्बसो मूळहसभावो विय । **जनो**ति देवजनो । **अस्मिं मुहुत्ते**ति इमस्मिं मुहुत्तमत्ते । **कललीकतो**ति कललं विय कतो, कललनिस्सितउदकीभूतो विय आविलोति अधिप्पायो । **जनस्सिमस्स तुहज्जा**ति इमस्स तव परिजनस्स तुहज्ज । **अप्पच्चयो**ति दोमनस्सं ।

तं सुत्वा देवपुत्तो —

१२५९:इमे च सिरीसवना ताता, दिब्बा गन्धा सुरभी सम्पवन्ति ।
ते सम्पवायन्ति इमं विमानं, दिवा च रत्तो च तमं निहन्त्वा ॥

१२६०:इमेसज्ज खो वस्ससतच्चयेन, सिपाटिका फलति एकमेका ।
मानुस्सकं वस्ससतं अतीतं, यदग्गे कायम्हि इधूपपन्नो ॥

१२६१:दिस्वानहं वस्ससतानि पज्ज,
अस्मिं विमाने ठत्वान ताता ।
आयुक्खया पुज्जक्खया चविस्सं,
तेनेव सोकेन पमुच्छितोस्मी”ति ॥ — आह ।

१२५६. तत्थ **सिरीसवना**ति सिरीसविपिनतो । **ताता**ति वाणिजे आलपति । इमे तुम्हाकं मय्हज्ज पच्चक्खभूता **दिब्बा गन्धा सुरभी** अतिविय सुगन्धायेव समन्ततो **पवन्ति** पवायन्ति । ते दिब्बा गन्धा एवं वायन्ता **इमं विमानं सम्पवायन्ति** सम्मदेव गन्धं गाहापेन्ति, न केवलं सम्पवायनमेव, अथ खो अत्तनो पभाय तमम्पि निहन्ति । तेनाह “**दिवा च रत्तो च तमं निहन्त्वा**”ति ।

१२६०-६१. **इमे**सन्ति सिरीसानं । **सिपाटिका**ति फलकुट्टिलिका । **फलती**ति पच्चित्वा वण्टतो मुच्चति, पुटभेदं वा पत्वा सिस्सति । **मानुस्सकं वस्ससतं अतीतन्ति** यस्मा वस्ससतस्स अच्चयेन इमस्स सिरीसस्स सिपाटिका फलति, अयज्ज फलिता, तस्मा मय्हं मानुस्सकं वस्ससतं अतीतं । **यदग्गे** यतो पट्ठाय, **कायम्हि इध** इमस्मिं देवनिकाये **उपपन्नो** निब्बत्तो । मय्हज्ज देवगणनाय पज्ज वस्ससतानि आयु, तस्मा खीयति मे आयूति सोकवसेन सम्मूळ्होति दस्सेति । तेनाह “**दिस्वानहं वस्ससतानि पज्ज...पे०... तेनेव सोकेन पमुच्छितोस्मी**”ति ।

अथ नं वाणिजा समस्सासेन्तो —

१२६३: कथं नु सोचेय्य तथाविधो सो, लब्धा विमानं अतुलं चिराय ।
ये चापि खो इत्तरमुपपन्ना, ते नून सोचेय्युं परित्तपुज्जा”ति ॥ —

आहंसु । तत्थ यादिसेहि अप्पायुकेहि मरणं पटिच्च सोचितब्बं सिया, तादिसो पन एवं दिब्बानुभावसम्पन्नो नवुतिवस्ससतसहस्सायुको कथं नु सोचेय्य, न सोचितब्बमेवाति अधिप्पायो ।

देवपुत्तो तत्तकेनेव समस्सासेत्वा तेसं वचनं सम्पटिच्छन्तो तेसञ्च उपदेसं देन्तो —

१२६३: अनुच्छविं ओवदियञ्च मेतं, यं मं तुम्हे पेय्यवाचं वदेथ ।
तुम्हे च खो ताता मयानुगुत्ता, येहिच्छकं तेन पलेथ सोत्थि”न्ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ अनुच्छविन्ति अनुच्छविकं, तुम्हाकमेव तं युत्तरूपं । ओवदियञ्च मेतन्ति मे मयं तुम्हेहि ओवदियं ओवादवसेन वत्तब्बमेतं । यं यस्मा, मं मयं, तुम्हे “कथं नु सोचेय्य”न्ति आदिना पेय्यवाचं पियवचनं वदेथ । यं वा पेय्यवाचाय वदनं कथनं, तं तुम्हाकमेव अनुच्छविकन्ति योजना । अथ वा यं यस्मा तुम्हे पेय्यवाचं वदेथ, तस्मा अनुच्छविकं ओवदियञ्च ओवदितब्बं ओवादानुरूपं कातब्बञ्च मे मया कतं, किं पन तन्ति आह “तुम्हे च खो ताता”ति आदि । तत्थ मयानुगुत्ताति इमस्मिं अमनुस्सपरिग्गहे मरुकन्तारे याव कन्तारातिक्कमा मया अनुगुत्ता रक्खिता, येनिच्छकं यथारुचितेन, सोत्थि खेमेन, पलेथ गच्छथाति अत्थो ।

अथ वाणिजा कतञ्जुभावं पकासेन्ता —

१२६४: गन्त्वा मयं सिन्धुसोवीरभूमिं, धनत्थिका उद्दयं पत्थयाना ।
यथापयोगा परिपुण्णचागा, काहाम सेरीसमहं उळारन्ति ॥ —

गाथमाहंसु । तत्थ यथापयोगाति इदानीं कतपटिञ्जानुरूपपयोगा । परिपुण्णचागाति समत्तचागा, उळारस्स महस्स परियत्तपरिच्चागा । महन्ति उस्सवपूजं ।

पुन देवपुत्तो महकरणं पटिक्खपन्तो कत्तब्बेसु च ते नियोजेन्तो —

१२६५: मा चेव सेरीसमहं अकत्थ, सब्बञ्च वो भविस्सति यं वदेथ ।
पापानि कम्मामि विवज्जयाथ, धम्मानुयोगञ्च अधिद्वहाथा”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ यं वदेथाति यं तुम्हे खेमेन सिन्धुसोवीरदेसपत्तिं तत्थ च विपुलं उद्दयं लाभं पच्चासीसन्ता “गन्त्वा मय”न्ति आदीनि वदथ । सब्बं तं वो तुम्हाकं तथेव भविस्सति, तत्थ निक्कङ्गा होथ, तुम्हे पन इतो पट्ठाया पापानि कम्मामि पाणातिपातादीनि विवज्जयाथ परिवज्जेथ । धम्मानुयोगन्ति दानादिकुसलधम्मस्स अनुयुज्जनं । अधिद्वहाथाति अनुसिक्खथ इदं सेरीसकमहन्ति दस्सेति ।

यं पन उपासकं अनुगण्हन्तो तेसं रक्खावरणं कातुकामो अहोसि, तस्स गुणं कित्तेत्वा तं तेसं उद्दिसन्तो इमा गाथायो आह —

१२६६:उपासको अत्थि इमहि सङ्गे, बहुस्सुतो सीलवतूपपन्नो ।
सद्धो च चागी च सुपेसलो च, विचक्खणो सन्तुसितो मुतीमा ॥

१२६७:सज्जानमानो न मुसा भण्येय्य, परूपघाताय न चेतयेय्य ।
वेभूतिकं पेसुणं नो करेय्य, सण्हज्ज वाचं सखिलं भण्येय्य ॥

१२६८:सगारवो सप्पतिस्सो विनीतो, अपापको अधिसीले विसुद्धो ।
सो मातरं पितरञ्चापि जन्तु, धम्मेन पोसेति अरियवृत्ति ॥

१२६९:मज्जे सो मातापितूनं कारणा, भोगानि परियेसति न अत्तहेतु ।
मातापितूनञ्च यो अच्चयेन, नेक्खम्मपोणो चरिस्सति ब्रह्मचरियं ॥

१२७०:उजू अवङ्को असठो अमायो, न लेसकप्पेन च वोहरेय्य ।
सो तादिसो सुकतकम्मकारी, धम्मे ठितो किन्ति लभेथ दुक्खं ॥

१२७१:तंकारणा पातुकतोमि अत्तना, तस्मा धम्मं पस्सथ वाणिजासे ।
अज्जत्र तेनिह भस्मी भवेथ, अन्धाकुला विप्पनट्ठा अरज्जे ।
तं खिप्पमानेन लहुं परेन, सुखो हवे सप्पुरिसेन सङ्गमो'ति ॥

१२६६. तत्थ सङ्गेति सत्तसमूहे । विचक्खणोति तत्थ तत्थ कत्तब्बताय कुसलो । सन्तुसितोति सन्तुडो । मुतीमाति कम्मस्सकतजाणादिना इधलोकपरलोकहितानं मुननतो मुतिमा ।

१२६७. सज्जानमानो न मुसा भण्येय्याति सम्पजानमुसा न भासेय्य । वेभूतिकन्ति सहितानं विनाभावकरणतो “वेभूतिक”न्ति लद्धनामं पिसुणं, नो करेय्य न वदेय्य ।

१२६८. सप्पतिस्सोति पतिस्सयो गरुडानियेसु निवातवुत्तिकत्ता सोरच्चं, सह पतिस्सेनाति सप्पतिस्सो । अधिसीलेति उपासकेन रक्खितब्बअधिसीलसिक्खाय । अरियवृत्तीति परिसुद्धवृत्ति ।

१२६९. नेक्खम्मपोणोति निब्बाननिन्नो । चरिस्सति ब्रह्मचरियन्ति पब्बज्जं सासनब्रह्मचरियं चरिस्सति ।

१२७०. लेसकप्पेनाति कप्पियलेसेन । न च वोहरेय्याति मायासाठेय्यवसेन वचनं न निच्छारेय्य । धम्मे ठितो किन्ति लभेथ दुक्खन्ति एवं वुत्तनयेन धम्मे ठितो धम्मचारी समचारी किन्ति केन पकारेन दुक्खं लभेथ पापुणेय्य ।

१२७१. तंकारणाति तन्निमित्तं तस्स उपासकस्स हेतु । पातुकतोमि अत्तनाति सयमेव तुम्हाकं अहं पातुरहोसिं । “अत्तान”न्तिपि पाठो, मम अत्तानं तुम्हाकं पात्वाकासिन्ति अत्थो । तस्माति यस्मा अहं धम्मं अपचायमानो तं रक्खन्तो तुम्हेपि रक्खामि, तस्मा धम्मं पस्सथ धम्ममेव चरितब्बं कत्वा ओलोकेथ । अज्जत्र तेनिह भस्मी भवेथाति तेन उपासकेन विना चे आगता, इमस्मिं मरुकन्तारे अनाथा अप्पटिसरणा भस्मभावं गच्छेय्याथ । खिप्पमानेनाति एवं खिप्पन्तेन वम्भन्तेन पीळन्तेन । लहुन्ति सुकरं । परेनाति अधिकं, अज्जेन वा । तस्मा सुखो हवे सप्पुरिसेन सङ्गमोति । सो

हि खन्तिसोरच्चे निविट्ठो केनचि किञ्चि वुत्तोपि न पटिप्परतीति अधिप्पायो ।

एवं सामञ्जसो कित्तितं सरूपतो जातुकामा वाणिजा —

१२७२ किं नाम सो किञ्च करोति कम्मं,
किं नामधेय्यं किं पन तस्स गोत्तं ।
मयम्पि नं दट्ठुकामम्ह यक्ख, यस्सानुकम्पाय इधागतोसि ।
लाभा हि तस्स यस्स तुवं पिहेसी”ति ॥ —

गाथमाहंसु । तत्थ किं नाम सोति नामतो सो जन्तु सत्तो को नाम । किञ्च करोति कम्मन्ति कसिवणिज्जादीसु कीदिसं कम्मं करोति । किं नामधेय्यन्ति मातापितूहि कतं पन “तिस्सो फुस्सो”ति आदीसु तस्स किं नामधेय्यं, “भग्गवो भारद्वाजो”ति आदीसु किं वा तस्स गोत्तं । यस्स तुवं पिहेसीति यं तुवं पियायसि ।

इदानीं देवपुत्तो तं नामगोत्तादिवसेन दस्सेन्तो —

१२७३ यो कप्पको सम्भवनामधेय्यो,
उपासको कोच्छफलूपजीवी ।
जानाथ नं तुम्हाकं पेसियो सो,
मा खो नं हीळित्थ सुपेसलो सो”ति ॥ —

आह । तत्थ कप्पकोति न्हापितो । सम्भवनामधेय्योति सम्भवोति एवंनामो । कोच्छफलूपजीवीति कोच्छञ्च फलञ्च उपनिस्साय जीवनको । तत्थ कोच्छं नाम आळकादिसण्ठापनत्थं केसादीनं उल्लिखनसाधनं । पेसियो पेसनकारको वेय्यावच्चकरो ।

इदानीं वाणिजा तं सञ्जानित्वा आहंसु —

१२७४ ज्ञानामसे यं त्वं पवदेसि यक्ख, न खो नं जानाम स एदिसोति ।
मयम्पि नं पूजयिस्साम यक्ख, सुत्त्वान तुहं वचनं उळार”न्ति ॥

तत्थ जानामसेति यं त्वं वदेसि, तं मयं सरूपतो जानाम । एदिसोति गुणतो पन यथा तथा कित्तितं, एवं एदिसोति तं न खो जानाम, यथा तं अविद्दसुनोति अधिप्पायो ।

इदानीं देवपुत्तो ते अत्तनो विमानं आरोपेत्वा अनुसासनत्थं —

१२७५ ये केचि इमस्मिं सत्थे मनुस्सा, दहरा महन्ता अथवापि मज्झिमा ।
सब्बेव ते आलम्बन्तु विमानं, पस्सन्तु पुञ्जानं फलं कदरिया”ति ॥ —

गाथमाह । तत्थ महन्ताति वुट्ठा । आलम्बन्तूति आरोहन्तु । कदरियाति मच्छरिनो अदानसीला ।

इदानीं परियोसाने छ गाथा धम्मसङ्गाहकेहि वुत्ता —

१२७६: ते तत्थ सब्बेव अहं पुरेति, तं कप्पकं तत्थ पुरक्खत्वा ।
सब्बेव ते आलम्बिंसु विमानं, मसक्कसारं विय वासवस्स ॥

१२७७: ते तत्थ सब्बेव अहं पुरेति, उपासकत्तं पटिवेदयिंसु ।
पाणातिपाता विरता अहेसुं, लोके अदिन्नं परिवज्जयिंसु ।
अमज्जपा नो च मुसा भणिंसु, सकेन दारेन च अहेसुं तुट्ठा ॥

१२७८: ते तत्थ सब्बेव अहं पुरेति, उपासकत्तं पटिवेदयित्वा ।
पक्कामि सत्थो अनुमोदमानो, यक्खिद्धिया अनुमतो पुनप्पुनं ॥

१२७९: गन्त्वान ते सिन्धुसोवीरभूमिं, धनत्थिका उदयं पत्थयाना ।
यथापयोगा परिपुण्णलाभा, पच्चागमुं पाटलिपुत्तमक्खत्तं ॥

१२८०: गन्त्वान ते सङ्गरं सोत्थिवन्तो, पुत्तेहि दारेहि समङ्गिभूता ।
आनन्दी वित्ता सुमना पतीता, अकंसु सेरीसमहं उळारं ।
सेरीसकं ते परिवेणं मापयिंसु ॥

१२८१: एतादिसा सप्पुरिसान सेवना, महत्थिका धम्मगुणान सेवना ।
एकस्स अत्थाय उपासकस्स, सब्बेव सत्ता सुखिता अहेसुं'न्ति ॥

१२७६. तत्थ अहं पुरेति अहं पुरिमं अहं पुरिमन्ति अहमहंकराति अत्थो । “ते तत्थ सब्बेवा”ति वत्त्वा पुन “सब्बेव ते”ति वचनं “सब्बेव ते यथा विमानस्स आरुहने उस्सुक्कजाता अहेसुं, तथा सब्बेव तं आरुहिंसु, न कस्सचि आरुहने अन्तरायो अहोसी”ति दस्सनत्थं वुत्तं । मसक्कसारं विय वासवस्साति “मसक्कसार”न्ति च तावतिसंभवनं वुच्चति, सब्बं वा देवभवनं, इध पन सक्कभवनं वेदितब्बं । तेनाह “मसक्कसारं विय वासवस्सा”ति ।

१२७७-८. अथ ते वाणिजा विमानं पस्सित्वा पसन्नचित्ता तस्स देवपुत्तस्स ओवादे ठत्वा सरणेषु च सीलेसु च पतिट्ठाय तस्स आनुभावेन सोत्थिना इच्छितं देसं अगमंसु । तेन वुत्तं “ते तत्थ सब्बेवा”ति आदि । तत्थ अनुमतो पक्कामि सत्थो यक्खिद्धिया पुनप्पुनं अनुमोदमानोति योजना । केन पन अनुमतोति? यक्खेनाति पाकटोयमत्थो ।

१२७९. यथापयोगाति यथाअज्झासयं कतपयोगा । परिपुण्णलाभाति समिद्धलाभा । अक्खतन्ति अनुपट्ठुतं पाटलिपुत्तं । अक्खतन्ति वा अनाबाधं अनुप्पीळं, अनन्तरायेनाति अत्थो ।

१२८०. सङ्गरन्ति सकं गेहं । सोत्थिवन्तोति सोत्थिभावेन युत्ता खेमिनो । आनन्दीति आदीहि चतूहि पदेहि सोमनस्सितभावमेव वदति । सेरीसकं ते परिवेणं मापयिंसूति कतज्जुताय ठत्वा पटिस्सवमोचनत्थञ्च देवपुत्तस्स नामेन सेरीसकं नाम परिच्छेदवसेन वेणियतो पेक्खितब्बतो परिवेणं पासादकूटागाररत्तिट्ठानादिसम्पन्नं पाकारपरिक्खत्तं द्वारकोट्टकयुत्तं आवासं अकंसु ।

१२८१. एतादिसाति एदिसी, एवं अनत्थपटिबाहिनी अत्थसाधिका च । **महत्थिकाति** महापयोजना महानिसंसा । **धम्मगुणानन्ति** अविपरीतगुणानं । **एकस्स** सत्तस्स हितत्थं **सब्बेव सत्ता** सब्बे एव ते सत्थपरियापन्ना सत्ता, **सुखिता** सुखप्पत्ता खेमप्पत्ता **अहेसुं** ।

सम्भवो पन उपासको पायासिस्स देवपुत्तस्स तेसञ्च वाणिजानं वचनपटिवचनवसेन पवत्तं गाथाबन्धं सुतनियामेनेव उग्गहेत्वा थेरानं आरोचेसि । पायासिदेवपुत्तो आयस्मतो सम्भवत्थेरस्स कथेसीति अपरे । तं यस्सत्थेरप्पमुखा महाथेरा दुतियसङ्गीतियं सङ्गहं आरोपेसुं । सम्भवो पन उपासको मातापितूनं अच्चयेन पब्बजित्वा अरहत्ते पतिट्ठासि ।

सेरीसकविमानवण्णना निट्ठिता ।

११. सुनिक्खित्तविमानवण्णना

उच्चमिदं मणिथूणं विमानन्ति सुनिक्खित्तविमानं । तस्स का उप्पत्ति? भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । तेन समयेन आयस्मा महामोग्गल्लानो हेट्ठा वुत्तनयेनेव देवचारिकं चरन्तो तावतिसंभवनं उपगतो । तस्मिञ्च खणे अञ्जतरो देवपुत्तो अत्तनो विमानद्वारे ठितो आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं दिस्वा सञ्जातगारवबहुमानो उपसङ्कमित्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गह् अट्ठासि ।

सो किर अतीते कस्सपसम्मासम्बुद्धे परिनिब्बुते तस्स सरीरधातुयो पक्खिपित्वा योजनिके कनकथूपे च कते चतस्सो परिसा कालेन कालं उपसङ्कमित्वा गन्धपुष्पधूपादीहि चेतिये पूजं करोन्ति, तत्थ अञ्जतरो उपासको अञ्जेसु पुष्पपूजं कत्वा गतेसु तेहि पूजितट्ठाने दुन्निक्खित्तानि पुष्पानि दिस्वा तत्थेव तानि सम्मदेव ठपेन्तो सन्निवेसवसेन दस्सनीयं पासादिकं विभत्तिविसेसयुत्तं पुष्पपूजं अकासि । कत्वा च पन एतं आरम्मणं गण्हन्तो सत्थु गुणे अनुस्सरित्वा पसन्नचित्तो तं पुज्जं हृदये ठपेसि ।

सो अपरभागे कालं कत्वा तस्सेव कम्मस्स आनुभावेन तावतिसंभवने द्वादसयोजनिके कनकविमाने निब्बत्ति, महानुभावो महा चस्स परिवारो अहोसि । तं सन्धाय वुत्तं “तस्मिञ्च खणे अञ्जतरो देवपुत्तो...पे०... अट्ठासी”ति । अथ नं आयस्मा महामोग्गल्लानो यथालद्धसम्पत्तिकित्तनमुखेन कतसुचरितकम्मं इमाहि गाथाहि पुच्छि —

१२८२ःउच्चमिदं मणिथूणं विमानं, समन्ततो द्वादसयोजनानि ।

कूटागारा सत्तसता उळारा, वेळुरियथम्भा रुचकत्थता सुभा ॥

१२८३ःतत्थच्छसि पिवसि खादसि च, दिब्बा च वीणा पवदन्ति वग्गुं ।

दिब्बा रसा कामगुणेत्य पञ्च, नारियो च नच्चन्ति सुवण्णछन्ना ॥

१२८४ःकेन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।

उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१२८५ःपुच्छामि तं देव महानुभाव, मनुस्सभूतो किमकासि पुज्जं ।

केनासि एवं जलितानुभावो, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

सोपि तस्स अत्तनो कतकम्मं इमाहि गाथाहि कथेसि । तं दस्सेन्ता सङ्गीतिकारा आहंसु —

१२८६:सो देवपुत्तो अत्तमनो, मोग्गल्लानेन पुच्छितो ।
पज्जं पुट्ठो वियाकासि, यस्स कम्मस्सिदं फलं” ॥

१२८७:दुन्निक्खित्तं मालं सुनिक्खपित्वा, पतिट्ठपेत्वा सुगतस्स थूपे ।
महिद्धिको चम्हि महानुभावो, दिब्बेहि कामेहि समङ्गिभूतो ॥

१२८८:तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

१२८९:अक्खामि ते भिक्खु महानुभाव, मनुस्सभूतो यमहं अकासिं ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावो, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥

१२८७. तत्थ दुन्निक्खित्तं मालन्ति चेति ये पूजाकरणद्वाने निरन्तरद्वपनादिना रचनाविसेसेन अट्ठपेत्वा यथानिक्खित्तताय न सुट्ठु निक्खित्तं, वातेन वा पहरित्वा दुन्निक्खित्तं पुप्फं । सुनिक्खपित्वाति सुट्ठु निक्खपित्वा रचनाविसेसेन दस्सनीयं पासादिकं कत्वा निक्खपिय । पतिट्ठपेत्वाति विभत्तिविसेसादिवसेन पुप्फं पतिट्ठापेत्वा । तं वा पुप्फं निक्खपन्तो सत्थु चेति यं उद्दिस्स मम सन्ताने कुसलधम्मं पतिट्ठापेत्वाति एवं एत्थ अत्थो दट्ठब्बो । सेसं वुत्तनयमेव ।

एवं देवपुत्तेन अत्तनो सुचरितकम्मे पकासिते थेरो तस्स धम्मं देसेत्वा आगन्त्वा भगवतो तमत्थं निवेदेसि । भगवा तं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा सम्पत्तमहाजनस्स धम्मं देसेसि । देसना महाजनस्स सात्थिका अहोसीति ।

सुनिक्खित्तविमानवण्णना निट्ठिता ।

इति परमत्थदीपनिया खुद्दक-अट्ठकथाय विमानवत्थुस्मिं

एकादसवत्थुपटिमण्डितस्स सत्तमस्स

सुनिक्खित्तवग्गस्स अत्थवण्णना निट्ठिता ।

निट्ठिता च पुरिसविमानवण्णना ।

निगमनकथा

एत्तावता च —

देवतानं विमानादि-सम्पत्तिं तस्स कारणं ।
पकासयन्ती सत्तानं, सब्बलोकहितावहा ॥

अप्पकानम्पि कारानं, या विभावेति देसना ।
उळारफलतं चित्त-खेत्तसम्पत्तियोगतो ॥

यं कथावत्थुकुसला, सुपरिज्जातवत्थुका ।
विमानवत्थुइच्चेव, सङ्गायिसु महेसयो ॥

तस्स अत्थं पकासेतुं, पोराणट्टकथानयं ।
सन्निस्साय समारद्धा, अत्थसंवण्णना मया ॥

या तत्थ परमत्थानं, तत्थ तत्थ यथारहं ।
पकासना **परमत्थ-दीपनी** नाम नामतो ॥

सम्पत्ता परिनिट्ठानं, अनाकुलविनिच्छया ।
सा सत्तरसमत्ताय, पाळिया भाणवारतो ॥

इति तं सङ्खरोन्तेन, यं तं अधिगतं मया ।
पुज्जं तस्सानुभावेन, लोकनाथस्स सासनं ॥

ओगाहेत्वा विसुद्धाय, सीलादिपटिपत्तिया ।
सब्बेपि देहिनो होन्तु, विमुत्तिरसभागिनो ॥

चिरं तिट्ठतु लोकस्मिं, सम्मासम्बुद्धसासनं ।
तस्मिं सगारवा निच्चं, होन्तु सब्बेपि पाणिनो ॥

सम्मा वस्सतु कालेन, देवोपि जगतीपति ।
सद्धम्मनिरतो लोकं, धम्मेनेव पसासतूति ॥

इति बदरतित्थविहारवासिना **आचरियधम्मपालेन**

कताय

परमत्थदीपनिया खुद्दक-अट्ठकथाय

विमानवत्थुअत्थवण्णना निट्ठिता ।

विमानवत्थु-अट्ठकथा समत्ता ।